

Magyar Rendészet

XVIII. évfolyam
2018/1.

TÓTH Géza: A büntetlen önbűnpártolás határai

ANDROVICZ Gábor: A magyar rendőrképzés fejlődése a dualizmus időszakában

BALOGH Atilla: A decemberi rendőrgyilkosság és a rendőrség fegyverhasználati jogának szabályozása (1931–1932). A meggyilkolt Sinkó József törzsőrmester emlékére

JÁMBOR Orsolya Ilona: Beszélhetünk-e bevándorláspolitikáról a középkorban? Keleti migránsok az Árpád-házi királyok alatt

LÉNÁRT Máté Gábor: Új módszer és új ábrázolás (A királyi biztosság a dualizmus korában)

NAGY Ivett: A rendőr noir nyomában – Kondor Vilmos ábrázolásai

BEZERÉDI Imre: TC Team Consult – Gondolatok a rendőrség modernizációjáról

MOGYORÓDI Gergely: Az interjú és a kérdőív alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai nemzetközi közegben

BOLGÁR Judit: Reintegrációt segítő tevékenységek a Nemzeti Bünmegelőzési Stratégia tükrében a büntetés-végrehajtás területén

FORGÁCS Judit: Büntető eljárásjogi elemek a fogvatartottak fegyelmi felelősségre vonásában

PETZ Dávid: Kowloon: egy bűnszervezetekkel átszőtt öngazgatási közösség

SIMON Béla: A kiberbűnözés aktuális trendjei

SZÉP Ferenc: A Közép- és Közel-Kelet felőli illegális migráció elemzése, értékelése

MÁTYÁS Szabolcs: The Role of Hot Spot Analysis in Crime Analysis

POKRÓCOS György: Gondolatok az EULEX-misszióról

VÁRI Vince: Conceptual Framework: Measuring Police Performance and Efficiency. The Types of “Quality” Indicators in Foreign Researches

A NEMZETI KÖZZSOLGÁLATI EGYETEM
RENDÉSZETTUDOMÁNYI SZAKMAI FOLYÓIRATA

A büntetlen önbűnpártolás határai¹

TÓTH Géza²

A tanulmányban az önbűnpártolás jelenségét vizsgálom. Az önbűnpártolás a terhelt által a védekezési szabadsága körében kifejtett azon magatartások összessége, amelyek a gyanú elterelését, illetve a gyanú áthárítását eredményezhetik. Ezen magatartásokat azonban a Btk. a hamis vád, illetve a hatóság félrevezetésének tényállása körében rendeli büntetni. Ennek értelmében az önbűnpártolás határainak kijelölése elengedhetetlen ahhoz, hogy a terheltet megillető nemo tenetur elve érvényesüljön a büntetőeljárársban.

Kulcsszavak: önbűnpártolás, védekezési szabadság, hamis vád, hatóság félrevezetése, nemo tenetur elv

Tanulmányomban az önbűnpártolás jelenségét, és annak határait német elméleti alapokból kiindulva kívánom megvizsgálni, illetve meghatározni a magyar jogban, valamint a magyar bírói gyakorlatban. Az önbűnpártolás fogalma a német jogdogmatikából ered *Selbstbegünstigungsprinzip*, *Selbstbegünstigungsprivileg*,³ azaz önbűnpártolási alapelv vagy privilégium, amelyhez a védekezési szabadság, illetve az eljárás alá vont személyt megillető önvádra kötelezés tilalma (Be. 8. §) nyújtja a kiindulópontot. Ezt pedig egyidejűleg az anyagi jog oldaláról a hamis vád (Btk. 268–270. §) és hatóság félrevezetése (Btk. 271. §) felől kell megközelíteni. E két tényállás az, ami a megengedett védekezési magatartásokat elhatárolja a nem megengedett, büntetendő védekezési magatartásoktól. Tanulmányomban tehát a terhelt önmaga javára elkövethető bűnpártoló jellegű cselekményeit fogom bemutatni. Ennek kapcsán pedig a *nemo tenetur* elv és a védekezési szabadság érvényesülésének határait vizsgálom az eljárási jog oldaláról. Ebből ered az első kutatási kérdés, mégpedig, hogy a terhelt milyen megengedett eszközökkel védekezhets a büntetőeljárársban? Megilleti-e a terheltet a *nemo tenetur* elvből levezethetően a hazugsághoz való jog? Míg az anyagi jog oldaláról a legfőbb kérdés, hogy a védekezési szabadság és az önbűnpártolás korlátozhatja-e az anyagi jogi rendelkezéseket, ha pedig igen, akkor mennyiben. A kutatás szükségességét indokolja, hogy a magyar bírói gyakorlat nem kezeli egységesen az önbűnpártolás jelenségét, álláspontom szerint egyes vonatkozásaiban túlzottan restriktív módon értelmezi annak határait. Ebből fakadóan a kutatás célja, hogy a *nemo tenetur* zsinórmértékként való

¹ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-17-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² TÓTH Géza PhD-hallgató, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Doktori Iskola, Bűnügyi Tudományok Intézete
Géza TÓTH PhD student, University of Szeged Faculty of Law and Political Sciences, Institute of Criminal Law and Criminal Science

³ Krell (2015) 483–492.

figyelembevételével egy rendszerben értelmezze a védekezési szabadság körében kifejtett terhelti magatartások büntethetőségi határait.

Az önbűnpártolás határainak kijelöléséhez mindenekelőtt az említett jogi normáknak szükséges meghatározni a jogi tárgyát, illetve a *ratio legis*-ét. A jogi tárgy meghatározása a későbbiek során alkalmazott teleologikus jogértelmezés szempontjából bír kiemelt relevanciával. Az elméleti alapok lefektetését követően a joggyakorlat elemzése és az irányadó jogesetek rendszerezése következik, amit az összeggel zárok le.

Jogi tárgyak meghatározása

A hamis vád jogi tárgya

Az uralkodó felfogás szerint a hamis vád egy komplex jogi tárgyú, kettős jogtárgyat védő törvényi tényállás. Hatályos magyar büntető anyagi jogi tankönyvek⁴ és kommentárok⁵ is ezt a felfogást képviselik, ezzel pedig a hazai jogirodalomban mára egyhangúan elfogadottá vált a *dualista jogtárgyfelfogás* a hamis vád kapcsán.

Ugyanakkor a dualista felfogás a monisztikus felfogásokból ered, így szükséges ez utóbbiak rövid bemutatása. Az e felfogást képviselők közül egyik oldalról az *individuális jogtárgy elméletét* képviselő szerzők a római jogi alapokból, és így tulajdonképpen a bűncselekmény eredetéből kiindulva a hamis vád tényállását a 19. századig kizárólag személy ellen irányuló, individuális jogtárgyat sértő bűncselekményként tartották számon. Ennek alapján a hamis vád a rágalmazás, illetve a becsületsértés minősített esetét jelenti. A nézetet képviselők közül a magyar jogirodalomból említhető a 19. század végéről Pauler,⁶ aki a hamis vádat a becsület elleni büntettek körében tárgyalja, míg a német jogirodalomban máig ezt képviseli Hirsch,⁷ valamint Vormbaum.⁸

Míg a monisztikus felfogás más képviselői a hamis vádat kizárólag az igazságszolgáltatás elleni bűncselekményként fogták fel, ezzel az *univerzális jogtárgy elméletét* képviselték. Eszerint a tényállás által kizárólagosan védett jogi tárgy az igazságszolgáltatás törvényes működéséhez fűződő érdek, emellett pedig az egyén védelme lényegében az igazságszolgáltatás védelméből származó reflexió, (*Schutzreflex*) és nem jogi tárgy.⁹ A német jogirodalomban máig ezt a nézetet képviseli Zopfs¹⁰ továbbá Langer,¹¹ nálunk pedig Irk¹² és Finkey,¹³ de ide sorolható Angyal is, aki szerint az „igazságszolgáltatást érő sértések és veszélyeztetések annyira jellegzetesek, hogy azok mellett a magánszemélyt esetleg érő sérelmek elmosódnak”, ehhez pedig hozzá-

⁴ Belovics–Molnár–Sinku (2016) 410.; Tóth–Nagy (2014): 269.; Karsai–Szomora–Vida (2013) 268.

⁵ Karsai et al. (2013): 553–554., Polt et al. (2016) 849–858.

⁶ Pauler (1870) 209–211.

⁷ Hirsch (1977) 930–942.

⁸ Vormbaum (2005) 3157.

⁹ Deutscher (1992) 10–12.

¹⁰ Zopfs (2005) 934.

¹¹ Langer (1973)

¹² Irk (1928) 425–426.

¹³ Finkey (1914) 617–618.

tette, hogy a hamis vád nem minden esetben sérti a megvádolt személy becsületét.¹⁴ Míg Hollán szerint a hamis vád jogi tárgya egyedül az igazságszolgáltatás működése, amelyet az elkövető azzal sért, illetve veszélyeztet, hogy lehetőséget teremt arra, hogy meghatározott ártatlan személy ellen büntetőeljárást indítsanak.¹⁵

A dualisztikus jogtárgyfelfogás ezt a két nézetet kapcsolja össze. A többségi álláspont szerint a jogi tárgyak kettőssége irányadó a német jogban is.¹⁶ Ennek alapján a hamis vád az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyezteti és a tényállása elsődlegesen a hiábavaló és felesleges igénybevételtől, valamint a céltalan és indokolatlan nyomozás és egyéb intézkedés kezdeményezésétől¹⁷ védi az igazságszolgáltatást, így tehát a jogi tárgya a magyar igazságszolgáltatás zavartalan és törvényes működéséhez fűződő társadalmi érdek. Angyal szerint ezek különösen a következő területeket érintik: az igazságszolgáltatás szerveit terhelő munkakör ökonómiaja, az állam pénzügyi érdeke, az állami igazságszolgáltatásba vetett közbizalom és a bírói tekintély, nem utolsósorban pedig az anyagi igazság azon érdeke, hogy csak a bűnöst érje büntetés.¹⁸

Míg a másodlagos jogi tárgya az egyén becsülete és jóhírneve, valamint a társadalmi megbecsüléséhez fűződő társadalmi érdek,¹⁹ amelyhez esetlegesen hozzájöhethet a megvádolt személy személyi szabadsága, illetve vagyoni javai.²⁰ Ennek megfelelően téves a Legfelsőbb Bíróság (ma: Kúria) által közzétett elvi bírósági döntés (EBH 2011. 2301.), amely a személyek ártatlanságához fűződő társadalmi érdekekben látta a hamis vád másodlagos jogi tárgyát. Így az indokolása szerint a harmadik személy tényleges és közvetlen jog vagy jogos érdekbeli sérelme csak közvetve valósul meg, ugyanis nem a hamisan vádoló indítja meg a megvádolt személlyel szemben az eljárást, hanem csak az elkövető magatartása alkalmas arra, hogy meginduljon az eljárás, ezért az egyén becsülete nem sérül, tehát nem is tekinthető sértettnek a hamis vád passzív alanya.²¹

A dualisztikus jogtárgyfelfogás alapján pedig a két jogtárgyat az *alternativitás tanának* jegyében kell értelmezni, ugyanis ezek nem kumulatívak (*kumulativitás tana*), hanem már az individuális vagy az univerzális jogi tárgy megsértése is elegendő a bűncselekmény megállapításához.²² Így említhető például Nagy értelmezésében (ami az önbűnpártolás miatt csak akkor igaz, ha a hamisan vádoló nem a büntetőeljárás terheltje)²³ a hamis vád kapcsán a sértetti beleegyezés mint jogellenességet kizáró ok az individuális jogi tárgy sérelmének oldaláról, amelynek ellenére a hamis vád jogellenes marad, hiszen az univerzális jogtárgy, vagyis az igazságszolgáltatás zavartalan működéséhez fűződő érdek sérült.²⁴

¹⁴ Angyal (1940) 238.

¹⁵ Hollán (2011) 181.

¹⁶ Fischer (2008) 1105–1106.; Lenckner (2006) 1455–1456.

¹⁷ Lenckner (2006) 1455.

¹⁸ Angyal (1940. 237–238.

¹⁹ Karsai (2013) 554.

²⁰ Belovics–Molnár–Sinku (2016) 410.

²¹ Lásd bővebben: Bejcziné Gulyás (2012) 302–307.

²² Lenckner (2006) 1455.

²³ Lásd: 72. lábjegyzet.

²⁴ Nagy (2008) 8.

A hatóság félrevezetésének jogi tárgya

A hatóság félrevezetésének jogi tárgya megegyezik a hamis vád univerzális jogi tárgyához írottakkal, így tehát a hatóság félrevezetésének tényállása védi az igazságszolgáltatási apparátus jogosulatlan és indokolatlan igénybevételét, valamint védi az igazságszolgáltatást a szükségtelen többletmunkától,²⁵ ami egyrészt időt és pénzt vesz igénybe, másrészt pedig elvonja a hatóságok figyelmét és munkáját arról a területről, ahol arra ténylegesen szükség volna.

Az önvádra kötelezés tilalmának ratio legise és tartalma

Az önvádra kötelezés tilalma alatt a terhelt azon joga értendő, hogy akarata ellenére nem köteles a büntetőeljárásban a bizonyításhoz hozzájárulni. Az önvádra kötelezés tilalmának legfőbb célja abban van, hogy a terhelt a vallomás és az együttműködés megtagadásának garanciája nélkül olyan el nem várható konfliktushelyzetben találhatja magát, ahol aközött kell választania, hogy önmagára nézve terhelő vallomást tesz vagy ilyen bizonyítékot szolgáltat, vagy pedig elszenvedi a tényállás tisztázása körében jelentkező együttműködési kötelezettség megsértésével járó szankciót. Az individuális érdek mellett azonban univerzális érdeket is véd, ugyanis a tilalom pusztá létezése hozzájárul ahhoz, hogy a terhelt beismerő vallomása és az önmagára nézve terhelő cselekményei is eljárásjogilag beszámíthatóak és értékelhetőek legyenek. A tilalom ugyanis legitimálja ezeket, hiszen a büntetőeljárás során tett vallomás elveszti a hitelességét, ha az akár a jogállami kereteken kívül, a tisztességes eljárás elvét sértve, kényszer vagy fenyegetés hatása alatt is születhetett.²⁶

Az önvádra kötelezés tilalma szerint senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen, és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson. A *nemo tenetur* elvét az Alkotmánybíróság az ártatlanság vélelméből vezette le: „Az ártatlanság vélelmének [...] megfogalmazott védelmét biztosítja, ha az ügyfél vallomását jogosult megtagadni.”²⁷ Ezenkívül levezethető a tisztességes eljáráshoz való jogból is mint annak részjogosítványa.²⁸ Az alapelv tehát az ártatlanság vélelmével, még pontosabban annak *onus probandi* alkotóelemével mutat szoros összefüggést,²⁹ ami tulajdonképpen a Be. 4. § (1) bekezdést egészíti ki,³⁰ és konkretizálja azt a negatív oldaláról. Ezen túl a tilalom garantálja a terhelt számára a Be. 75. § (4) bekezdésének korlátozását, hiszen ennyiben nem köteles közreműködni a bizonyításban. Az eljárás alá vont személyt az eljárás minden szakaszában³¹ megillető önvádra kötelezés tilalmát a hatályos Be. 8. §-a tartalmazza mint alapelvet, amelyet a Be. további szakaszhelyeken konkre-

²⁵ Vormbaum (2005) 2964.

²⁶ Valsangiacomo (2016)

²⁷ 41/1991. (VII. 3.) AB határozat.

²⁸ Dán-Németh (2016) 10.

²⁹ Fenyvesi–Herke–Tremmel (2008) 82.

³⁰ Szepesi (2009) 54.

³¹ Jacsó (2017) 161.

tízál a tanúra [Be. 82. § (1) b.)], illetve a terheltre [Be. 117. § (2)] nézve. Jelen kérdés szempontjából kizárólag a terheltet megillető aspektus a releváns.

A Be. 117. § (2) alapján a terhelt nem köteles vallomást tenni, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha a vallomástételt korábban megtagadta. A *nemo tenetur* elvéből tehát levezethető a hallgatás joga, ami alább kerül kifejtésre. Emellett a vallomásában nem köteles az igazat mondani, így általánosan elismert, hogy a terheltnek nincs igazmondási kötelezettsége,³² ami *a contrario* azt jelenti, hogy vallomásában valótlan is állíthat, azaz hazudhat is. Kérdés, hogy erre van-e joga, azaz hogy a *nemo tenetur* elvéből levezethető-e³³ a „hazugság joga”³⁴ vagy a jog csak „tolerálja”³⁵ a terhelti hazugságot? A kérdés megválaszolására az önbűnpártolási privilégium kifejtését követően teszünk kísérletet. Hiszen a hiányzó igazmondási kötelezettség és ezzel összefüggésben a terhelti hazugság lehetősége ellentmondásokhoz vezethet a jogrendszerben.³⁶ Ezzel kapcsolatban felmerülhet a kérdés, hogy az eljárásjogi rendelkezések vajon korlátozhatják-e az anyagi jogi rendelkezések terjedelmét. Azt azonban még itt kell megállapítani, hogy a terhelti hazugság határát maga a Be. 117. § (4) határozza meg, mert ha a terhelt vallomást tesz, a vallomásában mást bűncselekmény elkövetésével hamisan nem vádolhat.

Az önbűnpártolás alaptétele

Az önbűnpártolás tehát az ismertetettek, azaz az önvádra kötelezés tilalma, illetve a védekezési szabadság és az említett két tényállás kollíziójának körében keresendő magatartásokat jelöli. Hiszen senki sem köteles önmagára nézve terhelő vallomást tenni, vagy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatni, ami elsősorban individuális érdeket véd, mégpedig a büntetőeljárás alá vont személy azon jogát, hogy önmaga vádolására nem kötelezhető. Ennek körében akár hazudhat is, ami pedig elsősorban univerzális jogtárggyal kollidál, mégpedig az állami érdekekkel, amely az igazságszolgáltatás törvényes, zavartalan működését, illetve tisztaságát involválja.

Az önbűnpártolás határai bizonyos szinten a törvényszövegből is kiolvashatóak [Be. 117. § (4), illetve Btk. 268-270. §, valamint Btk. 271. §], azonban adódnak olyan esetek, amikor a grammatikai értelmezés nem nyújt biztos megoldást. Tehát a határok pontos kijelölésének megoldását a norma szövegén túl is kell keresni, amihez pedig a teleologikus, azaz a jogtárgyharmonikus jogértelmezést kell alkalmazni.

Mindezek alapján az alaptétel a következő: „A terhelti önbűnpártolásnak mindaddig büntetlennek kell maradnia, amíg az kizárólag univerzális jogtárgyat érint. A terhelti önbűnpártolás onnantól válik büntetendő cselekménnyé, amikortól az harmadik

³² Belovics (2016) 15.; Bárd (2005) 9.

³³ Lüders-Seulberger (2015) 2.

³⁴ Belovics (2016) 15.; Belovics (2012) 65–79.

³⁵ Bárd (2005) 9.

³⁶ Lüders-Seulberger (2015) 2.

személy érdekét is érinti.”³⁷ Ennek legfőbb pillére, hogy a jogtárgykollízó feloldása érdekében az igazságszolgáltatás érdekét a *nemo tenetur* elv által védett érdekekkel szemben alárendeltnek kell tekinteni a konkrét büntetőeljárásban.³⁸

Azonban az alaptétel határvonala korántsem ilyen egyszerű, helyenként korrekcióra szorul. Elemzéséből világosan kitűnik majd, hogy a terhelt cselekménye abban az esetben is lehet büntetlen, ha harmadik személy sérelmét érinti, és fordítva, büntetendő lehet akkor is, ha kizárólag az igazságszolgáltatás érdekét sérti.

Az önbűnpártolás esetei

Abban az esetben, ha a terhelt ellen büntetőeljárás indul, a terhelti vallomástétel szempontjából a védekezési szabadság körében alapvetően öt dolgot tehet. Egyrészt teljeskörű, a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomást tehet, amely esetében a védekezést tulajdonképpen feladja. Másrészt ugyancsak teljeskörű, ám a bűnösséget vitató beismerő vallomást tehet. Harmadrészt részleges beismerő vallomást tehet. Az önbűnpártolás szempontjából a további két lehetőség releváns, vagyis hogy az eljárás alá vont személy a vallomástételt megtagadhatja, azaz hallgathat vagy pedig – mivel igazmondási kötelezettsége nincs – hazudhat.

Hallgatás mint önbűnpártolás

A hallgatás azt jelenti, hogy mivel a Be. alapján a terhelt nem köteles vallomást tenni, a védekezési stratégiáját pedig saját maga választja meg, dönthet úgy, hogy nem tesz vallomást. Ilyen értelemben a hallgatás joga speciális az önvádra kötelezés tilalmának generális alapelvéhez képest.³⁹ Ez azonban a jelenlegi gyakorlat szerint nem jelenti a legbiztosabb védekezési stratégiát, hiszen a terhelt hallgatásából is lehet levonni akár rá nézve terhelő következtetést is.⁴⁰ Ugyanis a *nemo tenetur* garanciájának érvényesülésével önmagában nem kizárt az, hogy a bíróság a bizonyítás mérlegelése körében a hallgatást a terhelt terhére értékelje.⁴¹ Erre nézve példaként szolgálhat a BH 2000.5.192. számon közzétett eseti döntés, amelyben a vádlott bűnösségére nézve kizárólag közvetett bizonyítékok álltak rendelkezésre. Az ügyben a vádlottnak olyan tényről volt tudomása, amely alapján vagy tanúja volt a bűncselekmény elkövetésének vagy pedig ő maga volt a bűncselekmény elkövetője. A bíróság szerint az első esetet a következő körülmény zárja ki: „Ha a vádlott látta volna, hogy más követte el a bűncselekményt, akkor erre a saját érdekében hivatkozott volna, és nem hagyta volna magán a súlyos büntetéssel fenyegető gyanút csak azért, hogy az igazi elkövetőt mentse.

³⁷ Krell (2015) 484.

³⁸ Krell (2015) 488.

³⁹ Lásd: Belovics (2016) 10–16.; Bárd (2005) 5–16.

⁴⁰ Lásd: „Adódhatnak [...] helyzetek, amikor a gyanúokok, a közvetett bizonyítékok, oly szilárdan látszanak tömörülni, hogy megbontásuk nem lehetséges a terhelt közreműködése nélkül. [Az ilyen esetekben] a tényleges [nem jogilag előírt] bizonyítási teher a vádlottra hárul.” Király (1987) 1019–1025.

⁴¹ Roxin–Schünemann (2012) 197.

A vádlott azonban erre nem hivatkozott.” Másrészt a bíróság terhelő következtetést vont le arra nézve is, hogy mivel a vádlott hallgatott azzal kapcsolatban, hogy miért lett véres a keze a kérdéses időintervallumot követően, ebből azt a „következtetést lehet levonni, hogy a vádlott keze neki felróható okból véreződött be.” Hiszen „nyilvánvaló, hogy a vádlott tudta azt, mitől lett véres a keze, és ha neki fel nem róható módon lett véres, elemi érdeke lett volna elmondani a keletkezés körülményeit, minthogy ezzel tisztázhatta volna magát a gyanúsítás alól.”

Ebből tehát az következik, hogy a hallgatás joga nem abszolút.⁴² Azzal a tétellel, hogy a hallgatásból a terheltre nézve hátrányos következtetést is le lehet vonni, amennyiben az ügy egészét tekintve a körülményekből és a bizonyítékok zárt láncolatából ez következik, az Alkotmánybíróság gyakorlatában⁴³ és az EJEB gyakorlatában⁴⁴ is található példa.

Hazugság mint önbűnpártolás

Az önbűnpártoló célzattal állított hazugságok vonatkozásában alapvetően két jelenségről kell beszélni, az egyik a gyanú elterelése, míg a másik a gyanú áthárítása.⁴⁵ Az első alapján a vádlott hazugságával a nyomozóhatóság gyanúját igyekszik magáról elterelni, míg a második esetben a gyanút egy másik, konkrét, meghatározott személyre kívánja áthárítani. Ennek alapján a német jogirodalom uralkodó véleménye alapján a terhelti hazugság döntően két csoportra osztható. Az első csoport (gyanú elterelése) azon terhelti hazugságokat foglalja magába, amelyek nem érintik harmadik személy érdekét, míg a második csoport (gyanú áthárítása) alapján a terhelti hazugság már érinti harmadik személy jogát is.⁴⁶ A két jelenség, tehát a gyanú elterelése és a gyanú áthárítása kapcsán kettő, a jogi tárgyak alcím alatt kifejtett különösrszei tényállás jön be az értelmezés horizontjába. Ezek a hatóság félrevezetése és a hamis vád bűncselekményei.

A gyanú elterelése

A gyanú elterelését egy defenzív jellegű hazugságként kell értékelni,⁴⁷ ahol a gyanúsított célja nem más, minthogy a hatóság gyanúját magáról elterelje. Ebben az esetben tehát nem kerül sor individuális jogtárgysértésre, kizárólag olyan hazugságról lehet szó, amely az állam és így az igazságszolgáltatás érdekét befolyásolja hátrányosan. Ez három esetkört fed le, az úgynevezett „nagy ismeretlen” megjelölése, a hamis alibi,⁴⁸ valamint a nagyotmondás esetét. A gyanú elterelése körében a hazugság „címezett köre” mindenki, aki nem lehet a hamis vád passzív alanya, de az alibi állítása esetén a hazugság

⁴² Bárd (2005) 11.

⁴³ 41/2003. (VII.2.) AB határozat.

⁴⁴ John Murray ügye az Egyesült Királysággal szemben, 18731/91, 1996. január 25.

⁴⁵ Zopfs (2005) 764.; Schild (2005) 2973.

⁴⁶ Krell (2015) 484.

⁴⁷ Schild (2005) 2975.

⁴⁸ Stree–Sternberg–Lieben (2006) 1388.

harmadik személyre nézve már olyannyira közvetett, hogy a gyanú áthárításának címetjéről nem is lehet beszélni. A hazugság során gyanú elterelése fiktív, nem létező, halott személyre, végül, de nem utolsó sorban pedig nem meghatározható (ismeretlen) személyre irányul.⁴⁹ Mindhárom esetben a hatóság félrevezetésének büntethetősége ütközik a védekezési szabadság és a *nemo tenetur* alapelvével. Így a gyanú elterelése akkor valósul meg, ha valaki hatóságnál büntetőeljárás alapjául szolgáló olyan bejelentést tesz, amelyről tudja, hogy valótlan – és a hamis vád esete nem áll fenn.

A hamis alibi

Az alibi jelentése „máshollét”, így ezalatt azon kijelentéseket kell érteni, amelyek az elkövető számára kibúvót biztosítanak az alól, hogy a bűncselekményt elkövette volna. Az alibi állítása a terhelti védekezés körébe eső, de a hatóság félrevezetésének tényállásán kívül eső hazugság, amely a magyar joggyakorlat alapján büntetlen cselekmény. Ugyanakkor amennyiben a hazugságra fény derül, úgy egyes törvényi tényállások körében értékelhetővé válik, amennyiben az elkövető a cselekménye leplezése érdekében előre alibi biztosítást igazoló személyeket keres, illetve az elkövetést követően a bűnjelek egy részét céltudatosan megsemmisíti. Ilyen lehet az emberölés tényállásának minősített esete, az előre kiterveltség.⁵⁰

Az alibi egyik speciális esetét kínálja a BH 2004.11.450. számon közzétett eseti döntés, amely szerint a hatóság félrevezetésének vétségét – a büntetőeljárás megindítására alkalmatlan jellege miatt – nem valósítja meg a terheltnek a rendőrhatalóság előtt tett az a valótlan bejelentése, amely szerint a személyi igazolványát és a személyi iratait vásárlás közben elhagyta. A tényállás szerint az elkövető a más számára vételezett mobiltelefon előfizetési szerződésének megírása során használt iratainak eltűnését jelentette be a hatóságnál még a szerződés aláírásának napján, annak ellenére, hogy az iratait elveszítette volna. Az elkövető célja alibi biztosítása volt, azaz, hogy a szerződést ugyan az ő személyes adataival kötötték meg, de a szerződés aláírója nem ő, hanem az iratainak megtalálója volt. A bíróság indokolása szerint a bejelentés ugyan valótlan volt, de nem volt alkalmas arra, hogy büntetőeljárás megindításának alapjául szolgáljon, ugyanis jelen magatartás nem bűncselekmény, ennek értelmében pedig a hatóság félrevezetésének tényállása sem valósult meg.

A „nagy ismeretlen” megjelölése

A „nagy ismeretlen” megjelölése alatt azon esetkört kell érteni, amely során a gyanúsított vallomásaiban a gyanú magáról való elterelése érdekében egy ismeretlen elkövetőt jelöl meg a bűncselekmény elkövetőjeként, de úgy, hogy az nem egy konkrét harmadik személyre vonatkozik. Ezzel a magatartásával az elkövető ugyancsak univerzális jog-

⁴⁹ Karsai (2013) 559.

⁵⁰ BH 1994.8.404.

tárgyat sért, hiszen ezzel a nyomozás, illetve a bizonyítás irányát hátrányosan befolyásolhatja.

Az önbűnpártolás ezen formája az eljárás megindulását is indukálhatja, ugyanakkor történhet már az eljárás megindulását követően is. Az első esetre tipikus, amikor a tényleges elkövető a feljelentésében az általa megvalósított bűncselekmény elkövetőjeként ismeretlen személyt jelöl meg a hatóságnak. Ebben az esetben az irányadó BH szerint nem valósítja meg a hatóság félrevezetésének vétségét az a tolvaj, aki azért, hogy a gyanút önmagáról elterelje, a rendőrségnél bejelenti a lopásnak ismeretlen tettes által történt elkövetését.⁵¹ A jogeset szerint az ittas állapotban lévő elkövető a vádbeli nap éjszakáján falbontást követően behatolt egy italbolt raktárába, ahonnan pénzt és alkoholt vitt magával. Ezt követően az éjszaka folyamán visszatért a helyszínre és távbeszélőn közölte a rendőrséggel, hogy betörték az italboltba. A bejelentésével „az volt a célja, hogy magáról a gyanút elterelje, és ezzel a nyomozóhatóságot megtévevessze”. A Legfelsőbb Bíróság az indokolásában a társadalomra veszélyesség hiányát jelölte meg legfőbb indokként, amiért az elkövető cselekménye nem bűncselekmény. Ahogy indokol, a cselekmény társadalomra veszélyessége abban áll, hogy az elkövető a valóságnak meg nem felelő tartalmú bejelentésével szükségtelen terhet ró a bűnüldözésben részt vevő hatóságok számára, akadályozva ezzel a ténylegesen elkövetett bűncselekmények felderítését.” Az ügyben azonban a terhelt azon tényállítása – hogy az italboltba betörték – valós volt, így büntetőeljárás alapjául szolgáló cselekményről értesítette a hatóságot. Majd a bíróság helyesen ismeri fel a kollidáló érdekeket és a terhelt helyzetét ütközteti azzal a ténnyel, hogy ugyan a terhelt nem fedte fel elkövetői minőségét, de a törvény az elkövető számára nem is írja elő az önfeljelentés kötelezettségét. A felismerés elvi jelentőségű, hiszen ahogy senki nem kötelezhető arra, hogy önmagára nézve terhelő bizonyítékot szolgáltatson, arra sem kötelezhető a bűncselekmény elkövetője, hogy önmagát feljelentsen.

Az ismeretlen elkövető megjelölése kizárólag állami érdeket sért, így az önbűnpártolás ezen formája büntetlennek tekintendő. Ugyanakkor a felhívott alaptétel, miszerint az önbűnpártolás mindaddig büntetlen, amíg az kizárólag állami érdeket sért, korrekcióra szorul.

Így a BH 2009.5.136 eseti döntés szerint a hatóság félrevezetésének vétségét valósítja meg az elkövető, ha olyan el sem követett bűncselekmény elkövetését jelenti be a hatóságnak, amely a terhelti védekezési szabadság körét meghaladja. Ez a magatartása az igazságszolgáltatás érdekeit sérti, mert olyan terület felé irányítja a hatóság munkáját, ahol nem követtek el bűncselekményt. Az elkövető adásvételi és hitelszerződést kötött egy személygépkocsira, amelyet kivitt az ország területéről, majd később azt a valótlan bejelentést tette az illetékes rendőrkapitányságon, hogy a gépkocsit tőle eltulajdonították. Ennek keretében a nyomozó hatóság lopás büntette miatt ismeretlen személy ellen elrendelte a nyomozást. A tényálláshoz hozzátartozik, hogy a gépkocsi eltűnése után az elkövető kárbejelentést tett a biztosítójánál,

⁵¹ BH 1985.2.53.

de biztosítási díj kifizetésére nem került sor, továbbá, hogy a hitelszerződésének egyetlen törlesztőrészletét sem fizette meg. Az elkövetőt így a csalás mellett – a másodfokú bíróság ítéletével ellenkezően – a hatóság félrevezetésének bűncselekményében is bűnösnek találta a Legfelsőbb Bíróság. A másodfokú bíróság indokolásával ellentétesen ugyanis, miszerint az igazságszolgáltatás gépezete nem indult be feleslegesen, megállapította, hogy az elkövető valótlan bejelentése meg sem valósult bűncselekmény elkövetésére vonatkozott, ami alkalmas volt arra, hogy a nyomozó hatóság munkáját felesleges irányba terelje.

Mindezek alapján megállapítható, hogy ebben az esetben a terhelt a terhelti védekezési kört meghaladó mértékű tényállításában olyan bűncselekményről tett bejelentést az elkövető, amely nem valósult meg. Az nem közvetlenül az elkövető által megvalósított bűncselekmény „leplezését” szolgálja, hanem az általa elkövetett más bűncselekményről (azaz a csalásról) próbálta elterelni a hatóság figyelmét, ami ugyan kizárólag állami érdeket sért, de mivel az önbűnpártolás esetén kívül esik, kimeríti a hatóság félrevezetésének törvényi tényállását.

A nagyotmondás

Nagyotmondás alatt azon eseteket kell érteni, amely során az elkövető azért, hogy a hatóság gyanúját magáról elterelje részben valós, részben valótlan tényeket állít. Az irányadó jogeset⁵² tényállása szerint a vádlott, aki az útelzáró őrszolgálatot ellátó katona volt, a szolgálati idejében az őrhelyét elhagyva a közeli italboltba ment, ahol jelentős mennyiségű szeszes italt fogyasztott. Visszafelé észrevette, hogy az őrbódé kulcsát elveszítette, így azért, hogy őrhelyére visszajusson, a bódé ajtaját felfeszítette, ezzel pedig jelentősen megrongálta azt. Ezt követően a felelősségre vonás elkerülése érdekében előjárójának azt a jelentést tette, hogy szolgálatának ellátása közben öt megtámadták, és a bódét is megrongálták. A jelentése alapján ismeretlen tettesek ellen nyomozást rendeltek el. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint, mivel a hivatalos személy elleni erőszak vonatkozásában meg sem valósult bűncselekmény állításáról volt szó, így a vádlott magatartása ténylegesen is sértette az igazságszolgáltatás érdekeit. Ennek megfelelően az elsőfokú katonai bíróság általi rongálás, hatóság félrevezetése és szolgálatban kötelességszegés vétsége miatti elítélést helybenhagyta.

A Legfelsőbb Bíróság előtt a védelem utalt arra, hogy a vádlott a valóság feltárással magát vádolta volna bűncselekmény elkövetésével, amire a törvény alapján nem köteles. Kényes helyzet áll fent a katona elkövető által megvalósított cselekményekre nézve, hiszen jelentéstételi kötelezettsége okán, ha az igazat vallja, akkor az önfeljelentés, amelyre nem kötelezhető, ugyanakkor belátható, hogyha a Legfelsőbb Bíróság

⁵² BH 1986.1.8. Álláspontom szerint az itt levezetett logikai láncnak kellett volna érvényesülnie a Fővárosi Törvényszék B.410/2014/20. számú határozatában is, ahol a terheltet testi sértés és hatóság félrevezetése bűncselekményében találták bűnösnek azért, mert a felesége bántalmazása után a házat elhagyta, és az utcán bolyongva azt próbálta a későbbiekben elhitetni, hogy hozzájuk betörttek, őt elrabolták, egy másik városba vitték, (ahonnan időközben visszaért) mialatt a felesége egyedül maradt a házban a támadókkal.

által megállapítottan, csak az általa elkövetett bűncselekményről számolt volna be, akkor a vallomása kérdéseket vet fel, azaz nem elég hihető. Ezek közül a legfontosabb: ha a vádlott az általa megjelölt rongálás idején – a szolgálatteljesítési kötelezettségének megfelelően – az őrbódében tartózkodik, akkor a rongálásra vagy nem kerül sor, ha pedig sor is került volna erre és a szolgálatteljesítés keretében felkel a rongálás ellen, akkor a rongálás az ismeretlen elkövető általi kényszer, fenyegetés, erőszak hatására (ahogyan azt a védekezési hazugság keretében állította) következhetett volna be, hiszen okkal feltételezhető, hogy az őrbódé őre megvédi őrhelye épségét.

Továbbá a vádlott általi tényállítás, a valós és a valótlan bűncselekmény vonatkozásában időbeli, térbeli és ok-okozati összefüggést mutat egymással, amit az amúgy is jelentés megtételére kötelezett katona elkövető azért tett meg, hogy ne tegyen önmagára nézve terhelő jelentést. Ennek keretében elég rámutatni arra, hogyha a jelenlétében megrongálják az őrbódét okkal számíthatott volna valamely katonai szankció kilátásba helyezésére.

Mindezeket figyelembe véve, álláspontom szerint a Legfelsőbb Bíróságnak fel kellett volna mentenie a vádlottat a hatóság félrevezetésének bűncselekménye alól, hiszen az az önbűnpártolás privilégiumának körébe tartozik és a hazugság tisztán védekezési hazugság volt, amely kapcsán a valótlan tényállítással megjelölt történet a valós eseménnyel összefüggő cselekménysor részének kell tekinteni. Így a konkrét esetben a teleologikus redukció eredményeként a terhelti védekezéshez szükséges terhelti hazugság, ehhez kapcsolódóan pedig a védekezési szabadság, illetve az önvádra kötelezés által védett individuális jogi tárgyat magasabb rendűnek kellett volna tekintenie az igazságszolgáltatás zavartalan működéséhez fűződő társadalmi érdeknél. Álláspontom szerint a hatóság félrevezetésének megállapítása, és a *nemo tenetur*, valamint a védekezési szabadság ilyen fokú restriktív értelmezése ellentmond a normakontextus objektív *ratio legis*ével. Ennek ismeretében a hatóság félrevezetésének tényállását az esetre nem kellett volna alkalmazni. A terhelt ugyanis jelentésében a rongálás bűncselekményére vonatkozóan próbálta elterelni magáról a gyanút, amihez ugyan egy további bűncselekmény megvalósulását is állította valótlanul, ez utóbbi azonban szoros összefüggésben állt a védekezési hazugságával.

A gyanú áthárítása

A terhelti hazugság második nagy csoportjában, azaz a gyanú áthárításának körében a hazugság már konkrét, meghatározható, harmadik személy érdekét is sérti. Ennek keretében tehát a büntetőeljárás alá vont személy által is elkövethető hamis vád törvényi tényállása áll kollízióban a védekezési szabadsággal és a *nemo tenetur* elvével. A gyanú áthárítása kapcsán már offenzív vagy más néven agresszív hazugságról kell beszélni,⁵³ hiszen az már túlmegy a tiszta védekezés körén azzal, hogy konkrét, harmadik személy individuális érdekét is sérti. Mindezek körében azonban az általános tételt,

⁵³ Schild (2005) 2975.

miszerint az önbűnpártolás mindaddig büntetlen, amíg harmadik személy érdeksérelmét nem okozza, nem minden esetben helytálló, így az ellentmondások feloldásának és a büntetlenség határainak pontos kijelölése érdekében a teleologikus jogértelmezést kell alapul venni.

A harmadik személy érdeksérelmét is eredményező terhelti hazugságok kapcsán három szintet kell elkülöníteni, amelyek az egyszerű, a modifikált, valamint a kvalifikált hazugság esetei.⁵⁴

Az egyszerű hazugság

Az egyszerű hazugság annyiban merül ki, hogy a terhelt a bűncselekmény elkövetését tagadja. Ez abban az esetben is büntetlen önbűnpártolási forma, ha „két személyes konstellációban” az egyik személy tagadása automatikusan a másik személyre tereli a gyanút. Ez megjelenhet a társtetteség esetében,⁵⁵ de tipikusnak tekinthető az az eset is, amikor a közlekedési bűncselekmény kapcsán a nyomozás eredményeként tudott, hogy az autóban ülő személyek egyike volt a gépjárművezető, és így a bűncselekmény elkövetője, de ennek személye még nem állapítható meg.⁵⁶ Az egyszerű hazugság másik formája lehet, mikor a körülményekből nyilvánvaló, hogy a terhelt vétlensége esetén csak más, konkrétan azonosítható személy lehetett az elkövető (például az emberölés helyszínén a vádlotton és a passzív alanyon kívül csak egy másik személy tartózkodott).⁵⁷ Erre példaként szolgál az a jogeset, amikor a halált okozó súlyos testi sértés bűncselekményének társtettesei közül az I. rendű vádlott vallomásában azt állította, hogy amíg a II. r. vádlott fogta le a sértettet, ő visszament a konyhába, és a II. r. vádlott 5 percig egyedül maradt a sértettel. „Az I. rendű vádlott e tagadása a felelősség áthárítása végett tett valótlan állítás volt.”⁵⁸ Ebben az esetben egy *konkludens* vádolásról⁵⁹ van szó, amely esetében szöveg szerinti értelmezésében a Btk. 268. § megvalósul, ugyanakkor már a tényállásszerűség szintjén kizárt a bűncselekmény megállapíthatósága, hiszen a hamis vádolásnak konkrétan és kifejezettnak kell lennie,⁶⁰ a bűncselekmény elkövetésének tagadása pedig nem tekinthető ilyennek.⁶¹

A modifikált hazugság

A modifikált hazugság alapján a terhelt a vallomásában az előbb említett konstellációban a másik személyt a bűncselekmény elkövetőjeként jelöli meg. Teszi ezt úgy, hogy a másik konkrét megnevezése logikus következménye lenne annak, ha a bűncse-

⁵⁴ Krell (2015) 484.

⁵⁵ Schild (2005) 2973.

⁵⁶ Krell (2015) 484.

⁵⁷ Somogyi (2009) 863.

⁵⁸ BH 2001.1.11.

⁵⁹ Marxen–Wolter (2006) 4.

⁶⁰ BH 1978.316.

⁶¹ Belovics (2011) 27–28.

lekmény elkövetését tagadná.⁶² Ebben az esetben pedig felmerül a probléma, hogyha az egyszerű hazugság az eljárásban megengedett és büntetlen, akkor ennek a módifikált hazugság esetében sem szabad másképp lennie, hiszen ebben az esetben a terhelt csak kifejezi azt, amit a hazugsága egyébként is magába foglalna.⁶³ Ezek irányadóak a társtettség, illetve a kiegészült önálló tettség (amely az önálló tettség és a társtettség között képez átmenetet)⁶⁴ esetei kapcsán is.⁶⁵ Ennek megfelelően a bírói gyakorlat szerint a terheltársaknak a közösen megvalósított bűncselekmény elkövetésében való részvétel mérvére nézve egymást alaptalanul terhelő vallomása nem valósítja meg a hamis vád büntettét.⁶⁶

Az alaptétel szerint az igazságszolgáltatás érdekeinek sérelme nem eredményezheti a terhelt felelősségre vonását a hazugsága miatt, amíg az nem okozza harmadik személy érdeksérelmét. Itt a vádolás már konkrétan és kifejezetten jelentkezik, kérdés azonban, hogy ez alkalmas-e a jogi tárgy megsértésére, ha a megvádolt személlyel szemben már büntetőeljárás van folyamatban. Megbízható érvként hozható fel a terhelt javára, hogy a számításba jövő terhelttárral szemben már így is fennáll a gyanú, a módifikált hazugság így egyfelől nem fenyegeti a hatóságot érdemi többletköltséggel és többletmunkával, továbbá hiányzik a félrevezetésre, és ezzel az univerzális jogi tárgy megsértésére – azaz a büntetőeljárás megindítására – való alkalmasság.⁶⁷ Másrészt harmadik személy érdeksérelme sem realizálódik, hiszen a hamis vád a büntetőeljárásban terheltként szóba jövő személlyel szemben történik. Tehát az, akire a gyanú áttérése irányul már egyébként is gyanúsított, akinek individuális érdekét és helyzetét nem érinti, hogy explicit módon, a tagadás által vagy pedig implicit módon, kifejezetten⁶⁸ kerül-e vádolásra. Tehát nem valósul meg hamis vád akkor, ha a terhelt a terhelttársára tesz terhelő vallomást, még ha az valótlan is. Ha viszont más, nem a vádban szereplő közös cselekményre vonatkozik az állítás, a bűncselekmény megvalósul.⁶⁹

A kvalifikált hazugság

A hazugság a kvalifikált formájával válik büntetendővé, amikor a terhelt a nyomozás, illetve a bizonyítás irányát egy olyan harmadik személy terhére módosítja, aki eddig gyanúsítottként nem szerepelt a hatóság látókörében.⁷⁰ Ebben az esetben az individuális jogtárgysértés fennállása vitathatatlanul realizálódik, a *nemo tenetur* elv pedig nem nyújtja a terhelt számára azt a jogosultságot, hogy harmadik személy jogát, illetve ér-

⁶² Fischer (2008) 1051.

⁶³ Krell (2015) 484.

⁶⁴ Tokaji (1984) 343.

⁶⁵ A társtettség esetében jelentkező terhelti vallomásstratégiák nem csak a jogtudomány számára nyújtanak kihívásokat. Közgazdászokat, pszichológusokat és politológusokat foglalkoztató kérdés, hogy a nem zéró összegű játékok egyik fajtája, a fogolydilemma kapcsán mikor jár jobban a terhelt, ha kooperál vagy ha verseng. Mérő (2009) 528–538.

⁶⁶ BH 1982.12.499.

⁶⁷ Krell (2015) 484.

⁶⁸ Marxen–Wolter (2006) 4.

⁶⁹ Somogyi (2009) 863.

⁷⁰ Krell (2015) 484.

dekét hátrányosan befolyásolja.⁷¹ Így tehát az önbűnpártolás büntethetőségének határát a kvalifikált hazugság vonalánál kell meghúzni.⁷²

A kvalifikált hazugság egyik sajátos eseteként tekinthető az olyan terhelti védekezés, amely során annak érdekében vádol mást hamisan bűncselekmény elkövetésével, hogy ő maga mentesüljön a büntetőjogi felelősségre vonás alól (például testi sértéssel való vádolással jogos védelmi helyzetre való hivatkozás).⁷³ Ugyanakkor ezt a gyakorlat nem kezeli következetesen, és a vádlottat csak testi sértés bűncselekményében marasztalta el, amikor jogos védelmi helyzetre hivatkozva azt mondta, hogy a sértett megtámadta, és csak ennek hatására bántalmazta őt.⁷⁴

A kvalifikált hazugság további speciális esetének tekinthető a közvetett tettesekre való hivatkozás is, így pedig saját maga vonatkozásában a Btk. 19. §-ban szabályozott elsődleges büntethetőséget kizáró helyzetben való elkövetésre hivatkozás, amikor a vádlott a sértettet azzal vádolta hamisan, hogy ő és társai (a bandája) „életveszélyes, fegyveres fenyegetőzéssel” kényszerítették rá őt, hogy meghatározott személyek sérelmére bűncselekményeket kövessen el, ahol a bíróság el is ítélte a terheltet hamis vádbűncselekményében.⁷⁵

Egy másik esete, amikor a hamis vád a tanúvallomás vagy a tanú ellen irányul. Ennek értelmében a vádolás nem konkrét, így az olyan állítás, minthogy a „tanú által elmondottak nem tükrözik a valóságot”,⁷⁶ nem tekinthetőek hamis vádnak, ugyanis az ilyen állítás a védekezési szabadság körében megtett hazugság, amely nem a tanúra, hanem a tanúvallomásra irányul.⁷⁷ Ha azonban a hamis vádolás konkrétumokat tartalmaz a tanúra nézve, akkor a hamis vád megvalósul.

A magyar jogban BJE-t⁷⁸ és BH-t⁷⁹ is eredményező tipikus, a kvalifikált hazugság körében jelentkező védekezésként jelenik meg, hogy az elkövető más személynek adja ki magát a hatóság előtt. Így a 2/2004. BJE rendelkező része szerint, ha az elkövető az ellene indított büntetőeljárás során más létező személynek adja ki magát, és az ennek megfelelő adat kerül az ügyben eljáró hatóságok által készített közokiratba, a hamis vádbűntette mellett az „intellektuális” közokirat-hamisítás büntettét is elköveti.

⁷¹ Lüders–Seulberger (2016) 2.

⁷² A kvalifikált hazugság és az önbűnpártolás egyik legkényesebb és legvitatottabb kérdését a hamis vádbűncselekménye kapcsán jelentkező sértetti beleegyezést jelenti, amelynek a teljesség igényével való kifejtése meghaladja e tanulmány kereteit. Ugyanakkor röviden – álláspontom szerint – a fentiek figyelembevételével úgy oldható fel a probléma, hogy a sértetti beleegyezés okán az individuális jogtárgysérelem nem valósul meg a hamis vád vonatkozásában, emellett pedig az önbűnpártolás körében alkalmazott teleologikus jogértelmezés miatt – a fentieknek megfelelően – ugyan realizálódik az univerzális jogtárgysérelem, de mivel a védekezési szabadság körében vádol a terhelt, így a hamisan vádoló terhelt hamis vád miatt nem büntethető. Ugyanakkor a beleegyező magatartásával a Btk. 282. § (1) b.) pontot valósítja meg, tehát bűnpártolás miatt büntethető. Ebből a tekintetből a terhelt a bűnpártolás felbujtója, illetve bűnsegédje sem lehet, hiszen ezen magatartásával ugyancsak kizárólag az igazságszolgáltatás érdekét befolyásolja hátrányosan, de a védekezési szabadsága körében.

⁷³ Belovics (2011) 35.

⁷⁴ Pesti Központi Kerületi Bíróság B.20353/2013/11. számú határozata.

⁷⁵ Tatabányai Törvényszék B.138/2012/36. számú határozata.

⁷⁶ Karsai (2013) 554.

⁷⁷ Marxen–Wolter (2006) 3.

⁷⁸ 2/2004. BJE.

⁷⁹ BH 2016.9.231.

Míg ha az elkövető a személyazonosságának az igazolására más nevére szóló valódi (vagy a BH szerint hamisított) közokiratot is felhasznál, az előbb említett bűncselekmények mellett a közokirat-hamisítás büntettét is elköveti.

A kvalifikált hazugság esetében is felfedezhető a nagyotmondás esete. Az irányadó BH 2017.145. rendelkező része szerint: amennyiben a feljelentésben foglaltak egy része valós, más része nem, és ezek a cselekmények természetes egységet alkotó összefüggő cselekménysor részei, a nem valós részekre vonatkozó előadás nem tekinthető önálló vádnak akkor sem, ha ez a rész nem együttes elkövetés esetén önálló bűncselekményként is értékelhető lenne, ezért a hamis vád büntette nem valósul meg. Így a terheltet kihallgató rendőrrel szemben, aki a kihallgatás során két pofont adott a terheltnek, nem valósult meg a hamis vád, annak ellenére, hogy a terhelt azt állította, hogy őt 4-5 alkalommal a kihallgató tiszt ököllel arcon ütötte, még akkor sem, ha ez alkalmas lett volna a bántalmazás hivatalos eljárásban tényállása helyett a testi sértés bűncselekményének megállapítására.

Következtetések

Összegzésként elmondható, hogy az önbűnpártolás jelensége egy körforgás formájában írható fel, amely az anyagi jogi tényállásokból indul ki, majd az ezeket korlátozó eljárásjogi rendelkezésekhez kell fordulni, amik aztán ismét visszajuttatnak az anyagi joghoz.

Mindezek alapján a terhelti hazugság döntően kétféleképpen fogható fel. Angyal nyomán olvasható, hogy olyan szélsőséges nézet is fellelhető a magyar jogirodalomban Bernolák révén, amely szerint a vádlott védekezési szabadsága, ennek keretében pedig a hazugság joga még a hamis vádat is átfogja. Kritikaként jegyzi meg, hogy ebben az esetben akkor megengedhető egyéb bűncselekmények elkövetése is, mint az okirat-hamisítás, valamint a bűnpártolás elkövetése,⁸⁰ amit Földvári odáig tetéz, hogy ez egy olyan parttalan nézetnek is teret engedhet, ami még az emberölést is megengedi a terhelt számára a védekezési szabadsága körében.⁸¹

Nem közvetít ilyen szélsőséges nézetet az a felfogás, amely elismeri a hazugság jogát a magyar jogirodalomban, de annak korlátozásával, hogy mást hamisan bűncselekmény elkövetésével nem vádolhat. Belovics szerint ilyen formájában a hazugság joga valójában a „védekezés egyik pillére”.⁸² Eszerint a hazugság a terhelt joga, aminek a korlátját csak a hamis vád, illetve a hatóság félrevezetésének tényállásai jelentik. Ezzel kapcsolatban a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság megállapítása vethető fel kritikaként, miszerint nincs olyan felsőbb szintű alkotmányjogi vagy emberi jogi norma, amelyből a terhelti hazugság levezethető volna.⁸³

⁸⁰ Angyal (1940) 245.

⁸¹ Földvári (1965) 97.

⁸² Belovics (2016) 15.

⁸³ BGH, 10.02.2015 – 1 StR 488/14.

A másik nézet Bárd nevéhez fűződik, aki szerint a kontinentális, és így a magyar jog tulajdonképpen tolerálja a terhelti hazugságot.⁸⁴ Álláspontom szerint sem ismerhető el a terhelt vonatkozásában a hazugság joga, ugyanis az sem az önvádra kötelezés tilalmából, sem pedig a terhelti védekezési szabadságból nem vezethető le, hanem a terhelti hazugságot a jogszabályok által tűrt magatartásként kell értékelni, de nem tekinthető támogatottnak. Az elemzésből is az tűnik ki, hogy a magyar joggyakorlat felfogása alapján a terheltet nem illeti meg a hazugság joga, és a terhelt védekezési szabadsága körében állított hazugságok, így pedig az önbűnpártolás jelensége inkább fogható fel az általános hazugságra vonatkozó tilalom alóli kivételeknek. Ezeket a kivételeket pedig, amelyek egyben az anyagi jogi rendelkezések korlátozását is jelentik, nem a hazugság jogából kiindulva kell levezetni és értelmezni, hanem az önbűnpártolás esetére a teleologikus jogértelmezés garantálja a terhelti védekezési szabadság minél szélesebb körű érvényesülését.

IRODALOMJEGYZÉK

- Angyal Pál (1940): *Pénzhamisítás. Hamis tanuzás és hamis eskü. Hamis vád.* Budapest, Attila-nyomda részvénytársaság.
- Bejcziné Gulyás Cecília (2012): Az EBH 2011. 2031. számú legfelsőbb bírósági döntés margójára – Sértett-e a hamis vád passzív alanya? *Magyar Jog*, 59. évf. 5. sz. 302–307.
- Bárd Károly (2005): A hallgatás ára. *Fundamentum*, 9. évf. 3. sz. 5–15.
- Belovics Ervin (2011): A hamis vád elkövetési magatartásainak sajátosságai. *Iustum Aequum Salutare*, 7. évf. 4. sz. 25–38.
- Belovics Ervin (2012): A bűnpártolás járulékoságának dogmatikai problémái. *Magyar Jog*, 59. évf. 2. sz. 65–79.
- Belovics Ervin (2016): Az önvádra kötelezés tilalma és a terhelti vallomástétel megtagadásának joga. *Eljárásjogi Szemle*, 1. évf. 1. sz. 10–16.
- Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál (2016): *Büntetőjog II. – Különös rész.* Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Dán Judit – Németh Ágnes (2016): Az önvád tilalma a versenyjog és az alkotmányjog szempontjából. *Versenytükör*, 12. évf. 1. sz. 4–15.
- Deutscher, Axel (1992): *Grundfragen der falschen Straftatverdächtigung (§164 Abs. 1. StGB).* Bonn, Univ., Diss., 10–12.
- Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián (2008): *Új magyar büntetőeljárás.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- Finkey Ferencz (1914): *A magyar büntetőjog tankönyve.* Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata.
- Fischer, Thomas (2008): *Strafgesetzbuch und Nebengesetze*, München, Verlag C.H. Beck.
- Földvári József (1965): *Az igazságszolgáltatás elleni bűntettek.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Hirsch, Hans Joachim (1977): Literaturbericht Strafrecht – Besonderer Teil II. In Fuchs, Helmut – Hörnle, Tatjana – Kühl, Kristian – Neumann, Ulfrid – Schünemann, Bernd – Sieber, Ulrich – Weigend, Thomas Hrsg.: *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*. Band 89. 930–942.
- Hollán Miklós (2011): Az igazságszolgáltatás működése elleni bűncselekmények. Hamis vád. In: Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog II. Az anyagi büntetőjog különös része.* Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó. 180–187.

⁸⁴ Bárd (2005) 9.

- Irk Albert (1928): *A magyar anyagi büntetőjog*. Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T.
- Jacsó Judit (2017): Straßprozessrechtliche Regelung des „nemo tenetur“ Grundsatzes in Ungarn. *Publicaciones Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXV., 151–166.
- Karsai Krisztina et al. (2013): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Budapest, CompLex Kiadó Kft.
- Karsai Krisztina – Szomora Zsolt – Vida Mihály (2013): *Anyagi Büntetőjog Különös Rész I.* Szeged, Jurisperitus Bt.
- Király Tibor (1987): Mit ér az ártatlanság véelme? *Magyar Jog*, 34. évf. 12. sz. 1019–1025.
- Krell, Paul (2015): Gedanken zur Straßlosigkeit von Beschuldigtenlügen bei den §§ 145d, 164 StGB. *HRRS*, Heft 12. 483–492.
- Langer, Winrich (1973): *Die falsche Verdächtigung, Ein Beitrag zur Straßrechtsreform*. Berlin, Duncker & Humblot.
- Lenckner, Theodor (2006): § 164 Falsche Verdächtigung. In Schönke, Adolf – Schröder, Horst: *Straßgesetzbuch Kommentar*. 27. Auflage. München, Verlag C. H. Beck, 1454–1463.
- Lüders, Marie – Seulberger, Sophie (2015): Verdächtigungsfall. *Famos*, No. 6. 1–6.
- Marxen, Klaus – Wolter, Kathleen (2006): Foto-Fall. *Famos*, No. 5. Forrás: www.fall-des-monats.de/ (2017. 12. 15.)
- Mérő László (2009): Többszintes fogolydilemma. *Magyar Tudomány*, 170. évf. 5. sz. 528–537.
- Nagy Ferenc (2008): Gondolatok a jogi tárgyról. *Büntetőjogi Kodifikáció*, 8. évf. 1. sz. 3–8.
- Pauler Tivadar (1870): *Büntetőjogtan II.* Pest, Pfeifer Ferdinand.
- Polt Péter et al. (2016): *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény Nagykommentárja*. Budapest, Opten Informatikai Kft. 849–858.
- Roxin, Klaus – Schünemann, Bernd (2012): *Straßverfahrensrecht*. 27. Auflage. München, Verlag C.H. Beck.
- Schild, Wolfgang (2005): §145d Vortauschen einer Straßtat. In Kindhäuser, Urs – Neumann, Ulfrid – Paeffgen, Hans-Ullrich: *Nomos Kommentar, Straßgesetzbuch*. Band 2., 2. Auflage. Baden-Baden Nomos Verlagsgesellschaft. 2960–2979.
- Somogyi Gábor (2009): Az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények: Hamis vád. In Huba Olívia et al.: *A Büntető Törvénykönyv Magyarázata 2.* Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalom-szolgáltató Kft. 860–870.
- Stree, Walter – Sternberg-Lieben, Detlev (2006): §145d Vortauschen einer Straßtat. In: Schönke, Adolf – Schröder, Horst: *Straßgesetzbuch Kommentar*. 27. Auflage. München, Verlag C. H. Beck. 1384–1391.
- Szepesi Erzsébet (2009): Alapvető rendelkezések: Önvádra kötelezés tilalma. In Bodor Tibor et al.: *A Büntetőeljárás Törvény Magyarázata*. Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalom-szolgáltató Kft. 54–55.
- Tokaji Géza (1984): *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Tóth Mihály – Nagy Zoltán (2014): *Magyar Büntetőjog Különös rész*, Budapest, Osiris Kiadó.
- Valsangiacomo, Dominik (2016): *Grundlage und Umfang des Verbots des Selbstbelastungszwanges*. Forrás: www.rwi.uzh.ch/dam/jcr:00000000-09ca-eb9b-0000-00006d435486/07_Valsangiacomo_Dominik_Nemo_Tenetur.pdf (2017. 12. 15.)
- Vormbaum, Thomas (2005): § 164 Falsche Verdächtigung, In Kindhäuser, Urs – Neumann, Ulfrid – Paeffgen, Hans-Ullrich: *Nomos Kommentar, Straßgesetzbuch*. Band 2., 2. Auflage, Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft. 3154–3170.
- Zopfs, Jan (2005): Falsche Verdächtigung § 164. In von Heintschel-Heinegg, Bernd: *Münchener Kommentar zum Straßgesetzbuch*. Band 2. München, Verlag C.H. Beck. 931–954.

Jogorrasok

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.)

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.)

Alkotmánybíróági határozatok

41/1991. (VII. 3.) AB határozat

41/2003. (VII.2.) AB határozat

Bíróági határozatok

BH 1978.316.

BH 1982.12.499.

BH 1985.2.53.

BH 1986.1.8.

BH 1994.8.404.

BH 2000.5.192.

BH 2001.1.11.

BH 2004.11.450.

BH 2009.5.136.

BH 2016.9.231.

BH 2016.9.231.

BH 2017.145.

Fővárosi Törvényszék B.410/2014/20. számú határozata

Pesti Központi Kerületi Bíróság B.20353/2013/11. számú határozata

EJEB döntés

John Murray ügye az Egyesült Királysággal szemben, 18731/91, 1996. január 25.

Büntető Jogegységi Határozat

2/2004. BJE

Német bíróági határozat

BGH, 10.02.2015 - 1 StR 488/14.

ABSTRACT

The Limits of the Unpunished "Self-aiding and Abetting"

TÓTH Géza

In my paper I examine the phenomenon of "self-aiding and abetting". "Self-aiding and abetting" encompasses all conducts of the defendant within his "liberty of defence" that can cause the distraction of suspicion from himself or the shifting of suspicion on someone else. This conduct is an indictable offence in the Criminal Code under the item of false accusation and misleading of the authority. In the light of all this, the marking out of the limits of "self-aiding and abetting" is essential in order that the nemo tenetur principle could be guaranteed for the defendant in a criminal procedure.

Keywords: "self-aiding and abetting", "liberty of defence", false accusation, misleading of the authority, nemo tenetur principle

A magyar rendőrképzés fejlődése a dualizmus időszakában¹

ANDROVICZ Gábor²

Az 1867-es kiegyezést követően a rendészettel foglalkozó írásokban visszatérő igényként jelentkezett a rendőri szakoktatás kialakítása. A budapesti rendőrség államosítását véglegesen rendező 1881-es rendőrségi törvény ugyan megteremtette a lehetőségét egy modern, hatékonyan működő nagyvárosi rendőrség létrejöttének, ennek egyik fontos feltétele, a rendőri állomány szakmai felkészültsége azonban messze a kívánalmak alatt maradt. A rendőroktatás alapvető struktúráját Török János főkapitány foglalta össze az 1893-ban kiadott szervezési szabályzatban. A későbbiekben kialakult gyakorlati tapasztalatok elsősorban a főkapitányság éves jelentéseiben és a rendőri szaklapokban követhetőek nyomon. A századforduló utáni évekre a professzionalizálódott oktatói személyzet irányításával, valamint az elméleti és gyakorlati ismeretek elsajátítását segítő értékes szakmunkák, tankönyvek kiadásával a budapesti államrendőrség európai színvonalú szervezetté vált.

Kulcsszavak: rendőr, rendőrség, oktatás, képzés, tanfolyam, vizsga, rendészettörténet

Az egyes rendészeti szervek, köztük a rendőrség eredményes működését, valamint társadalmi megítélését illetően is fontos tényezővel bírnak a testületen belüli humán viszonyok. Ezen gyűjtőfogalom egymással szorosan összefüggő részkomponenseinek összessége alakítja ki egy rendőri karrierpálya, mai kifejezéssel „életpályamodell” képét, amely az állományba történő felvételtől a nyugdíjazásig, vagy akár még tovább tart (lásd özvegyi juttatások). A karrierkép összetevői közt említhetjük a felvételi követelményeket (kvalifikáció), az előmeneteli lehetőségeket, a szociális viszonyokat (a jövedelem, illetve annak különböző formái, lakhatási körülmények, családalapítás és -fenntartás, nyugdíj), és nem utolsósorban a szakképzést. A magyar rendőrség oktatási rendszerének kialakulása és a fejlesztésére történő törekvések kezdete az 1800-as évek végére nyúlik vissza. A dualizmus időszakában elinduló hosszú folyamat eredményeként alakultak ki azok a szakmai tapasztalatok és irányelvek, amelyek biztos alapot adtak a későbbi, Horthy-korszak alatti magyar rendőrség színvonalas szakképzési rendszerének.

¹ A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Doktorandusz Önkormányzatának A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvényesorozat részeként 2017. november 22-én megrendezett, „A Haza Szolgálatában” című doktorandusz konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

² ANDROVICZ Gábor történész, PhD-hallgató, NKE Rendészettudományi Doktori Iskola Gábor ANDROVICZ historian, PhD student, NUPS Doctoral School of Law Enforcement orcid.org/0000-0002-3760-9712, androviczgabor@gmail.com

Az első magyar autonóm állami rendőrség 1873-ban jött létre, miután az 1872. XXXVI. tc. rendelkezése értelmében az egyesített főváros rendőrsége a Belügyminisztérium kezelésébe került. Budapest a kiegyezést követően rohamos gazdasági és kulturális fejlődésen ment keresztül, s mindez a népességszám ugrásszerű növekedésében is megmutatkozott. A főváros rendőrsége nem tudott lépést tartani az urbanizációval, rendkívül csekély létszámmal, képzetlen állománnyal igyekezett fenntartani a közrendet és közbiztonságot egy akkora nagyvárosban, amelynek közigazgatási területe már az 1890-es évek elején London után a második legnagyobb volt Európában.³

A korszak rendészeti felfogása szerint a rendőrség tagjainak nem kellett külön szakmai oktatásban részesülnie. A gyakran írástudatlan⁴ rendőrlegénység tagjai számára egyszerűen csak felolvasták az aktuális szabályrendeleteket és napi parancsokat, s ezzel a tudással „felvértezve” indultak szolgálatba, hogy gyakorlati tapasztalataikat az utcán, az „élet iskolájában” szerezzék meg. Ez természetesen szabálytalanságok, mulasztások és vétségek egész sorát vonta maga után. A kiegyezéssel létrejött sajtószabadságnak köszönhetően ugyanekkor kezdtek megjelenni a magyar rendőri sajtó első képviselői, köztük a *Közbiztonság*, amely alcímében „rendészetelméleti és tapasztalati ismereteket terjesztő heti szakközlöny”-ként hirdette magát. A szakmai vitafórumként is funkcionáló lap egyes cikkeiben rövid időn belül felvetődött a rendőrség oktatásának kérdése. Forster József írásában az angol rendőrséget tartotta követendő példának, ahol a rendbiztosokat véglegesítésük előtt kötelezően iskoláztatták.⁵ Látható tehát, hogy a Bach-rendszer bukását követően újjászervezett magyar rendőrség ekkor még nem rendelkezett testületi hagyományokkal és mintákkal, így jobb híján a külföldi rendőrségek működésével hasonlította össze magát.⁶

Az 1870-es évek budapesti rendőrsége hírhedten népszerűtlen intézmény volt. Újoncnak jellemzően csak a tanulatlan réteg tagjai jelentkeztek, a rendkívül alacsony fizetés miatt pedig nagymértékű volt a testületen belüli fluktuáció (az 1873-ban megállapított legénységi bérek 22 éven keresztül nem változtak!).⁷ A nagyobb bűnügyek megoldatlanok maradtak, a tisztviselők és a rendbiztosok körében pedig gyakoriak voltak a különböző alvilági és korrupciós ügyletek, valamint a hatalommal való visszaélések, amiket a sajtó természetesen előszeretettel szellőztetett meg.

Az 1881. évi XXI. tc. kihirdetésével végleges rendezésre került az államrendőrségi szervezet, és írásba foglalták azokat a jogi kereteket és szabályzókat, amelyek feltételeit képzették egy modern, nagyvárosi rendőrség létrejöttének, azonban a rendőrség „nyersanyaga”, személyi viszonyai a régiék maradtak: „...az egyetemi ifjúság és a nagyközség szegényletes, lealacsonyító pályának tekintette a rendőri pályát, amelyre intelligens, jobb érzésű ember nem léphet. Amikor a fővárosi rendőrséget szervezték,

³ *A budapesti fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése az 1894. évben* (1895) 16.

⁴ Gombos János budai darabont őrmester például azért nem vett fel írástudó embert, mert meggyőződése szerint „a betűvetés az első lépés a hunczutsághoz”. Az utolsó budai darabont (1898) 42.

⁵ Forster (1870) 5–6.

⁶ Párizsban 1667-ben, Berlinben 1808-ban, Londonban pedig 1829-ben jött létre állami rendőrség. Rédey (1894) 6.

⁷ *A budapesti fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése az 1896. évben* (1897) 24.

nem is igen kaptak embereket sem a tiszti, sem az írnoki vagy a rendőri állásokra, úgyhogy legnagyobbreszt a régi városi rendőrség tág lelkiismeretű embereit alkalmazták itt is.”⁸ A rendőrnovella további hiányosságának róható fel, hogy – külön intézkedés hiányában – a szakképzés hiányát sem orvosolta, csupán egy oktatófelügyelői állást rendszerezített, pontos munkakörének meghatározása nélkül.⁹ A továbbiakban az 1881 után stabilizálódott testület személyi állományának három kategóriáját – eltérő kvalifikációjuk és képzésük miatt – külön tárgyaljuk.

Rendőrtisztviselők

Az állami tisztviselők kinevezésének feltételeit az 1883. évi I. törvénycikk határozta meg. A minősítési törvény a közigazgatási szakba sorolt rendőrtisztviselői állások többségének betöltéséhez felsőfokú végzettséget írt elő. A jelentkezőnek ügyvédi oklevéllel, államtudományi vagy jogtudományi tudorssággal, vagy legalább a 4 éves jogakadémiai tanfolyam elvégzésével és államtudományi államvizsgával kellett rendelkeznie.¹⁰ A véglegesített tisztviselő tanulmányai azonban ezzel nem értek véget: „Már régóta felismerték azt az igazságot, hogy a rendőrség intéző és végrehajtó tisztviselői, valamint külszolgálati közegei részére nem elegendő az az előképzettség, amelyet valamely alacsonyabb vagy középfokú iskola, vagy akár az egyetem adhat, hanem feladatuk körük sajátosságánál fogva külön szakképzésre szorulnak.” – említi Dorning Henrik előadásában.¹¹

A magyarországi felsőoktatási intézményekben nem folyt rendészeti oktatás, a közigazgatást tárgyaló tankönyvek pedig csak pár oldalon foglalkoztak a rendőrtisztviselői munkához elengedhetetlen büntető- és kihágási joggal. A gyakorlati életbe kikerült pályakezdő tisztviselők díjnoki minőségben, azaz napi díjas alkalmazottként kaptak állást a főkapitányi hivatal valamelyik ügyosztályán, ahol az előadók segédjeként működve kellett autodidakta módon, önképzés formájában elsajátítaniuk a szakmai munkához nélkülözhetetlen ismereteket büntetőjogból, közigazgatási jogból, kereskedelmi jogból, majd 1-2 év díjnokoskodás után rendőrgyakornokká léphettek elő.¹² Az 1890-es években Rédey Miklós főkapitányi titkár és Krecsányi Kálmán kerületi kapitány (későbbi detektívőnök) szorgalmas munkával állították össze azokat a rendeletgyűjteményeket, amelyek segítettek eligazodni a jog útvesztőjében.¹³

A századfordulót követően dr. Boda Dezső főkapitánysága alatt került sor a tisztviselők oktatásának érdemi reformjára. Dr. Pekáry Ferenc főkapitány-helyettes 1907-től meghonosította a bűnügyi értekezleteket. Ezeken a tiszti összejöveteleken egy-egy

⁸ Baksa (1923) 27.

⁹ 1881. évi XXI. tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.

¹⁰ A törvény a rendőrtisztikar legnagyobb csoportját képező fogalmazó karbeli tisztviselőkre vonatkozott. A rendőri számviteli tisztviselők, segédhivatali alkalmazottak és rendőrorvosok esetében természetesen nem a jogi végzettség, hanem a foglalkozásuknak megfelelő felsőfokú diploma megléte volt az előfeltétel. Parádi (1997) 105.; 1883. évi I. tc. a köztisztviselők minősítéséről. 2–5. §.

¹¹ Dorning (1922) 12.

¹² Dorning (1922) 12.; A fővárosi államrendőrség javadalmazási és ellátási viszonyai (1896) 6.

¹³ Krecsányi (1894); Rédey (1897)

jogi szempontból tanulságos bűnesetet tárgyaltak meg, s az ehhez kapcsolódó viták és előadások a tisztviselők önképzését, gyakorlati és szellemi fejlődését segítette elő.¹⁴ Rendszeres szakképzés gyanánt 1912-től a tiszt kar elismert szakemberei sorozatos tiszt tanfolyamokat, egyfajta „rendőrszemináriumokat” is tartottak a fogalmazógyakornokok és díjnokok számára. A tanrend tartalma a továbbképzés célját is szolgálta.¹⁵ A szakmai tapasztalatszerzést segítették elő a külföldi tanulmányutak is.¹⁶

A rendőrtisztviselők különálló és szűk csoportját képezték a rendőrlegénység csapattisztjeiként működő felügyelők, akik a katonaságnál már tiszt rangot értek el. Ki nevezésüket vizsgához kötve és egyéves ideiglenes minőségben kapták. A vizsga anyaga a parancsnoki teendőig bezárólag felölelte a teljes végrehajtó rendőrség (legénység és altisztek) feladatait.¹⁷

Örsemélyzet

Az 1881-es törvény intézkedéseit végrehajtó 1884. évi belügyminiszteri utasítás foglalkozott először érdemben a rendőrség legénységi állású tagjainak oktatásáról: „A fővárosi rendőrségnek azon része, mely a nagyközönséggel folyton érintkezik, melynek működése nyilván a közönség szemeláttára [sic!] történik, s mely ennél fogva legtöbb bírálatnak van kitéve, a rendőri őrség. Ezek működésétől a fővárosi rendőrség reputációja tekintetében igen sok függ. Ugyanezért az őrségi személyzet helyes megválasztására, szakszerű kiképzésére (oktatás) s alkalmazására folytonosan a legnagyobb gond fordítandó.”¹⁸

Az utasítás részletes szabályozást tartalmaz a felvételi követelményekről. A rendőrséghez jelentkezőnek hat hónapos próbaszolgálaton kellett részt vennie, amely egy előzetes szűrőjelleggel bírt: ha ez idő alatt „felfogás vagy ítélethiányt” tapasztaltak nála, azonnal elbocsátották. A próbaszolgálat jelentette a teljes elméleti és gyakorlati képzést, amely során a próbarendőr egy rendőrszerepre lett kihelyezve, és csak véglegesítése után volt lehetősége önálló szolgálatvégre. A mindennapos gyakorlat ennek ellenére mégis az volt, hogy a gyakori létszámhiány miatt a főparancsnok tetszőlegesen vette fel az alkalmasnak tűnő egyént, akinek akár már másnap már utcai szolgálatot kellett teljesítenie, a számára kiadott napi parancsokat bemagolva. Bornemisza Boldizsár, az államrendőrség 1886 és 1905 közötti első főparancsnoka is így járt el. Az egykori kiszolgált huszárfőhadnagy militáns szemléletmódjából fakadóan nem kedvelte az olvasott, okos rendőröket – amelyből egyébként sem bővelkedett a legénység –, és az egykorú visszaemlékezés szerint nála az számított „jó” rendőrnek, aki egy nap lehetőleg minél

¹⁴ Bűnügyi megbeszélések. (1907) 112.

¹⁵ Szakképzés és továbbképző előadások a budapesti államrendőrségnél (1912) 29.

¹⁶ A külföldi tapasztalatszerzés az európai nagyvárosok rendőrségei között kölcsönösen működött, 1909-ben még a távoli Konstantinápolyból is érkezett delegáció a budapesti főkapitányságra. Konstantinápoly rendőrsége (1909) 517–518.

¹⁷ Dörning (1922) 10.

¹⁸ 1884. évi 43.972 BM rendelet a fővárosi rendőrség számára kiadott Utasítás tárgyában.

több kihágási bírságot kiosztott.¹⁹ Ugyanez a habitus volt tapasztalható az oktatásra kijelölt altiszteknél is, akik a katonaságnál megszokott hangnemben irányították a kiképzésük alá vont rendőrközegeket. A legénységi állományban szolgálatot teljesítőkhöz túlnyomórészt vidéki, paraszti származású, csekély elemi iskolai végzettséggel rendelkező férfiak voltak.²⁰ A korszakban virágkorukat élő élclapok róluk mintázták az egyik legismertebb és legtovább élő karikatúraalakját: Mihaszna András figurája cirkalmas tájszólással, goromba hangon osztotta meg életbölcsségeit humoros rovataiban.²¹

A fővárosi rendőrség fejlődésében fontos szereppel bíró Török János főkapitány 1892-ben új szervezési szabályzatot állított össze az őrszemélyzet részére. Ebben részletes rendelkezés történt a próbaidős rendőrök felvételét, oktatását, az oktató személyét és teendőit illetően, valamint rendszeresítették a rendőraltiszti tanfolyami vizsgát is mint előmeneteli lehetőséget.²² A szabályzat értelmében a rendőrséghez olyan 23–40 év közötti magyar állampolgárságú férfiak jelentkezhetnek, akik tökéletes egészséggel, erős testalkattal és feddhetetlen előélettel bírtak. Elvárt követelmény volt a legalább alapszintű írni-olvasni tudás, továbbá igazolni kellett, hogy a jelentkező a katonaságnál altiszti fokozatot szerzett.²³ Az optimális „nyersanyagot” tehát azok a katonaviselt személyek jelentették, akik bírták a korabeli terhes szolgálati viszonyokra jellemző fizikai és mentális igénybevételt, s már korábban hozzászoktak a fegyelmezethez és a parancsok teljesítéséhez. Előnyben részesültek a „magasabb értelmi szinten” állók (a pontosan elvárt iskolai végzettség megjelölése nélkül), a korábban a magyar királyi csendőrségnél szolgálók (és onnan önként kilépők), valamint a főváros helyi viszonyait ismerők.²⁴ A próbaidős oktatás négy hónapot felölelő elméleti részét elsősorban a közigazgatási, rendőri és jogi alapismeretek képezték:

- a magyar büntetőtörvények általánosságban (büntettek, vétségek és kihágások);
- a rendőri természetű törvények, kormányrendeletek, fővárosi jóváhagyott szabályrendeletek és a városi hatóság jogerőre emelkedett határozatainak és intézkedéseinek ismertetése;
- az őrségre vonatkozó fegyelmi szabályok;
- a dunai államhidakra vonatkozó szabályok;
- a fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. törvénycikk részletesen;
- Budapest közigazgatási beosztása;
- a főváros topográfiájának, illetve hivatalainak és közintézményeinek ismertetése, továbbá széleskörű személyismeret;
- az őrség magatartásáról (különös tekintettel a nagyközönséggel való érintkezésről),
- elsősegélynyújtás;

¹⁹ Laky (1926) 61., 71.

²⁰ Czaga et al. (1995) 289–290.

²¹ Lásd például: Mihaszna András fővárosi m. k. rendőr szemlélődései (1882) 8.

²² Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 8–15.

²³ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 8–9.

²⁴ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 9.

- jelentések (kisebb jegyzőkönyvek, fogalmazványok) szerkesztése;
- a négy számtani alapművelet.²⁵

A rendőrképzés az oktató felügyelő hatáskörébe tartozott, aki hétköznapiakon központi oktatásban részesítette az újoncokat és az altisztnak készülöket, hetente egyszer pedig kollokvium keretében ki is kérdezte őket az órákon elhangzottakról.²⁶ A már véglegesített, illetve idősebb rendőrök körében a területileg illetékes osztályparancsnokra hárultak az oktatói teendők. Kiemelendő Palágyi Kálmán és utódja, Laky Imre oktató-felügyelők, az első rendőri tankönyvek megalkotói (*Kézikönyv a rendőrségi őrszemélyzet részére; Rendőrközegek tankönyve*), akik munkáikban összegyűjtötték mindazt a széleskörű tudásanyagot, amit egy rendőrnek a hétköznapi szolgálat során, a gyakorlatban készségszinten alkalmaznia kellett. Ebből fakadóan tankönyveikben egyszerű nyelvezetet használtak, s gyakorlati példákon keresztül, kérdés-felelet formájában ismertették a szükséges tudnivalókat.²⁷

A vidéki városok fejlesztéséről szóló 1912. évi LVIII. tc. alapján kibocsátott 41.500/1913. BM rendelet Budapesten vidéki oktató rendőrtiszteket és altiszteket képző tanfolyamok megtartását rendelte el a rendőrképzés egységes színvonalának biztosítása érdekében. 1913 májusától 1914 áprilisáig három-három egyhónapos tanfolyamot tartottak a vidékről felvezényelt rendőrtisztviselők, altisztek és detektívek részére. Az oktatótiszti tanfolyamok a főkapitányságon, az altiszti tanfolyamok pedig a Mosonyi utcai főparancsnokság épületében nyíltak meg. A tiszti tanfolyamon a Belügyminisztérium és a budapesti főkapitányság tisztviselői és külső szakemberek tartottak előadásokat, míg az altiszti tanfolyam hallgatóit a budapesti rendőrszemélyzet tapasztalt oktatótisztjei és altisztjei képezték ki.²⁸

Az 1914 nyarán kitört világháború lehetetlenné tette mind a tanfolyamok folytatását, mind a központi rendőri oktatást. A belügyminiszter előzetes megbízásával és anyagi támogatásával elkészült, a tanfolyamok kiegészítéséül szolgáló szakkönyveket azonban 1916 és 1918 között kiadták, bár kis példányszámban. *A m. kir. belügyminisztérium felügyelete alatt álló rendőrségi szaktanfolyamok kiadványai* c. sorozat kötetei:

- Dr. Dorning Henrik: *Külföldi rendőrségek*
- Dr. Rédey Miklós: *A rendőri szolgálat vezérfonala*
- Dr. Gábor Béla: *A nyomozás segédeszközei I-II.*
- Dr. Dumitreanu Ágoston: *Az életmentés vezérfonala*
- Dr. Schreiber Emil: *A prostitúció*
- Dr. Sárosi László – Dr. Dietz Károly: *A nyomozás alapelvei*²⁹

²⁵ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 12.

²⁶ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 55–56.

²⁷ Palágyi (1905); Laky (1906)

²⁸ Baksa (1923) 229–230.

²⁹ Baksa (1923) 230–231.

Detektívek

Török János főkapitány egyik nagyformátumú reformja volt a detektívintézmény 1885. évi felállítása. A közbiztonsági állapotok és a rendőrség erkölcsi megítélésének romlása következtében felszámolta a korábbi polgári biztosok állományát, megtartva közülük az értékesebb elemeket. Az új detektívosztály a főkapitányság őrszemélyzetébe tagozódott szakszolgálat és segédintézménye volt, „feladata a főkapitányi hivatalt, a kerületi kapitányságokat, a bejelentési hivatalt, valamint a tolonckezelő hivatalt a közbiztonság és közrend fenntartása érdekében a figyelő, a megelőző és felfedező tevékenység közvetlen gyakorlása által hathatós erővel támogatni”.³⁰ Detektívnek jelentkezhettek minden 24–40 év közötti magyar állampolgár, aki kifogástalan előélettel és egészségi állapottal bírt, tökéletesen tudott írni és olvasni, valamint Budapesten kellő személy- és helyismerettel rendelkezett. Előnyt jelentett valamilyen idegen nyelv ismerete és a korábbi rendőri szolgálat. A detektívek esetében nem volt elvárás a katonaviseltség. A detektívjelöltet a főkapitány jóváhagyásával egy próbaévre vették fel, az ezt követő véglegesítésről a belügyminiszter döntött.³¹ Az oktatásért a testület vezető detektívfelügyelő felelt.³² A detektívek esetében a természetes adottságok és készségek legalább olyan nagy súllyal bírtak a nyomozómunkában, mint az elméleti tudás, amelyet a számukra kiadott szolgálati utasítás tartalmazott. 1895-től a detektívek létszáma már lehetővé tette a szakosodást, a speciális csoportok kialakítását, amelyek különféle ügytípusokra specializálódtak.³³ A századfordulót követően, Krecsányi Kálmán detektívfőnök irányítása alatt a jelentkezők többsége már az átlagnál magasabb műveltséggel, gyakran érettségivel rendelkező, több nyelven beszélő emberek voltak. Bár a testület tagjai javarészt a rendőrségtől jöttek át, az 1911. évi létszámnöveléssel az újoncok közt nagyobb számban szerepeltek korábbi civil foglalkozásúak is, bővítve a detektívek speciális ismereteinek körét.³⁴

Összegzés

A budapesti állami rendőrség állományának képzése a nehéz szolgálati körülmények ellenére komoly fejlődésen ment keresztül 1873 és 1914 között. Mindezt elsősorban a főkapitányok intézkedései és a tapasztalt tisztviselők és csapattisztek oktatói munkája és támogatása biztosította. 1915-ben az amerikai Raymond B. Fosdick az európai rendőrségekről írt munkájában pozitív véleményének adott hangot: „...műveltség és nevelés dolgában a bécsi és a budapesti rendőrtisztviselők felülmúlják a többi európai

³⁰ Vécsey (1926) 17–19.

³¹ Krecsányi (1894) 72–73.

³² Krecsányi (1894) 71.

³³ *A budapesti fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése az 1895. évben* (1896) 34.

³⁴ *A budapesti detektívtestület fejlesztése* (1911) 427.

társaikat [...] szakoktatás terén Európában első helyen áll a bécsi rendőrőrszemélyzet, s ezt megközelíti a budapesti.”³⁵

IRODALOMJEGYZÉK

- A budapesti detektívtestület fejlesztése. (1911) *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 1911. augusztus 20. 427.
- A budapesti fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése az 1894. évben. Budapest, Pesti Lloyd-Társulat Könyvnyomdája, 1895.
- A budapesti fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése az 1895. évben. Budapest, Pesti Lloyd-Társulat Könyvnyomdája, 1896.
- A budapesti fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése az 1896. évben. Budapest, Pesti Lloyd-Társulat Könyvnyomdája, 1897.
- A fővárosi államrendőrség javadalmazási és ellátási viszonyai. (1896) *Rendőri Lapok*, 1896. január 12.
- Az utolsó budai darabont. (1898) *Rendőri Lapok*, 1898. január 22. 42.
- Baksa János szerk. (1923): *Rendőrségi Almanach*. Budapest, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T.
- Bűnügyi megbeszélések. (1907) *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 1907. március 31. 112.
- Czaga Viktória et al. (1995): *A fővárosi rendőrség története (1914-ig)*. Budapest, BRFK.
- Dorning Henrik (1922): *A rendőrség intézményének fejlődése*. Budapest, Budapesti Hírlap Ny.
- Forster József (1870): *Rendészeti iskola. Közbiztonság*, 1870. január 9.
- Fosdick, Raymond B. (1915): *European Police Systems*. New York, The Century Co.
- Krecsányi Kálmán szerk. (1894): *Kihágási eljárás alapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye. Kiegészítve a székesfővárosi Magyar Királyi Állami Rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal*. Budapest, Müller.
- Konstantinápoly rendőrsége. (1909) *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 1909. november 1. 517–518.
- Laky Imre (1906): *Rendőrközegek tankönyve*. Budapest, Pátria irodalmi vállalat és nyomdai részvénytársaság.
- Laky Imre (1926): *Rendőrökről rendőröknek. Laky Imre emlékkönyve*. Budapest, Ráth Mór Könyvkiadó-vállalata.
- Mihaszna András fővárosi m. k. rendőr szemlélődései. (1882) *Borsszem Jankó*, 1882. szeptember 3. 8.
- Palágyi Kálmán szerk. (1905): *Kézikönyv a rendőrségi őrszemélyzet részére*. Budapest, Pátria irodalmi vállalat és nyomdai részvénytársaság.
- Parádi József (1997): *Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. Belügyi Szemle*, 45. évf. 4. sz. 101–109.
- Rédey Miklós (1894): *A fővárosi államrendőrség. Rendőri Lapok*, 1894. október 7. 6–7.
- Rédey Miklós (1897): *Rendőri eljárás körébe vágó újabb rendeletek és utasítások gyűjteménye*. Budapest.
- Szakképzés és továbbképző előadások a budapesti államrendőrségnél. (1912) *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 1912. január 14. 29–30.
- Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára. (1893) II. füzet. Budapest, Athenaeum Kiadó.
- Vécsey Leó szerk. (1926): *A 40 éves Budapesti Detektívtestület jubiláris albuma*. Budapest, A M. Kir. Államrendőrség Detektívtestülete Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesülete.

³⁵ Fosdick (1915) 216.

Jogforrások

1881. évi XXI. tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről

1883. évi I. tc. a köztisztviselők minősítéséről

1884. évi 43.972 BM rendelet a fővárosi rendőrség számára kiadott Utasítás tárgyában

ABSTRACT

The Development of the Hungarian Police Training in the Period of the Dualism

ANDROVICZ Gábor

Following the Compromise of 1867, the creation of the technical education of the police appeared as a recurring demand. Although the Police Act of 1881, which permanently composed the nationalisation of the Budapest Police Force, gave the opportunity to a modern, efficient, metropolitan police came into existence, one of its significant condition, the professional preparedness of the police staff remained unsatisfactory. The fundamental structure of the police education was summarized by Chief Constable János Török in his organizational rules, published in 1893. Its practical experiences are to be found principally in the annual reports of the police bureau and in the police journals. By the years after the turn of the century, with the control of the professionalized instructor staff and the publishing of valuable textbooks which helped to acquire the theoretical and practical knowledge, the Budapest State Police reached the European level.

Keywords: police officer, police, education, training, course, examination, law enforcement history

A decemberi rendőrgyilkosság és a rendőrség fegyverhasználati jogának szabályozása (1931–1932). A meggyilkolt Sinkó József törzsőrmester emlékére

BALOGH Atila¹

E tanulmányban a rendőrség fegyverhasználati jogával kapcsolatos törvényhozási folyamatot (1931–1932) elemzi a szerző, ezen belül kiemelten foglalkozik Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter ebben betöltött szerepével is. Az új szabályozásnak voltak hibái, de találhatunk benne pozitívumokat is.

Kulcsszavak: Belügyminisztérium, Keresztes-Fischer Ferenc, rendőrség fegyverhasználati joga, rendőrség, Sinkó József, 1932. évi XIII. tc.

A témaválasztást egyrészt az elfeledett rendőr, Sinkó József meggyilkolása indokolja; másrészt pedig a szakirodalom azon hiánya, hogy a decemberi rendőrgyilkosság kiváltotta belpolitikai folyamatot még napjainkig sem elemezte részletesen. E tanulmány kísérletet tesz arra, hogy a Sinkó József meggyilkolása (1931 decembere) utáni politikai folyamatot elemezze 1932 nyaráig. E folyamat alatt a rendőrség² fegyverhasználati jogával kapcsolatos parlamenti folyamatot érti a szerző. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter³ ebben betöltött szerepével is alaposan foglalkozik a tanulmány. A terjedelmi korlátok miatt sajnálatos módon e dolgozat nem tudja elemezni azt, hogy a gyakorlatban hogyan működött e jogi „újítás”. A tanulmány „történeti”, s nem „jogász” szempontból vizsgálja e témát. A kutatás számos kérdésfelvetésből indult ki. Miért és hogyan született meg 1932. évi XIII. tc.? Mennyire helytállóak az igen szerény mennyiségű szakirodalom megállapításai? Milyen politikai folyamat indult el a gyilkosság után? Milyen összefüggés van a fenti törvény és a gyilkosság között? Valóban szükséges volt a rendőrség fegyverhasználati jogának szabályozása?

¹ BALOGH Atila Zsombor, PhD-hallgató, KRE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Atila Zsombor BALOGH, PhD student, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Faculty of Humanities, Doctoral School of History
orcid.org/0000-0002-5723-6423, baloghatilla1@gmail.com

² Korabeli nevén a Magyar Királyi Államrendőrség (1919–1930), majd Magyar Királyi Rendőrség (1931–1945). A tanulmány a „rendőrség” kifejezést használja az utóbbiak helyett. Lásd itt: Parádi (2011) 116. Továbbá: Borbély-Kapó (1942) 53., 64.

³ 1931-től 1935-ig, majd 1938-tól 1944-ig belügyminiszter.

A szakirodalom többnyire rövid, pár mondatos „elemzéseket” ír e témáról, és nem veszi részletesen górcső alá. Így a következő oldalak jelentős részben hiánypótlónak minősülnek. A fentiek inkább jogi vonatkozásában vizsgálják a témát, s nem történeti szempontból. A levéltári kutatást a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának belügyminisztériumi,⁴ illetve igazságügyminisztériumi⁵ törvényelőkészítéssel kapcsolatos irataira építettem. Sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a témával kapcsolatos igen fontos törvényelőkészítéssel összefüggő minisztériumi (Belügyminisztérium, Igazságügyminisztérium) források a mai napig sem kerültek elő. További problémát jelentett, hogy hiteles minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1931 decemberének vége, 1932 januárjának eleje) – amelyek szükségesek lettek volna a kutatáshoz – ugyancsak nem maradtak fenn az utókor számára. A fenti hiányokból a következő problémák származnak: nem tudjuk Keresztes-Fischer Ferenc és Zsitvay Tibor⁶ első elképzeléseit rekonstruálni a törvényjavaslattal kapcsolatban, illetve a miniszterelnök, valamint a kormány álláspontját sem ismerjük pontosan a kérdésről.

A források a fentiekén túl legfőképpen az Országgyűlési Naplókra és Irományokra,⁷ illetve a Rendeletek Tárára épülnek. További jelentős forrásanyagot jelentenek az 1930-as évekbeli sajtóforrások.

A decemberi rendőrgyilkosság

1931 karácsonya előtt néhány nappal Sinkó József törzsőrmestert meggyilkolták Angyalföldön, szolgálatának teljesítése közben.⁸ A királyi ügyészség indítványa szerint a törzsőrmester tetten ért egy bűnözőt, aki azonban az előállítási kísérletnek ellenszegült, majd dulakodás történt. Miután a rendőr kardot rántott, a bűnöző a rendőr táskájából kivette a szolgálati fegyvert. A tragédia ezután történt, a bűnöző hidegvérrel agyonlőtte a törzsőrmestert.⁹

A krisztusi korban¹⁰ meggyilkolt rendőr családos volt, feleségét és kisgyermekét hagyta maga után.¹¹ Ez az eset az egész magyar közvéleményt megdöbbentette.¹² Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter nem sokkal később 1000 pengőt küldött az árván maradt apró gyermek, s a gyászoló özvegy megsegítésére.¹³ Számos közszereplő

⁴ MNL OL – BM – K 148 – 1931 – 834. cs. – 19. t.; K 148 – 1932 – 849. cs. – 19. t.

⁵ MNL OL – Igazságügyminisztérium – K 579 – 3. cs., 4. cs., 5. cs.

⁶ Igazságügyminiszter 1929-től 1932-ig.

⁷ Országgyűlés Nyomtatványai 1931–1935 (a továbbiakban: KN – Képviselőházi Naplók, KI – Képviselőházi Irományok, FN – Felsőházi Naplók, FI – Felsőházi Irományok)

⁸ A sajtó nagyon sokat foglalkozott az ügygel. A december 20-i számok közül a teljesség igénye nélkül megemlítendő: *Az Est*, *Budapesti Hírlap*, *Friss Ujság*, *Kis Ujság*, *Népszava*, *Ujság*, *Új Barázda*, *Pesti Hírlap*, *8 Órai Ujság* stb.

⁹ *8 Órai Ujság*, 1931. december 22.

¹⁰ *Pesti Hírlap*, 1931. december 24.

¹¹ *Friss Ujság*, 1931. december 24.

¹² A rendőr temetését még az 1932-es januári filmhíradó is leadta.

¹³ *Friss Ujság*, 1931. december 31.

küldött pénzügyi segítyt a megcsonkult családnak, például Horthy Miklósné is.¹⁴ Az egész sajtó e tragédiával foglalkozott a gyilkosság utáni időszakban.¹⁵

A tettet még a gyilkosság napján elfogta a rendőrség.¹⁶ A statárium érvényben volt még ekkor, s a szakértők szerint a bizonyítékok is egyértelműek voltak. Az ügyészség indítványozta, hogy a gyanúsítottat szándékos emberölés büntette és hatósági közeg elleni erőszak „címén” állítsa a törvényszék a rögtönítélő bíróság elé.¹⁷ A társadalmi nyomás ekkor hatalmas volt, hiszen egyes becslések szerint akár több ezer ember is lehetett a tárgyalás idején a bíróság környékén. Miután már egy ablak üvegét is betörte a tömeg, a rendőrséget is be kellett vetni a tömeg távoltartása érdekében.¹⁸ Végül rendkívül gyorsan – pár nappal a gyilkosság után – halálra ítélték és egyből ki is végezték Sinkó József gyilkosát.¹⁹ A meggyilkolt rendőrt utolsó útjára hatalmas tömeg kísérte.²⁰

A rendőrgyilkosság utáni politikai folyamat kezdete

Várható volt, hogy a politikusok egy része a decemberi rendőrgyilkosság után követelni fogja a rendőrség fegyverhasználati jogának a kiterjesztését. Homonnay Tivadar²¹ a tragédia után nem sokkal kifejtette, hogy a rendőrség fegyverhasználati jogát legalább olyan mértékben ki kellene terjesztetni, mint ahogy az a csendőrségnél van.²² A szociáldemokrata Farkas István ellenezte az utóbbi javaslatot. Véleménye szerint nem a rendőrség fegyverhasználati jogának kiterjesztésével, hanem céltudatos szociálpolitikával és népvédelemmel lehetne felemelni és megmenteni a társadalmat a zülléstől, illetve elejét venni annak, hogy az országban a bűntények szaporodjanak.²³ Utóbbi álláspont jellemző volt az ellenzékre.²⁴ A szociáldemokraták véleménye kapcsán megemlítendő, hogy a kormány az államháztartás igen rossz pénzügyi helyzete miatt az életszínvonal jelentős növelését nem tudta volna elérni. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter bejelentette, hogy a kormány megfontolja a rendőrség fegyverhasználati jogának a szabályozását.²⁵ Ezenfelül a rendőrség létszámának felemelését is kilátásba helyezte.²⁶

Meg kell említenünk, hogy 1931 őszén államellenes szervezkedések is megjelentek.²⁷ Egyébként Budapest „állapotát” jól mutatta, hogy 1930-ról 1932-re jelentősen megnövekedett mind a büntettek, mint a vétségek száma.²⁸ A belügyminiszter

¹⁴ *Budapesti Hírlap*, 1931. december 24.

¹⁵ Valamennyi sajtóforrás részletesen foglalkozott az ügygel december 20-a után.

¹⁶ *Ujság*, 1931. december 20.

¹⁷ *Kis Ujság*, 1931. december 22.

¹⁸ *Esti Kurir*, 1931. december 23. (A sajtó által megbecsült tömeg létszámát kritikával kell kezelnünk, mindenesetre a hatalmas tömegről más napilap is beszámolt december 23-i számában.)

¹⁹ *Új Barázda*, 1931. december 23.

²⁰ *Friss Ujság*, 1931. december 24.

²¹ A Keresztény Községi Párt politikusa.

²² KN, 1931–1935. III. k. 520.

²³ KN, 1931–1935. III. k. 523.

²⁴ *Népszava*, 1931. december 23.

²⁵ *Az Est*, 1931. december 23.

²⁶ *8 Órai Ujság*, 1931. december 23.

²⁷ Botos (1994) 63.

²⁸ Borbély–Kapy (1942) 523. (táblázat)

1932 januárjában létrehozta a budapesti karhatalmi századot, majd zászlóaljat.²⁹ Ezenfelül a rendvédelmi erőknél a működési terület figyelembevételével arányosította a bűnügyi szolgálatot.³⁰ 1931-től egyfajta modernizáció indult el a rendőrségnél.³¹ Keresztes-Fischer ezen intézkedései jól tükrözték a lázas belpolitikai helyzetet.

A kormányra társadalmi nyomás nehezedett, hiszen egy rendőr meggyilkolása, különösen karácsony környékén érzékenyen érintett minden jóérzésű magyar embert. Az államvezetésnek be kellett bizonyítania, hogy a rendőrség állománya számára valóban fontos, és azt meg kívánja védeni. Le kell szögeznünk, hogy a gazdasági világválság keserű hatásai következtében számítani lehetett a jövőben a bűntények szaporodására, illetve akár különböző utcai tiltakozásokra is. Ebből kifolyólag kívánatos volt az államhatalom számára, hogy részletesebben fektesse le a rendőrség fegyverhasználati jogát, illetve bizonyos mértékben ki is terjessze azt. Az államrend megőrzéséért Keresztes-Fischer Ferenc felelt mint belügyminiszter. Ekkor Keresztes-Fischer csupán néhány hónapja volt belügyminiszter, s különösen figyelt az államrend megőrzésére. Bethlen anynyira megbízott benne, hogy annak idején ragaszkodott ahhoz, hogy a lemondása után az új kormányban Keresztes-Fischer helyet kapjon, miniszterelnökként is szívesen látta volna.³² Horthy is kifejezetten ebből az okból kifolyólag ragaszkodott később Keresztes-Fischer személyéhez, amikor a Gömbös-kormány megalakult, hiszen benne látta a belső rend és nyugalom fenntartásának biztosítékát.³³ Európában a rendőrség fegyverhasználati jogának kiterjesztése az 1930-as évek elején nem magyar sajátosság volt. A teljesség igénye nélkül kiemelném, hogy 1931-ben például Severing porosz belügyminiszter a kommunista zavargásokra való tekintettel kiterjesztette a fegyverhasználati jogot.³⁴

A törvényjavaslat

Január 4-én Keresztes-Fischer és Zsitvay Tibor igazságügyminiszter megvitatták, és elhatározták a „reform” véghezvitelét.³⁵ A törvényjavaslat elkészítésében a Belügyminisztérium,³⁶ illetve az Igazságügyminisztérium is részt vett.³⁷ A levéltári források hiányából egy dologra lehet következtetni: csak szóbeli egyeztetés történt Keresztes-Fischer és Zsitvay között. A miniszteri átiratok válaszaira általában sokat kellett várni,³⁸ s az ügy sürgőssége miatt a két miniszter feltételezhetően ezért nem hagyott hátra írásbeli „nyomokat”. Tudjuk, hogy Keresztes-Fischer, illetve a Belügyminisztérium lázasan dolgozott egyéb, igen fontos törvényjavaslatokon is. Valószínűsíthető, hogy

²⁹ Borbély-Kapy (1942) 41.

³⁰ MNL OL – BM – K 149 – 284. cs.

³¹ Parádi (2008) 103.

³² Romsics (1999) 351.

³³ Gergely (2001) 222.

³⁴ *Budapesti Hírlap*, 1931. júl. 4.

³⁵ *Budapesti Hírlap*, 1932. január 5.

³⁶ Magyar Statisztikai Évkönyv (1932) 19.

³⁷ Magyar Statisztikai Évkönyv (1932) 128.

³⁸ MNL OL – BM – K 148 – 1931 – 834. cs. – 19. t.; K 148 – 1932 – 849. cs. – 19. t.; K 148 – 1933 – 868. cs. – 19. t.; K 148 – 1934 – 892. cs. – 19. t.; K 148 – 1935 – 914. cs. – 19. t.

a Belügyminisztérium kissé túlterhelt volt, ennek ellenére elsődleges volt Keresztes-Fischer számára, hogy a rendőrség fegyverhasználati jogával kapcsolatos törvényjavaslat sürgősen a Képviselőház elé kerüljön. A tervezet igen hamar elkészült. Horthynak nem volt kifogása a javaslat ellen, s a minisztertanács is jóváhagyta.³⁹ 1932 januárjának közepéig „karácsonyi szünetet” tartott a Képviselőház,⁴⁰ s utána Keresztes-Fischer belügyminiszter 1932. január 15-én „azonnal” benyújtotta a Képviselőháznak a „m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról” szóló törvényjavaslatot.⁴¹ Az elképzelés „eszmemeneti rokonság”-ot mutatott az 1914. évi XL. tc.-el.⁴² Le kell szögeznünk, hogy az országban több alkalommal is haltak meg vagy sérültek meg rendőrök azért, mert néhány esetben nem tudták, hogy éppen használhatják-e a fegyverüket.⁴³ Ebből logikusan levonható a probléma egyik lehetséges forrása: félreértelmezhető volt a rendőrség fegyverhasználati jogának a szabályozása. Sajnálatos módon Sinkó József tragédiája előtt is történtek hasonló esetek.

A rendőrség fegyverhasználatának irányelvei⁴⁴ a rendőrség fegyverhasználatát közvetlen támadás esetére, vagy utóbbi közvetlen veszélyének esetére korlátozta. Továbbá a tetteleges ellenszegülés „legyőzésénél” kizárólag végső szükség esetén engedélyezte azt.⁴⁵ A belügyminiszternek felhatalmazása volt arra, hogy a rendőrség fegyverhasználati szabályait rendelettel megállapítsa.⁴⁶ E felhatalmazás alapján készült a rendőrség fegyverhasználati szabályzata, amely a fenti törvényjavaslat benyújtásakor még érvényben volt.⁴⁷ A belügyminiszter szerint nem volt kielégítő a magyar jogrendszerben ez a szabályozás,⁴⁸ hiszen eltérő jogi magyarázatokra adott alapot.⁴⁹ A belügyminiszter szerint a rendelet sem a társadalom, sem a rendőrség köztudatában nem élt.⁵⁰ Az, hogy a társadalom nem ismerte, szinte biztosra vehető. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy valószínűsíthetően – ellentétben a miniszter állításával – lehettek olyan rendőrök, akik tudatosan törekedtek a fenti rendelet betartására. Igen nagy problémát jelentett, hogy a rendeletről a bíróság „nem vett tudomást”. A bíróság azon esetekben, amikor a rendőr fegyverhasználatának jogossága felett kellett döntenie, sohasem hivatkozott ezekre a rendeletben foglalt jogszabályokra.⁵¹ Mindig is azt vizsgálta, hogy vajon az a rendőr, aki fegyverét használta, a jogos védelem keretei⁵² között mozgott-e.⁵³ Tény, hogy a rendőrség fegyverhasználati szabályzata valóban változtatásra szorult.

³⁹ *Népszava*, 1932. január 13.

⁴⁰ KN, 1931–1935. IV. k. 1.

⁴¹ KN, 1931–1935. IV. k. 30.

⁴² *Török* (1938) 1–12.

⁴³ Dörning (1943) 11.

⁴⁴ 5.047/1919. M. E. sz.

⁴⁵ 5.047/1919. M. E. sz. 21. §.

⁴⁶ 5.047/1919. M. E. sz. 35. §.

⁴⁷ 39.820/1921. B. M. sz. 50–62. §.

⁴⁸ *Népszava*, 1932. január 14. Továbbá: FN, 1931. I. k. 157.

⁴⁹ A Képviselőház közigazgatási és igazságügyi bizottságának együttes jelentése a törvényjavaslat tárgyában. KI, 1931–1935. II. k. 434.

⁵⁰ KN, 1931–1935. VI. k. 290.

⁵¹ Dörning (1943) 11.

⁵² A büntetőtörvénykönyv 79. §-ának rendelkezései rá nézve alkalmazhatók-e, vagy sem.

⁵³ KN, 1931. VI. k. 290.

Utóbbi legfőképpen azzal magyarázható, hogy a „végső szükség” vezérgondolat⁵⁴ igen tág fogalomnak minősült, s többféle módon lehetett magyarázni. A törvényjavaslat indokolása szerint a rendőrség a „végső szükség” irányelvet mindig a legszűkebb értelemben használta. Utóbbi gondolat megkérdőjelezhető, hiszen lehetett alóla kivétel. Helyesebb lett volna az indokolásban a „legtöbb esetben” kifejezést használni. Mindenesetre helytálló azon gondolat, hogy a fenti eljárás számos esetben a rendőri közbiztonsági szolgálat zavartalan ellátását veszélyeztette, valamint emiatt kevesebb esély nyílt arra, hogy a rendőrök élete ellen intézett támadást sikeresen vissza lehessen verni.

A Keresztes-Fischer és Zsitvay által javasolt szabályozás annyiban jelentett újítást, hogy egyrészről törvény határozta volna meg a fegyverhasználat eseteit, másrészről a javaslat bizonyos fókig kiszélesítette a fegyverhasználat körét azzal, hogy a csendőrségi fegyverhasználati szabályok⁵⁵ mintájára a támadás és ellenszegülés esetein felül fegyverhasználatra ad engedélyt bizonyos esetekben a letartóztatások keresztülvételének biztosítása érdekében is.⁵⁶ A törvényjavaslat megjelölte a „végső célt”, amelynek megvalósítására a fegyverhasználat szolgálhatott.⁵⁷ A végső cél a közbiztonság fenntartása volt, ettől függött a fegyverhasználat mértéke és módja. A „közelebbi célokat” a törvényjavaslat általánosságban megjelölte.⁵⁸ A rendőrségnek kellett megítélnie, hogy a fegyverhasználati jog alkalmazásának a törvényben és a rendeletben meghatározott feltételei az adott esetben megvannak-e.⁵⁹

A fegyverhasználati jog szabályozásának gerince a fegyverhasználat eseteit határozta meg.⁶⁰ Ezek az esetek az elérni kívánt közelebbi cél szerint csoportosultak. Ide tartozott a közbiztonság megőrzésével megbízott szervek megtámadásának elhárítása,⁶¹ a szolgálati kötelesség teljesítését megghiúsító ellenszegülés leküzdése,⁶² a törvényszerű letartóztatások foganatosításának biztosítása,⁶³ továbbá a közbiztonságra veszélyes tömegek által előidézett veszély felszámolása.⁶⁴ Utóbbiból kitűnik, hogy az államhatalom valóban fel kívánt készülni a későbbi, esetlegesen bekövetkező tüntetésekre.

A javaslat lefektette a fegyverhasználat azon esetét, amikor a rendőr ellen olyan elenséges magatartást tanúsít valaki, amely eljutott a támadásig vagy legalább a támadás közvetlen veszélyét előidézte.⁶⁵ Itt meg kell jegyeznünk, hogy a „támadás közvetlen veszélye” rész túl általános megfogalmazás. Az 1. § (1) bekezdés 1. pontja magában foglalta a jogos védelem körét a rendőr, illetve a rendőr közvetítésével más megtámadott egyén javára. Így helytálló az a megállapítás, hogy utóbbi pont részben túlmegy a jogos

⁵⁴ 5.047/1919. M. E. sz. 21. §.

⁵⁵ Kaiser (2002) 65–75.

⁵⁶ Indokolás a törvényjavaslatához. KI, 1931–1935. II. k. 26.

⁵⁷ Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 2. §. KI, 1931–1935. II. k. 25.

⁵⁸ Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 1. §

⁵⁹ A törvényjavaslat indokolása. KI, 1931–1935. II. k. 27.

⁶⁰ Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 1. § (1).

⁶¹ Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 1. § (1) bek. 1.

⁶² Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 1. § (1) bek. 2.

⁶³ Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 1. § (1) bek. 3., 4.

⁶⁴ Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 1. § (1) bek. 5.

⁶⁵ Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 1. § (1) bek. 1.

védelem körén, mivel az alkalmazásához nem voltak szükségesek mindazok a feltételek, amelyekről a védelem jogossága függött. Így nem nyerhetett alkalmazást a fegyverhasználatnak ezt az esetét illetően a Btk. 79. §-ának értelmezéseképpen a bírói gyakorlatban kialakult az a követelmény, hogy bizonyos esetekben védekezés helyett menekülnie kell a megtámadottnak. Ez a fegyverhasználat céljával teljesen ellenkezett Keresztes-Fischer szerint és a közbiztonság megőrzését lehetetlenné tette volna. A támadás elleni védekezés céljából gyakorolt fegyverhasználat módját és mértékét az irányozta elő, hogy mennyiben kívánja ezt a közbiztonság fenntartása. Ennek a megítélése nem volt minden esetben könnyű feladat, hiszen egy rövid, s általánosságokat megfogalmazó törvényjavaslat ezt kimerítően nem tudta „tárgyalni”.

A törvényjavaslat megmutatta a rendőr ellen irányuló jogtalan fellépésnek azon eseteit, amelyek még nem érték el a támadás szintjét, de a hivatalos eljárás sikerét veszélyeztették.⁶⁶ A fegyverhasználat ezekben az esetekben akkor volt jogszerű, ha a közbiztonság fenntartásának érdeke megkövetelte.⁶⁷ A javaslat lefektette a hivatalos eljárás megghiúsítására irányuló magatartásnak azon eseteit, amelyek a rendőrnek azzal a kötelességével ütköztek össze, hogy valakit letartóztasson.⁶⁸ A javaslat csak különösen veszélyes esetekre engedte meg a fegyverhasználatot azokban az esetekben, ha valakit le kell tartóztatni. Kizárólag abban a helyzetben, ha az adott személy felfegyverkezett vagy súlyos bűncselekménnyel gyanúsított.⁶⁹

A javaslat fegyverhasználatot engedett a jogosulatlan gyülekezéssel járható közveszély elhárítása érdekében.⁷⁰ (Meg kell jegyeznünk, hogy az 1867-től 1945-ig⁷¹ terjedő korszakban a tömegosztatások többségét nem a rendőrség, hanem a csendőrség hajtotta végre.)⁷² Felmerül a kérdés, hogy a törvényjavaslat ezen részébe miért nem került bele az, hogy a rendőrség a cselekvés előtt figyelmeztesse a tömeget az elkövetkezendő osztatásra. Ez igen nagy hiányossága volt a törvényjavaslatnak. A törvény természetesen kimerítő szabályt nem adhatott arra, hogy a közbiztonság mikor kívánta meg a tömeg szétoztatását, hiszen ez a körülményektől függött. Mindenesetre a javaslat ezen része lehetett volna alaposabb. Keresztes-Fischer a későbbi rendeletében kívánta a részletes szabályozást „közzé tenni”. Konklúzióként megállapítható, hogy a törvényjavaslat részletekbe nem bocsátkozott, s csupán általánosságban foglalkozott a rendőrség fegyverhasználati jogával.⁷³ Keresztes-Fischer minél előbb keresztül kívánta vinni a törvényjavaslatát az Országgyűlésen, s elfogadtatni a törvényt.

A Képviselőház közigazgatási és igazságügyi bizottsága⁷⁴ 1932. április 14-én le tárgyalta a törvényjavaslatot.⁷⁵ Néhány pontosítás is megszületett. A módosítások

⁶⁶ Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 1. § (1) bek. 2.

⁶⁷ Indokolás. KI, 1931-1935 II. k. 28.

⁶⁸ Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 1. § (1) bek. 3., 4.

⁶⁹ Indokolás. KI, 1931-1935 II. k. 28–29.

⁷⁰ Törvényjavaslat a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogáról. 1. § (1) bek. 5.

⁷¹ Nem számítva a Tanácsköztársaság idejét.

⁷² Rektor (1980) 68–75. Továbbá: Parádi (2009) 96.

⁷³ Szikinger (2013b) 155.

⁷⁴ A korabeli dokumentumokban a bizottságok nevei „kis” betűvel kezdődnek.

⁷⁵ A bizottság jelentése a törvényjavaslatról. KI, 1931-1935. II. k. 435.

vezérfonala az volt, hogy konkrétan fektessék le a törvényjavaslatban, hogy valóban csak abban az esetben használhasson a rendőr fegyvert, ha már nincs más lehetősége. Az új törvényjavaslat 1. §-a:

„1. §.⁷⁶ (1) A m. kir. rendőrségnek fegyverviselésre jogosult tagja vagy közege hivatásának jogszerű teljesítése közben fegyvert használni jogosult:

1. támadás elhárítása végett, vagy az életet, testi épséget, személyes szabadságot veszélyeztető magatartás esetén;

2. az életet, testi épséget vagy a személyes szabadságot veszélyeztető fenyegetésben vagy tettelegességben nyilvánuló ellenszegülés legyőzése végett;

3. olyan felfegyverzett egyén lefegyverezése végett, akit el kell fogni, ha lefegyverezése fegyverhasználat nélkül nem látszik lehetségesnek;

4. súlyos bűncselekmény elkövetésével gyanúsított vagy emiatt elítélt olyan egyén kézrekerítése végett, akit el kell fogni, ha kézrekerítése fegyverhasználat nélkül nem látszik lehetségesnek;

5. súlyos bűncselekmény elkövetésének meggátlása végett, ha az másképp, mint fegyverhasználat útján nem gátolható meg;

6. oly néptömeg szétoszlata végett, amelynek szétoszlátását a hatóság elrendelte, vagy amelynek szétoszlata a közbiztonság érdekében szükséges.

(2) Az (1) bekezdés 6. pontja esetében a fegyverhasználatot oszlásra való felhívásnak kell megelőznie; ezt csak akkor szabad mellőzni, ha a tömeg magatartása annyira fenyegető, hogy a késedelem súlyos veszéllyel járhat.”⁷⁷

Az oszlatás terén az 1. § (2) bekezdése szerencsére pótolta azt a hiányt, amelyet a belügyminiszter és az igazságügyminiszter nem tett bele a törvényjavaslatába. A Felsőház illetékes bizottsága nem végzett módosításokat a törvényjavaslaton,⁷⁸ s a Felsőházon gyorsan átment a javaslat. Az Országgyűlés elfogadta a törvényjavaslatot, s hamarosan ki is hirdették.

Az ellenzék véleménye

A törvényjavaslat fogadtatása az ellenzék részéről várható módon zajlott le,⁷⁹ az állam növekvő túlhatalmát olvasták ki belőle.⁸⁰ A szociáldemokrata Büchler József talán a legmarkánsabban támadta Keresztes-Fischer törvényjavaslatát. Azzal egyetértett, hogy ha tettelegességben nyilatkozik meg az ellenszegülés, az ellen védekezni kell, de hogy a személyes szabadságot veszélyeztető fenyegetés alatt mit ért a közrendőr, azt ő maga dönti majd el.⁸¹ Büchler szerint: „Ez a javaslat [...] belső hadviselés az állam polgárai ellen. [...] Helytelen az a törekvés, hogy az állam jogait mindjobban kiterjesztik,

⁷⁶ Ekkor még a „§” után „pontot” tettek.

⁷⁷ KI, 1931–1935. II. k. 437.

⁷⁸ A Felsőház közigazgatási, valamint közjogi és törvénykezési bizottságának együttes jelentése a törvényjavaslatról. FI, 1931–1935 I. k. 537–538.

⁷⁹ KI, 1931–1935. II. k. 436.

⁸⁰ *Népszava*, 1932. január 13.

⁸¹ KN, 1931–1935. VI. k. 266.

az állampolgárok jogait pedig mindinkább szűkítik.” Az ellenzék a törvényjavaslat elfogadását azért sem tartotta kívánatosnak, mert attól félték, hogy a rendőrség vissza fog élni az új fegyverhasználati joggal.⁸² Utóbbi félelem nem volt teljes mértékben alaptalan, de ugyanakkor nem tekinthetünk úgy az akkori rendőrségre, amely folyamatosan visszaélt volna hatalmával. Ezzel cáfolta az ellenzék érvét a kormánypárti báró Vay János is. A rendőrség visszamenőleg az „előző 4 évben” összesen 203 esetben élt fegyverhasználati jogával és ebből 75%-os arányában karddal és csak 16%-os arányában lőfegyverrel. Ezen idő alatt egy haláleset történt.⁸³ Meg kell említenünk, hogy a rendőrség illetékes szervei szigorúan ítélték meg és büntették a szabálytalan fegyverhasználatot.⁸⁴

A törvény végrehajtása

1931 júliusában a belügyminiszter kiadta a rendeletet.⁸⁵ Megállapítható, hogy amennyire szűkszavú, általános és rövid volt a törvény, annyira részletes és alapos volt a rendelet. Ily módon a rendőrség fegyverhasználati jogának fejlődését jelentette e jogszabály, bár tény, hogy egyesek szerint a rendőrség túl sok „plusz” jogot kapott ekkor. A rendelet I. fejezete igazán részletesen mutatta be a fegyverhasználat eseteit. A rendelet 2. §-a jól példázza, hogy mennyivel részletesebb volt a rendeleti szabályozás: „Támadás az, ha a hivatását jogszerűen teljesítő rendőrt akár egy, akár több személy bármily eszközzel vagy bármilyen módon megüti, megrúgja, megsebesíti, lefegyverzi, tehetetlen állapotba helyezi, vagy e nélkül is testi erőszakkal helyének elhagyására kényszeríti, avagy ily cselekményt megkísérel. Az életet, testi épséget vagy személyes szabadságot veszélyeztetni az oly magatartás, amikor a támadás még meg nem kezdetett, de valakinek fenyegetőzéséből, előkészületéből, mozdulatából vagy az általa elfoglalt helyzetből arra kell következtetni, hogy részéről a támadás nyomban bekövetkezik. A támadás vagy az előbbi bekezdésben említett veszélyes magatartás akkor is ok a fegyverhasználatra, ha olyan harmadik személy ellen irányul, akit a rendőr megvédelmezni, vagy olyan nagyobb jelentőségű dolog ellen, amelyet megőrizni köteles. Támadónak vagy veszélyes magatartást tanúsítónak kell tekinteni azt is, aki más veszélyes körülmények között bármilyen módon támadásra bátorít, ingerel, izgat vagy bujtogat, avagy a támadásban segít.”⁸⁶

A rendelet 8. §-a szerint a fegyverhasználattal kapcsolatos parancsot teljesítenie kellett a rendőrnek, kivéve, ha nyomban átlátható volt, hogy a parancs nyilvánvalóan törvénybe ütközik. Utóbbi rendelkezéssel az a probléma, hogy például egy tüntetés közben, amikor a rendőr „stresszhelyzetben” volt, nem valószínű, hogy elkezdte volna jogilag elemezni, hogy a parancs vajon jogszerű-e. Mindenesetre a rendelet megadta

⁸² KN, 1931-1935. VI. k. 267.

⁸³ KN, 1931-1935. VI. k. 284.

⁸⁴ Svéd (2008) 95.

⁸⁵ 185.100/1932. B. M. sz.

⁸⁶ 185.100/1932. B. M. sz. I. fejezet.

a jogi kereteket arra, hogy egyes esetekben a rendőr megtagadja a parancsot. Természetesen a parancs megtagadása nem volt jellemző.

A rendelet egyik legfontosabb része a III. fejezet volt, amely a fegyverhasználat módjáról és mértékéről szólt. Nem volt helye fegyverhasználatnak komolyan nem vehető pusztá szóbeli fenyegetés, szidalmazás vagy káromkodás miatt. A rendőrnek a támadás közvetlen veszélye esetén a fegyvert előbb készenlétbe kellett helyeznie, és ha volt rá idő, a támadót figyelmeztetni kellett arra, hogy amennyiben nem hagy fel a fenyegető magatartásával, azonnal fegyverhasználat következik.⁸⁷ E fejezet igen pontosan meghatározta a tömegoszlatással kapcsolatos követelményeket a rendőrség számára. A rendelet önmérsékletre intette a rendőröket. Felhívta a figyelmet arra, hogy nőket, gyermekeket, időseket és a „néptömeghez” nem tartozó személyeket lehetőleg kímélni kell. Érdemes megemlíteni, hogy a rendelet kötelezte a rendőröket arra, hogy a tömeg kihívó „magaviselete”, a felizgatott tömeg kiabálása, fütyülése, a rendőrség szidalmazása stb. miatt a rendőrök „ne ragadtassák el” magukat fegyverhasználatra.⁸⁸

A rendeletben érzékelhető Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter azon félelme, hogy nagyon komoly tüntetésekre is számíthatott a jövőben. Rendkívüli körülmények között, különösen veszélyes tömegmozgalmak vagy zavargások idején a rendőrség szolgálati fegyver gyanánt használhatta a pánccélkocsit, a gépfegyvert és a géppisztolyt, és igénybe vehetett katonai kézi löfegyvert.⁸⁹ Azt, hogy mit kellett „rendkívüli körülmények” alatt érteni, a belügyminiszteri rendelet nem fejtette ki. Nyilvánvalóan a belügyminisztertől függött, hogy mikor gondolja úgy, hogy egy adott helyzetben a rendőrség a fentieket is bevetheti. Valószínű, hogy szándékosan nem fogalmazta meg a rendelet az utóbbi fogalmat abból a célból, hogy ne legyen túlságosan „megkötve” a mindenkor belügyminiszter keze.

Amennyire a helyzet megengedte, arra kellett törekedni, hogy a rendőr a szúrás vagy vágást a támadónak/ellenzegülőnek lehetőleg kezére vagy karjára, a menekülőnek pedig a lábára irányozza. A rendőrbot használatakor is kerülni kellett azt, hogy az ütés valakinek a fejét, deréktáját, gyomrát vagy hasát érje. A karddal is felszerelt rendőr pisztolyt rendszerint csak akkor használhatott, ha a helyzet veszélyessége miatt a pisztolyt kellett készenlétbe helyeznie, és ezért támadás esetében kardjához már nem nyúlhatott. Úgyszintén akkor is, ha a kard nem látszott alkalmasnak az „ártalmatlanná tételre”, illetőleg a kézre kerítésre. Sinkó József túlélhette volna azt a szomorú decemberi napot, amennyiben a pisztolyát készenlétbe helyezte volna, hiszen akkor a támadó nem lőhette volna le őt.

Fontos részletét képezte a jogszabály azon része, amely előírta, hogy ha a lövés ártatlan személyeket is veszélyeztetne, a pisztolyt csak külön parancsra, fegyveres támadás elhárítására, életveszélyben, avagy a testi épség vagy a szabadság megvédésére szabad használni.⁹⁰ Ha a fegyverhasználat súlyos sérülést okozott, és a körülmények

⁸⁷ 185.100/1932. B. M. sz. 11. §.

⁸⁸ 185.100/1932. B. M. sz. 16. §.

⁸⁹ 185.100/1932. B. M. sz. 18. §.

⁹⁰ 185.100/1932. B. M. sz. 19. §.

megengedték, a sérültet nyomban elsősegélyben kellett részesíteni, és a lehetőséghez képest gondoskodni kellett arról, hogy mielőbb ápolásban részesüljön.⁹¹

Minden fegyverhasználatról írásban jelentést kellett tenni az illetékes rendőrhathoz. Ez a hatóság köteles volt felügyeleti jogkörében megvizsgálni, hogy a fegyverhasználat megfelelt-e a szabályoknak, és nem foglalt-e magában kötelességszegést. Annak a megítélése, hogy a fegyverhasználat akár a büntetőjogi, akár a magánjogi felelősség szempontjából jogos volt-e, természetesen a bíróság feladata volt, mindazonáltal a felügyeleti vizsgálat során a lehetőség szerint fel kellett deríteni azokat a ténykörülményeket is, amelyek a fegyverhasználat miatt esetleg meginduló bűnvádi eljárás vagy polgári per eldöntése szempontjából lényegesek lehettek.⁹²

Keresztes-Fischer elrendelte, hogy a rendeletet a rendőrség azonnal a legbehatóbban áttanulmányozza. Különösen fontosnak tartotta, hogy a „rendőrlegénységet” a rendeletben foglaltakról a legalaposabban „kioktassák”. A belügyminiszter elrendelte, hogy súlyos testi sértést, vagy súlyosabb következményt maga után vonó fegyverhasználatról a királyi ügyészséget minden esetben azonnal értesíteni kell.⁹³ A fenti rendeletet egyébként 1939-ben kiegészítették.⁹⁴

Értékelés

Sinkó József tragédiája csupán az egyik oka volt annak, amiért megszületett az 1932. évi XIII. tc. Keresztes-Fischer, s a kormány az államrend megerősítését a rendőrség fegyverhasználati jogának kiterjesztésével tartotta még jobban megvalósíthatónak. Túlzás lenne azt mondani, hogy a tragédia „kapóra jött” a kormánynak, hogy újabb „diktatórikus” tervét végrehajtsa. A kormány ezt a lépést már korábban megtehethte volna minden különösebb következmény nélkül.

Az, hogy a gyilkosság után nem sokkal terjesztette be a törvényjavaslatot Keresztes-Fischer Ferenc, azért is volt előnyös a kormány számára, mert így a baloldali sajtó „lázító” cikkeit a témával kapcsolatban „kivédhették”. A sajtót olvasó társadalom jelentős része valószínűleg tudott a rendőrgyilkosságról, s a rendőrség fegyverhasználati jogának kiterjesztését emiatt nem értelmezhatték teljesen „diktatórikus” lépésnek az állam részéről.

E tanulmány egyik eredménye a témáról író szerzők megállapításainak kritikai vizsgálata által keletkezett számos konklúzió. Jellemző a szerény mennyiségű szakirodalomra, hogy a történelmi kontextust, azt, hogy milyen lázas belpolitikai állapotok uralkodtak 1931-ben, nem igazán említi meg. Nem elemezhetjük úgy e törvényt, hogy előtte nem vizsgáljuk meg például azt, hogy államellenes puccskísérlet is készülődött 1931 végén, a szélsőséges csoportosulások előretörése várható volt. A demagógia utat tört, s a tömeg a gazdasági válság idején jobban lázítható volt stb.

⁹¹ 185.100/1932. B. M. sz. 20. §.

⁹² 185.100/1932. B. M. sz. 21. §.

⁹³ Ad 185.100/1932. B. M. sz.

⁹⁴ 76.664/1939. B. M. sz.

Török az írásában a dátumok kapcsán nem mindig pontos, bár ez nem csökkenti az elemzés értékét. Szalma szerint a törvény a munkásmozgalom elnyomására szolgált.⁹⁵ Utóbbihoz hozzá kell fűznünk, hogy nem kizárólag ez volt a törvény célja. Szikinger és Buzás szerint a törvény 1. § (1) bekezdésének 6. pontja a legalapvetőbb emberi joggal – „az élethez való joggal” – szemben semmi megfogható és érvényesíthető garanciát nem adott.⁹⁶ Utóbbi vélemény helytálló, azonban azzal kell kiegészítenünk, hogy a törvényt végrehajtó rendeleten érzékelhető azon vezérgondolat, hogy az emberi élet kioltását lehetőleg el kell kerülni.⁹⁷ Megemlítendő az 1. § (2) bekezdése is: „fegyverhasználatot oszlásra való felhívásnak kell megelőznie; ezt csak akkor szabad mellőzni, ha a tömeg magatartása annyira fenyegető, hogy a késedelem súlyos veszéllyel járhat.” Ki kell egészítenünk Botos azon megállapítását,⁹⁸ hogy e törvény számos vonatkozásban a rendőri önkény előtt nyitott teret. Utóbbi megállapítás helyes, hiszen abból az okból kifolyólag, hogy kiterjesztették a rendőrség fegyverhasználati jogát, arra is több esély nyílt, hogy egyes rendőrök túlkapásokat kövessenek el. Ugyanakkor utóbbit ki kell egészítenünk egy pozitívummal is. A törvény következtében a rendőrök élete számos esetben nagyobb védeettséget élvezett, hiszen megadta azokat a jogi kereteket, amelyek szükségesek voltak ahhoz, hogy kevesebb olyan tragédia történjen, mint például Sinkó Józsefé.

Figyelembe kell vennünk az 1919-es vörös terror szörnyű emlékeit a Károlyi Gyula-kormány emlékeztetőiben. Minden bizonnyal ez is szerepet játszott a törvény elfogadásában. Feltételezhetjük, hogy több rendőri sérülés, tragédia elkerülhető lett volna az országban akkor, ha a rendőrség fegyverhasználati jogát jóval korábban, részletesen szabályozta volna a hatalom. Keresztes-Fischer és Zsitvay újítása, a rendőrség fegyverhasználati jogának kiterjesztése egy joghézagot töltött ki. A törvény nyilvánvalóan azért volt túlságosan „általános”, mert a kormány tartott a jövőben esetlegesen bekövetkező utcai megmozdulásoktól. Amennyiben nagyon részletes lett volna a törvény, s változtatni kellett volna rajta az államrend számára veszélyes helyzetben, azt viszonylag sok idő lett volna módosítani. A rendelet kiadása egyszerűbb, s gyorsabb módszer volt. E törvény az államrend megerősítését szolgálta, illetve bizonyos szempontból az államhatalom kiterjesztését is. A szabályozás annyiban jelentett újítást, hogy egyrészt törvény határozta meg a fegyverhasználat eseteit, másrészt a bizonyos fokig kiterjesztette a fegyverhasználat körét azzal, hogy a csendőrségi fegyverhasználati szabályok mintájára a támadás és ellenszegülés esetein felül fegyverhasználatra adott engedélyt bizonyos esetekben a letartóztatások keresztülvitelének biztosítása érdekében is. A törvény végül a büntetőbírók számára is segítséggé vált, mert nem kényszerültek a továbbiakban a végső szükség elve alapján ítélezni, és a polgári bíróról ugyanez elmondható. Innentől kezdve a bíróság a rendőrség fegyverhasználati szabályzatát törvényes alapon figyelembe vehette. A rendeleti felhatalmazás

⁹⁵ Szalma (1971) 11.

⁹⁶ Szikinger (2013a) 189.; Buzás (2010) 77.

⁹⁷ Például 19. §.

⁹⁸ Botos (1995) 79.

az erre vonatkozó törvényes alap nélkül nem bírt olyan hatállyal, amelyet a bíróság az adott esetek megítélésében figyelembe vett volna. További jelentős következménye volt az 1932. XIII. tc.-nek, és az azt végrehajtó rendeletnek, hogy jogbiztonsági érzetet kelthetett a rendőrség személyi állományában. A javaslat gyors beterjesztése rámutat Keresztes-Fischer Ferenc azon tulajdonságára, hogy amikor szükségesnek érezte, nagyon gyorsan tudott cselekedni.

Végül a tanulmány záró szavaiban le kell szögeznünk, hogy a rendőrség fegyverhasználati jogának szabályozása valóban változtatásra szorult, hiszen túl általánosan fogalmazott a Keresztes-Fischer-féle újítás előtti szabályozás. Az új szabályozásnak voltak hibái, negatívumai, de találhatunk benne pozitívumokat is. Az a jelenség pedig, hogy a rendőrségnek „plusz” jogokat adott a hatalom egy „zűrös” belpolitikai helyzetben, nem magyar sajátosság volt. Elég például a porosz belügyminiszter 1931-es intézkedésére gondolnunk.

IRODALOMJEGYZÉK

Az Est, 1931. december 23.

Borbély Zoltán – Kapy Rezső (1942): *A hatvanéves magyar rendőrség 1881–1941*. Budapest, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat.

Budapesti Hírlap, 1931. július 4., 1931. december 24., 1932. január 5., 1932. január 14.

Botos János (1994): *Fejezetek a belügyminisztérium történetéből 1848–1938. Szemere Bertalantól Keresztes-Fischer Ferencig*. Budapest, BM Kiadó.

Botos János (1995) *A Belügyminisztérium története a Monarchia széthullásától a második világháború végéig*. Budapest, BM Kiadó.

Buzás Gábor, dr. (2010): *Közigazgatás – rendészet – rendőri intézkedés*. Doktori (PhD) értekezés. Forrás: <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/buzas-gabor/buzas-gabor-vedes-ertekezes.pdf> (2017. 01. 02.)

Csapó Csaba (2004): A magyar királyi csendőrség fegyverhasználati jogáról. In Mezey Barna szerk.: *Eckhart Ferenc emlékkönyv*. Budapest, Gondolat Kiadói Kör.

Dorning Henrik (1943): *A rendőri fegyverhasználat és a büntetőjog*. Budapest, Hungária Ny.

Esti Kurír, 1931. december 23.

Friss Ujság, 1931. december 24., 1931. december 31.

Gergely Jenő (2001): *Gömbös Gyula: politikai pályakép*. Budapest, Vince Kiadó.

Kis Ujság, 1931. december 22.

Kaiser Ferenc (2002): *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, Pro Pannonia. Magyar Statisztikai Évkönyv (1932). Budapest, Athenaeum r.t.

Magyarországi Rendeleték Tára (1919., 1921., 1931., 1932., 1940.). Budapest, Fővárosi Nyomda Részvénytársaság.

Népszava, 1931, december 23., 1932. január 13., 1932. január 14.

Országgyűlés nyomtatványai (Naplók, Irományok) (1931–1935). Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat.

Parádi József (2008): A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 15. évf. 18. sz. 98–112.

Parádi József (2011): Rendvédelem-karhatalom 1867–1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 20. évf. 23. sz. 111–123.

Parádi József (2009): Tények és érzelmek egy hajdani magyar rendvédelmi testület története kapcsán. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 17. évf. 20. sz. 93–99.

Pesti Hírlap, 1931. december 24.

Rektor Béla (1980): *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Árpád Könyvkiadó Vállalat.

Romsics Ignác (1999): *Bethlen István*. Budapest, Osiris Kiadó.

Svéd László (2008): Ságvári Endre mártíriumának körülményei dokumentumok tükrében. *Múltunk*, 53. évf. 1. sz. 80–149.

Szalma László (1972): *A rendőrség fegyverhasználati joga és kötelessége*. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség.

Szikinger István: (2013a): A magyar rendvédelmi jog 1919–1944. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 23. évf. 27–30. sz. 187–197.

Szikinger István (2013b): A magyar rendvédelmi jog 1945–1989. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 23. évf. 31–34. sz. 153–164.

Török Lajos (1938): *A m. kir. rendőrség fegyverhasználati joga*. Budapest.

Ujság, 1931. december 20., 1931. december 24.

Új Barázda, 1931. december 23.

8 Órai Ujság, 1931. december 22., december 23.

Levéltári források

MNL OL – BM – K 148

MNL OL – BM – K 149

MNL OL – Igazságügyminisztérium – K 579

ABSTRACT

The Policeman Homicide and the Legislative Process of the Right for Weapon Use of the Police (1931-1932)

BALOGH Atilla

The reason I chose this topic is on the one hand, the death of the forgotten police officer József Sinkó, on the other hand it is the lack of literature; the outcome in domestic politics brought about by the December policeman homicide has not been investigated thoroughly to this day. By this political outcome the author means the legislative process of the right of the police for weapon use. The new regulation had some faults but it also had a positive side.

Keywords: Ferenc Keresztes-Fischer, József Sinkó, Ministry of the Interior, police

Beszélhetünk-e bevándorláspolitikáról a középkorban? – Keleti migránsok az Árpád-házi királyok alatt¹

JÁMBOR Orsolya Ilona²

Tanulmányomban a címben feltett kérdést boncolgatom az államalapítástól a török hódításig, nem ráerőltetve a múltra az újkori ismereteinket, felfogásunkat. A bevándorláspolitikai modern rendszer, amely szakszerű közigazgatást, több intézmény összehangolt működését feltételezi. A középkorban más volt a helyzet. A külföldiek befogadása, elhelyezése, letelepedése uralkodói kegytől függött, amit érdek és esetleg erkölcsi szempontok vezettek.

Kulcsszavak: bevándorláspolitikai, migrációtörténet, középkor, kunok, jászok, besenyők, izmaeliták, zsidók

Demográfiai helyzet az Árpád-korban

A szakirodalomban általánosan elfogadott, hogy Magyarország felé nagy népmozgás irányult az Árpád-korban; ezt bizonyítják a telepítésről szóló oklevelek, a törvények és a biztosan középkori eredetű településnevek is. Már a 13. században összeírták a Géza fejedelem óta az országba jött népeket, köztük a cseheket, lengyeleket, görögöket, spanyolokat, izmaelitákat, besenyőket, örményeket, zsidókat, szászokat, kunokat és latinokat is.

Hogy miért volt célország a Magyar Királyság? Az ok kettős. Magyarország – népességéhez viszonyítva – nagy ország volt. „A honfoglaló magyarság létszámát tehát legfeljebb 100 ezer főre, a 900 táján itt élő népességét 150-250 ezer főre tehetem.” – írja Kristó Gyula.³ De még a nagyobb lélekszámmal kalkulálók, például Györffy György (1963) szerint sem beszélhetünk összességében 500 ezer főnél többről. Kristó 5,125-ös népsűrűségi átlaggal számolva 1060–1070-ben 500–550 ezer fős népességet,⁴ 1200 táján valószínűleg 1 127 500 fős volt a népesség.⁵ Kristó feltette a kérdést,

¹ A Nemzeti Köszolgálati Egyetem Doktorandusz Önkormányzatának A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvényesorozat részeként 2017. november 22-én megrendezett, „A Haza Szolgálatában” című doktoranduszkonferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

² JÁMBOR Orsolya Ilona menekültügyi ügyintéző, Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal, Budapest és Pest megyei Regionális Igazgatóság, Menekültügyi Osztály
Orsolya Ilona JÁMBOR asylum officer, Immigration and Asylum Office, Regional Directorate of Budapest and Pest County, Asylum Unit
orcid.org/0000-0002-4581-5217, jambor.orsolya@gmail.com

³ Kristó (1996) 118.

⁴ Kristó (1997) 53.

⁵ Kristó (1996) 146.

hogy „van-e realitása annak, hogy Magyarország lakossága a 11. század második felétől 1200-ig az eltelt közel másfél évszázad alatt megduplázódott?”⁶ Meg is válaszolta, hogy csak akkor „ha igen jelentős külföldi betelepülőt fogad magába”. Ehhez járult az 1102-ben létrejött és 1918-ig tartó magyar–horvát perszonálunió, amelynek következtében a Dráván túli vidék a 13. század elejére elszlávosodott. Abu-Hámid leírásából tudjuk, hogy nagy számban éltek ekkor már itt muszlimok (hvárezniek), még ha a granadai származású arab utazó – aki 1150–1153 között járt Magyarországon – el is túlozza számukat. Emellett Nyugat-Európából is nagyszámú betelepülő érkezett hozzánk ebben az időszakban.

Az ország 1200 táján 1,1-1,2, 1300 körül 1,6 millió ember otthona lett, Draskóczy István szerint Zsigmond király halálakor (1437) alig 3 milliónyian éltek itt. A királyi politika természetes célja volt egész középkor folyamán, hogy vonzóvá tegye az országot a hasznos külföldi beköltözőknek.⁷ Hogy mit értünk „hasznos” alatt, arra később kitérünk.

Az államalapítás korából származó településnevekből, a honfoglaló magyarság és a Kárpát-medencében talált népek összetételéből is arra következtethetünk, hogy az ország lakói már I. István korában sem lehettek „egy nyelvűek és egy szokásúak”. Olyannyira nem, hogy István, László és Kálmán törvényeiben is az erőltetett homogenizáció jeleit látjuk. Az Árpádok nagyra nyílt ollóikkal nyesegették a nyugati kereszténységgel ellentétes szokásokat és kulturális formákat.

Istvánnak sem a törvényei, sem az oklevelei nem árulnak el semmit arról, hogyan álltak az akkori jövevényekhez. Az egyedüli forrásunk az Intelmek, amely az első magyar államelméleti műként fontos, megfontolandó olvasmány, ám kizárólag az István kori viszonyok közepette értelmezhető, annak sokat idézett passzusa az „egy nyelvű és egy szokású ország gyengeségéről”⁸ nem tehető meg az egész, egyébként nem is létező középkori magyar nemzetiségpolitika alappillérvé.

„A 13. század első négy évtizedében azonban nem csupán a természetese szaporodás növelte a lélekszámot, hanem legalább három irányból számottevő népesség érkezett a középkori Magyarország területére.”⁹ Érkeztek szlávok, akiknek számáról csak regionális részinformációink vannak, és nem ismerjük az első román bevándorlóhulám létszámát sem.

Szlávok

A szlávok telepítés révén jöttek Magyarországra. Ez független attól, hogy a 9. század végén a magyarokat is fogadó szláv (nyelvű) etnikumok éltek a Kárpát-medencében va-

⁶ Kristó (1997) 54., 129., 142.

⁷ Draskóczy (2000) 408.

⁸ *Szent István király intelmei Imre herceghez.*

⁹ Kristó (1997) 57.

lamint, hogy a 11. század elején még mindig jelentős volt az arányuk a Dunántúlon.¹⁰ A gyéren lakott szláv tömbök közül némelyek „még találkozhattak a 11. században induló, Magyarországra tartó első szláv betelepülőkkel. Ezek nyugaton csehek (morvák), a térség középső részén lengyelek, keleten oroszok (ruténok) voltak...”¹¹

IV. Béla 1265. évi okleveléből tudjuk, hogy Lengyelországból történt telepítés, Kálmán király pedig a Somogy megyei Pápa területére (Kálmáncsa) és az orosz Halicsból telepített be (Nagyoroszi) lakosokat. Ami tény, hogy a „magyarországi szlávok az ország északi részén három országból érkeztek: Cseh- (ezen belül Morva-), Lengyel- és Oroszországból.”¹²

Szűcs Jenő megállapítása szerint IV. Béla idején a „nagybirtokosok – egyháziak és világiak – sorra-rendre be is kapcsolódtak a telepítés és országos művébe. Ami korábban elvétve fordult elő, megjelentek a magánbirtokon is a kiváltságolt szabad telepes falvak. A királyi földön megtelepült »szabad vendég« alakja nem csupán a parasztnép emelkedni vágyó elemei számára játszotta a modell szerepét, hanem közvetlenül modell volt a nagybirtokos számára is.”¹³

Nem tudjuk, hogy a 13. század vége előtt a szláv betelepülők „hospes” megnevezése mennyire tekinthető nem-szláv általánosításnak is, azaz az idegen, külsországból érkezettek jelölésére szolgált. Ezzel összefüggésben nagyon fontos idézni Kristó Gyula megállapítását a 11. századi etnikum felfogással kapcsolatban:

„Az ekkori »hivatalos« (azaz a király és a hatalmi elit álláspontját tükröző) felfogás szerint »a magyar népbe (gens Hungarorum) sorolás legfontosabb kritériumának az államkeretbe való tartozás számított«, azaz mindenki magyar, aki a magyar királyság alávetettje. A korabeli írott források (elbeszélő kútfők, törvények, királytükör) frazeológiája tehát nem az etnikumot, hanem a politikai keretet tükrözi. A homogenizáló szemlélet mögött húzódott meg az etnikum; az emberek különbözőségét az eltérő eredet, származás (ebből következően más egyénekkal alkotott közösségtudat), ennek folyományaként más életmód, más szokások, viselkedésnormák, más lakáskultúra, más öltözködési sajátosságok és más nyelv jellemezhetik.”¹⁴

Az északi hegyvidéki részen a szlávok nem olvadtak be a magyarságba, rájuk rétegződtek rá az újabb és újabb betelepülő szláv csoportok.

A Cseh- és Morvaországból érkező telepeseeknek Nyitra megye volt az első állomásuk, innen folytatódott terjeszkedésük Trencsén megyébe. 1243-ban IV. Béla többeket – akik a tatárokkal szemben megvédték a területet – a várjobbágyok közé emelt és így nem véletlen, hogy a trencsényi kisnemesség nagy része szláv várjobbágyi eredetű.

Nyitrából Turócba és onnan Liptóba is vezetett a terjeszkedési útvonal. Liptótól délre Zólyom vált a központjává a 12. század második felében megszervezett királyi

¹⁰ Szándékosan nem a szlovák, hanem a szláv elnevezést használom, mert a néppé válásuk folyamata a 15. században indult meg.

¹¹ Kristó (2003) 105.

¹² Kristó (2003) 87.

¹³ Szűcs (1993) 38.

¹⁴ Kristó (2000) 11.

erdőispánságnak, ami később Zólyom, Turóc, Liptó és Árva megyét foglalta magában. „Hogy itt nem megyeszervezet jött létre, hanem királyi magángazdaság, uradalom, az nem csupán azzal kapcsolatos, hogy uralkodói kézben volt, hanem a laza benépesültséggel is. A néptelen erdőségek sűrűjét csak a nagyobb folyó völgyekben és medencékben törte meg egy-egy gyér népességű településcsoport, szláv lakosság.”¹⁵

A *ruténok* a Felvidék középső és nyugati részén egy idő után beolvadtak a majd szlovákká formálódó nyugati szláv etnikumba, keleten (Bereg, Máramaros) viszont megmaradt önálló csoportként. Beregből kiindulva érték el a 14. században Ugocsa megyét, de ez már nem az Árpád-házi királyok időszeke.

Erdélybe a szláv betelepülők a tatárjárás után érkeztek a 13. század második felében a Kijevi Ruszból. Ruténok „Belső-Szolnoknál délebbre nem jutottak Erdélyben a 14–15. század fordulóján, viszont már az Árpád kor végén és az Anjou-korban több dél-erdélyi faluban élhettek orosz telepesek. Hogy honnan kerültek ide, nem tudjuk.”¹⁶

A kései Árpád-korban intenzív bolgár (szláv) betelepülés történt Közép- és Dél-Erdélybe. A Tisza és az Erdély közti térségben is megtalálhatók a bolgár települések emlékei. A 13. században a bolgárok még telepítés útján kerültek magyar földre, a következő század közepétől már a törökök elől menekültek. A bolgárokat a rácok (szerbek) követték.

„A Magyarországra került szlávok – nyelvi rokonságuk ellenére – rendkívül sokfélék voltak mind életmódjukat, mind társadalmi tagolódásukat illetően.... Magyarországon a szerbek képviselték valamennyi szláv népcsoport közül a legteljesebb társadalmat... Ezzel ellentétben, mintegy másik pólusként a magyarországi ruténok erősen csonka társadalmat alkottak. Elitjük egyáltalán nem volt, román telepítők mögé sorakoztak fel.”¹⁷

A szláv betelepülők nem hozták, nem jelentették azt a többletet, amit a királyok értékelték és jutalmaztak, azaz a katonai szolgálatot és a városban megteremtett értékgyarapodást. Kiváltságok nélkül jutott el a magyarországi jobbágyság osztályszintjére és ez több volt, mint amit saját országában valaha is elérhetett. „Ez tett oly vonzóvá a szláv tömegek előtt Magyarországot, és magyarázza tömeges bevándorlásukat. Itt erős állam, konszolidált körülmények, békés életviszonyok, viszonylagos jobbágysági szabadság fogadták őket.”¹⁸

Besenyők és izmaeliták

A pogány magyarok korábbi ellenségei, az ugyancsak eredendően lovasnomád, török nyelvű, pogány *besenyők* a 10. század közepétől kezdve két évszázadon át több hullámban érkeztek a Kárpát-medencébe, amit már korabeli írott források is megerősítenek. Kezdetben komoly ellenállással találkoztak, majd egyre inkább az együttműködés jellemezte a besenyő–magyar kapcsolatokat.

¹⁵ Kristó (2003) 95.

¹⁶ Kristó (2003) 109.

¹⁷ Kristó (2003) 118.

¹⁸ Kristó (2003) 119.

„Magyarországi oklevelek elvétele már a 11. században, nagyobb mennyiségben a 12. század végétől kezdve szólnak az itt élő besenyőkről.”¹⁹ Ugyanolyan katonai szolgálatot teljesítettek, éppúgy határőrizeti feladatot láttak el, mint a székelyek. De ismerünk olyan besenyő telepeket is, amelyek a határövezettől beljebb terültek el; legnagyobb településtömbjük a Sárvíz-völgyében, Fejér és Tolna megyében alakult ki. Ez a nagyállattartásra is alkalmas terület a Fehérvártól délre húzódó „hadi út” mentén, mintegy 50 km hosszan, Abától Kölesdig húzódott. Oklevelek több mint 30 településen említik őket a Sárvíz mindkét oldalán. Nagyfokú önállóságot élveztek, ugyanis egészen a 14. századig működő, két megyén átívelő besenyő ispánság jött létre belügyeik intézésére.²⁰ Az árpási besenyőknek – a 13. században írásba foglalt jogaik és kötelességeik szerint – hadba hívhatók voltak, aki pedig nem hadakozott, bírságként pénzt fizetett. Önálló igazgatás híján a 14-15. században beolvadtak környezetükbe. „Asszimilációjuk biztos jele, hogy szociális értelemben is betagozódtak a magyarországi társadalomba.”²¹

Egy nagyobb besenyő-bevándorlás emlékét két Szent István-legenda is őrzi: az úgynevezett kisebbik (minor) legenda és a Hartvik-féle szerkesztés. Az írás szerint Szent István idején 60 besenyő igyekezett Bulgáriából Pannóniába költözni, „minden felszerelésével, nevezetesen rengeteg arannyal-ezüsttel és az ékességek sokféle fajtájával megrakott szekereken”. A bevándorlókat azonban a határvidéken kirabolták és félholt-ra verték az ispáni vitézek. A király kihallgatta őket, majd „valamennyit elvezették, és az ország minden táján az utak mentén kettesével felakasztva elvezették; ezt hihetőleg az igazság szeretetéből tette, hogy a többiekben félelmet gerjessen, mivel azt akarta, hogy országa minden vendégnek nyitva álló menedéket nyújtson, így mindenkinek szabad bejárása legyen; ha akárki lép be, senki se merje megsérteni vagy zaklatni valamiben. Ez így is történt. Mert amíg élt, egy vendéget sem mert senki zaklatással háborgatni.”²² A besenyők és magyarok közötti életmódbeli különbség a 12. századra elveszett, és mivel önálló ispánságot nem kaptak, a besenyők lassanként beleolvadtak a környezetükbe.

Az *izmaelitákat* először Szent László idejében említik. Kereskedéssel, de földműveléssel is foglalkoztak s hihetőleg a Volga mellékéről vándoroltak be. Beköltözésükről már Anonymus is írt, megemlékezve Béla, Bocsu és Hetény nevű bolgár urakról, akik Taksony idejében Bulgáriából jöttek sok néppel és Pesten telepedtek le. Nemzetségükre nézve az *izmaeliták* bolgárok; de lehettek besenyők is közöttük. Mohamedánok lévén, László, valamint Kálmán királyok azon fáradoztak, hogy őket a keresztény hitre térítsék, de bármily szigorú törvényeket hoztak is ellenük, vallásukról és muszlim szokásaikról nem tettek le. Annál kevésbé, mert későbbi királyaink – főleg II. Endre és IV. Béla – pénz dolgában minduntalan rájuk szorultak, és ez engedékenységgel járt irántuk.²³

¹⁹ Kristó (2003) 70.

²⁰ Ódor (2015)

²¹ Kristó (2003) 79.

²² *Szent István király legendája Hartvik püspöktől.*

²³ Szalay-Baróti (1896–1897)

Az 1092. évi a szabolcsi zsinat határozata a kereskedőket kifejezetten az izmaelitákkal azonosította és bár kikeresztelkedésüket, és ez által asszimilációjukat támogatta, de ha mégis visszatértek eredeti hitükhöz, annak szankciója csak annyi volt, hogy vissza kellett térniük elkülönült életmódjukhoz is: „A kereskedőket, akiket izmaelitáknak neveznek, ha kiderül róluk, hogy megkeresztelkedésük után visszatértek a körülmetélésen alapuló régi törvényükhöz, lakhelyeikről elkülönítve, más falvakba telepítsék át. Azok pedig, akik a vizsgálat során ártatlanoknak bizonyulnak, saját lakhelyükön maradjanak.” László korában tehát nem volt szó erőszakos térítő tevékenységről a körükben.

Kálmán korában ideiglenesen rosszabbra fordult a vallási kisebbségek helyzete. A király, nyilván egyházi neveltetése miatt nem titkolt ellenszenvvel viseltetett mind a zsidók, mind a muszlimok iránt.²⁴

Nem mindig volt könnyű a Magyar Királyságban élő muzulmán bevándorlók sorsa. Könyves Kálmán I. törvénykönyvének 47. cikkelye például így ír a mozlim jövevényekről, az izmaelitákról: „Az izmaeliták minden falujának megparancsoljuk, hogy templomot építsenek, s azt ugyanazon falu területéből adománnyal lássák el. S miután a templom felépült, az izmaeliták falujának a fele költözzön el a faluból, és másutt telepedjenek le; hogy miképpen most egyforma szokásúak lesznek velünk az együttlakásban, úgy Krisztus egy és ugyanazon egyházában, ti. az isteni hajlékban is egyetértők legyenek velünk.”²⁵

A 49. cikkelyben olvasható parancsot pedig – szigorúan mai fogalmakkal – egyfajta provokációként lehet értelmezni: „Ha valamelyik izmaelitának vendégei vannak, vagy valakit lakomára hív, mind ő, mind vendégei csupán disznóhúst egyenek.”²⁶

Kálmán okleveléből azonban azt is megtudhatjuk, hogy muszlimok voltak a királyi kincstár vámszedői, ezenkívül a pénzverés és a pénzforgalom irányítása is muszlim bérlők kezén volt, valamint a királyi kincstár ügyintézőit magyarul kálizoknak hívták. Kálmán térítő szándékában nem osztoztak az utódai. Például a besenyők már az ő korában is megjelentek a király harcosai közt, fia, II. István korában pedig már tanácsadói posztton is szolgálták az uralkodót.

A század közepére a magyarországi iszlám aranykora következett el. Abu Hamid al-Andaluszi al-Garnati arab utazó 12. század közepén, II. Géza király uralkodása alatt három évig élt Magyarországon 1150 és 1153 között. Mint írja, II. Géza király „szereti a muszlimokat”. Nemcsak hogy téríteni nem próbálták őket, de a király megvédte azt a jogukat is, hogy ágyasokat tarthassanak. Ágyastartásban az utazó is kivette a részét, hiszen két fiatal lányt is vásárolt magának. Az országban élő muszlimokról ezt írja: „Itt ezerszámra élnek a maghrebi származásúak és szintén megszámlálhatatlanul vannak a hvárezmieek. A hvárezmi származásúak a királyt szolgálják, kereszténynek tet-

²⁴ Muszlimok, magyarok, muszlim magyarok.

²⁵ Kálmán Király Dekrétomainak Első Könyve 47. Fejezet az izmaeliták templomairól és azok ellátásáról.

²⁶ Kálmán Király Dekrétomainak Első Könyve 49. Fejezet arról, hogy az izmaeliták disznóhúst egyenek.

tetik magukat, s titokban tartják, hogy muszlimok. A maghrebi származásúak ezzel szemben csak a háborúban szolgálják a keresztényeket, és nyíltan vallják az iszlámot.”²⁷

Abu Hamid nyilvánvalóan sok helyütt erősen túlzó feljegyzéséből nem lehet megbecsülni az országban élő muszlimok számát, de biztos, hogy komoly szerepet kaptak íjászként és könnyűlovasként a Bizánccal folytatott háborúkban. Jelentős lehetett a gazdasági szerepük is, amelynek megtöréséről immár az 1222-es Aranybulla egyik cikkelye rendelkezik: „A kamara ispánjai, a pénzváltók, só árulók és adószedők a birodalom nemesei /legyenek/, izmaeliták, zsidók ne lehessenek.”²⁸ Ez azonban már a magyarországi muszlimok hanyatló korszakához vezet.

Kunok és jászok

A magyar királyság területére a 13. század második harmadában keleti népcsoportok költöztek be. 1227-ben a nyugati *kunok* vezérei Barc és Membrok népeikkel együtt megkeresztelkedtek, s elismerték a magyar király uralmát. 1228-tól Kunország havasalföldi és moldvai területeit Béla királyfi (a későbbi IV. Béla) kormányozta. 1238-ban Batu kán legyőzte Kötöny (Köten) fejedelem kunjait. 1239-ben a menekülő Kötöny és népe IV. Béla engedélyével beköltözött Magyarországra, és a Tisza, Temes, Maros és Körös folyók mentét szállta meg. A magyar uralkodó a tatár fenyegetés árnyékában, az ország védelmi erejének növelésére érdekében engedte be az országba a tatárok elől menekülő kipcásnak is nevezett kunokat; a korabeli feljegyzés szerint mintegy 40 ezer kun család érkezett az országba.

Az 1239-ben Magyarországra érkező kunok egy töredéke volt a Kalka-menti csatával megugrasztott teljes török-kipcás szövetségnek, akiket kunoknak (kumánoknak) hívunk. Többségük nem Kötönnyel érkezett Magyarországra, hanem a Balkán irányába „vándorolt” az Alsó-Duna mentén létrehozva Kumániát. A betelepülők többsége független, szabad harcos volt, akik 7 nemzetséghez tartoztak.

A kunok is több tízezren lehettek, még ha a források által közölt számok összege túlzónak is tűnik. (1226–1227-ben több mint 15 ezer fő, tatárjárás előestéjén 40 ezer fő, családtagok nélkül). Szűcs Jenő szerint 1242–1332 között a Kárpát-medencébe csak kelet felől érkeztek bevándorlók, ők is a visszatelepülő kunok voltak.²⁹

A kunok 1240-ben a bánmonostori (vagy kői) egyezményben elismerték a magyar király főségét és hadi szolgálatuk fejében részleges adómentességet kaptak, valamint saját törvényeik szerint élhettek, ez utóbbi pont azonban számos feszültség forrása lett. A magyarok és a kunok ugyanis – eltérő életmódjuk miatt – nem tudtak zökkenőmentesen együtt élni, és a két nép jó kapcsolatát a kunok gyakori fosztogatásai sem mozdították elő. Miután pedig az 1241-ben a Magyar Királyság területére betörő tatár csapatok előőrseinek soraiban többen is kun katonákat véltek felfedezni, a magyar seregben elterjedt a szóbeszéd, hogy a kunok árulók. A Rákos mezején magyar

²⁷ Muszlimok, magyarok, muszlim magyarok.

²⁸ 1222. évi XXIV. törvénycikk hogy izmaeliták és zsidók tisztséget ne viseljenek.

²⁹ Szűcs (1993) 38.

nemesek egy csoportja – kíséretével és családjával együtt – lemészárolta a Bélával korábban kiegyező kun fejedelmet, Kötönyt. A nomád nép ennek hatására, komoly pusztítást hagyva maga után, a Balkán irányában elhagyta a királyságot. A kunok második, 1246-ban végbemenő betelepítése már sikerrel járt. IV. Béla az újabb tatár támadástól tartva hívta be ismét az ázsiai népet az országba és a két fél a szövetséget – amellet, hogy a kun főemberek kettévágott kutyára is felesküdték – ezúttal már házasság útján is megpecsételte. A magyar király fiát, Istvánt (a későbbi V. István királyt) hozzáadta Szejhán kán lányához, Erzsébethez. A frigyből született meg a Magyar Királyság utolsó előtti Árpád-házi uralkodója, IV. (Kun) László.

A tatárjárás krónikásától, Rogeriustól, de más forrásokból is tudjuk, hogy a kunok nomádok voltak, akiknek nem volt szándékában figyelembe venni a Kárpát-medencében két és fél évszázad alatt kialakult normákat és társadalmi konvenciókat. Ide-oda kóboroltak az állataikkal az országban, nem tisztelték a magántulajdont és a birtokokat, letarolták a vetést és gyakran szexuális túlkapásokra ragadtatták magukat.

A keleti háborús helyzet miatt megjelent tehát a középkori Magyarországon egy más nyelvű és más szokású, óriási bevándorlótömeg, amivel kezdeni kellett valamit. IV. Béla megpróbálta széttelepíteni őket, hogy ne egy tömbben legyenek, ez a rendezési kísérlet azonban rengeteg konfliktussal járt, és rövid idő alatt meg is bukott. A kunok kezelhetetlenek voltak, amit már Fülöp pápai legátus sem bírt tétlenül nézni, így 1279-ben kikényszerítette az úgynevezett kun törvényeket. Ez a magyar történelemben példa nélkül álló dokumentum egyetlen népcsoport viselkedését, életmódját próbálta a többségi társadalom keretébe szorítani ellentmondást nem tűrve. Előírták, hogy a kunok nem pogánykodnak tovább, hanem mindnyájan, kivétel nélkül, akik eddig még nem tették, megkeresztelkednek; visszavonulnak sátraikból és nemezből készült házaikból, és falvakba költöznek; tartózkodnak az erőszakoskodásról; leborotválják szakállukat és rövidítik hajukat, és amúgy is a keresztények szokásaihoz fognak alkalmazkodni. Cserébe végleges letelepedési helyet, földeket és jogokat kaptak. A dolog ennek ellenére nem aratott osztatlan sikert Kötöny népénél; sokan a szigorúság miatt kivonultak az országból.

A 13. század folyamán a források általában csak kunokról tesznek említést, pedig Magyarország területén a kunok mellett vélhetően ekkor már egy másik keleti etnikum is jelen van – de erről 1318-ig nem számolnak be okleveleink. Jelen tudásunkkal úgy véljük, hogy a kunokkal egyidőben érkeztek több hullámban Magyarországra az indo-iráni nyelvet beszélő *jászok* is, akik részben pogány vallásúak voltak. (Meg kell említeni, hogy a 20. század közepéig a magyar történettudományban konszenzus volt arról, hogy a jászok a kunokkal költöztek be Magyarország területére, noha volt egy korábbi jász betelepedés is.) 1323-ban Károly Róbert 18, nevén nevezett jászt, nemzetségükkel együtt (*Jasones et tota generatio ipsorum*), s a királyi felséggel katonáskodni tartozó jászok rendjébe helyezte át őket. Megengedte nekik, hogy maguk közül válasszanak egy hozzá hű kapitányt, vagyis bírót, s ezentúl a szabadságnak azzal a kiváltsággal éljenek, amellyel a katonáskodni tartozó többi jászok élnek.

A honfoglaló magyarokkal együtt beköltözött, *eszlár-oszlár* nevű településeket létrehozó, jászok (alánok) eddigi adataink szerint feltehetően már a 10. század folyamán asszimilálódtak, egykori jelenlétüket a helyneveken kívül más nem bizonyítja. 1953-ban Györffy György vetette fel azt a gondolatot, s munkássága folyamán, kizárólag az írásos források tanúbizonyságára alapozva, több tanulmányában is azt hangsúlyozta, hogy a jászok a kunoktól függetlenül, s a kun beköltözéshez viszonyítva későbbi időszakban költöztek a mai Jászság területére. Tömeges letelepedésük 1323, de még inkább 1350 előtt nem igazolható, bár a régészeti feltárások eredményeinek hatására annyit elismert, hogy egy kisebb csoportjuk már korábban, a kunokkal együtt ideérkezhetett. 2003-ban Kristó Gyula már határozottan azt állította, hogy a mai Jászság a 14. század közepén települt be, csupán a jászokkal.

Az általánosan elfogadott szakmai nézet szerint 1239 tavaszán IV. Béla király a vármegyéktől független koronabirtokokra telepítette őket. A befogadottak a vendég népeket megillető jogokat kaptak, amelyekért cserébe hadiszolgálatot vállaltak. A kunok és jászok autonómiája a 14. századtól azonos módon fejlődött, közjogi összekapcsolódásuk, az új hazához fűződő jogi és erkölcsi kötelekeik megszilárdultak, a 17. századra beolvadtak a magyarságba. A betelepedésüket követő évtizedekben – tehát nem a betelepüléssel – szerzett jogaik összességén alapult az a sajátos jogállás, amely történelmi mértékkel mérve is jelentős, kisebb megszakításokkal öt évszázadot meghaladó időszakban (1279–1848) biztosított számukra „egyedi elbírálást” a magyarok közt, asszimilálódtak magyarként, s amelynek érvényesülése jelentősen hozzájárult asszimilációjuk késedelméhez.

A kunok és velük érkező jászok betelepedésükkor a társadalmi fejlődésnek körülbelül azon a fokán álltak, mint a magyarság zöme a honfoglalás idején. Jó 150-200 évvel voltak keletebbre, ami a népvándorlások évszázadaiban nemcsak földrajzi, hanem időponti megjelölés is. Kézai is azt állította a maga krónikájában, amikor 1284-ben a honfoglalók szolganépéről szólt, hogy „ezen foglyoknak barmaik jövedelméből és csupán zsákmányból vala élelmök, mint a kúnoknak”.³⁰

A százezres nagyságrendű emberveszteséget okozó tatárjárás után a korábban is meglévő kelet- és nyugat-magyarországi népességeloszlási különbség tovább növekedett. IV. Béla rendeleti úton próbálta előmozdítani az idegenek betelepülését, aminek beteljesülése elmaradt a várakozásoktól. A talán legjobban várt földműves nép nagy részét szlovákok és románok alkották. Az előbbieket az észak-magyarországi régió, az utóbbiak Erdély benépesítésében játszottak szerepet. „A telepítések sajátos vállalkozások formáját öltötték.”³¹ Észak-Magyarországon egy-egy birtokos szerződést kötött a soltésznek nevezett telepítési vállalkozóval, akit motivált, hogy eredményes akciója után irányíthatta az új település kialakítását, amelynek utána a bírāja lett. „Ilyen jellegű telepítésekkel elsősorban lengyel, rutén, morva és cseh földekről sikerült népességet hozni Észak-Magyarország lakatlan vidékeire.”³²

³⁰ Kézai (1272–1290)

³¹ Kristó–Mark–Almási et al. (2005) 201.

³² Kristó–Mark–Almási et al. (2005) 201.

Zsidók és románok

A zsidók jelenlétéről az államalapítástól kezdve vannak írásos bizonyítékaink. Hászdáj ibn Sápрутnak, a cordovai kalifa zsidó miniszterének fennmaradt levele bizonyítja, hogy a 9-10. században már nemcsak vándorló kereskedők, hanem letelepedett zsidók is laktak az ország területén.³³ Az államalapítás idejéből pedig már írásos dokumentumokkal rendelkezünk, amelyek igazolják zsidók jelenlétét, zsidó közösségek létezését. „A zsidó világ a XI. században már számon tartotta Magyarországot.”³⁴ A 12. századból több írásos dokumentummal rendelkezünk a zsidók, zsidó közösségek jelenlétéről. „Az első zsidók Magyarországon, a középkori – Mohács (1526) előtti – zsidóság, minden kétséget kizáróan németországi eredetű.”³⁵

Szent István (1000–1038), Szent László (1077–1095) és Könyves Kálmán (1095–1116) is befogadta a cseh és német területekről betelepülő, olykor menekülő zsidókat. 1093-ban Könyves Kálmán vegyes házasságot korlátozó és vasárnapi munkát szigorúan tiltó törvényeket hozott. A zsidók letelepedését csak a püspöki székhelyeken engedélyezte, de később a szabad királyi városokban is házat vásárolhattak. Megtiltották számukra a keresztény szolgák tartását, mint láttuk lakhelyüket nem választhatták meg szabadon; csak a kijelölt településeken lakhattak, de a korabeli európai viszonyoknál biztonságosabb körülmények között élhettek. Néha kiűzték ugyan a zsidókat egy-egy, általában a betelepült német polgárok által lakott városból, de hamar visszaengedték őket. Kereskedelemmel, pénzügyletekkel foglalkoztak, a királyi udvar gyakran vette igénybe pénzüket és szakértelmüket. Helyzetük a 13. században Magyarországon is romlott, eltiltották őket bizonyos gazdasági állások betöltésétől, és megkülönböztető jelet kellett viselniük.

IV. Béla 1239-ben azt kérte a pápától, hogy az úgynevezett közjövedelmeket ismét zsidóknak adhassa bérbe, mert az ország és a király érdeke ezt kívánja. IX. Gergely teljesítette a kívánságot. A tatárjárás után az uralkodó 1251-ben visszavonta apja zsidókkal szemben tett intézkedéseit, majd ugyanebben az évben kiadta a már ismert zsidó kiváltságlevelét, amelyet a középkori magyar királyság fennállása alatt az egymást követő uralkodók megerősítettek. Ennek lényege, hogy a zsidók a király kamaraszolgái, a kincstárnak adóznak, az pedig biztosítja jogvédelmüket; azaz a kiváltságlevelével gyakorlatilag királyi védelem alá helyezte a zsidóságot.

Összességében elmondhatjuk, hogy a zsidók „mindennapi életben kedvezőbb helyzetnek örvendtek, mint ahogy azt az okmány előírta, így a hazai zsidók nemigen hivatkoztak a kiváltságlevelükre. Helyzetük a 14. század második felében kezdett megromlani... Az uralkodónak adót fizettek, védelemben részesültek: így a kincstárhoz tartoztak. Vallásuk, szokásaik szerint élhettek, és egymás közötti vitáikat a rabbi

³³ Haraszi (2004)

³⁴ Komoróczy (2012) 84.

³⁵ Komoróczy (2012) 83.

döntötte el. A keresztények és a zsidók közötti perekben a zsidóbíróhoz lehetett fellebbezni.”³⁶

A 12. század vége felé kezdődött a határainktól délre, a bolgár cár fennhatósága alatt élő *románok* (oláhok) beszállingózása az erdélyi bérceken át. „Mint nyájaikat legeltető, békés pásztorok jelennek meg a havasi legelőkön a nyári időben, hogy a tél beköszöntével ismét visszavándoroljanak a Balkán-félsziget melegebb vidékeire, ahonnan költözködő rajaik kiindultak. E hosszú időközön át tartó vándorlásuk alatt mind többen, mind nagyobb csapatokban telepedtek le állandóan a határhegyek innenső oldalán. Eleinte úgyszólván észrevétlenül történik letelepedésük, utóbb már királyaink marasztalják őket.” – állapítja meg Sebestyén Gyula.³⁷

Az első híradások II. András korából valók, ekkor már a Fogarasi-havasok vidékén tűntek fel. Pásztorok életmódot folytattak és spontán érkeztek Dél-Erdély hegyi legelőire. A királyi hatalom más idegenekhez hasonlóan igényt támasztott a románok katonai szolgálatára. A sajátos kenézségi szervezetben élő románok esetében logikusnak tűnt, hogy 1241 után a lakatlanná vált erdélyi részeket az amúgy is befelé törekvő csoportjaikkal népesítsék be. A románok vezetői a vajdák és kenézek voltak, akik a kapcsolatot tartották a földesúrral és a várnaggyal. Meghatározott földterülettel rendelkeztek, amit csak használatra kaptak, ezután nem kellett adót fizetni vagy csak minimális illetéket. A hatalom nem szólt bele az öngazgatásba, amely saját kerületi törvényszékeket működtetett. A falusi bírói tisztelet örökjogon több helyen a kenézek látták el. A katonai szolgálat jutalmaként több kenéz kapott országos nemességet és ezzel a magyar nemesi rend tagjaivá váltak, de ennek érdekében nyelvet és vallást nem kellett váltaniuk.

Szervezett betelepítésük mellett folytatódott északi irányú spontán mozgásuk is, így a 14. század elejére Dél-Erdélytől Bihar megyéig kimutatható a letelepedésük, az Erdélyt Magyarországtól elválasztó hegyvidéken, a Déli-Kárpátokban és Máramarosban éltek. A királyok határvédőként telepítették le őket a déli Kárpátokban, csak királyi birtokon lakhattak és uralkodói engedéllyel lehetett őket máshol befogadni. De mivel az egyházi világi birtokokon is nagy szükség volt rájuk, nem nagyon törődtek a királyi engedéllyel. Mivel az uralkodói kísérletek, hogy egy-egy tömbbe telepítsék a románokat nem jártak sikerrel, szabadon kereshettek földesurat maguknak.

Az Árpád-kor végére számuk növekedése miatt sokan leköltöztek a mezőségi magyar és szász falvakba, ami életformaváltozással járt, mert a (rideg) állattartást földművelésre kellett felcserélni.

³⁶ Draskóczy (2000) 410.

³⁷ Sebestyén (2012) 97.

Konklúzió

A címben feltett kérdésre a válasz az, hogy nem, nem beszélhetünk középkori bevándorláspolitikáról, mivel a kifejezés a modern kor politikai „terméke”, ami demokratikus intézményrendszert, tevékenységüket összehangoló állami- és civil szervezeteket, szakszerű, értékalapú közigazgatást feltételez. A napjaink terminológiájában használatos „bevándorláspolitiká” a középkori magyar államban nem volt ismert kifejezés, ahogy nem létezett azokban az évszázadokban nemzetiségpolitika sem. A napjainkban használt fogalmak közül több teljesen alkalmatlan arra, hogy megértsük, mi történt a 11., 13–14. században, illetve a középkor további időszakában. Összességében elmondhatjuk, hogy a magyar törzsszövetség politikai asszimilációjához és az európai normarendszerbe való beilleszkedéséhez mintegy száz esztendőre volt szükség. Ennek ellenére a középkori Magyar Királyság történetében mai szemmel nézve is elképesztő mértékű migráció zajlott. Ez azonban túlnyomórészt nem ad hoc jellegű és kontrollálatlan folyamat volt, hanem a magyar uralkodók tudatos, hosszú távra tervezett döntései nyomán ment végbe. Királyaink túlnyomó részben hasznos, szaktudással rendelkező csoportokat hívtak meg Nyugat-Európából, akik jól körülhatárolható hospes-kiváltságokkal rendelkeztek, és hasznos tagjaivá váltak a társadalomnak. A keleti, gyakran nomád népek befogadásával is megpróbálkoztak, s bár ezek időnként komoly konfliktusokat eredményeztek, ennek köszönhetően települtek Magyarországra például a jászok, a kunok és a besenyők. E népek különleges szerepet játszottak, ugyanis évszázadokon át a magyar királyok főuraktól független magánhadseregét alkották. Rajtuk kívül a korai századokban zsidók, izmaelita kereskedők és katonanépek is éltek az ország területén, szintén a király – például II. Géza – katonáiként vagy gazdasági szakembereiként szolgálva. Megállapíthatjuk, hogy az Árpád-házi királyok minden esetben kötelességek ellenében adtak jogokat a jövevényeknek. Az asszimiláció modern fogalom, ilyesmi tudatosan tehát nem zajlott a Magyar Királyságban, ám az ide érkezőknek vallásban és kulturális mintázatokban is alkalmazkodni kellett, így a különböző népek egy idő után szociális értelemben is betagozódtak a magyar társadalomba. A középkorban nemzetszemlélet sem volt, királyaink sem etnikai öntudattól vezérelve cselekedtek. Ettől még a hozzánk költözők megtanulták a nyelvünket. A királyságot és a földesurakat jellemzően nem az érdekelte, hogy ki honnan jött, hanem hogy megtartja-e a keresztény parancsolatokat, és hogy lojális-e az uralkodóhoz és a közvetlen uraihoz.

Mindebből jól látszik, hogy a mindenkori uralkodó a számára hasznos népek befogadásában volt érdekelt, nem egyszer abból az okból, hogy ezzel nemcsak az országot, hanem a határokon belül a főurakkal szembeni hatalmát is erősítse. Utóbbi esetben persze a gyakorlati megfontolások számos alkalommal felülkerekedtek az ideológián – ami az etikai normákon túl ugyancsak megszívlelendő az utókor számára.

IRODALOMJEGYZÉK

1222. évi XXIV. törvénycikk hogy izmaeliták és zsidók tisztséget ne viseljenek. Forrás: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=22200024.TV&targetdate=&printTitle=1222.+%C3%A9vi+X-XIV.+t%C3%B6rv%C3%A9ncikk&referer=1000ev> (2018. 01. 13.)
- Draskóczy István (2000): Kisebbségek az Árpád-kori Magyarországon. *Kisebbségkutatás*, 9. évf. 3. sz. 408–418.
- Haraszti György (2004): *A magyarországi zsidóság rövid története a kezdetektől a XVIII. század végéig*. Forrás: www.magyarpaxromana.hu/kiadvanyok/soa/haraszti.htm (2018. 01. 13.)
- Kálmán Király *Dekrétomainak Első Könyve* 47. Fejezet az izmaeliták templomairól és azok ellátásáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=09500047.TV&targetdate=&printTitle=K%C3%A1lm%C3%A1n+Kir%C3%A1ly+Dekr%C3%A9tomainak+Els%C5%91+K%C3%B6nyve&referer=1000ev> (2018. 01. 13.)
- Kálmán Király *Dekrétomainak Első Könyve* 49. Fejezet arról, hogy az izmaeliták disznóhúst egyenek. Forrás: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=09500049.TV&targetdate=&printTitle=K%C3%A1lm%C3%A1n+Kir%C3%A1ly+Dekr%C3%A9tomainak+Els%C5%91+K%C3%B6nyve&referer=1000ev> (2018. 01. 13.)
- Kézai Simon (1272–1290): *Magyar Krónika*. Forrás: www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Szo-veggyujtemeny-szoveggyujtemeny-1/kozepkori-irodalom-4E7/kezei-simon-1272-1290-62F/magyar-kronika-630/ (2018. 01. 13.)
- Komoróczy Géza (2012): *A zsidók története Magyarországon I. – A középkortól 1849-ig*. Pozsony, Kaligram.
- Kristó Gyula – Mark Ferenc – Almási Tibor – Bertényi Iván – Draskóczy István (2005): *A magyar középkor története*. Budapest, Pannonica Kiadó.
- Kristó Gyula (1996): *Honfoglalás és társadalom*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete.
- Kristó Gyula (1997): Magyarország lélekszáma az Árpád-korban. In Kovacsics József: *Magyarország történeti demográfiája (896–1995)*. Budapest, KSH.
- Kristó Gyula (2000): Magyarország népei Szent István korában. *Századok*, 134. évf. 1. sz. 3–44.
- Kristó Gyula (2002): A magyar–horvát perszonálunió kialakulása. *Tiszatáj*, 56. évf. 10. sz. 39–44.
- Kristó Gyula (2003): *Nem magyar népek a középkori Magyarországon*. Budapest, Lucidus Kiadó.
- Muszlimok, magyarok, muszlim magyarok. Forrás: archeologia.hu/muszlimok-magyarok-muszlim-magyarok (2018.01.13.)
- Ódor János Gábor (2015): 12. századi besenyő férfi koponyája és arcreekonstrukciója *Kajdacsról*. Forrás: wmm.hu/2015-aprilis-12-szazadi-besenyo-ferfi-koponyaja-es-arcreekonstrukcioja-kajdacsrol/ (2018. 01. 13.)
- Pauler Gyula (1899): *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt*. Budapest, Athenaeum.
- Sebestyén Gyula (1895): *Az Árpádok nyomában*. Budapest, Történeti Könyvtár.
- Szalay József – Baróti Lajos (1896–1897): *A magyar nemzet története*. Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és Fia).
- Szent István király intelmei Imre herceghez. Forrás: <http://mek.oszk.hu/00200/00249/00249.pdf> (2018. 01. 13.)
- Szent István király legendája Hartvik püspöktől. Forrás: sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=042_055_Hartvik (2018.01.13.)
- Szűcs Jenő (1993): *Az utolsó Árpádok*. Budapest, História-MTA Történettudományi Intézete.

ABSTRACT

Can We Talk of Immigration Policy in the Middle Ages? – Oriental Migrants under the Kings of the House of Árpád

JÁMBOR Orsolya Ilona

The title of my paper refers to the period from the foundation of the state to the Turkish conquest. Immigration Policy is a modern system, which requires professional administration, presupposes the coordinated functioning of several institutions. In the Middle Ages, the situation was different. The admission, placement, and settling of foreigners depended on the dominant horde, which was driven by interests and perhaps moral considerations.

Keywords: immigration policy, migration history, Cumanians, Jazygians, Petchenegs, Ishmaelites, Jews

Új módszer és új ábrázolás (A királyi biztosság a dualizmus korában)¹

LÉNÁRT Máté Gábor²

Ráday Gedeon, királyi biztosi tevékenységével (1869–1872) felszámolta a betyárvilágot és helyreállította a közbiztonságot. A fenyegetést fosztogató, rabló, gyilkoló betyárok jelentették. Az általában 4-8 fős csapatoknak a valóságban kevés közülük volt a népi romantikához. Ráday nemcsak egyes embereket fogott el, hanem felszámolta kapcsolatrendszerüket is, egészen a felsőbb osztályokig. A korban újnak számító és jellegzetes pszichológiai módszereket használt amelyekkel hamar kimagasló eredményt ért el. Munkásságának a szépirodalom és a filmművészet is emléket állított.

Kulcsszavak: királyi biztosság, betyárok, tanyavilág, Ráday Gedeon, pszichológia, szegedi várbörtön, Jancsó Miklós

A magyar rendészettörténetnek van egy kevésbé ismert 19. századi korszaka, illetve módszere, ez pedig a királyi biztosság intézménye, annak működése. Az egyes államok uralkodói rendkívüli esetekben, a politikai stabilitás fenttartása érdekében korlátlan hatalommal rendelkező személyeket neveztek ki királyi biztosoknak. Megjelenésük a római császárok idejéig nyúlik vissza, a 16. századig a legtöbb európai államban már tevékenykedtek, hazánkban ez 1559-ben történt először.

Az 1829 júliusában született V. Ráday Gedeont 1869-ben nevezik ki a Délvidék királyi biztosi tisztségének betöltésére. A megbízatás lényegét Kossuth Lajos fogalmazza meg kitűnően: „Ne nézd kormánybiztosi hatáskörödnek alaki követelményeit és határait, hanem igenis küldetésednek anyagi és érdemleges természetét. A te hivatásod megmenteni a hazát, és minden lépésed jogod, melyet ezen célra tész... Én azt mondom neked, hogy amilyen nagy a haza veszélye, olyan korlátlan a te hatalmad, hogy azt elhárítsad.”³

¹ A Nemzeti Köszolgálati Egyetem Doktorandusz Önkormányzatának A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvényesorozat részeként 2017. november 22-én megrendezett, „A Haza Szolgálatában” című doktoranduszkonferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

² LÉNÁRT Máté Gábor harmadéves, nappali tagozatos hallgató, NKE Rendészettudományi Kar, rendészeti igazgatási alapszak közlekedésrendészeti szakirány
Máté Gábor LÉNÁRT 3rd year full time university student, NUPS Faculty of Law Enforcement, Law Enforcement Administration, Specialization of Traffic Policing
orcid.org/0000-0002-8248-8614, lenart.mategabor@gmail.com

³ Csapó (2007) 21–23.

Arra, hogy miért Ráday bizonyult a legmegfelelőbb személynek a biztosi tisztség betöltésére, nagyban hozzájárul vagyoni függetlensége, magas fokú műveltsége – tanulmányait Pozsonyban és Pesten, a selmeci evangélikus líceumban, majd a kecskeméti református főiskolán folytatta –, társadalmi tekintélye és nem utolsósorban katonai múltja is. Alkalmasságának és képzettségének párosulnia kellett a személyét jellemző hozzáférhetetlen becsületességgel és alapos felkészültséggel, amely a bűnügyek objektív átlátásához volt szükséges.⁴ A Belügyminisztérium rendőri osztályát vezette, ennek következtében tanulmányozhatta a királyi és kormánybiztosi intézményeket, amelyek jó tapasztalatforrásnak bizonyultak. A szegedi királyi biztosság ügyeivel már 1868-tól foglalkozott.

Királyi biztosi kinevezésére 1869. január 4-én került sor, tevékenysége a Tisza mellékének egy részére terjedt ki, Csongrád, Csanád, Jászkunság Kiskun vidéke, Szeged és Kecskemét szabad királyi városainak területére. Ha a szükség úgy kívánta működési körzetét kiterjeszthette Békés, Torontál, Pest, Arad és Bács megyékre is.⁵

Kinevezéséről és joghatóságáról már érkezése előtt a délvidéki városok és megyék leiratot kaptak. Ráday előzetes intézkedéseket kért, ilyenek voltak például a gyanús egyének személyleírásainak és lakhelyeinek jegyzékbe foglalása, a közbiztonsági közegek állapota, száma és ezek felosztása.⁶

A dualizmuskori Szeged fejlődését és gazdasági növekedését nagyban meghatározta a mezőgazdasági áruterelés kiszélesedése, a város agrárkereskedőinek számszerű növekedése. 1870-ben Szegedet az urbanizációs nagyságát tekintve csak a 80. helyre sorolták Budapest után, azonban a fejlődés következtében a századfordulőig ez a szám fokozatosan növekedve elérte a vidéki városok körében az ötödik helyet, így hazánk egyik legnépesebb városának számított vonzáskörzete révén is. A dinamikus fejlődést nagyban köszönhetette a város kedvező földrajzi fekvésének és az ezt kihasználó modernizációnak. A lakosság növekedése a tanyavilág fejlődését is magával hozta és ezzel utat nyitott a betyárvilág nagyobb mértékű előretörésének.⁷ Ehhez hozzájárult Szeged környékének egyik jellemzője, a sajátos jellemzőkkel bíró alföldi állattartás, amelyhez a füves puszták kitűnő lehetőséget nyújtottak.⁸ A dualizmus idejében a lótenyésztés volt a legnagyobb méreteket öltő ágazat, amelyet a kormányzat is támogatott, ugyanis ezzel kiszolgálták nemcsak a társadalom, hanem a hadsereg igényét is, akik jó árat fizettek a megfelelően kiképzett huszároknak.⁹

A rossz közbiztonság miatt 1853-ban az osztrák hatóságok kísérletet tettek az alföldi tanyavilág felszámolására és közeli falvakba történő beolvasztására. A szegediek és környékeliek azonban nem a tanyákban látták a betyárok fő forrását, hanem a csárdákban és egyéb megbújásra alkalmas területekben. Ráday megjelenése előtt számta-

⁴ Jókai (1967) 565–566.

⁵ Csapó (2007) 83.

⁶ MOL (1869) 23.

⁷ Gál–Rácz (2014)

⁸ Juhász (1991) 276.

⁹ Juhász (1991) 282.

lan próbálkozás volt a betyárok, azaz a rablók, fosztogatók és nép szemében kedvelt igazságos tolvajok elfogására. Módszerek és ötletek egész sorát alkalmazták őrzáratok bevezetésétől és megerősítésétől kezdve a statáriumok bevezetéséig. Mindez azonban nem tudott gátat szabni a betyároknak és az általuk okozott káosznak.

1852-ben a romló helyzet miatt a bécsi kormány Albrecht főherceg rendeletével bevezettette az ellenőrzési és nyilvántartási célokat szolgáló útlevelekényszert az országon belüli utazások figyelemmel kísérésére. A betyárvilág felszámolása terén egyre inkább előtérbe helyezték, és célként tűntették fel a minél látványosabb és visszhangot kapó eredmények elérését, amelyek közül kiemelkedik a betyárkirály, Rózsa Sándor elfogása.¹⁰ A kortársak és az utókor Ráday eredményeit a kínzással és embertelen bánásmóddal magyarázták, amellyel még az edződött, pusztán nevelkedett betyárt is megtörték, ez azonban nem volt más, csak egy jól felépített újszerű pszichológiai módszer.

A betyárok – az elnevezés írott formában a 18. században jelent meg – „hetyke, virtuosos, bátor” legények voltak, alkalmi, időszakos munkából élő emberek, kiket az éhség hajtott a munkavállalásra, de elszegődésük esetén is csak rövid időre álltak munkába a summás jellegből adódóan.¹¹ Megítélésük társadalmi rétegenként és időszakonként változott.

Többféle betyár létezett: voltak útonállók, kapcabetyárok, lókötoők stb., régióként változott az elnevezésük, amihez funkciók is kapcsolódtak. Voltak, akiknek az elnevezése a módszerüket mutatta, ilyenek voltak a házkiásók. Futóbetyároknak azokat nevezték, akik börtönből szöktek vagy a katonaságtól dezertáltak, de még azokat is, kiket olyan mértékű szegény ért, amely miatt bujdosásra kényszerültek és törvényen kívüli életre adták a fejüket.¹² A kapcabetyárok mindent vittek, nem érdekelte őket a lopott, rabolt holmi értéke.

Ráday működési területének kitűnő irodalmi ábrázolója, Tömörkény István, a 19–20. század fordulóján így vélekedett: „Azelőtt is volt betyár, ma is van betyár. Csak ma nem az a neve. Azelőtt kívül állt a társadalmon, ma bent a társadalomban és hitvány mesterségét tökéletesre emeli.”¹³

Kriskó Edina a betyárokat a társadalmon kívüliek legnagyobb csoportjaként határozza meg, akiknek utánpótlását pásztorok és katonaszökevények jelentették. Problémaként fogalmazza meg a korban létező bűnüldöző intézmények működését, az összehangoltság és egységesség hiányát, az alacsony bérek miatt korrupcióra hajlamosabb csendbiztosokat, a képzettség hiányát, amelyek fő okoknak tekinthetők a betyárok számának növekedésében.¹⁴ A betyárság felszámolásában nagy nehézséget jelentett, hogy rendszeres foglalkozásuk mellett alkalmyszerűen, éjszakánként folytatták a rablásokat, fosztogatásokat. A büntetetteket többnyire közösen követték el, rablóbandákban, a döntéseket pedig általában egységben, közös megegyezés alapján hozták. Továb-

¹⁰ Szabó (1991) 572–573.

¹¹ Csapó (2007) 7.

¹² Tisza (1925) 152.

¹³ Tömörkény (1901) 1.

¹⁴ Kriskó (2012) 74.

bi nehézséget jelentett a tanyavilág ellenőrizhetetlensége, illetve, hogy a betyárokat gyakran a szegény nép bújtatta.

A Rákóczi-szabadságharc után alakult ki az „igazi” betyárvilág, mert egyre több lett a katonaszökevény és sokan váltak földönfutóvá. A „betyárság” az 1800-as évek elejére hatalmas méreteket öltött, a betyárok többsége fiatal, jó fizikumú volt, ami a bandákba bekerülés egyik feltétele is volt egyben. A rendvédelmi szervek ekkoriban soha nem látott szervezettséget tapasztaltak a 4–8-főt számláló csoportoktól, amely komolyan megnehezítette a rend fenntartását.¹⁵ A betyárvilág következő csúcspontját a szabadságharc előtt időszak jelentette, amikor az 1846–1847-es rossz termést volt a legfőbb kiváltó ok, hasonlóan 1863-hoz.¹⁶ A betyárvilág felszámolása kiterjedt a legfelsőbb rétegekre is, a rablókkal együttműködő és ezáltal meggazdagodott orgazdák és állami tisztséget betöltők kapcsolatainak felderítése volt az, amely igazán ellehetetlenítette a betyárok létezését. A rablók a mézárásoknak is gyakori szállítói voltak, hiszen ha egy-egy meglovasított ménesen vagy csordán nem tudtak gyorsan továbbadni, akkor agyonütötték az állatokat és a húson, bőrükön tettek szert haszonra.¹⁷ (Erről még a későbbiekben lesz szó.)

A rendteremtésben jelentős volt az 1857. esztendő, amikor a hivatásos rendvédelem a legnagyobb létszámmal, közel 19 ezer fős állománnyal működött. A helyzet kezelésében nagy szerepet játszottak a szigorú statáriumok, a folyamatos üldözések és a katonai rögtönítélő bíróság, amely 1852-ben felváltotta a polgári bíróságot. Az újabb romlás 1862-től mutatkozott meg, és 1867-et követően az új hatalom már nem tudta uralni az ismét kialakult kriminális helyzetet, és visszaállították a csendbiztosi rendszert, ami egyszer már nem tudta kezelni a bűncselekményeket. Ekkor jelentette ki a teljes változást követelő Wenckheim Béla belügyminiszter: „vagy helyreállítják a rendet, vagy kinevez egy teljhatalommal felruházott kormánybiztost.”¹⁸ Ezt követte egy, a közbiztonságot megingató bűncselekmény, amely miatt a belügyminiszter megelégedte a helyi rendfenntartást, és így került sor a rendkívüli intézkedés bevezetésére.

Ráday Szeged főpolgármesterének, Réh Jánosnak 1869. január 16-án írt levelében közölte, hogy célja elérése érdekében ideiglenes használatra átvette a várbeli polgári börtönhelyiségeket és a katonai börtönök egy részét is rendelkezésére bocsájtották, azonban ez elegendő, és elrendeli a portás laknak is börtönökké történő átalakítását. Réh válaszában biztosítja ugyan támogatásáról Ráday Gedeont, azonban a beruházások rövid ideje és nagy költségvonzata miatt nem áll módjában teljesíteni a fentebb kért intézkedéseket. Azonban amennyiben az állam vállalja a költségtérítést és erről Ráday biztosítja Szeged városát, az átalakítások megkezdhetők.

Ugyanekkor egy parancs is érkezett Szeged városához a helytartótanáctól, amelyben már utasítják a polgármestert a városban lévő, a levélben megjelölt kazamaták átadására. Ez, és más levelek sora mutatja a királyi biztos befolyásának nagyságát

¹⁵ Hudi (1990)

¹⁶ Szabó (1964) 74–76., 117–120.

¹⁷ Tisza (1925) 127.

¹⁸ Csapó (2007) 16.

és hatalmát egy-egy cél elérése érdekében. Ráday legelső lépése munkatársai megválasztása volt; elsőként a belügyminisztériumi munkája révén megismert Kormos Bélát, Pest megye korábbi tiszti ügyészét vette maga mellé. Szakmai tudásáról már előzőleg is sokat hallott, sőt mi több, szolgálója elmondása alapján tudta, hogy Kormos megvesztegethetetlen, ami a hozzáértés mellett a királyi biztos legfontosabb szempontja volt. Másik választása Laucsik Máté volt, aki Fejér vármegye központi főszolgabírája tisztségét töltötte be, mielőtt Rádayhoz szegődött „főinkvizitornak”. Feladatát oly szigorúsággal végezte előző megbízási helyén – akasztások sorával –, hogy felsőbb vezetői ezt megelégedve vissza is hívták. Rádaynak a betyárvilág felszámolásához ilyen keménykező emberre volt szüksége, ezért ő lett a királyi biztos legközelebbi munkatársa, akit még Andrássy Gyula is támogatott.

Laucsik leleményességével és minden részletre kiterjedő módszereivel próbált meg hatást gyakorolni a börtön falai között sínylődő, pusztán edződött betyárookra. Még magát Rózsa Sándort is sikerült beismerő vallomásra bírnia – az ő esetében a kulcs az igazsághoz a hazafias lelkiismeretének felébresztése volt. Hamis újságokat és cikkeket nyomtatva bírták rá vallomásra.¹⁹ Felébresztették a hazaszeretetét azzal, hogy megírták, a haza veszélyben van, hogy országunkat támadás fenyegeti, a következő számban pedig az ellenség csapatainak betöréséről olvasva több sem kellett hozzá, hogy a nép sorsát előrébb tartva a sajátjánál, beismerje bűneit.²⁰

Híres betyártársa, Veszelka²¹ sem kerülhette el a beismerést. Felesége jelentkezett a fő vizsgálóbírónál, kinek elmondta, hogy fia hazajött a huszároktól, és halálos tüdőbajjal fekszik. Laucsik az ablakhoz intette Veszelkát, aki miután meglátta legyengült, beteg fiát, zokogva könyörgött eresszék hozzá. Laucsik megdöbbenő hidegséggel válaszolt, hogy ezzel elérje a célját. „Előbb vallunk, aztán ölelkezünk! De addig egy lépést se innen, míg a bűneit ki nem vallja, és vallomását a bíróság írásba nem foglalja!” A betyár vallomását alig győzték írásba foglalni.

Volt, akinek megígérte, hogy vallomásaért cserébe a bitófát elkerülheti. A betyár miután visszament a börtönbe, értékes információkat gyűjtött Laucsik számára rabtársairól és elkövetett tetteikről; nem maradt más választása, ilyen ígéretért cserébe félretette betyárbecsületét és segített fényt deríteni megannyi szörnyű tetre.²² Például, hogy a kecskeméti juhászt, Bodri Pétert és fiát megfojtották, majd elásták. Gyilkosainak kézrekerítésére sem kellett sokat várni: Bajdor Jánost és Muzslai Gyarmati Jánost vádolták a szörnyű tettel, kiket nem lehetett beismerésre rábírní. Laucsik előtt azonban nem volt rejtély, felismerte Bajdor gyengeségét, azt, hogy erősen babonás. Magához hívatta hát és gyertyák, keresztek között, kezében egy kötéldarabot tartva azt mondta, hogy ezt Bodri Péter nyakában találták, s azzal rákötötte a gyilkos nyakára és elmondta neki, hogy amíg a kötél a nyakán van és bűnei beismerésével lelkén nem könnyebbít, a meggyilkolt szelleme minden éjfélkor kísértetni fogja. Nem kellett hát sokat várni,

¹⁹ Veszelka (2015) 68.

²⁰ Jancsó (1968) 9.

²¹ Veszelka (2015) 44.

²² Veszelka (2015) 68.

alighogy visszakísérték a cellájába és ott magára hagyták, eluralkodott rajta a félelem és szinte könyörgött, hogy engedjék a vizsgálóbíró elé.²³ „– Hát ugye, nagyságos uram, most engem fölakasztanak? Laucsik fölhasználta a félelemnek ezt a kérdését. – Már alighanem úgy lesz, János. Hanem attól függ mégis, mert a törvény úgy rendeli, hogy van-e idebent kendnél nagyobb bűnös? Ha találkozna vele, ha tudna olyat kent, hát az kerülne kötéltre [...] A két gyilkos egymásra licitált. Gajdor Muzslaira 14, Muzslai Gajdorra 17 gyilkosságot és rablást vallott ki.”²⁴

Laucsik Máténak leleményessége kiéléséhez a királyi biztosság intézménye és az abban betöltött pozíciója minden lehetőséget megadott. Legfőbb módszerével, a kiskapuk reményének és a büntetés elkerülésének megcsillogtatásával érte el az eredményeket, gyilkosok és rablók vallomásait. Gyakran csak kiemelte a fogvatartottakat a szegedi vár kazamatái közül és elmagyarázta számukra az előttük álló választási lehetőségeket.

Nem sokkal Ráday működésének megkezdése után a nép körében elterjedt, hogy aki mögött Szeged várának kapuja becsukódik, az elveszett. A befogottak száma alig három év alatt elérte a 2000 főt.²⁵ Ráday négyéves tevékenysége alatt 1597 letartóztatást foganatosított, azonban az időszak egyik nagy kérdése, hogy miként hunyt el ebből 415 fő a letartóztatásának ideje alatt.²⁶

A Somogyban korábban működő, de Ráday idejére már jórészt felszámolt betyárság Szeged környékét menedéknek tartotta, ami a királyi biztos érkezésével megszűnt. Ráday mellett a legnagyobb érdem kétségtelenül Laucsiké volt az eredmény elérése tekintetében, de nem elhanyagolható Kelemen István szegedi ügyvéd tevékenysége sem.²⁷

Az őrséget ellátó katonák kiválasztása is bizonyítja mennyire részletesen kigondolt és kifinomultan működő rendszert tartott fenn és működtetett Ráday. A biztonság és a rabok teljes elzártságának növelése érdekében galíciai katonákat rendelt, akik csak a saját nyelvükön értettek. A fogvatartottak ismerős rabtársaikkal egy cellában nem tartózkodhattak, velük nem érintkezhetek és a napi séta alkalmával sem találkozhattak egymással, már azon okból kifolyólag sem, mert ilyenkor kámzsával a fejükön jártak.²⁸

A királyi biztos állandó jelenlétét és mindenre kiterjedő személyes ellenőrzését igazolják a börtönökből (nem csak Szegedről) küldött jelentések is. A várbeli foglyok ellátása kapcsán is számtalan részletes irat mutatja a megkövetelt pontosságot a hatékony működés érdekében. Ráday a fogvatartottak ellátásról kimutatásokat készített, és azok helyességét aláírásával is igazolta.²⁹ A rablók elfogása kiemelt figyelmet és pontosságot igényelt minden esetben. Például a királyi biztos Mesterovits Szilárd, Torontál megyei esküdtnak írt levelében Foamovits Gyula helyi csendbiztos sikertelen rablóüldözése

²³ Nagy (1965) 27.

²⁴ Jancsó (1968) 15.

²⁵ Nagy (1965) 23–25.

²⁶ Csapó (2007) 125.

²⁷ Antall (2015) 79–81.

²⁸ Veszélka (2015) 60.

²⁹ MOL (1869) XXIX. 1001.

tárgyában, az ügy legszigorúbb kivizsgálását kéri. Ezzel kapcsolatban gyakorlatilag utasítja, hogy tegyen minden részletre kiterjedő jelentést, és amennyiben a megnevezett hatósági személy „gyanítható bűnös gyávaságának netaláni megállapítása esetében felhatalmazom... hogy annak, valamint bűnrészesének elfogatását és ide leendő bekisértesését eszközölje”. A levél szövegezéséből kitűnik, hogy a tétlenség és az esetleges korrupció szigorú büntetését rendeli el.

De nem csak a betyárokkal foglalkozott Ráday, mivel Szegeden a közbiztonságot sértő újabb cselekmények jelentek meg és okoztak problémát. Ilyen volt például az egyre gyakoribb lövöldözések szerte a városban és környékén, amelyek bizonyos esetekben tragédiával végződtek. Ráday korlátozta a fegyverhasználatot Szemán János főkapitány útján, továbbá intézkedett, hogy elkobozzák a fegyvereket és megbüntessék a lövöldözőket. Hangsúlyozta a csendbiztosok személyes felelősségét, különös tekintettel a feljelentések és intézkedések elmulasztása esetén, ugyanakkor legnagyobb éberségre és erélyességre hívja fel figyelmüket feladataik ellátása során. Ugyancsak a közbiztonság veszélyeztetése miatt került sor a lőporárusító helyek ellenőrzésére is, amelyektől részletes beszámolót kért az eladott árucikkekről: kiknek miből és mennyit adtak el. A lőporforgalmazásról pontos képet kapunk a helyi három kereskedő Simon József, Farkas József és Manojlovics Miló által készített kimutatásokban.³⁰

Ráday első jelentéseiből is kiderül, hogy miben látja az eddigi felszámolási kísérletek eredménytelenségét: 1. a betyárok egy része nappal rendszeren dolgozik; 2. a hatóságok a jogkörüket féltve nem segítenek a rendvédelemnek; 3. a közbiztonsági közegek és a büntető igazságszolgáltatás is megvesztegethető. A királyi biztos alaposan áttanulmányozta a vizsgálati anyagokat, elfogatási díjakat tűzött ki, napi jelentéseket követelt meg, és személyesen beszélgetett el a csendbiztosokkal – a személyes kapcsolattartást a későbbiekben is fontosnak tartotta. Törekedett a városi polgárság megnyerésére, akiknek a segítségét nélkülözhetetlennek tartotta.

1870-ben Ráday 37 saját alkalmazottal dolgozott, voltak köztük vizsgálóbírók, bírók, porkolábok és orvos, írnok, levéltárnok is. Fontosnak tartotta a jól megválasztott beosztottakat, akiknek elkötelezettségét megfizette. Rendszeresen ellenőrizte a közbiztonsági személyzetet, álrúhas nyomozókat vetett be és havi 1000 Ft-ot költött az informátorok megfizetésére. Helyettesévé a gyakorlott „betyárvadászt”, Laucsik Máté székesfehérvári ügyvédet tette meg. Ezzel kapcsolatban írta Móra Ferenc, hogy Laucsik fővizsgáló végezte a piszkos munkát, Ráday a dísz volt, akinek a becsületességéhez nem férhetett kétség.

A bűnüldözés és a korrupció felszámolása, valamint a rejtett szálak felderítése vált a királyi biztos fő tevékenységi körévé. Ez utóbbit szolgálták a gyakori ellenőrzések is; számos kereskedelmi tevékenységet folytató személytől kértek kimutatásokat az eladott és felvásárolt javakra vonatkozóan.³¹

³⁰ MOL (1869) 156. sz., 121.

³¹ Csapó (2007) 98.

Ráday megpróbálta a gyökereitől beszüntetni a „rablógazdálkodást” és elébe menni az ügyeknek. Ilyen volt a betyárokkal összejátszó és rajtuk meggazdagodott orgazdák és tisztségviselők világának felszámolása. Sok helybélinek – köztük mészárosoknak, nemeseknek – voltak szállítóik a betyárok, akik leginkább ló- és marhalopásból éltek, volt, hogy a nagyobb rablóbandák több száz jószágot számláló csordákat, méneseket is elkötöttek. A betyárokat a nép általában rejtegette, az emberek hősként tisztelték őket gyakran orgazdaként is együttműködtek velük. Népszerűségüket bizonyítja, hogy ha a környéken lakodalom volt és egy betyár odatévedt, a menyecskék szívesen mulattak velük, és teljes ellátásban részesültek.

Már az 1795. november 25-i megyegyűlésen elfogadott első pandúr rendszabás és a későbbi, de nem Ráday ideje alatt hozott 1864. királyi biztos rendelkezésből is kitűnik, hogy milyen fontosnak tekintették az orgazdahálózatok felszámolását. A pandúrok feladatává tették, hogy szolgálaton kívül is igyekezzenek elejét venni a bűncselekményeknek, ezeket megakadályozni, de ha mégis megtörténik, kerítsék kézre a rablókat és az orgazdákat. További iránymutatás található arra nézve, hogy gyanúsak tartott házakat szabadon átvizsgálhatnak, de a törvényesség megőrzése érdekében „Falu Birájját, avagy egy két Esküdtet magokkal vigyék...”³²

A hatóságok minden igyekezetükkel próbálták megelőzni a törvénysértő háttértevékenységeket azért, hogy elszigeteljék a bűnözői csoportokat, és nehezítsék a megélhetésüket. Az orgazdahálózat kocsárosokat, molnárokat, pásztorokat és általában a kereskedelmi tevékenységet végzőket foglalkoztatott. De alkalmanként nemesek és tisztségviselők is ellátták a betyárokat élelmiszerrel, fegyverekkel és lőszerrel. Ezek kiküszöbölésére rendszeressé váltak a kevésbé lakott területek, a tanyavilágok ellenőrzése; a falvakban éjszakai őrségek felállítását rendelték el, továbbá tilalmakat vezettek be ló- és kocsitartásra, illetve rablókra jellemző ruházat viselésére.³³ Ráday számos eladótól kért kimutatásokat az eladott és felvásárolt javokról.³⁴

De mint már fentebb említettem, Ráday teljes mértékben megvetette a korrupciót és minden ilyen gyanús ügynek a végére járt. Ezt bizonyítja a két Bihari csendbiztos példája, akiket magához hívatott kihallgatásra Szegedre, ezt követően az egyik csendbiztos hosszú ideig börtönben ült, a másik előre tudva behívásának lehetséges okát, öngyilkos lett.³⁵

Több forrásban, köztük Csapó Csaba Rádayról írt könyvében is megjelenik az általa kiépített rendszer egyik legfontosabb eleme: a helyi, korrupt, betyárokat futni hagyó hatósági személyek leváltása.³⁶ A királyi biztos felderítő tevékenysége révén sort kerített több bűnhálózat felszámolására is. Az egyikben több magas beosztású komoly tisztviselő is érintett volt, mint Kecskemét kapitánya a város főügyészével együtt, csendbiztosok és jómódú polgárok. Vagyonos emberek tűntek fel orgazdaként, s betyá-

³² Ernyes (2009)

³³ Hudi (1990)

³⁴ Csapó (2007) 98.

³⁵ Tisza (1925) 127.

³⁶ Csapó (2007) 89.

roknak információt adó bűnsegédjeiként. Feltűnt ugyanis, hogy a környékbeli betyárok tevékenykednek ugyan, de csak a nagy értékkel megrakodott, és a nagy pénzösszeget szállító postakocsikat támadják meg.³⁷

Kinevezése évében Ráday 554 bünténnyel, ezen belül 234 rablási, illetve halálos ítélettel járó ügygel foglalkozott, ami 834 személyt érintett. A számokból kitűnik, hogy a királyi biztos rövid idő alatt jelentős eredményeket tudott felmutatni, amit a közvélemény a rendkívüli és szokatlan eszközök alkalmazásának tulajdonítottak. A legkülönbébb kínzásokat emlegették, s Laucsik kegyetlen módszereiről beszéltek, amelyekkel megtörte a betyárokat. A szegedi vár szélessége, hossza alig érte el a 300 lépést, a rabok nyirkos, régi kazamatákban voltak a vár falai között, amelyekben a hónapokig, egyes esetekben évekig tartó bezártság után a legkeményebb gaztevők is megtörttek, s nem láttak más kiutat, mint hogy bevallják bűneiket. A vallatási módszerek között említettek „lécbüntetést” és böjtölést is, de olyanról is olvasni, hogy vassodronyt raktak az elítélt fejére, így társai sem adhattak neki ételt a saját adagjukból. De a legszörnyűbb – és ez Rádayék legnagyobb fegyvere lehetett – az őrzítő bizonytalanság és magány, amiben hagyták őket sínylődni a börtön falai között. Azonban ezek következtében nem szabad megfeledkeznünk a téves ítéletek lehetőségéről sem, hiszen nyomás alatt az ember sok mindent beismerhet, mit talán el sem követett, s ártatlanok is odaveszthettek.³⁸

Ráday neve összekapcsolódott a sokak által emlegetett és még többek által félt, pusztulóban lévő szegedi várral, amelynek egyes részeit lakhatóvá tették, és a vár alatt húzódó alagutakat, kazamatákat falakkal leválasztották egymástól, így zárkákat alakítva ki, és ezeket nagy vasajtókkal zárták el a külvilágtól.³⁹ A vár alatt sötét és nyirkos magánzárkák húzódtak, amelynek alján éles karók álltak, alattuk pedig víz folyt, amely otthona volt patkányoknak, békáknak, kígyóknak, s az ott sínylődő vizsgálati foglyoknak. Akikkel, mielőtt rájuk csapták az ajtót, közölték, hogy ha be akarják ismerni bűneiket, zörgessenek a rácsokon, amelyek kis nyílásáin lökték be az ételt is.⁴⁰

További kínzóeszköznek tartották az közbeszédben elterjedt „Ráday-bölcsőt”, amelybe ha valaki egyszer bekerült, bármilyen bünt is követett el és bármennyire is kemény pusztai léthez is volt szokva, bevallotta a bűneit annak rendje, s módja szerint. Azonban ez csak a nép képzeletének szüleménye volt, egy fikció, a jelenség megmagyarázására. A valóságban ez a vizsgálati szakasz pszichikai kényszerítő módszere volt. A gyanúsítottak megadták a reményt, hogy bűnei beismeréséért cserébe elkerülheti az akasztófát és esélye van még egy jobb életre. Egy, a mindennapjait hosszú ideje börtönben töltő betyárt felhoznak a börtönök, kazamaták mélyéről és nem az általa elkövetett bűncselekményről kezdik el vallatni, hanem emberi módon hogylétéről kérdezik, egészségi állapotáról, esetleges kívánságairól, amelyek teljesítését kilátásba helyezik. A rossz állapotban lévő, megviselt elkövető látja, hogy emberszámba kezdik

³⁷ Antall (2015) 82.

³⁸ Antall (2015) 82–83.

³⁹ Veszélka (2015) 58.

⁴⁰ Nagy (1965) 31.

venni, a nyirkos cellában megkapja meleg ruháját, fogva tartása óta vágyott ételét, ezért eleinte csak köszönettel, később pedig bizalommal van kihallgatója iránt. Később, mivel nincs semmije, csak a szava és a becsülete, nem tud mást adni, mint értékes információt. Ahogy telik az idő, felvezetik időnként a vizsgálóbírókhoz, aki ismét érdeklődik, hírt ad neki családjáról, szüleiről, gyerekeiről, amelynek eredményeként a fogoly újabb információkra vágyik, és önként jelentkezik meghallgatásra. De ekkor a vizsgálóbíró nem hívhatja még magához, várhatja, nem törődik vele, mindaddig, míg már üzengetni kezd, fontosabbnál fontosabbakat ígér, csak hogy szót kapjon.

Kátai Balog András egykori vagyonos gazdaember a saját mohóságának esett áldozatául és emiatt került börtönbe. A kinti jólétet nem tudta nélkülözni, ezért minden egyes bűnét – legyen az kisebb-nagyobb – egy-egy finom ételért, puha kenyérért ismer- te el vizsgálóbírójának. A leghíresebb betyárt, Rózsa Sándort sem lehetett volna önvallomásra bírni, ha egy megkísérelt szökése fegyelmi következményeinek elengedését nem ígéri neki. Nemes Nagy Péter is örökre hallgatott volna, ha nem adnak neki tintát és papírt, amire feljegyezheti a verseit a börtön világában. Volt, akinek régi katonai, egykori huszárelétét dicsőítették és a többiek előtt is felmutatták bátorságát, és a fogoly ezek után próbált a régi önmagára hasonlítani és a becsületét kivívni, majd minden kérdésre katonai fegyelemhez méltóan, határozottan és nyíltan válaszolt.

Ez volt az a bizonyos titkos módszer, a szebb jövőbe való beleringatás, amely a *Ráday-bölcső* néven hírestül el.⁴¹ Ezeknek az eljárásoknak a vélt vagy valós sikeres alkalmazása kapcsán sem szabad megfedkezni az esetleges téves ítélet lehetőségéről, mert ilyen esetekben nem ritka a megtört ember, aki hamis vallomással akarta enyhíteni a testi fájdalmát vagy lelki gyötrődését, amivel nem az igazság kiderítését, hanem a hatóság igényeit szolgálja ki.⁴² A zárakban sem felállni, sem leülni nem lehetett, időnként kaptak egy óra sétát a vár udvarán fegyveres őrk között, de ilyenkor álarc került a fejükre, és nem beszélhettek egymáshoz. Amíg csak bírták, görnyedve álltak egy helyben a szűkösség miatt, a padló éles lécei szétvágták a meztelen talpukat, a zárka éles falai miatt pedig támaszkodni sem lehetett.

A rabokat bizonyos időközönként, eleinte hat havonta, később pedig sűrűbben vezették elő a kazamatákból, amikor válogatott módszerekkel kínozták őket. Ezeknek két végkimenetele volt: aki vallott, mentesült a további kínzások alól, aki nem, arra vagy halál, vagy a még további szenvedés várt. A halottak temetésére éjjel került sor, de annak pontos helyét nem tudta senki. Azokat, akik a várban raboskodtak és onnan szabadultak, a biztosság felosztatásával megeskették és fenyegették, hogy az ott látott és hallott dolgokról soha senkinek egy szót sem szólhatnak.⁴³

Tapasztalata alapján Ráday javaslatot tett a közbiztonsági szervek átszervezésére is. A fő cél egy olyan szervezet létrehozása, amely megfelel a mindennapok kihívásainak és képes leküzdeni az társadalom által állított akadályokat. Az egyik erre vonatkozó javaslat a feladatát rendeltetésszerűen el nem látó csendbiztosi intézmény megszünte-

⁴¹ Tisza (1925) 155.

⁴² Antall (2015) 82–83.

⁴³ Nagy (1965) 46–51.

tése; a megye fegyveres erejét a katonaság mintájára történő csendőrség megszervezésében látta. Az egységes csendőrség azonban csak 1881-ben jött létre, a zsandárságot az 1867-es kiegyezés megszüntette, a Ráday korabeli csendbiztosok vezette vármegyei pandúrrendszer életképtelennek és hatástalannak bizonyult.

Ráday tervezete részletekbe menően tartalmazta a csendőrség állományának tervezett fizetését, személyekre lebontott hatásköröket, kötelességeiket, a fegyelmi eljárás menetét.⁴⁴ Környezetében azért is támogatták a csendőrség megszervezését, mert féltek, ha egyszer a királyi biztos megbízatásának vége, újra felüti fejét a rablóvilág.⁴⁵

Ráday kinevezése 1872 elején szűnt meg, és ezután politikai pályára lépett, amikor Arad „színeiben” elfoglalta képviselői helyét a parlamentben. Rádayt és tevékenységét többen, sokféleképp ábrázolták, többek között a régió mindennapjait szociografikus eszközökkel megörökítő, és már említett Tömörkény István. Jókai Mór – a korábbi kritikus, későbbi barát – *Lélekidomár* című regényében, Lándory Bertalan alakjában erőteljesen ábrázolja Ráday Gedeonnak az addig ismertektől eltérő másik – emberekkel és tetteinek következményeivel törődő – személyiségét, megtudhatjuk, hogy miért volt nehéz a királyi biztos élete és melyek voltak a személyiségfejlődésének lépcsői. Az író a királyi biztos szájában adja önvallomásként tevékenysége megítélését. Hiába a sok felakasztott és börtönbe zárt betyár, a közbiztonság helyreállása és megnyugtató helyzete, még ez sem tudta megnyugtatóni a biztos lelkiismeretét: „A hivatalos küldetésemnek már vége... Van egy régi vár a Vág mentében és egy másik régi várkastély a Szamos mellett. Ezt a két várat én töltöttem meg halottakkal. Halottakkal, akik minden reggel fölébrednek, mégsem élnek. Vannak közöttük, kik holtig el vannak temetve. És lehetnek közöttük, akik ártatlanul vannak eltemetve!”

Jancsó Miklós *Szegénylegények* című filmje is Ráday alakjával és tevékenységével asszociál 1956-ra, a királyi biztos munkásságának pszichológiai síkját hangsúlyozza, illetve hozza be a képi világába. Jancsó kiemeli Rádayt a történelemből, annak folyamataiból, és tevékenységére, pontosabban az általa alkalmazott pszichológiai módszerekre összpontosít. Szimbolikus jelentősége van annak, hogy egybemosódnak a hatalmi ágak, és a rendőri funkciót ellátók hozzák meg az ítéletet is. A rendező hihetetlen aprólékosan, és megformázva mutatja be Ráday módszereit, amelyekkel beismerésre kényszeríti a betyárvilágot és megtöri a kemény rablók, a gyilkosok lelkét, mindenkire ott és azon a módon hatva ahol, és ahogy a legjobban el tudja érni a kívánt eredményt, a beismerő vallomást.⁴⁶ Nagyszerűen ábrázolja, hogy mi is történhetett akkor és ott a szegedi vár falai között a maga rideg valóságában. A kámzsával a fejükön ülő, álló, körbesétáló fogvatartottak, a Sánchoz tartozó tanya szobájában a vallo-másra bírás, a meghurcoltatások, majd a film végén a nagy becsapás mind azt igazolja, hogy nincs új a nap alatt. A betyárok vívódásait, egyesek életért való küzdelmét és igyekvését, hogy kiutat találjanak az ódon falak közül, míg másoknak az állapotba

⁴⁴ MOL (1869) 817.

⁴⁵ Jung Károly (2008)

⁴⁶ Antall (2015) 77.

való beletörődését mutatja be. „Az emlékezés, a tiszteletadás igénye mellett világosan érezhető az a szándékuk is, hogy bizonyos aktualitással ábrázolják a múltat.”⁴⁷

Az 1960-as években ennél több lehetőség nem mutatkozott a Kádár-rendszer immár nem fizikai kényszert, de változatlanul embertelen módszereket alkalmazó elnyomásának ábrázolására.

IRODALOMJEGYZÉK

- Csapó Csaba (2007): *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.
- Ernyes Mihály (2009): Töredékek a rendészeti kultúra történetéből. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények X.*, Pécs. Forrás: <http://pecshor.hu/periodika/2009/ernyes.pdf> (2017. 04. 30.)
- Gál Zoltán – Rácz Szilárd (2014): Városok fejlődése és pénzügyi funkciói a mai vajdaság területén a dualizmus időszakában. In Takács Zoltán – Ricz András szerk.: *Regionális kaleidoszkóp*. Szabadka, Regionális Tudományi Társaság. 91–102. Forrás: www.regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/788/1/gal_varosok_2014.pdf (2017. 08. 28.)
- Héra Zoltán (1968): Népszabadság, 1966. január 9. In Jancsó Miklós: *Szegénylegények (ötlettől a filmig)*. Budapest, Magvető Kiadó.
- Hudi József (1990): *Betyárvilág Magyarországon Bűnözés és társadalom a reformkorban*. Forrás: www.rubicon.hu/magyar/oldalak/betyarvilag_magyarorszagon_bunozes_es_tarsadalom_a_reformkorban/ (2017.04.30.)
- Jancsó Miklós (1968): *Szegénylegények (ötlettől a filmig)*. Budapest, Magvető Kiadó.
- Jókai Mór (1967): *A szegedi betyárper*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Juhász Antal (1991): A mezőgazdaság. In Gaál Endre szerk.: *Szeged története 3. 1. rész*. Szeged, Somogyi-könyvtár.
- Jung Károly (2008): Egy betyár és üldözője a néphagyományban. *Híd*, 4. évf. 83–104. Forrás: http://epa.oszk.hu/01000/01014/00054/pdf/54_083-104.pdf (2017. 04. 30.)
- Kriskó Edina (2012): *A rendőrség társadalmi rendeltetése és a rendőrségi kommunikáció*. Budapest, PhD-disszertáció, Pécsi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola Kommunikáció Program. Forrás: http://nydi.btk.pte.hu/sites/nydi.btk.pte.hu/files/pdf/Krisko_Edina2013_disszertacio.pdf (2017. 04. 29.)
- Nagy Czirok László (1965): *Betyárélet a Kiskunságon*. Budapest, Magvető Kiadó.
- Soós Kálmán (2015): Betyárvilág Magyarországon. In Antall József szerk.: *Modell és valóság*. Budapest, Antall József Tudásközpont.
- Szabó Ferenc (1964): *A dél-alföldi betyárvilág*. Gyula, Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai.
- Szabó Ferenc (1991): A tanyai közbiztonság, betyárvilág. In Gaál Endre szerk.: *Szeged története 3. 1. rész*. Szeged, Somogyi-könyvtár.
- Tömörkény István (1910): *Betyárlegendák. Az alföldi rablóvilág történetei*. Szeged, Engel Lajos.
- Veszelka Attila (2015): *Veszelka Imre. Rózsa Sándor legkedvesebb cimborája és én*. Budapest, Hungarovox Kiadó.

Levéltári forrás

MOL (1869) – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Belügyminisztérium, Szegedi Királyi Biztosság, K151, 1. csomó.

⁴⁷ Héra (1968) 86.

ABSTRACT

New Methods and New Representation – The Royal Commissioning in the Age of Dualism

LÉNÁRT Máté Gábor

Gedeon Ráday eliminated the outlaws during his Royal Commissioner activity (1869–1872) and restored public order. The raiders, robbers and killers meant the real threat; they usually worked in groups of 4–8 members, but these groups had little to do with folk romantic. Ráday caught not only individual raiders but also eliminated their well-built network in the upper classes. He used new ways and psychological methods which brought outstanding results. The literature and the cinematic art commemorates Ráday's work.

Keywords: Royal Commissioning, highwaymen, outlaws, boonies, Gedeon Ráday, psychology, Szeged, oubliette, dungeon, Miklós Jancsó

A rendőr noir nyomában – Kondor Vilmos ábrázolásai¹

NAGY Ivett²

Kondor Vilmos regénye, a Budapest noir hiteles képet fest az 1930-as évek budapesti társadalmáról, a bűnözésről, a rendőrség működéséről, a sajtó, az újságírók és a rendőrség kapcsolatáról, ami teljesen – s úgy tűnik jobban – működött, mint napjainkban. Kitérek azokra a művekre, amelyek hitelességükkel is inspirálták Kondort. Plasztikusan jelenik meg a korabeli sajtó-rendőrség kapcsolat, amelyről elmondható, hogy nem volt ellenséges.

Kulcsszavak: Kondor Vilmos, rendőrség, sajtó, Budapest noir, zsurnaliszta, bűnügyi tudósítás, krimi regény

Kondor Vilmosról mint krimiíróról nem sokat hallottam korábban, pedig nagy fanatikusa vagyok a krimiirodalomnak, valami miatt mégis elkerülte a figyelmemet. Aztán megkaptam ajándékba a *Budapest noir* című könyvet. Faltam az oldalakat, már rögtön arra voltam kíváncsi, hogy miről szólhat a második kötet. Lenyűgözött a könyvben a leíró rész, ami az 1930-as, majd a '40-es és a későbbi évek Budapestjét mutatja be. Hogy lehet ennyire valóságosan ábrázolni mindent? Egyre több kérdés fogalmazódott meg bennem a történet kapcsán is, így arra jutottam, hogy utánajárok mindannak, amit Kondor leír. A rendőrséghez kötődő történetekben, az akkori rendőrség szerepe felkeltette az érdeklődésemet. Korábban már foglalkoztam napjaink rendőrségének társadalomhoz fűződő viszonyával, médiakapcsolatával, ezért még inkább érdekelt, hogyan működött ez korábban.

A bűnügyi regényről általánosságban

A krimik szépsége és érdekessége számomra a logikában, gondolkodásban és racionalításban rejlik, amiket megkíván ez a műfaj. A bűnügyi regény – mint ahogy a populáris irodalom általában – Magyarországon is nagyon népszerű, és már a rendszerváltás előtt is az volt. „A krimi talán a legszélesebb körben elemzett és szemlézett zsánerműfaj Magyarországon: kiváló elméleti és történeti szövegeket írt róla Bényei Tamás, Kálai Sándor, Miklós Ágnes Kata és Varga Bálint, remek esszéket és kritikákat Babicz-

¹ A Nemzeti Közzolgálati Egyetem Doktorandusz Önkormányzatának A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat részeként 2017. november 22-én megrendezett, *A Haza Szolgálatában* című doktoranduszkonferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

² NAGY Ivett harmadéves, nappali tagozatos hallgató, NKE Rendészettudományi Kar, gazdaságvédelmi nyomozó szakirány

Ivett NAGY 3rd year full time university student, NUPS Faculty of Law Enforcement, Economic Investigator
orcid.org/0000-0001-7195-7000, ivett364@gmail.com

ky Tibor, Bán Zoltán András, Bánki Éva, Bárány Tibor és Szilágyi Zsófia.”³ Nemcsak az olvasók körében vált népszerű műfajjá, hanem az irodalomtörténészek körében is, mint arra Kisantal Tamás nemcsak rámutatott, de igyekezett ennek okait is feltárni.⁴ Most nincs mód bemutatni a különbséget bűn(ügyi) regény és krimi között – hogy csak a legegyszerűbb tipologizálást válasszam –, de leegyszerűsítve azt mondhatom, hogy az előbbi a színvonalasabb, ami azt jelenti, hogy az előbbinek többrétegű, társadalmi-politikai-közéleti-erkölcsi mondanivalója van és tanulságokat vonhatunk le belőle.⁵

Magyarországon Kondor Vilmos előtt egy tudományos művet kell megemlíteni, amely áttörést hozott az addig „lenézett” műfaj megítélésében. Ez a debreceni egyetem tanárának, Bényei Tamásnak a könyve, amelynek jelentősége nemcsak tudományos mivoltában állt, hanem abban is, hogy egy komoly, elismert irodalomtörténész hirtelen egy korábban el nem ismert és komolyan nem vett műfajjal kezd foglalkozni.⁶ A populáris kultúra „reflektált elemzésének” (bűnregény, krimi, sci-fi stb.) színtere 1999, azaz megjelenése óta a *Prae* folyóirat, ezen a körön belül pedig H. Nagy Péter írásai.⁷

Egy nemzetközi hírű író

Akik már elolvasták Kondor egy-egy művét, tudják, hogy krimisorozatainak érdekessége nemcsak abban rejlik, hogy bűnügyeket próbál felderíteni, hanem hogy részletekbe menően ábrázolja az 1930-as, '40-es, '50-es évek társadalmi viszonyait, a rendőrség és a sajtó munkáját, mindezt a főváros határain belül. Kondor Vilmosról nem tudjuk, hogy kicsoda valójában, személyazonosságát a mai napig titkolja, de ennek az értékelés szempontjából nincs jelentősége. (Interjúiban ő is ezen a véleményen van.) Egy biztos, napjainkban már nemzetközi hírű íróról beszélünk. A leghíresebb első kötet, a *Budapest noir* egy sorozat része, a *Bűnös Budapest-ciklus* kötete. A regények nemzetközi hírűvé váltak, Lengyelországban, Németországban, Olaszországban, Hollandiában, Franciaországban és már az Egyesült Államokban is olvashatják a krimi regények szerelmei. A sorozat a *Budapest noir*val kezdődik (2008), majd követi a *Bűnös Budapest* (2009), a *budapesti kém* (2010), *Budapest romokban* (2011), *Budapest novemberben* (2012) és végül az első kötetben megjelenő események előzményeit, a főszereplő Gordon Zsigmond előéletét bemutató, *Szélhámos Budapest* (2016).

A *Bűnös Budapest-cikluson* kívül Kondor más, ugyancsak történelmi háttérű bűnregényeire (*A koronaőr második tévedése*, *A másik szárnysegéd* stb.) is érvényes K. Horváth Zsolt megállapítása, amely szerint a Mosonyi utcai „Rendőrség-történelmi

³ Szántai (2017)

⁴ Kisantal (2008) 1007–1011.

⁵ Erről írt kitűnő esszét Bán Zoltán András *A pislákoló villanykörte. Futamok a magyar krimiről* címmel a Kalligram folyóiratba (2015. március).

⁶ Bényei (2000)

⁷ Scheibner (2009)

Múzeum állandó kiállításán is azzal az érdekes tapasztalattal szembesülhet a látogató, hogy a bűn és a bűntény nemegyszer a bulváron keresztül jeleníthető meg leginkább”.⁸

A krimi mint műfaj

A krimi vagy bűnügyi regény mint műfaj sokszor nehezen határolható el más műfajoktól, ez jellemző Kondor regényeire is, történelem és a szépirodalom műfaji vonásait egyaránt megfigyelhetjük. A krimi szó meghatározását amerikai és angol definíciókból határozhatjuk meg: „A krimi tehát egy olyan írás (regény vagy novella), amelyben a főhős logikus nyomozás során kideríti, ki követte el az írás cselekményeül szolgáló bűntettet. A legtöbb krimi ezenfelül még egy nagyon fontos követelménynek is eleget tesz: a főhős – rendszerint – sikeres nyomozása által visszabilen az erkölcsi rend azoknak az életében, akikre a bűncselekmény elkövetése hatással volt.”⁹ A korabeli kriminalisztika megértése is egy összetett és alapos kutatást igényel, de ugyanez jellemző a krimire mint regényre, amelyhez nem elég ismerni az akkori Budapest bűnügyeit, de még a detektívek feladatával, az akkori nyomozási módszerekkel is tisztában kell lenni. Kondor nagyon sok olyan szakirodalmat használ kötetei megírásához, amelyek a krimiről szólnak. Nem véletlen, hogy Bánki Éva: *A bűn nyelvét megtanulni* című könyvében külön fejezetet szán Kondor *Budapest noir*jának – szerinte az teszi érdekessé a krimijeit, hogy szakít a jelenben zajló, hagyományos bűncselekmény-nyomozás-leleplezés folyamatával és a történetét a múltba helyezi, és ezzel egy „féltörténelmi krimi” alkot.¹⁰

Azt elöljáróban leszögezhetjük, hogy Kondor 1. nem a krimi (populáris műfaj), hanem a bűn(ügyi) regényt újította meg; 2. amíg nem lépett színre, 2008-ban érvényes volt a megállapítás, ami azóta nem: „Már régóta foglalkoztat az a kérdés, vajon miért nincs magyar krimi? Miért csak nagy ritkán született egy-egy olyan regény, amely csupán némi jóindulattal nevezhető e műfajba tartozónak. [...] A századelőtől a második világháborúig tartó időszakban szinte nem is volt olyan műfaj, amelyben ne születtek volna kiváló magyar alkotások. Akkor miért pont a krimi maradt ki ebből a fantasztikus termésből? Miért van az, hogy magádetektívek főszereplésével egyetlen említésre méltó alkotás sem jött létre? [...] Hol vannak a magyar bűnregények?”¹¹

A két világháború közötti újságírók (zsurnaliszták) és a rendőrség kapcsolata

A *Budapest noirt* olvasva, kiszakadva a regény sodrásából, gondolkodunk el azon, hogy milyen volt az emberek szemében az akkori rendőr vagy rendőrség. A két világháború között vagyunk, a Horthy-korszakban, amikor a '30-as években bűn bűnt követett Budapesten.

⁸ K. Horváth (2011)

⁹ Varga (2009) 53.

¹⁰ Bánki (2014) 67–71.

¹¹ Varga (2005) 129.

Kondor így ír a könyvében erről:

„Gordon Zsigmond Az *Est* bűnügyi zszurnalisztájaként sokkal jobban ismerte a halál ezer módját, mint szerette volna. Cselédek gyufát isznak, villamos elé vetik magukat, borbélymesterek darabolják fel szeretőjüket, elvált asszonyok vágják fel ereiket borotvával, iparossegédek vetik le magukat a Ferenc József hídról, féltékeny tisztviselők szurkálják agyon feleségüket böllérkéssel, üzletemberek lövik agyon riválisaikat revolverrel – a lehetőségek végtelenek, ugyanakkor nyomasztóan egyformák, hiszen a vége mindig ugyanaz.”¹²

A Magyar Királyság rendőrségében is megpróbálták a két világháború között elrejteni azt a katonai erőt, amit a trianoni békediktátum szigorúan korlátozott. A korszerű államrendőrség még kezdetlegesen működött, miközben az elvárások egyre csak nőttek velük szemben. Végül egy olyan testület jött létre, amely szakmailag felkészült volt, erkölcsileg megrendíthetetlen – ami nem jelenti azt, hogy például a korrupció ismeretlen fogalom volt – és nemzetközi viszonylatban is elismert.

Számunkra a detektívek munkája a fontos, akik a végrehajtó állományba tartoztak. Kik lehettek detektívek? Azok, akik középfokú iskolai végzettséggel rendelkeztek, valamint életkoruk maximum 40 év volt. 1885 decemberében alakult meg a detektívosztály a belügyminiszter rendeletével: „a detektívosztály a budapesti rendőrség kiegészítő részét képezi és feladata a főkapitányi hivatalt, a kerületi kapitányságokat, a bejelentési hivatalt, valamint a tolonckezelő hivatalt a közbiztonság és közrend fenntartása érdekében, a figyelő, a megelőző és felfedező tevékenység közvetlen gyakorlása által hathatós erővel támogatni”.¹³ Majd 1919. augusztus 14-én visszaállították a detektívtestületet mint a bűnügyi szolgálat különálló szervezetét.

És hogy nincs új a nap alatt, tükrözi, hogy a kábítószer-bűnözés jelenik meg Kondor második kötetében, és ez az egész történet középpontjában áll. A *Bűnös Budapestben* Nemes Sándor nyugállományú detektív-főfelügyelőnek ki kell nyomoznia, hová tűnt a lengyel katonának szánt kábítószer-szállítmány. Valójában is 1934-ben alakult meg a Kábítószereket Ellenőrző Központi Szerv. A fehér mérget nemcsak fogyasztották, de terjesztették is a fővárosban, ez akkoriban egy elég nagy gondot jelentett a detektíveknek, amelyhez ismételten szükség volt a zszurnalisztákkal való együttműködésre.

Az újságírók és a rendőrség kapcsolata úgy jelenik meg az első kötetben, hogy a központi bűncselekmény egy utcalány halálra verése, de a történet ott és általa válik igazán érdekessé, amikor kiderül, hogy a lány egy jómódú családból származik. És már a regény elején megtudjuk, hogy a rendőrfőnök fiókjában erről a leányról egy meztelen kép hever. A prostitúció világának ábrázolása alkalmas a korabeli társadalom minden rétegének felvillantására is. Lebilincselő az a kitartás, az a gondolkodásmód, ahogy az összes regény főhőse, Gordon Zsigmond Az *Est* bűnügyi zszurnalisztája a gyilkos/gyilkosok után nyomoz. Valaki mindig hátráltatni próbálja, és a rendőrség segítségét sem kérheti, mert sejti, hogy valami nem „stimmel” a nyomozók körében sem. Plaszt-

¹² Kondor (2008) 19.

¹³ Sas (2010)

tikusan jelenik meg a korabeli sajtó-rendőrség kapcsolat, amelyről elmondható, hogy nem volt ellenséges és még azt is megkockáztatom, hogy ha mindig nem is segítettek, de támpontot nyújtottak egymásnak. „Gordon elővette jegyzetfüzetét, hogy pontosan átnézze mit is akar megtudni Gellérttől. Még hétfőn beszélt a detektívvel telefonon, és akkor kérte meg, hogy segítsen neki némi információval Rónáról. [...] Úgy érezte, kötelessége a mindig segítőkész detektív ügyében kideríteni az igazságot.”¹⁴

Valójában a rendőr-újságíró kapcsolat az 1870-es években nem indult tiszta lappal, ez köszönhető volt a korszaknak is. 1885 végén alakul meg a „nagy kartell” és a „kis kartell”, amelyeknek lényegük volt, hogy az egymással szemben álló felek (a sajtó és a rendőrség) munkáját könnyítsék az együttműködés céljából. A kartellek ülései során a rendőrök nyújtottak a bűnügyi tudósítók számára hiteles információt egy-egy bűnüggyel kapcsolatban.

A *Budapest noir*ban 1936-ban vagyunk, Gömbös Gyula halála után, amikor még a bűnügyi zsurnaliszták szerepe meghatározó volt a sajtóban; feladatuk a bűnügyek hiteles megírása volt. A viszonyuk a rendőrséggel olyannyira volt közvetlen, hogy kollégaként tekintettek egymásra. Minden zsurnalisztának megvolt a maga kapcsolata a rendőrség berkein belül, ahonnan az információt kapta, majd ez alapján hiteles cikket tudott írni. Már 1902. január 1-jén megalakult a Budapesti Napilapok Rendőri Rovatvezetőinek Szindikátusa, hogy a tudósításokkal kapcsolatos összes kérdésben képviselje a rendőrségnél a sajtót. A magyar rendőrség modernizálódásával párhuzamosan a korabeli bűnügyi újságírás is fejlődésnek indult nyugat-európai mintára, miután kiderült, hogy mennyire hasznosak tudnak lenni egymásnak. Ez a magyarázata a Szindikátus felállításának is. Minden a kölcsönös bizalmon alapult, kihasználásról szó sem volt. Ennek a közös munkának az eredménye a korszak legsikeresebb lapjában mutatkozott meg, *Az Estben*.

Kondor Vilmos legfontosabb forrásai között szerepelnek a Tábori Kornél író, hírlapíró és Székely Vladimir rendőrfogalmazó nevével fémjelzett *Budapest Százéves Titkai* című könyvsorozat kötetei, *A bűnös Budapest*, *A tolvajnép titkai*, *A csaló Budapest*, *Az erkölcstelen Budapest*. Az 1900-as évek bűnügyi helyzetét mutatják be szerzőpárosként. Akkor még ők sem gondolták, hogy krimit fognak írni, szándékukban sem állt, de ők voltak azok, akik a magyar szociográfiai irodalom és az oknyomozó újságírás alapjait fektették le. Tábori Kornél álruhában járta a budapesti alvilágot, Székely Vladimir pedig a rendőri sajtóirodát vezette két évtizeden keresztül. Írt újságcikkeket a több száz bűnesetről, amivel munkája során találkozott, sokat tett a rendőrség és a sajtó képviselői munkájának összehangolásáért, végül főkapitányként vonult nyugdíjba, de ezután is igyekezett rádió-előadásokkal a rendőrség tekintélyét növelni és az emberek bizalmát erősíteni a rendőrség, rendőrök irányába. Visszaemlékezésében így ír erről: „Még sehogy sem ment át a köztudatba, hogy a rendőrség és a sajtó egymásra utalt tényezők.

¹⁴ Kondor (2008) 13.

Mintha az a felfogás uralkodott volna, hogy a sajtó kiszolgálása inkább egy kellemetlen teherként.¹⁵

Úgy gondolom, hogy a Tábori Kornél és Székely Vladimir kötetekből néhány részlet megmutatja, hogy az akkori Budapest sem volt annyira békés, hogy a detektíveknek ne lett volna munkájuk. A szerencsejáték, a kábítószer, a prostitúció mind megtalálható volt Budapest rejtett kis utcáiban. Ennek alátámasztására idézek néhány gondolatot ezekből a kötetekből.

Íme Budapest a korabeli leírásban: „Budapest, e hirtelen-nőtt nagyváros a XIX. század második felében fejlődött világvárossá, többek között lakossága lélekszámának gyors növekedése által kísérve. E nyilvánvalóan üdvös fejlődés velejárója, hogy a betelepülők hozzák magukkal hagyományaikat, szokásaikat – sajnos a bűnözést illető szokásaikat is. Így azután az immoralis viselkedés változatos sokfélesége jelenik meg fővárosunkban. A bűnözés ezen sokfélesége valamint számossága az, ami miatt fővárosunkat sokszor »bűnös Budapest«-ként aposztrofálják”,¹⁶ illetve: „Le kell szállnunk a külvárosok sötét pinceodúiba, a zsivajos éjjeli korcsmákba, s a bűzös tolvajtanyákra; be kell járnunk az éjszaka csöndjében néptelennek látszó utcákat és meg kell vizsgálnunk a rendőrségi fogházak lakóit...”¹⁷

Kivetítve a mai korra, nagyon hasonló a helyzet, a bűnözés nem hagyott alább, csak a jellege és az elkövetések módszerei, eszközei változtak meg. A megélhetési bűnözés abban az időszakban is sok gondot okozott a rendőrség számára, nincs ez máshogy ma sem. Tapasztalatból is tudom, hogy a megélhetési bűnözés milyen nagymértékben befolyásolja a társadalom rendőrségről kialakított véleményét. Táboriék jól látták a helyzetet: „Nyers ösztön mozgatja a tolvajvilág alakjait. A külvárosi lebujok és bűzös kvártélyodúk milieu-jéből toborozódnak ők, ahová az elhagyatottság és nyomorúság skáláin át jutottak – nagyrészt önkéntes száműzetéssel – a tisztas társadalomból. A tolvajok nagy kasztja az alsó néprétegek bűnöseiből alakul a nagyváros szemétdombján. Legtöbbjének szennyes a ruhája és a sorsa sokszor nem egyéb, mint az utcán csatangoló, kiveret ebé.”¹⁸

Tábori, Kondor második kötetében szereplőként is megjelenik, ahol részletesen beszél a megírt könyveiről, ez nyújt segítséget Gordonnak is a nyomozásban. Tarján Vilmos személye szintén meghatározó a főszereplő, Gordon személyének kialakításában. Gordon Zsigmondhoz hasonlóan, *Az Est* sztárriportere volt, ezáltal vált Budapest művelődéstörténetének részévé. Nádas Sándor írásait – aki rendőrrporterként dolgozott – ugyancsak felhasználja Kondor.

Abban az időszakban, az 1945-ös éveket megelőzően, valóban jellemző volt, hogy a fővárosban az egyre növekvő bűncselekmények nyomozásához egyre több detektív kellett, de nem volt elég ember, amit a nyomozók úgy próbáltak áthidalni, hogy figyelmen kívül hagytak számukra jelentéktelennek ítélt bűntetteket. Kondor így ír erről:

¹⁵ Buzinkay (2005)

¹⁶ Tábori–Székely (2014) 8.

¹⁷ Tábori–Székely (2014) 10.

¹⁸ Tábori–Székely (2014) 8.

„Maga a bűntény konstans úgy Amerikában, mint Magyarországon. Gyilkosság, emberölés. Valaki meghal. Ki kell nyomozni, ki ölte meg. Ez minden krimi (és nemcsak krimi) sajátja. Viszont amíg Amerikában több nyomozó is lehet, Magyarországon csak nagyon kevés. Amerikában nyomoz a rendőr, nyomoz az FBI-ügynök, nyomoz a magánnyomozó, nyomoz a magánnyomozó-iroda, nyomoz az amatőr, nyomoz az újságíró, nyomoz a gyerek és nyomoz az aggastyán. Magyarországon ezzel szemben (és még egyszer aláhúdom, hogy az 1945-ig terjedő időszakról beszélek) ki nyomozhatott? A rendőr. Vagy a magánnyomozó. Bármennyire is szeretném, nagyon nehezen tudok elképzelni egy Poirot- vagy éppen Nero Wolfe-féle nyomozót magyar közegben. A magyar néplélek sajátja az autoritás szidalmazása – és egyben tisztelete is. Abban a korban hiteltelen lett volna egy magándetektív Pesten, aki mondjuk egy gyilkossági ügyben nyomoz.”¹⁹

Nem vonhatunk teljes párhuzamot a múlt rendőrsége és a mai között, ahogy az újságírók esetében sem. Ma inkább ellentét figyelhető meg közöttük. Napjainkban a sajtó feladata lenne a valóságot úgy megírni, hogy semmilyen ferdtést ne közöljön; nem igaz már az a mondás sem, hogy a média „ablak a valóságra”. Nem a tényeket tekintik meghatározónak, hanem hogy napjaink közönsége preferál leginkább. A média – különösen a bulvár – egyszerűsít, és amit közvetít, az lesz az emberek szemében a való világ. Szociológiai szempontból is meghatározó ez a probléma. A rendőrség, a sajtó és a társadalom háromszöge, viszonya, kapcsolata mindig egy „érzékeny” problémakör lesz, mivel a politika mind a három szereplőnél megjelenik, mint mozgatórugó. A társadalom kizárólag a sajtó és a média közvetítésein keresztül kaphat képet a rendőrök munkájáról, kivéve a személyes tapasztalatokat. Ezért tartom fontosnak e témák kutatását. A média-rendőrség viszonyt nagyban befolyásolja a technika folyamatos fejlődése. Egy szakszerűtlen rendőri intézkedés percek alatt a világhálón van, kezdve azzal, hogy a mobiltelefon mindenki zsebében ott lapul, amellyel tökéletes videofelvételt is lehet készíteni.

A Budapest noir a mozivásznon

A *Budapest noir* ihletet adott a filmművészetnek is, és 2017. november 2-án mozivásznon láthattuk az addig számunkra csak képzelet világában élő szereplőket. Ezzel kapcsolatban készült egy interjú Kondorral, amelyben arról kérdezik, hogy hogyan vélekedik a filmről, megnézte-e már, mit szól a színészekhez. Kiderül a válaszokból, hogy az író egy igencsak makacs, zárkózott személyiség. Ezt bizonyítják az interjú során adott válaszai is. Kondor, a saját írói világában megalkotott és elképzelt személyek külsejét, valamint jellemét, nem engedi befolyásolni a mozivásznon megjelenített karakterek által. Példaként hozza fel az interjú során a könyv borítóján szereplő kalapos férfit, akinek az arca ugyan nem látszik, de ő mégis tudja, hogy milyen valójában Gordon Zsigmond.²⁰

¹⁹ Bárány-Vári (2009)

²⁰ Gyárfás (2017)

Általános értelemben Carlo Ginzburg klasszikus megállapítása (tanulmánya) interpretálható Kondor más műveire is, nemcsak a *Budapest-ciklusra*. Egy nyomozás emberi tényezői intellektuális értelemben elválaszthatatlanok attól a szellemi környezettől, amely látens módon meghatározza szakmai, tudományos gondolkodásunkat. Gordon Zsigmond alkalmazza a Freud és Morelli nevéhez köthető módszert, amely az apró részletekre összpontosító következtetések és értelemképzés mellett tör lán-dzsát. Funkcionalista módon használja az elvétett, spontán jelekből történő okfejtést, amely racionális értelmezések sorozata révén halad előre.²¹

Kondornak sikerült úgy megragadni a bűnügyi tudósításokon és a rendőrség közös munkáján keresztül az akkori korszakot, hogy egy magával ragadó krimisorozatot írt meg. Ha nem lett volna ilyen jó a rendőrök és a zsurnaliszták együttműködése, akkor ezeket a könyveket valószínűleg most nem olvashatnánk.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bán Zoltán András (2015): A pislákoló villanykörte. Futamok a magyar krimiről. *Kalligram*, XXIV. évf. március.
- Bánki Éva (2014): *A bűn nyelvét megtanulni (Tanulmányok a kemény krimiről)*. Budapest, Napkút Kiadó.
- Bárány Tibor – Vári György (2009): *Budapest noir*. Forrás: www.muut.hu/korabillapszamok/016/kondor.html (2017. 10. 09.)
- Bényei Tamás (2000): *Rejtélyes rend: a krimi, a metafizika és a posztmodern*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Buzinkay Géza (2005): *A bűnügyi hír, a riporter és a rendőr*. Forrás: epa.oszk.hu/00000/00003/00034/buzinkay.html (2017. 11. 10.)
- Carlo Ginzburg (2010): *Nyomok, bizonyítékok, mikrotörténelem*. Budapest, Kijarat Kiadó.
- Gyárfás Dorka (2017): „Számomra ez egy érzelmi szellemvasút volt” – Exkluzív interjú Kondor Vilmostal a *Budapest noir* filmváltozatáról. Forrás: wmn.hu/kult/47819-szalomra-ez-egy-erzelmi-szellemvasut-volt-exkluziv-interju-kondor-vilmostal-a-budapest-noir-filmvaltozatarol (2017. 10. 11.)
- K. Horváth Zsolt (2011): A barbárokra várva. A bűntény ábrázolásának teleológiája a Kántor című szocialista krimiben. *Korunk*, 22. évf. 3. sz. 90–104. Forrás: epa.oszk.hu/00400/00458/00566/pdf/EPA00458_korunk_2011-03_090-104.pdf (2017. 11. 20.)
- Kisantal Tamás (2008): Nyomozás a krimi után. *Jelenkor*, 51. évf. 9. sz. 1007–1011.
- Kondor Vilmos (2008): *Budapest noir*. Budapest, Agave Kiadó.
- Sas Ferenc (2010): *A Budapesti Rendőrség a 30-as években*. Forrás: bpdetektiv.obsidianportal.com/wikis/a-budapesti-rendorseg-a-30-as-ekben (2017. 11. 27.)
- Scheibner Tamás (2009): Átjárások. „Fiatal” értekező próza a kétezres években. *Alföld*, 60. évf. 12. sz. Forrás: www.epa.oszk.hu/00000/00002/00136/schn.htm (2017. 11. 11.)
- Szántai Márk (2017): *Bolyongás a krimi irodalomban*. Forrás: www.revizoronline.com/hu/cikk/6588/benyovszky-krisztian-a-morgue-utcatol-a-baker-streetig-es-tovabb/ (2017. 11. 28.)
- Tábori Kornél – Székely Vladimír (2014): *A bűnös Budapest*. Budapest, Tudáspolc Kiadó.
- Varga Bálint (2005): A magyar krimi hiányáról. *Café Babel*, 49–50. sz. 129–142. Forrás: www.cafebabel.hu/szamok/sors/varga (2017. 11. 28.)
- Varga Bálint (2009): *Nyomozás az első magyar krimi után, Lepipálva (Tanulmányok a krimiről)*. Duna-szerdahely, Lilium Aurum.

²¹ Ginzburg (2010) 13–53.

ABSTRACT

In the Train of the Police "Noir" – Vilmos Kondor Representations

NAGY Ivett

Vilmos Kondor's novel, Budapest Noir gives an authentic picture of the society in Budapest in the 1930s; crime, the operation of the police, the press, the relationship between journalists and the police worked together in perfect harmony, so much so, that we can say that this cooperation worked even better than today. I am going to touch upon the works that inspired Kondor by their authenticity. The contemporary press-police relations – about which we can state that they were not hostile – appear plastically.

Keywords: Vilmos Kondor, police, press, Budapest Noir, journalist, criminal report, crime novel

TC Team Consult – Gondolatok a rendőrség modernizációjáról¹

BEZERÉDI Imre²

Mint ahogyan a piac változik, úgy a vállalkozásoknak is változniuk kell, a menedzsercégek egyik fő feladata ezen változások során a vállalkozások átsegítése az eléjük gördülő akadályokon. Ezt ismerte fel az „Antall-kormány”, amely azal, hogy Horváth Balázs belügyminiszter meghívta a TC Team Consult holland székhelyű szervezettannal foglalkozó céget a magyar rendőrség átvilágítására, hitelesítette törekvési szándékát a rendőrség modernizálására. A rendőrségi vezetés és az önkormányzatok is felismerték a változás szükségességét, azonban a hatalmon lévő kormányzat fontosnak tartotta a rendőrség centrális, nagy erejű bevetethetőségének (karhatalmista szerepkörének) megtartását.

Kulcsszavak: magyar rendőrség, rendszerváltás, modernizáció, szerveztan, TC Team Consult, átvilágítás, projekt, menedzser, beruházás, rendőr, szervezet, társadalom, decentralizáció, depolitizáció, demilitarizáció

Bevezetés

A köztársaság születésével egyidejűleg, és ki lehet jelenteni, hogy már korábban is talán pont az erősödő ellenzéki táborok, a demokráciát sulykoló értelmiségiek növekvő megjelenésével a rendőrség, főként a fővárosi kerületi rendőrkapitányságok beosztottjai elbizonytalanodtak. A rendőri bizonytalanságra utalt a korábbi belügyminiszter Horváth Balázs nyilatkozata is, aki „...a gondolkodást megnyomorító, önálló kezdeményezésre képtelen, felelősséget vállalni nem tudó egyének gyülekezete...”-ként jellemezte a szocialista hatalom rendőrségét, majd egy következő gondolatmenetével rávilágított a katonai rendfenntartó szerepére. „Mint ahogy ez a szigorúan hierarchizált felépítés nagyon megfelelt a népi demokratikus rendőrség ideológiai funkciójának, a rendszert habozás nélkül általánossá tették olyan területeken is, ahol a munka természete ellentmondott a katonai rendtartásnak. Így kapott katonai rendfokozatot a minisztériumi

¹ A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Doktorandusz Önkormányzatának A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvény-sorozat részeként 2017. november 22-én megrendezett, „A Haza Szolgálatában” című doktoranduszkonferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

² BEZERÉDI Imre r. százados, osztályvezető, Kunszentmiklós Rendőrkapitányság, Rendészeti Osztály, PhD-hallgató, NKE Rendészettudományi Kar, Doktori Iskola
Imre BEZERÉDI police captain Kunszentmiklós Police Station, Law Enforcement Division, Head of Division, PhD student, NUPS Faculty of Law Enforcement, Doctoral School
orcid.org/0000-0002-3113-0002, bezke1@gmail.com

hivatalnok, a bűnügyi nyomozó, az igazságügyi szakértő, vagy éppenséggel az üdülőgondnok.”³

Bizton számolt vele mindenki, hogy az újonnan megalakuló koalíciós kormány szakít az eddigi rendőrségi modellel, és a névleges átszervezéstől távolabbi, a decentralizálás útjára lépve, lokális alapokra szervezi a rendőrséget, így beindulhat a folyamat, amelyet a kor rendészettudományi kutatói a decentralizációs folyamat eredményeképpen kezdetben prognosztizáltak. A választások győzteseként a Magyar Demokrata Fórum a decentralizálás elve mellett állt és tett említést is az 1990-ben készült kormányprogramban, egy más jellegű irányítási modell bevezetéséről, azonban az anyag félreérthetetlenül rögzíti az alábbi tézist: „Ennek megvalósítása során nem kívánunk önkormányzati rendőrséget létrehozni. A bűnözés jelenlegi helyzete egységes szemléletet és fellépést kíván.”⁴ A gondolatmenetet tovább folytatván nem csupán a centrális, hanem a militáris, reaktív tulajdonságot vési kőbe a belügyminiszter Boross Péter a vele készített interjú során tett nyilatkozatában, miszerint a rendőrség működését „kemény, férfias, fegyelmezett hierarchiában”⁵ képzei el. Később (meglátásom szerint az addig nem látott, keletkezett bűncselekmények száma és az összeroppanástól való tartás következtében), 1993-ban már kijelentette, hogy „a demokratikus jogállamiságra jellemző szabadságfok csak a törvénytisztelő állampolgárt illeti meg. A bűncselekményt elkövető, bűnöző életmódot folytató személyek ellen, a közrend érdekében, a törvények előírásai szerint kell fellépni, lehetővé téve a gyors és hatékony intézkedéseket.”⁶ Boross Péter nem állt egyedül ebben a kérdésben, hiszen sikerült értékeit az akkori rendőri vezetésbe sulykolnia, avagy erre szükség sem volt pusztán megerősítésül szolgált az addig is kontinentális⁷ elveken működő rendőrségi szemléletnek. Amennyiben elemezzük a Boross Péter belügyminiszter 1993-ban tett expozéját, akkor megállapíthatjuk, hogy a miniszter a bűnözéstől való rettegést az ártatlanság vélelmének felszínes megsértése mellett helyezte kilátásba pontosan ellenkezőleg a demokratikus felfogással.

Az „Antal-kormány” kiállt tehát az úgynevezett hierarchikus-támogató irányítási elveken működő rendőrségi működés megszilárdításában és újrateremtésében. Ha kicsit kívül tekintünk határainkon, akkor az angolszász modellekben is találunk, egy a rendészeti szerv diszkrecionális jogát részben csorbító modellt, amelyet William Bratton, volt New York-i rendőrfőnök munkált ki és általa zero toleranciaként híresült el. A különbség pusztán annyi, hogy az egyébként nyitottabb és addigra már szolgáltatói modellt is meghonosító angolszász felfogás a már tetten ért elkövetővel szemben alkalmazza a szigorúbb rendőrségi intézkedést, meghirdetése kapcsán nem kíván félel-

³ Horváth (1990) 4.

⁴ A nemzeti megújulás programja (1990) 163.

⁵ Boross (1991) 49.

⁶ Boross (1993)

⁷ „A kontinentális szisztémában a központi kormányzat adja a legitimitást, a XX. század előtt ez az uralkodót jelentette. Centralizált irányítású és vezetésű, fegyverezett és militarizált struktúrát alkotnak. A bűnözés elleni fellépés csak az egyik funkciójuk, hangsúlyos a politikai és igazgatási kontroll a szerepükben.” Korinek (2015) 11.

met kelteni a még ártatlan polgároknak, azonban tudatosítja a kötelező eljárást, míg a magyar „háború a bűn elleni” modellt pár évre ismét stabilizálta.

Nem kétséges, hogy a növekvő bűnügyi keletkezés mentén többszörösére nőtt a szervezet feladata, ami az 1990-es évekre már csekély létszámú szervezet elé komoly akadályt gördített. Egyesek szerint destabilizálódott, lebénult (Déri), mások szerint mindeközben még diszfunkcionális hatások is érték (Dános-Tauber), sorra kényszerült azóta is, számára szerepidegen feladatok készségszintű végrehajtására.⁸

TC Team Consult

„A nagy szabadság tehát hirtelen szakadt rá a magyar rendőrségre. Úgy járt a szervezet, mint az a madár, amely élete nagy részét kalitkában töltötte, s amint természetvédő új gazdája a kalitkát kinyitotta, megdöbbsent: más énekelni egy relatív jólétben (étel, ital adott) a szabadságról, és más szembenézni az élet kihívásaival (pl. egy jókora fekete macskával)...”⁹

Salgó László volt országos rendőr-főkapitány egy felszabadult madárhoz hasonlította a rendszerváltás utáni rendőrséget, amely a régi egysíkjú, kényszerű, de lassacskán kényelmes életében a közvetlen környezetében megnyíló világ és szabadulás kapcsán képtelen engedelmeskedni ösztöneinek, talán félt az újtól. Félt a változásoktól és legjobban a további létől, hogy alkalmas-e a kinti világra. Ugyanez volt igaz a rendszerváltást megelőző rendőrségre. Ahogyan a svájci illetékességű TC Team Consult multinacionális cég vezetője Bernhard Prestel fogalmazott: „Biztonságot produkálni tartósan ugyanis csak az tud, aki maga is biztonságban érzi magát...”¹⁰

A szervezéstudomány által kidolgozott módszerek nem csupán a piac által mozgatott vállalkozások fejlesztését, dinamikáját képes elősegíteni, ugyanis ha kellő pontossággal kerül összehasonlításra a vállalkozás és a hivatásos szerv, valamint az összehasonlító tudomásul veszi szerepüket, közigazgatási kontra gazdasági szerepkörüket akkor, de csakis ezen szigorú feltétel esetén lehet alkalmazni a szervezéstudomány módszereit hivatásos szervezetekre. A gondolatmenet Finszter Gézától származik, aki a kollektív társadalmi terméként nevezett közbiztonságról és a szervezéstudományról (menedzsment) az alábbiakat fogalmazta meg: „A közbiztonságnak egy újabb magyarázata közel áll a gazdasági tevékenységek mindegyikéhez, sőt szélesebb értelemben jellemzője mindenféle közösségi cselekvésen alapuló társadalmi akciónak. A biztonságnak nem anyagi természetű infrastruktúráként való felfogása a szervezéstudomány eredményeinek köszönhető. A szervezetek hatékony működését vizsgálva, a különböző menedzserelméletek hívták fel a figyelmet arra, hogy a biztonság mind az individuális, mind a csoportcélok megvalósításának elengedhetetlen feltétele. Az emberi tevékenységek sikeréhez nélkülözhetetlen az egyre bonyolultabbá váló anyagi feltételrendszer, amely az épületektől az úthálózaton át egészen a kommunikációs kapcsolatokig sorolható.

⁸ Salgó (1994) 81.

⁹ Salgó (1994) 69.

¹⁰ Salgó (1994) 89.

Ehhez hasonlóan szükséges a biztonság is, amely gyakran nem tárgyasul (ezért mondja az irodalom ezt az infrastruktúra nem anyagi természetű részének), de ugyanúgy nélkülözhetetlen, mint az épület, a telefon, vagy a közlekedési eszköz.”¹¹ Mint ahogyan a piac változik, úgy a vállalkozásoknak is változniuk kell, a menedzsercégek egyik fő feladata ezen változások során a vállalkozás átsegítése az eléjük gördülő akadályokon, annak megújítása, és dinamikára nevelése. Mint ahogyan újabbnál újabb termékek jelennek meg, úgy kell a vállalkozást újabbnál újabb és egyben a leghatékonyabb útra terelni és akkor fog nyereség születni. Elengedhetetlen feltétele a fejlődésnek az, hogy a vállalkozás akarja a változást, együttműködjön a menedzsercéggel, tartsa be az ajánlásait, vitassa meg a különböző lehetőségeket, nyitott legyen az újításokra. Ezt ismerte fel az „Antall-kormány”, amely azzal, hogy Horváth Balázs belügyminiszter meghívta a TC Team Consult Holland székhelyű szervezettannal foglalkozó céget a magyar rendőrség átvilágítására, hitelesítette törekvési szándékát a rendőrség megreformálására. „Bernhard Prestel a magyar rendőrséget átvilágító Team Consult egyik vezetője, tapasztalatait a következőkben foglalta össze: a modern szervezéstudomány tanításai csak annak a rendészetnek szólnak, amelyik maga is modernizálódni akar.”¹²

A külföldi nyugat-európai kontinentális jellegű rendőrségek az előző évszázad utolsó negyedében addigra több helyütt végeztek társadalomismereti, azon belül főként szociológiai tanokra épülő felméréseket angolszász minta alapján, azonban a magyar rendőrség, mint a szocialista kormány többi hivatala úgy működött, hogy fő erénye a konzervativizmus, a változatlanság volt, hisz a kommunista jogbiztonság hosszú távon teszi lehetővé a szabályozottságot, amire a hivatal a változatlanságot ráépíti. Ugyancsak a rendszer hivatalára jellemző, hogy nem ő épít a környezetére, hanem az az elvárása, hogy a környezet alkalmazkodjon hozzá, nincs félelem a csődtől, a teljesítmény szerinti érzékenység nem alakult ki, hiszen a hivataltól, és ezáltal a rendőrségtől nem is ezt várták, hanem a törvényesség talaján felmutatott bármilyen eredményeséget.

A Team Consult cégre jellemző, hogy tevékenységük korai szakában elért sikereik megalapozták későbbi szerepüket miszerint a '80-as években átvilágíthatták a belga, svájci, holland, osztrák és német rendőrséget is, azáltal, hogy eredményesen végzett szervezettani módszereit átültették a rendészeti szervekbe. A megbízatásuk már 1990 elején felvetődött, majd a későbbi rendőri vezetés igénye mellett 1990 októberében egy a magyar–holland belügyminiszter által folytatott megbeszélést követően nyugat-európai államok támogatásával (holland, belga, svájci) hozzákezdett a rendőrség átvilágításához.

¹¹ Finszter (2012) 46.

¹² Finszter (2012) 195.

A Team Consult a kezdetektől fogva öt kázus tárgyában tett ígéretet az alábbiak szerint: „A magyar rendőrség aktuális helyzetének elemzése, feltérképezése.

- Változatok és variációk az úgynevezett »jelen helyzet« analíziséből adódóan, stratégiai célok és a végrehajtás útjai egy demokratikus, lakosságbarát rendőrség számára, 1996-ig.
- Személyes és a meglévő kapcsolatrendszeren keresztül külső és belső konkrét segítség, szaktanácsadás ezeknek a programoknak, projektumoknak a kivitelezésére.
- A legfőbb vezetők számára először, később ezt meghatározott körben kiszélesítendő menedzseri tréning az új gondolatok, vezetési elvek, új módszerek, új megközelítések elméleti módozatait illetően, illetve gyakorlati alkalmazhatóságuk tekintetében.
- A magyar rendőrség mihamarabbi szalonképessé tétele céljából a meglévő pozitívumokra építve a nemzetközi kapcsolatok minél szélesebb és intenzívebb, integrációs jellegű elősegítése.”¹³

A cég hazánkban történő megjelenésekor nem meglepő módon a hazai vezetők idegenkedtek attól a gondolattól, hogy a kapitalista Nyugat belelát majd az addig teljesen zárt szervezetbe, azonban az együttműködés lassan gyümölcsöző kapcsolatokat teremtett, mint például a holland rendőrséggel is. Nem véletlenül született meg előbb, pontosabban 1991 novemberére egy az akkori vezetés szerint igen kritikus állásfoglalás a Team Consult részéről, amely tényszerűen vázolta fel a rendőrség akkori erősségeit és gyengeségeit.

ERŐSSÉGEK • A nemzetközi összehasonlításban relatív jó közbiztonság és felderítés • Egységes nemzeti rendőrség • Magasan kvalifikált vezetők • Változásokra való hajlandóság • meglévő ötletek nagy száma • Statisztikai ismeretek, többéves állománnyal	GYENGESÉGEK • Nincs világos stratégia, feladatmeghatározás és -elosztás • Hiányzó felelősségi körök • Nincs világos szétválasztás minisztérium és az ORFK között • Személyi állomány • Nagy a bizonytalanság a jövőt és a feladatok megoldását illetően, demotiváltság • Rossz fizetés • Tiszthelyettesi állomány alacsony színvonala • Szociális elszigeteltség • A menedzsmentgondolkodás hiánya • Rossz image és kommunikáció • Elavult felszerelés és technika
FENYEGETETTSÉGEK • Növekvő bűnözés • Szervezett bűnözés • Növekvő forgalom, balesetek emelkedő száma • Gazdasági és szociális helyzet • Költségvetési korlát • Átmeneti időszak • Rosszul előkészített intézkedések végrehajtása • A koordinált eljárások hiánya a változtatási folyamatokban • A kvalifikált személyzet elbocsátása	ESÉLYEK • Társadalmi változások • A rendőrség újjászervezése • A határok megnyitása • hozzáférés a jobb technológiához • együttműködés nyugati rendőri szervekkel • nemzetközi támogatás • Polgárok közelség • Kedvező klíma a megelőzési stratégiához

Forrás: saját szerkesztés

¹³ TC Team Consult (1991) 5.

Egyesek szerint (Boross Péter, Team Consult) a szakmai érdekek, mint egységes nemzeti rendőrség működtetése, mások szerint (Finszter, Salgó) a politikai hatalom gyakorlásának készsége, de az bizonyos, hogy az 1990. októberi taxis blokádnak és annak kezelése – vagy inkább kezelési csődje – rávilágított az addig decentralizálás mellett álló „Antall-kormány” politikájának „kontrasztelekciójára”, és meggyőzte a hatalmat az erősen központi vezetésű magyar rendőrség fenntartására, még ha ezt ekkor más külső okokkal (például délszláv háború) is indokolták. A Team Consult az egységes nemzeti rendőrség mellett erősségként említette a magasan kvalifikált vezetőket, a változásokra való hajlandóságot és a statisztikai ismeretek többéves adatállományait, ugyanakkor ezen erősségekből származtatta gyengeségeit mint például a felelős stratégia és feladatelosztás hiánya, a demotiváltság, az alulfizetett alacsony színvonalú tiszthelyettesi és szociálisan elszigetelt állomány, a rossz image és kommunikáció, továbbá az elavult felszerelés és technika.

Ezt követve a szükséges változtatásokat 5 fő dimenzióra osztotta az alábbiak szerint:

- „Magyarországnak többet kell beruháznia a közbiztonság érdekében.
- A rendőrségnek nagyobb biztonságot kell produkálnia és érzékeltetnie.
- Magyarországnak új típusú rendőrökre van szüksége.
- A magyar rendőrségnek új szervezetre van szüksége.
- Új viszonyt kell kialakítani a rendőrség és a lakosság között.”¹⁴

Az említett változtatások területenként vannak determinálva, amelyek sorrendisége megváltoztatható, és Pintér Sándor az akkori országos rendőrfőkapitány ezt 1992 áprilisában egy értekezlet során meg is tette. Első helyre emelte a létszámnövelést, ami sarkalatos pont volt az akkori nyugat-európai rendőrsűrűség (1 rendőrré jutó lakosok száma) tárgyában, hisz a magyar rendőrség hivatásos állományú tagjainak száma 1989 novemberében alig haladta meg a 20 ezer főt.¹⁵ Problémaként vetődött fel továbbá, hogy Magyarországon a hasonló felépítésű nyugat-európai rendőrségekkel szemben magas a tisztek aránya (külföldön: 5–10%, itthon: 30%), akiknek oktatása – az ilyen erősen hierarchikus és parancsuralmi, az önállóságtól fosztott rendőrségen belül – pazarlás. Ugyanakkor előnyére is válik, hiszen mint ahogyan a TC Team Consult is említi, „a rendőrség bázisa jól képzett, önállóan cselekvő generalista, aki az állampolgárok szolgáltatójaként, új önértelmezéssel rendelkezik és személyiségénél, valamint képzettségénél fogva önbizalmat és tekintélyt sugároz. »Csak az teremthet biztonságot, aki önmaga is biztos«”.¹⁶

A képzés rendszerén belül kitér a professzionális színvonalú oktatásra és megfelelő körülményekre, valamint előrejutási karrierrendszer biztosítására is. Az alapképzésen felül (amely a TC véleménye szerint nem lehet levelező rendszerű) az úgynevezett specialisták részére legalább féléves továbbképzés szükséges az új típusú és felfogású rendőrök megteremtéséhez. A vita mégis folyamatosan arról szól, hogy „a pártállamtól

¹⁴ TC Team Consult (1991) 14.

¹⁵ Szikinger (1998) 122.

¹⁶ TC Team (1991) 28.

megörökölt rendőrséget depolitizálni, decentralizálni és demilitarizálni szükséges”.¹⁷ Többek között vízfejűnek nevezték az ORFK vezetőségét is. A Team Consult jelenléte felerősítette az addig is kimagasló kutatási eredményeket elérő rendészettudomány művelőinek szükségességét, akik a Team Consult és a holland partner PSC Warnsweld mellett a következő 3–4 évben a partneri szerepből kinőve átvették a megvalósítás szakaszának elméleti koordinálását.

Összegzés

„Közbiztonsági stratégia mint a felelős politizálás egyik első terméke, amiben megjelenik a parlamenti erők konszenzusa, mint a hosszú távú, több cikluson átívelő rendészeti modernizáció nélkülözhetetlen feltétele nem valósult meg.”¹⁸ A rendőrségi vezetés, rendészettudomány kutatói és lokális szinten az önkormányzatok is felismerték a változás szükségességét, azonban a folyamatos létszámbővítés ellenére is szükségesnek tartotta a hatalmon lévő kormányzat a rendőrség centrális, nagy erejű bevetetőségének (karhatalmi szerepkörének) megtartását. Nem véletlen fogycott el a lendület a TC Team Consult által felvázolt projekt harmadik és negyedik szakaszára. A harmadik szakasz, mint a tervek megvalósítása csak részben teljesült, így a negyedik szakasz – mint ahogyan egy menedzser típusú szemlélet megkívánja – a projekt folyamatos folytatása, figyelemmel kísérése, szükséges változások bevezetése már elmaradt. A TC Team Consult irodát nyitott Magyarországon és folyamatosan figyelemmel kísérte a magyar rendőrség átalakulását (újjaszerveződését), azonban 1997-et követően az utolsó értékelő jelentés után további számottevő jelentés nem készült tőlük.

IRODALOMJEGYZÉK

- Boross Péter (1991): A közbiztonságról. *Rendészeti Szemle*, 29. évf. 3. sz. 49–53.
- Boross Péter (1993): *Expozé a rendőrségről szóló törvény javaslatának parlamenti vitájához*. Országgyűlési jegyzőkönyv. Az Országgyűlés 1993. október 5-i ülése.
- Finszter Géza (2008): Vízión a rendőrségről. *Rendészeti Szemle*, 56. évf. 1. sz. 10–41.
- Finszter Géza (2012): *A rendőrség joga*. Budapest, Duna Mix Kft.
- Horváth Balázs (1990): A jövő rendőrségéért. *Belügyi Szemle*, 28. évf. 10. sz. 3–9.
- Korinek László (2015): Rendszerváltozás a belügyben. *Belügyi Szemle*, 63. évf. 1. sz. 5–33.
- Krémer Ferenc (2010): *Rossz döntések kora*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Salgó László (1994): *Az új típusú közbiztonság*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Szikinger István (1998): *Rendőrség a demokratikus jogállamban*. Budapest, Sík Kiadó Kft.
- TC Team Consult (1991): *A hatékony és demokratikus magyar rendőrségre vonatkozó javaslatok*. Bécs, Warnsweld.

¹⁷ Finszter (2008) 30.

¹⁸ Finszter (2012) 56.

ABSTRACT

TC Team Consult – Ideas about Police Modernization

BEZERÉDI Imre

Just as the market is changing, businesses have to change as well, one of the main tasks of management teams in these changes is to move the business to the rolling barriers and help them overcome the obstacles. This was recognized by the "Antall Government", which by inviting Balázs Horváth, Minister of the Interior, to appoint a Dutch company named TC Team Consult to review the Hungarian Police, confirmed his intention to modernize the police. Police leadership and also the local governments recognized the need for adjustment, but the Government considered it necessary to maintain the central, high-powered role of the police (the role of the armed forces).

Keywords: Hungarian police, regime change, modernization, TC Team Consult, screening, investment, organization, society, decentralization, depoliticization, demilitarization

Az interjú és a kérdőív alkalmazásának gyakorlati tapasztalatai nemzetközi közegben¹

MOGYORÓDI Gergely²

A publikáció két kutatási módszer, az interjú és a kérdőív nemzetközi rendőri közegben történt alkalmazásával kapcsolatos gyakorlati tapasztalatokat mutatja be. Ennek során kitér az irodalmi ajánlásoktól eltérő egyedi sajátosságokra, valamint lehetőségeket fogalmaz meg a hasonló kutatásokat folytatók számára.

Kulcsszavak: metodika, interjú, kérdőív, nemzetközi

A publikációm célja, hogy a nemzetközi közegben alkalmazott interjúval és kérdőívvel kapcsolatos gyakorlati tapasztalataimat bemutassam, és ezzel kvázi „járt útként” segítsen azokat, akik hasonló jellegű kutatásokat végeznek. Mielőtt a módszerek tárgyalására rátérek, röviden vázolom a kutatási témámat, annak célját, továbbá a módszerek alkalmazásának indokait.

A doktori disszertációm célja egy olyan tudományos mű elkészítése, amely összefoglalja és összehasonlítja a különböző európai rendőrségek toborzási stratégiáit, felvételi követelményeit, ezzel összefüggésben pedig a szervezeti, valamint a képzési jellemzőiket.

Eredményeimmel elsősorban – a vonatkozó ismeretanyag bővítése mellett – a magyar rendőrség kiválasztási eljárásainak fejlesztésére irányuló aktuális törekvéseket szeretném támogatni a minél hatékonyabb kiválasztási rendszer kialakítása érdekében.

A kutatásom során dokumentumelemzést hajtottam végre a hazai és külföldi szakirodalomban. Ennek során azt tapasztaltam, hogy a rendőrök toborzásával, felvételi rendszerével kapcsolatban kevés tudományos mű született, a rendelkezésre álló anyagok mára többségében idejét múlttá váltak. Mindemellett a külföldi szakanyagok felkutatását a nyelvi különbségek is hátráltatták.

¹ A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Doktorandusz Önkormányzatának A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvényesorozat részeként 2017. november 22-én megrendezett, „A Haza Szolgálatában” című doktoranduszkonferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

² MOGYORÓDI Gergely r. őrnagy, mb. osztályvezető-helyettes, Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ SIRENE Iroda, PhD-hallgató, NKE Rendészettudományi Doktori Iskola
Gergely MOGYORÓDI police major, deputy head, International Law Enforcement Center SIRENE Bureau, PhD student, National University of Public Service, Doctoral School of Law Enforcement Science
orcid.org/0000-0002-1598-305X, mogyorodig@nebek.police.hu

Nyilvánvaló, hogy egyes országok vonatkozó jogszabályainak felkutatásával, onnan pedig az adatok kigyűjtésével gyorsan és könnyedén lehetne információhoz jutni,³ azonban ezek a normák rendszerint csak az adott ország hivatalos nyelvén érhetők el, továbbá nem segítik a rendszer valódi megismerésének lehetőségét sem.

Ennek a problémának az áthidalásához, a szükséges nemzetközi adatok megszerzéséhez angol nyelvű interjúkat vettem fel, valamint angol nyelvű kérdőíveket küldtem szét. Az előbbivel főleg a tényszerű adatok beszerzésére, míg az utóbbival, a rendszerrel kapcsolatos szubjektív élmények megismerésére törekedtem.

Az idegen nyelv kiválasztását elsősorban az indokolta, hogy az európai rendőri együttműködésben a legelterjedtebb munkanyelv az angol. Emellett, idő és költséghatékonysági szempontokat is figyelembe vettem. Például a kérdőívnek a vizsgált külföldi rendszer saját nyelvére, majd a válasz magyarra fordítását is emiatt mellőztem. Hasonló megállapításra jutottam a külföldi tanulmányút vonatkozásában, amely ugyan lehetőséget adna a kiválasztási eljárás személyes megfigyelésére, valamint az illetékes személyekkel történő konzultációra, azonban jelentősége az alábbi okok miatt kérdőjelezhető meg.

Elsőként, a felvételi rendszerek többlépcsős, időben elhúzódó, összetett folyamatok, emiatt a teljes megfigyelésük kizárólag jelentős időráfordítással lenne lehetséges. Ezenkívül a folyamat több részeleme (lásd orvosi vagy pszichológiai vizsgálatok) személyesen, az érintettek védelme miatt nem figyelhető meg.

Az informálisnak tekinthető szakmai konzultációk – amennyiben a nyelvi különbségeket sikerül megfelelően áthidalni – vélhetően nem adnának olyan többletinformációt, mint amikhez a kérdőívvel és az interjúkkal ne férnék hozzá.

Ki kell emelni azt is, hogy a rendőrséggel kapcsolatos hazai kutatások alapvetően nem tekinthetők egyszerűen tervezhetőnek és kivitelezhetőnek. A szervezetre irányuló adatgyűjtést általánosságban megnehezíti a tevékenységből fakadó zárkózottság, és a rendkívül bürokratikus munkaközeg.

Ezek a körülmények egyes országokban eltérnek (például más az adatok nyilvánossága és hozzáférhetősége az Egyesült Királyságban, mint Bulgáriában), azonban a külföldi rendszerekre vonatkozó ismeretszerzést egyaránt befolyásolják.

A fenti bevezetést követően, a téma tárgyalását először a kérdőív struktúráján és annak terjesztési lehetőségein keresztül, majd a tapasztalataim összegzésével hajtom végre. Ezután hasonló szerkezetben tárgyalom a nemzetközi közegben végzett interjú sajátosságait is.

A kérdőíves vizsgálat nemzetközi közegben

A bevezetés gondolatait még egyszer összefoglalva, a kérdőív elkészítésének célja az európai rendőrségek toborzási és felvételi rendszerének feltérképezése, ezzel összefüggésben a szervezeti és képzési jellemzők megismerése volt.

³ Mogyoródi (2016a); Mogyoródi (2016b)

Szerkezete teljes mértékben követi a klasszikus felépítést (bevezető, érdemi, befejező szakaszokból áll),⁴ összesen 31 kérdés szerepelt benne, ebből 10 mellék-, 21 fő kérdésként került megfogalmazásra.

A bevezető részt (dolgozat céljának bemutatását) követően a mellékkérdéseket helyeztem első helyre, ezzel biztosítva az általános jellemzőktől az egyedi felé haladást, amelyek a külföldi rendőrség szervezetére, a személyi állomány összetételére és a képzési rendszer jellegére irányultak.

Ezeknek az információknak a megismerésére azért volt szükség, hogy a fő kérdésekre kapott válaszokat megfelelő kontextusba helyezzem, és ezáltal, bizonyos jelenségek, trendek könnyebben értelmezhetőek legyenek. A fő kérdések a toborzási és felvételi rendszer megismerését szolgálták.

A válaszadás formáját tekintve valamennyi kérdés nyílt volt, amelyek végén az egy-egy értelmezés elősegítéséhez példákat helyeztem el, biztosítva a kérdőív érvényességét és megbízhatóságát. A példák a hazai, valamint már korábban a szakirodalom alapján tanulmányozott rendszerekből származó gyakori jellemzők voltak.

A kérdések megfogalmazása során törekedtem az egyszerűsésre, a konkrétságra és a könnyű értelmezhetőségre. A szerkesztést először magyar nyelven, majd angolul készítettem el, a fordításom idegennyelvi helyességét pedig anyanyelvi lektorral vizsgáltattam meg.⁵

A mintavétel előre meghatározott szempontok alapján történt. Célja az volt, hogy olyan szervezetekhez, kompetens személyekhez juttassam el a kérdőívet, ahonnan akkurátus és a kutatás szempontjából releváns, kellően részletes információkat szerezhetek. Ennek megfelelően a folyamat kulcskérdése nem a megkérdezendők számának meghatározásában rejlett, hanem sokkal inkább a lehetséges adatforrás feltérképezésében.

Tekintettel arra, hogy a kutatási téma összetett, egyszerre több szervezeti jellemző megismerésre irányul, ezért a kérdőívet olyan képviselői feladatokat ellátó együttműködők felé küldtem el, ahol az idegennyelvű kommunikáció nem okoz (elvileg nem okozhatna) gondot.

Meglátásom szerint ezeknek a kritériumoknak leginkább az összekötő feladatot ellátó egységek alkalmazásában álló személyek tudnak megfelelni. Ez alapján a kérdés-sorom külföldi szervek felé történő terjesztéséhez két platformot vettem igénybe.

Ezek közül az egyik az Europol Magyar Összekötő Iroda segítségével az Europol irodái felé továbbított, úgynevezett „*out-of-mandate request*”⁶ formájában történt, a másik pedig a Cepol Magyar Nemzeti Iroda segítségével zajlott.

Ugyan a CEPOL elsődleges feladata, hogy „kiépíti az uniós tagállamok bűnüldözési tisztviselők képzésére szakosodott intézményeinek hálózatát, és az intézményeket a biztonsági prioritásokkal, bűnüldözési együttműködéssel és információcseré-

⁴ Hornyacsek (2014) 94.

⁵ Elsődlegesen a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának Idegennyelvi Intézetéhez fordultam a fordítás felülvizsgálatára, azonban kapacitáshiányra hivatkozva nem tudtak együttműködni.

⁶ Magyarra fordítva: mandátumon kívül eső.

vel kapcsolatos képzések nyújtásán keresztül támogatja”,⁷ mégis az európai rendőri együttműködés egyetlen olyan szerve, amely a szakmai ismeretek megosztásáért felel. A Cpol Magyar Nemzeti Iroda a kutatáshoz szükséges külföldi kapcsolatok megteremtésében rendelkezik szereppel.

Az Europol Magyar Nemzeti Iroda hatásköre, mindennapi tevékenysége főleg az Europol mandátuma alá eső bűncselekményekkel kapcsolatos információcsere, emiatt nem tekinthető tudományos platformnak. Azonban, az összekötő irodák egymás között cserélhetnek mandátumon kívüli adatokat is, így rendőrséget érintő kutatási kérdések továbbítására is van lehetőség.

Összefoglalva, a fenti fórumok elsősorban a rendőri munka hatékonyságának növelését célozzák, azonban a kutatáshoz szükséges kapcsolatok megteremtésében is segítséget nyújthatnak. Az összekötő irodákon dolgozó személyek képviselői feladatokat is ellátnak, így alappal feltételezhettem, hogy a kérdőívet kompetens személyek között terjesztetem.

Fontos kiemelni, az említett együttműködési formák minden esetben viszonyosságból vagy szívésségi alapon történnek, azaz a válaszadásnak semmilyen kötelező értéke nincs. Látni kell azt is, hogy a kapcsolat hatékonyságát több együttműködő befolyásolja. Elsősorban függ a megkeresett kapacitásától, leterheltségétől, azaz mennyi ideje van foglalkozni az adatkéréssel.

A közös munka kialakítására hatással van a kért adatok jellege is, tehát az adott kérdést mennyire tekintik prioritásként, foglalkoznak-e a problémával az adott országban.

Tapasztalataim szerint a bűnüldözéssel kapcsolatos metodikákra, bűncselekményekkel kapcsolatos jelenségekre, trendekre vagy éppen számadatokkal kimutatható kérdésekre könnyebben adnak választ, mint a humánerőforrással kapcsolatosokra. Ennek főleg az az oka, hogy az előbb említett adatok köre, az együttműködési kötelezettségekből fakadóan, rendszerint rendelkezésre áll angol nyelven, míg az utóbbiak nem.

A kérdőív struktúrájának taglalásakor említettem a szervezeti felépítésre és a képzési jellemzők megismerésére irányuló mellékkérdéseket. Ezekről az információkról szinte mindenhol rendelkezésre állnak idegennyelvű anyagok, a részemre elküldött információk között is nagyobb arányban, hangsúllyal szerepeltek, mint a kiválasztással és toborzással kapcsolatosak. Ebből következően meglátásom szerint a rendőrségre vonatkozó általános információk megismerése, a bűnüldözéssel kapcsolatos szakanyagokéhoz hasonló mértékben lehetséges.

Tényezőként kell figyelembe venni a megkereséseink „diplomáciai” és presztízs jellegét. Másként megfogalmazva, személyes élményeim alapján valamennyi együttműködő igyekszik a tőle telhető segítségnyújtásra.

Példaként említem azokat az országokat (például Norvégia), akik a kérdőívem részletes megválaszolására nem tudtak időt fordítani, de az adatok elérési útját (például egy weboldalt) megadták.

⁷ Cpol (é. n.)

A kérdőív szerkezetének bemutatásakor utaltam az egyértelműsége és az érvényessége, azaz arra, hogy a kérdéseim valóban a beszerezni kívánt információkra irányulnak. Egy-egy esetben kaptam olyan visszajelzést, amely szerint nem biztosak a kérdés céljában vagy a kérdés nem teljesen egyértelmű (főleg a szervezeti jellemzők megismerésére vonatkozók esetében). Ennek oka nem a rosszul fordított kérdésben keresendő, hanem nyilvánvalóan az eltérő rendszeti kultúrára vezethető vissza.

Erre példaként több ország említhető, köztük az Egyesült Királyság, Portugália, Spanyolország vagy akár Románia, ahol a rendőrségi feladatokat a különböző állami szervek együttesen látják el. A szervezeti sajátosságokból (szabályok és hagyományok) adódóan mindenki a „saját szemüvegén” keresztül vizsgálja a kérdéseket, így az egyszerű, példákkal illusztrált kérdések esetén is értelmezési nehézségek merülhetnek fel.

Ez a gyakorlat szülte nehézség nem feltétlenül tekinthető szerkesztési hibának, azonban a jövőben a hasonló jellegű kutatásokban a kidolgozáskor ezeket érdemes figyelembe venni.

Nemcsak a kérdések akkurátus megfogalmazását és fordítását, hanem a beérkezett válaszok megfelelő fordítását és értelmezését is szem előtt kell tartani, hiszen a rendelkezésre bocsátott információk azon a szemüvegen keresztül szűrődnek, ami jelentősen különbözik a sajátunkétól. Ebből kifolyólag a válaszokat nem egyszerűen le kell fordítani, hanem némi utánajárással, a kulturális gyökerekre figyelemmel kell megfogalmazni az új „eredményeket”.

Gyakori kérdőíves hibaként tartják számon,⁸ ha a kérdéssor túl hosszú. A kiválasztási jellemzők önmagukban nem értelmezhetőek, ezért azokat csak a fent már említett szervezeti, képzési jellemzőkkel összefüggéseiben lehet megfelelően kutatni, majd vizsgálni. Ezek a körülmények a kérdéskört összetetté teszik, magukban hordozva a nagy információigényt és a hosszabb kérdőívet. Azon ajánlásokat, hogy a kitöltési idő 30 percnél ne legyen hosszabb vagy az érdeklődést fenntartó, motiváló kérdések beépítését, a vizsgálat jellege miatt nem tudtam figyelembe venni. Nyilvánvalóan a kitöltési idő meghaladta a javasolt keretet, motiváló kérdéseket pedig egyáltalán nem tartalmazott. Ennek ellenére a beérkezett válaszok között csak egyetlen olyan negatív visszajelzést kaptam, amely a kérdőív összetettségére, hosszára referált volna.

A kérdőív kutatásait elvárásait minden esetben szem előtt tartottam. Az adatgyűjtés célját ismertettem, a folyamata és a forrás, így az adatok hitelessége teljes mértékben ellenőrizhető, nyomon követhető. A kért és beszerezett információk nyílt, személyes jellegűktől megfosztott adatokból állnak, ezért védelmükhöz vagy közlésükhöz speciális intézkedések nem szükségesek.

A kutatás jellegéből fakadóan az adatok szándékos megváltoztatása vagy hibás következtetések levonása (például különböző tendenciákra) célszerűtlen, indokolatlan lenne.

⁸ Hornyacsek (2014) 97.

Az interjúkészítés nemzetközi közegben

Ahogy a kérdőívek vonatkozásában, úgy az interjúk esetében is a kutatásetikai elvárásokat minden esetben szem előtt tartottam. Az interjúalanyokat tájékoztattam a kutatás céljáról, a végrehajtást pedig hangfelvétellel rögzítettem.

Az interjú készítése mellett több érv is felsorolható. Egyfelől, mint ahogy általában minden más esetben is, a kérdezés olyan információknak a megismerését célozza, amelyeket más kutatási módszerekkel, így például a dokumentumelemzéssel vagy a kérdőívvel nem lehet beszerezni. A kutatási témám vonatkozásában ilyen jellegű adatok lehetnek a kiválasztási rendszerrel kapcsolatos személyes élmények, a rendszer működési mechanizmusával kapcsolatos hibák vagy minden más, ami nem feltétlenül „tűri a nyomdafestéket” (például szándékosan elhallgatott információk vagy a szépített adatok). Ahogy arra fent is utaltam, a különböző rendőrségek idegen nyelven (általában angolul) rendszerint általános tájékoztatókat, bűnüldözéssel kapcsolatos elemzéseket, egy-egy jogszabályt vagy nagyobb jelentőségű, külföldi érdeklődést kiváltó pozitív ki-csengésű eseteket fordítanak. Kevés az olyan anyag, amelyben valódi szervezeti problémákat idegen nyelven publikálnak.

Másodszorban az interjú segítséget nyújt egyes folyamatokról beszerezett ismeretek elmélyítésében, pontosításában vagy éppen az összefüggések feltárásában.

Saját céljaim eléréséhez, a többi kutatási módszerrel megszerzett információk visszaellenőrzésére, kiegészítésére, ezenkívül az új irányvonalak meghatározására kívántam használni. Új irányok megnyitása alatt értem az olyan információkat, amelyekre a kérdéseim egyáltalán nem vonatkoztak, relevanciáját előzetesen nem feltételeztünk, de a rendszer értelmezéséhez jelentőséggel bírhatnak. Erre jó példa a következő eset lehet. A lengyel interjúalany, az állomány létszámára vonatkozó kérdésre az aktuális toborzási nehézségeikről beszélt. Ennek során elmondta, hogy a német rendőrség a határmenti régiókból kvázi „átcsábítja” az alkalmas személyeket, és ez ellen a jelenség ellen érdemben nem tudnak intézkedni.

Ez a kutatási módszer, a felsorakoztatott előnyök mellett hátrányokkal is rendelkezik. Ahogy a fentiekben előnyös példaként felsoroltam azokat az adatköröket, amelyeket kizárólag ezzel a módszerrel lehet megszerezni, úgy egyidejűleg vetődik fel a kérdezéssel birtokunkba jutott adatok érvényessége, megbízhatósága (egyénektől származnak, nem feltétlenül tükrözik a tényleges valóságot) és az ellenőrizhetősége (lásd bizalmasan közölt információkat, valamint azokat, amelyek sehol nincsenek írásba foglalva).

Ennek megfelelően a külföldi rendőrök megkérdezésére tehát akkor érdemes hagyatkozni, ha már akár dokumentumelemzéssel vagy akár bármely más módszer révén előzetes ismerettel rendelkezünk az adott rendszerről. Egyéb más esetben, az adatok megbízhatósága, ellenőrizhetősége miatt az interjúból származó adatok önmagukban nem tekinthetők elegendőnek.

Az előbb leírtakat összefoglalva, meglátásom szerint ezt a kutatási módszert akkor tudjuk értékesen használni, ha már egy adott rendszerről mélységi ismeretekkel

rendelkezünk, és a rendszer tényleges működéséről, továbbá a személyes élményekről szeretnénk adatot gyűjteni. Megfelelő szintű ismeretre vonatkozó példaként lásd Anglia és Wales,⁹ valamint Írország rendőrségének, felvételi követelményeiről¹⁰ írt publikációkat.

Az interjúkérdések összeállítása során követtem a fent említett kérdőív szerkezeti elemeit. Az interjú egy olyan strukturált interjú volt, amelyben a bevezető kérdések az alany személyére irányulnak (nem, kor, nemzetiség, munkáltató), a kiegészítő kérdések (9) pedig a külföldi rendőrség szerkezetére, személyi állományára, képzésére. Utóbbiak beépítését szintén az indokolta, hogy a kiválasztással kapcsolatban beszerzett információk értelmezését, kontextusba helyezését segítsék.

A fő kérdések (18), azaz a harmadik szakasz a toborzásra, a szolgálati viszony létesítésére és akadályaira, az alkalmassági vizsgálatokra, a fluktuációra, valamint a személyes élményekre vonatkoztak. A válaszadás formája teljes mértékben nyílt volt, azonban az egységes és megfelelő értelmezés, valamint az interjúk könnyebb feldolgozása érdekében néhány kérdést példákkal segítetttem. A vázlatot először magyar nyelven készítettem, majd angol nyelvre fordítottam, amit ebben az esetben is anyanyelvi lektorral vizsgáltattam meg.

A kérdések megfogalmazásakor szem előtt tartottam azokat a követelményeket (egyszerűség, érthetőség, általánostól az egyedi felé haladás stb.), amelyeket a kérdőívvel kapcsolatos tapasztalataim során tárgyaltam.

A helyes, közérthető megfogalmazás döntő jelentőséggel bír, ugyanis az interjú felvételekor egy-egy hibás, nem egyértelmű kérdés negatív hatással lehet az alany motívációjára, hangulatára, ami információvesztéshez vezethet.

A mintavétel, az alanyok felkutatásának folyamata legalább olyan szintű energia befektetést jelentett, mint a helyes kutatási módszer kiválasztása. Ezzel kapcsolatban az alábbi tapasztalataim születtek. Az elsődleges dilemmát egyfelől a megfelelő kontaktalkalmak hiánya okozta. Másként megfogalmazva a megfelelő hely és időpont arra, hogy számunkra relevanciával bíró külföldi személyekkel közvetlenül kapcsolatba kerüljek. Alapvetően, ha a munkánknak vagy hétköznapijainknak nincsen nemzetközi kötődése, akkor egy ilyen feladat megoldása csak jelentős utánajárással, közvetett kapcsolatokkal, továbbá adekvát nyelvismerettel együtt lehetséges.

Ilyen esetekre, a külföldi rendőrökkel történő kapcsolatépítést a legjobban a nemzetközi konferenciákon vagy tréningeken való részvétel szolgálhatja, ami önmagában feltételez egy (szak)nyelvismeretet. A megfelelő nyelvtudás, sok esetben még mindig az együttműködés kritikus pontja, hiszen a legfontosabb, hogy az általunk közvetített üzenet világos, a fogadó fél számára érthető és azonosítható legyen.

A következő nehézségeket a megfelelően illeszkedő személy kiválasztása, illetve a célszemélyünk szubjektuma jelentette. A felvetés elsöre nem tűnhet releváns

⁹ Mogyoródi (2016a)

¹⁰ Mogyoródi (2016b)

problémának, azonban segítségnyújtásra való hajlandóságot jelentősen befolyásolja a kölcsönös szimpátia és a bizalom.

Munkám alapvetően szorosan kapcsolódik a nemzetközi rendőri együttműködéshez, de a hazai közegben megfelelő kontaktalkalmat egy interjú felvételére szinte lehetetlennek tartom. A kutatásomat, így az interjúk elkészítését, az tette lehetővé, hogy 2017-ben az Europol Magyar Összekötő Irodánál hospitáltam, és teljesítettem összekötőtisztként szolgálatot. Ebben a munkahelyi környezetben külföldi összekötőtisztekkel, elemzőkkel és különböző támogató tevékenységet folytató munkatársakkal álltam napi kapcsolatban.

A külföldön töltött idő alatt mindösszesen három személlyel sikerült olyan mélységű viszonyt kiépítenem, ami alapot teremtett arra, hogy önként interjút adjanak. Ezek a személyek a következő országokat képviselték: Csehország, Lengyelország és Szerbia. Rajtuk kívül (közvetett segítséggel) sikerült interjút készítenem egy hágai rendőrrel is, aki magyar nyelven beszélt.

Az önkéntesek alacsony száma nem a gyenge aktivitásnak, hanem főleg a megfelelő bizalmi viszony kiépítése hosszú folyamatának köszönhető. Tapasztalataim alapján sokan nem biztosak abban, hogy mely kérdésekre válaszolhatnak, emiatt a lehetséges alanyok sok esetben bizalmatlanok, nem szívesen működnek együtt.

A fentiekben utaltam az összekötők kompetenciájára. Szerepük azért is lehet jelentős, mert a humánterületen megtalálni azokat a külföldi szakembereket, akik egy rendszert teljes egészében olyan mértékben ismernek, arról minden tekintetben kielégítően tudnának nyilatkozni (már, ha létezik ilyen személy), túlzottan időigényes és korántsem biztosan eredményes. Az interjúalanyokkal, külföldi rendőrökkel folytatott informális beszélgetések arra engedtek következtetni, hogy a kiválasztási folyamatban illetékes személyek (például a felvételiszervezők, sporttisztok stb.) nem rendelkeznek olyan szintű nyelvtudással, amely lehetővé tenné az interjúkészítést.

Az összekötők megkérdezésének, a fenti előnyök mellett, a hátránya főleg az, hogy ilyen beosztást rendszerint azok töltenek be, akik jelentősebb szolgálati idővel rendelkeznek, emiatt a személyes élményeik nem tekinthetők naprakésznek. Ezt a problémát azzal kívántam kiküszöbölni, hogy a változásokkal kapcsolatos ismeretekre külön rákérdeztem.

Nyilvánvalóan olyanokkal szemben érdemes a kérdezést alkalmazni, akik friss élményekkel rendelkeznek, azonban ilyen személyek nemzetközi rendőri együttműködésben rendkívül ritkán fordulnak elő.

Az önkéntességet nemcsak az együttműködésre való hajlandóság vagy a bizalom befolyásolja, mellettük releváns faktor az interjú időigénye is. Ezt muszáj szem előtt tartani, hiszen a hétköznapiakban a szaktekinthetők elfoglaltak, sokszor az önértékek megvalósítására sem jut idő. Emiatt fontos, az interjú tervezett hosszát előre közölni.

Az interjú felvétele nyilván függ az interjúalany személyiségétől, hozzáállásától is, azonban általános igazság, hogy az elhúzódozó kérdezés az alany fáradásához vezet, ezzel csökken a részvétel motivációja, ami megbízhatatlan információhoz vezet.

Az interjúk felvételére vonatkozó ajánlás 40-50 perc,¹¹ amely időt kizárólag egyetlen esetben sikerült betartanom. Tapasztalataim szerint az egy-másfél óra időkerettel kell tervezni, ami annak köszönhetően, hogy idegen nyelven a gondolatok kifejezése lassabb, kevésbé folyamatos, sok esetben a kérdések további magyarázatra szorulnak, elnyújtva ezzel az interjút.

Az interjú nyilvánvalóan hasonlóságot mutat a kihallgatásokkal abban, hogy mindkét tevékenység valódi felkészülést igényel. Az idegen nyelvű interjúk esetén nem elegendő csak a kérdésekkel, fogalmakkal tisztában lenni vagy éppen a módszer végrehajtására általánosságban gyakorolni. Külön figyelmet igényel a nyelvi különbségek átfedése, azaz nem elegendő az angolra fordított interjúkérdéseket „átfutni”, hanem a kérdésekhez kapcsolódó szaknyelvi fogalmakat is előzetesen tanulmányozni kell.

A szaknyelv ismeretének hiánya, a végrehajtás során többször is visszaköszönt az alanyok oldaláról, mert egyes fogalmak valóban speciális ismereteket igényelnek. Például az ingafutást vagy más fizikai alkalmassági gyakorlatot körülírással magyarázták meg. Az interjú során kényelmetlen helyzetet teremtett, ha egy-egy szó ismeretlen volt. Természetesen, senkitől sem elvárható az összes szakkifejezés ismerete, azonban az ilyen fennakadások a kutatás szempontjából információvesztést okozhatnak.

Annak ellenére, hogy az alanyokat kellő időben és részletességgel tájékoztattam a kutatásomról, többször éreztem a felkészültség hiányát. Ebből fakadóan a megkérdezettek elsősorban arról nyilatkoztak bővebben, amiről kielégítő ismerettel rendelkeztek és magukat idegen nyelven ki tudták fejezni. Ilyenek a bevezető és kiegészítő kérdések voltak, míg a fő kérdésekről kevesebb, felszínes információhoz jutottam. Jellemző volt az is, hogy kizárólag a példaként felsorolt lehetőségeket ismételték meg.

A tapasztalatok összegzése, javaslatok

Meglátásom szerint a nemzetközi közegben alkalmazott kérdőívek és interjúk alkalmazásának alapvetően két kardinális pontja van: az egyik az idegen nyelv megfelelő használata, a másik a pedig a kulturális különbségek áthidalása, amelyeket a fentiekben részletesen tárgyaltam. Tapasztalataim szerint, legalábbis a kutatási témám vonatkozásában, az írásbeli adatgyűjtés, kifejezetten a megfelelő szaknyelvi ismeretek és a megfelelő kontaktalkalmak hiánya miatt, sokkal nagyobb relevanciával és létjogosultsággal rendelkezik, mint a szóbeli kikérdezés.

A felsorakoztatott egyedi jellemzők közül érdemes kiemelni, hogy a nemzetközi közegben alkalmazott kutatási módszerek legfontosabb eleme az egyszerű és közhírhely fogalmazás, ami megelőzheti az információvesztést és a felesleges energiabelektetést.

A Rendészettudományi Doktori Iskola részéről hiányossággént éreztem egy olyan szervezeti egységet, amelyhez mindenféle többletköltség nélkül segítségért tudtam volna fordulni fordításom elkészítésében. Napjainkban a kutatások egyre nagyobb

¹¹ Hornyacsek (2014) 83.

számban rendelkeznek nemzetközi jelleggel, emiatt érdemes lenne ilyen feladatok elvégzésre alkalmazottakat felvenni.

Többször említettem, hogy csak jelentős utánjárással sikerül megtalálni azokat a külföldi kompetens személyeket, akikhez a kutatási kérdéseinkkel fordulhatunk. Emiatt legalább a kutatási területek vonatkozásában létre kellene hozni, és folyamatosan frissíteni egy olyan elérhetőségi listát, amelyben a releváns külföldi intézmények, szervezetek, egységek megtalálhatóak.

IRODALOMJEGYZÉK

- Hornycsek Júlia (2014) *A tudományos kutatás elmélete és módszertana*. Budapest, Nemzeti Közzolgálati és Tankönyvkiadó Zrt.
- Mogyoródi Gergely (2016a): Anglia és Wales hivatásos rendőri állományának kiválasztási eljárása és annak összevetése a hazai követelményekkel. *Magyar Rendészet*, 16. évf. 6. sz. 93–108.
- Mogyoródi Gergely (2016b): Az An Garda Síochána (az ír rendőrség) képzési és állománykiválasztási rendszere. *Magyar Rendészet*, 16. évf. 5. sz. 123–137.
- Cepol (é. n.): Tevékenység, jövőkép és értékek. Forrás: www.cepol.europa.eu/hu (2017. 11. 30.)

ABSTRACT

The Practical Experiences of Interview and Questionnaire Adaption in an International Atmosphere

MOGYORÓDI Gergely

The paper presents the practical experiences of adaption of two research methods (interview and questionnaire) in an international police atmosphere. The publication enters into unique characteristics which differs from recommendations of literature; besides, it formulates possibilities for researchers who perform similar research.

Keywords: methodology, interview, questionnaire, international

Reintegrációt segítő tevékenységek a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia tükrében a büntetés-végrehajtás területén¹

BOLGÁR Judit²

A tanulmány a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2003–2013) szóló Kormányhatározatban foglaltak alapján kívánja bemutatni azokat a cselekvési programokat, pályázati eredménytermékeket, hazai konferenciákon elhangzott ismertetőket, és egyéb, cselekvési programot bemutató dokumentumokat, amelyek az eredményes reintegrációt hivatottak elősegíteni. Ezek kapcsán felvet néhány olyan kérdést, amelyet érdemes lehet az eredményesség értékelése szempontjából a későbbiekben figyelembe venni.

Kulcsszavak: reintegráció, reszocializáció, bűnmegelőzés, bűnismétlés megelőzése

A fogvatartottak reintegrációja szerves részét képezi a kormány *Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiájának* (a továbbiakban: NBS).³ A stratégia nemcsak elveket és módszereket határoz meg, hanem konkrét cselekvési programokat és ezek célcsoportjait is tartalmazza. A stratégia 15 megnevezett készítője között szerepel a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága is (továbbiakban BVOP).

A stratégia az alábbi kiemelt beavatkozási célokat, területeket sorolja fel:

- a gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzésével kapcsolatos célok;
- a településbiztonság fokozása érdekében megvalósítandó célok;
- az áldozattá válás megelőzésével és az áldozatok segítésével kapcsolatos célok, és
- a bűnismétlés megelőzéséhez szükséges célok elérése.

Az eredeti dokumentumban melléletként a 2013–2015 közötti időszakra vonatkozó intézkedési terv tartalmazza az ezen időintervallumban elindítani tervezett bűnmegelőzési témájú projekteket.

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem felkérésére készült.

² BOLGÁR Judit dr., CSc. ny. ezredes, professzor emeritus, NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Judit BOLGÁR dr., CSc. ret. colonel, professor emerita, NUPS Faculty of Military Sciences and Officer Training orcid.org/0000-0003-0638-0027, bolgar.judit@uni-nke.hu

³ 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013–2023).

Az intézkedési terv a tervezett projekteket átfogó, elemzett társadalom – statisztikai adatok alapján valamint az előző, a 115/2003. (X. 28.) OGY határozattal elfogadott, „a társadalmi bünmegelőzés nemzeti stratégiájáról” (továbbiakban: TNBS) című stratégiai dokumentum végrehajtási tapasztalatainak feldolgozása, értékelése szerint határozza meg a bünmegelőzés legfontosabb beavatkozási területeit.

A TNBS elemzése alapján a dokumentum az alábbi kritikai elemzést tartalmazza:

„Az elmúlt 10 évben a TNBS öt prioritásának (1. gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzése, 2. az áldozattá válás megelőzése, 3. a városi bűnözés csökkentése, 4. családon belüli erőszak csökkentése, 5. bűnismétlés megelőzése) végrehajtása során születtek sikerek és voltak kudarcok is [...] A helyreállító módszerek bevezetése és alkalmazása terén a mediáció megteremtése érdemel említést [...] A helyreállító módszerek elérték a büntetés-végrehajtási intézetben szabadságvesztésüket töltőket is. [...]

A büntetés-végrehajtási intézetek a fogvatartottak részére a társadalomba történő visszailleszkedés elősegítése érdekében – a szellemi és lelki fejlődés illetve a társadalmi elvárásokra való érzékenység fejlesztésével – a programok széles skáláját szervezik. [...] A TÁMOP keretében megvalósuló programok során helyi képzési-foglalkoztatási tevékenységekkel segítik elő az elítéltek visszailleszkedését, valamint kidolgozásra és kipróbálásra került egy többszakaszos, a fogvatartottak munkaerőpiaci és társadalmi reintegrációját célzó szolgáltatáscsomag.

A büntetés-végrehajtás szervezete nagy hangsúlyt fektet a fogvatartottak foglalkoztatására. A fogvatartott a munkáltatás eredményeképpen saját magát tartja el, segítséget nyújthat keresményéből családjának. A munkáltatás során olyan szükségletek idegződnek be az egyénbe, melyek a szabadulás után is »normális« életvezetést hozhatnak a további életvitelbe [...] Mindenképpen szükséges a további építkezés, a kor új kihívásaira történő válaszadás, a bünmegelőzés intézményrendszerének továbbfejlesztése, bővítése, és az ehhez szükséges kiszámítható anyagi forrás megteremtése.”⁴

A dokumentum a bünmegelőzés elsődleges szereplőjének a rendőrséget tekinti, ugyanakkor kihangsúlyozza: a bünmegelőzés az egész társadalom közügye.

A BVOP mint felelős vagy közreműködő intézmény

A dokumentum mellékletében szereplő, a 2013–2015 időszakot felölelő részletes, célokat, felelősöket, közreműködőket, forrást, eszközt, határidőt, valamint az eredménytermék indikátorait tartalmazó táblázatokat áttekintve a BVOP illetékességi körébe tartozó terület a 8. fejezetben kerül konkrét megnevezésre.⁵ Az intézkedési tervek két évente, két éves időtávra kerülnek kialakításra. Ezek előkészítését az NBT (Nemzeti Bünmegelőzési Tanács) végzi a teljes időtávra vonatkozó feladatok figyelembe vételével. Külön intézkedési terv készült a 2013–2015 közötti időszakra, valamint a 2015–17 közötti időszakra.⁶

⁴ 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozathoz a Nemzeti Bünmegelőzési Stratégiáról (2013–2023), 1. melléklet.

⁵ Lásd: 8. Beavatkozási területek, célok, intézkedések. 30–67.

⁶ Meg kell jegyeznünk, hogy az intézkedési tervben szereplő végrehajtási határidők több esetben túlnyúlnak az adott két éves időszakon.

A BVOP részvétele a programban az alapidokumentum szerint:

- 8.2. Gyermek- és ifjúságvédelem feladatkörben, a 8.2.4. Szenvedélybetegségek megelőzése, alkohol- és drogprevenció területén, valamint
- 8.4. Bűnismétlés megelőzése témakörben kerül konkrét megnevezésre.

A 8.2. pontban jelzett gyermek- és ifjúságvédelem érdekében a BVOP közreműködésével végzett tevékenység: „Az élménypedagógia módszerének népszerűsítése, trénerképzések tartása.” Ennek felelőse: a NBT, de partnerként szerepel a BVOP is. A célfeladat pedig: „Népszerűsíteni kell az élménypedagógia módszerét. Lehetővé kell tenni az élménypedagógiai trénerképzésben részt venni kívánó szakemberek számára, hogy részt tudjanak venni ilyen képzésben. A trénerképzésen résztvevők vállalják, hogy a munkájuk során a módszert alkalmazzák.”

A bűnismétlés megelőzése területén már jelentősebb, összetett feladat hárul a BVOP-re és intézményeire.

Ezen a területen végrehajtandó intézkedések:

- Többszakaszos fogvatartotti reintegrációs szolgáltatások megvalósítása.
- Jóvátételi programok megvalósítása az időskorúak javára.
- Közfoglalkoztatásba lépés, szociális gazdaság.
- Hatósági erkölcsi bizonyítvány szabályozása a munkaerőpiaci reintegráció érdekében.
- Az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának gyakorlata
- Resztoratív szemlélet erősítése a személyi állomány képzésében.
- Művészetterápiás és kreatív programok megvalósítása.
- A jobb agyféltekés rajzolás oktatásának bevezetése a büntetés-végrehajtási intézetekben.

A többszakaszos reintegráció magában foglalja a szabadságvesztés alatti reintegrációt elősegítő tevékenységet, amelyet egyénre szabottan és differenciáltan (a helyi lehetőségek figyelembe vételével) szükséges megvalósítani. Amennyiben munkahelyi foglalkoztatásra kerül sor a szabadságvesztés letöltése alatt, reintegrációs folyamat folytatása érdekében biztosítani kell, hogy a munkaügyi terület által nyújtott szolgáltatások a szabadulást követően, a program befejezése után is elérhetőek legyenek. A többszakaszos reintegráció másik fontos bázisa a család, a családdal való kapcsolattartás.

Az eredményes reintegrációt illetően a dokumentum jelentős figyelmet szentel a munkába állítás objektív (a munkaügyi terület által nyújtott szolgáltatások bővítése közfoglalkoztatási programokban való részvétel elősegítése, hatósági erkölcsi bizonyítvány szabályozása enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának lehetősége), és szubjektív vagy személyfüggő (resztoratív szemlélet erősítése a személyi állomány képzésében, művészetterápiás és kreatív programok megvalósítása, valamint a jobb agyféltekés rajzolás oktatásának bevezetése) feltételeinek biztosítására.

Az objektív feltételek biztosításának érdekében az alábbi intézkedés szerepel a dokumentumban: „A fogvatartottak munkaerőpiaci reintegrációja érdekében elő kell

segíteni, hogy a szabadulók legalább közfoglalkoztatási programokban részt vehessenek. Meg kell vizsgálni, hogy a szociális gazdaságban milyen lehetőségek vannak a fogvatartotti visszailleszkedés elősegítésére, ennek eredménye alapján be kell vonni a volt fogvatartottakat a szociális gazdaság intézményeibe.” Ennek érdekében történik olyan intézkedés, amely a fent említett másik két, a kedvezőbb munkaerőpiaci „befogadást” segíti. Felelősként a BM (Belügyminisztérium), partnerként a BVOP és az NGM (Nemzetgazdasági Minisztérium)⁷ kerül megnevezésre.

Hatósági erkölcsi bizonyítvány szabályozása esetében a BVOP együttműködő résztvevő, de az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazásának gyakorlata esetében felelősként jelölik ki (felelős: BVOP, partner: BM) annak okán, hogy az elítélt napirendje a szabadságvesztés ideje alatt szabályozott, esetenként túlszabályozott, szabadulása után pedig hirtelen, átmenet nélkül kényszerül saját idejének önálló strukturálására. Feltételezhető, hogy enyhébb végrehajtási szabályok bevezetése esetén a fogvatartott hozzásegíthető bizonyos tevékenység- és időstrukturálási képesség kialakítására.

A felsorolt intézkedésekben biztosított úgynevezett szubjektív (személyfüggő) tényezők egyrészt a személyi állomány szemléletének formálását hivatottak elősegíteni, másrészt olyan pedagógiai és pszichológiai intervenciós technikákat kívánnak bevezetni és kipróbálni, amelynek célja a fogvatartott állomány személyiségének formálása az eredményes reintegráció (ebből következően a visszaesés megelőzése) érdekében.

A személyi állomány resztoratív szemléletének erősítése az állomány képzési, továbbképzési rendszerében (konfliktuskezelő technikák és módszerek, reintegrációs módszerek, érzékenyítő programok) valósul meg, így nem véletlen, hogy közreműködőként a Nemzeti Közzolgálati Egyetem (NKE) is szerepel. (Felelős: BVOP. Partner: BM, NKE, IH [Igazságügyi Hivatal], kormányhivatalok.)

A fogvatartottak személyiség formálásának elsődleges célja a szociális képességek, empátia, tolerancia fejlesztése. Ennek céljából olyan programok működtetése szerepel az intézkedésben, amelyek a megelőző időkben is működtek a BV intézményekben. Az intézkedésben konkrét megnevezésre kerülnek olyan művészetterápiás és kreatív programok, mint a képzőművészeti (elsősorban rajz) szakkörök, a biblioterápia, valamint a börtönszínház. Az intézkedés felelősként a BVOP-t nevezi meg.

Az intézkedési terv külön figyelmet szentel az időskorú bünelkövetők társadalomba történő visszaillesztésének (reintegrációjának) elősegítésére is. Jótételi programok megvalósításáról intézkedik az időskorúak javára. Az erre vonatkozó intézkedés alapján „[f]el kell mérni, hogy a most megvalósuló jótételi programok miként tudják kiemelten segíteni az időskorúakat”. (Felelős: IH, BM. Partner: BVOP, NMH [Nemzeti Munkaügyi Hivatal], IM.)

Új elemként jelentkezik személyiségfejlesztési módszerként a jobb agyféltekés rajzolás módszere, amelytől az intézkedés azt várja el, hogy a módszer elősegíti az elítéltek önbecsülésének emelését, agressziójának csökkentését, kreativitásának fejlesztését, valamint hasznos szabadidő eltöltését, az érzelmek kezelését. (Felelős: NBT, BVOP.)

⁷ 8. Beavatkozási területek, célok, intézkedések (intézkedési terv 2013–2015) 60–61.

A BVOP feladatai a 2016–2017 intézkedési terv alapján

Az előző fejezetben részletezett feladatok szerint tehát a BVOP-re háruló alapvető és egyik legfontosabb feladat a bűnismétlés megelőzése érdekében megvalósítandó programok kidolgozása, működtetése, eredményeinek elemzése és a szükséges korrekciók végrehajtása.

A 2013–2015-ös intézkedési tervet áttekintve a kormány újabb intézkedési feladatokat is meghatározott 2016–2017. évekre és ezeket a dokumentum 1. és 2. mellékletében foglalja össze.

Meg kell jegyezni, hogy az újabb dokumentumban a bűnismétlés megelőzése érdekében jelentősebb hangsúlyt kap a fiatalkorúakat és fiatal felnőtteket érintő pártfogói felügyelet, de a 2. számú mellékletben a BVOP felelősségi területe is kirajzolódik. A dokumentumban foglaltak alapján (lásd: a 2. számú mellékletet) a büntetés-végrehajtás területét illetően az 1166/2016. (IV. 6.) Korm. határozat a Nemzeti Bünmegelőzési Stratégia 2016–2017. évre szóló intézkedési tervéről a bűnismétlés megelőzése érdekében – a BVOP konkrét felelősségi területeit illetően – az alábbiak szerint intézkedik:⁸

A fogvatartottak társadalmi visszailleszkedésének elősegítésére a büntetés-végrehajtási intézetekben kialakított programok országos kiterjesztése érdekében fel kell mérni a legjobb gyakorlatokat, amelyek alkalmazását az érintett személyi állomány körében kompetenciafejlesztéssel szükséges támogatni. (Felelős: a büntetés-végrehajtásért felelős miniszter.)

Fogvatartotti statisztikák

A bűnismétlés megelőzése érdekében végrehajtott reintegrációs programok „tárgya” a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott állomány. Tekintettel arra, hogy a bűnismétlés megelőzésének eredményessége szempontjából az életkor, valamint a végrehajtási fokozat érzékeny faktorok lehetnek, érdemes néhány frissnek mondható statisztikai adatot áttekinteni.⁹ A fogvatartottak átlaglétsszáma¹⁰ az elmúlt években a következőképpen alakult: 2013-ban átlagosan 17 517, 2014-ben 18 042, 2015-ben 17 712, és 2016-ban 18 023 volt. Látható, hogy nincs jelentős mértékű ingadozás a fogvatartotti létszámban, bár meg kell jegyezni, hogy a közelmúlt legalacsonyabb átlaglétsszámát tekintve is túlsúlyoltak a büntetés-végrehajtási intézmények. 2015-ben 135%-os, 2016-ban 131%-os volt a túltelítettség mértéke.

⁸ 1166/2016. (IV. 6.) Korm. határozat A Nemzeti Bünmegelőzési Stratégia 2016–2017. évre szóló intézkedési tervéről.

⁹ Az adatok és táblázatok a *Börtönstatisztikai Szemle*, 2017/1 számából származnak.

¹⁰ A fogvatartottakra vonatkozó számok dinamikus adatok, hiszen a fogvatartottak létszáma adott éven belül jelentős eltéréseket mutathat. Az átlagértékek statisztikai szempontból korrigált értékek, amelyek jól mutatják a teljes évre vonatkozó tendenciát.

Az 1. táblázat százalékos megoszlásban ismerteti az életkorcsoportok változását az elmúlt 5 évben.

1. táblázat: Életkorcsoportok százalékos megoszlása és az átlagéletkor változása

Korcsoport	2011. 12. 31.	2012. 12. 31.	2013. 12. 31.	2014. 12. 31.	2015. 12. 31.	2016. 12. 31.
18 év alatt	0,87	1,03	0,84	0,61	0,46	0,47
18–21 éves	8,29	8,53	7,77	6,84	6,35	5,33
22–24 éves	8,95	8,98	9,44	9,35	8,81	8,25
25–29 éves	15,76	15,00	15,41	15,10	15,28	15,47
30–39 éves	34,04	33,24	31,90	31,32	30,69	30,22
40–49 éves	21,44	22,45	23,37	24,58	25,35	26,37
50–59 éves	8,81	8,64	9,14	9,54	9,98	10,42
60 éves vagy idősebb	1,83	2,14	2,13	2,66	3,037	3,48
Átlagéletkor:	35 év 8 hónap	35 év 9 hónap	36 év 1 hónap	36 év 8 hónap	36 év 6 hónap	37 év 6 hónap

Forrás: Fogvatartottak száma és demográfiai adatai (2017) 4.

A reintegráció szempontjából elsődleges figyelmet érdemlő 19–29 éves korosztály az elmúlt évben megközelítőleg 30%-ot tett ki, ugyanakkor a reintegrációs intervenció szempontjából eltérő módon kezelendő 50 éven felüliek arányszáma az elmúlt évben 15% alatt volt.

A fogvatartotti átlagéletkor 2011-hez képest 35 év és 8 hónapról 2016 végére 37 év 6 hónapra növekedett. A fenti táblázat mutatói szerint 2011-től folyamatosan csökken a fiatalkorú – mind a 18 év alatti, mind a 18 és 21 év közötti – fogvatartottak aránya. Az átlagéletkort megjelenítő számarányokból is kitűnik, hogy a vizsgált öt év alatt több mint másfél évvel emelkedett a fogvatartottak átlagéletkora.

A reintegráció eredményeként a visszaesési arány csökkentése azért is életkorfüggő tényező, mert fiatal korban a személyiség általában rugalmasabb, „tanulékonyabb”, és ezért a visszailleszkedésre fordítandó tárgyi és személyi (objektív és szubjektív)¹¹ eszköztár alkalmazása jobb eredménnyel kecsegtet. Az életkor azonban nem explicit mutatója a reintegráció várható eredményességének, hiszen az egyéb külső (családi helyzet, iskolázottság, társadalmi rétegződés) és belső (személyiség rigiditása, krónikus személyiségtorzulás, kognitív deficit) tényezők hatása komplex módon befolyásolja az eredményes reintegrációt; a visszaesés megelőzését.

A bűnismétlés megelőzése szempontjából a végrehajtási fokozat aránya szintén érzékeny mutató, különös tekintettel arra, ha ezt a megoszlást legalább másik két paraméter függvényében tovább „finomíthatnánk”. Ez a két fontos paraméter pedig az iskolai végzettség és a „személyiségdeficit” mennyiségi és minőségi jellemzője lehetne.

¹¹ Lásd: Fogvatartottak száma és demográfiai adatai (2017) 3–6. oldalán bemutatott objektív és szubjektív alapú intézkedéseket.

A fogvatartottak végrehajtási fokozatának százalékos alakulását 2011–2016 között a 2. táblázat tartalmazza.

A táblázat adatai szerint a börtönfokozatban végrehajtott büntetések dominálnak (43,68%). A fegyházban letöltendő büntetések arányszáma 25,08%. A fegyházbüntetésre ítélték létszámára vonatkozólag (2015: 4136 fő, 2016: 4446 fő) növekedés mutatkozik.

2. táblázat: Fogvatartottak megoszlása végrehajtási fokozat szerint

Végrehajtási fokozat	Összes	%	Férfi	%	Nő	%
Átadási/átvételi letartóztatott	25	0,14	21	0,13	4	0,31
Börtön	7742	43,68	7157	43,55	585	45,35
Büntetőjogi elzárás	127	0,72	120	0,73	7	0,54
Bv. átvételi letartóztatott	6	0,03	5	0,03	1	0,08
Előzetes I. fokú ítéletig	2850	16,08	2610	15,88	240	18,60
Előzetes nem jogerősen elítélt	622	3,51	571	3,47	51	3,95
Elzárás	235	1,33	208	1,27	27	2,09
Fegyház	4446	25,08	4193	25,51	253	19,61
Fiatalkorú, börtön fokozat	114	0,64	109	0,66	5	0,39
Fiatalkorú előzetes I. fokú ítéletig	94	0,53	87	0,53	7	0,54
Fiatalkorú előzetes nem jogerősen elítélt	6	0,03	6	0,04	0	0
Fiatalkorú, fogház fokozat	91	0,51	89	0,54	2	0,16
Fogház	869	4,90	811	4,93	58	4,50
Ideiglenes kényszergyógykezelés	29	0,16	28	0,17	1	0,08
Kényszergyógykezelés	165	0,93	137	0,83	28	2,17
Közérdekű munka átváltoztatása (fogház)	142	0,80	132	0,80	10	0,78
Pénzbüntetés átváltoztatása (fogház)	161	0,91	150	0,91	11	0,85
Összesen:	17 724	100	16 434	100	1290	100

Forrás: Fogvatartással összefüggő adatok (2017) 7.

A börtönstatisztikai táblázatokat áttekintve van még egy olyan fontos, statisztikai jellemzőket tartalmazó táblázat, amelynek adatai különös figyelmet érdemelnek az eredményes reintegráció, a visszaesés megelőzése szempontjából. A legutóbbi, visszaesési adatokat összegző alábbi táblázat alapján az összes fogvatartott körülbelül fele első büntényes. Esetükben a releváns reintegrációs intézkedés megvalósítása fokozott odafigyelést igényel. A visszaesők aránya 40% körüli, amelyből 12,38%-ot a visszaesők, 16,09%-ot a többszörös visszaesők, 9,85%-ot a különös visszaesők, 2,04%-ot az erőszakos többszörös visszaesők tesznek ki. Az utóbbi három csoport esetében figyelembe kell venni azt a sajnálatos tényt, hogy esetükben egyre kisebb statisztikai valószínűség van a visszaesés reintegráció útján történő eredményes megelőzésének.

3. táblázat: Visszaesési mutatók (összes fogvatartott)

Visszaesési fok	Fő	%
Első büntényes	8863	50,01
Visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő	535	3,02
Visszaeső	2194	12,38
Többszörös visszaeső	2851	16,09
Különös visszaeső	1746	9,85
Erőszakos többszörös visszaeső	362	2,04
Nincs adat	1173	6,62
Összesen:	17 724	100,00

Forrás: Fogvatartással összefüggő adatok (2017) 8.

A reintegrációt közvetlenül befolyásoló statisztikai adatok

A reintegráció egyik alappilléreként megnevezett iskolarendszerű oktatás fontos alapmutatója, a fogvatartottak iskolai végzettségének alakulása a fogva tartás ideje alatt. Az iskolai végzettségi mutatók befolyásolhatják a piacképes képzések bevezetését, hiszen bizonyos szakmákra történő felkészítéshez esetenként kötelező a magasabb iskolai végzettség megszerzése. A beiskolázások száma – tekintettel a fogvatartottak „hozott” iskolai végzettségére – nem mutat jelentős fejlődést. Éppen ezért különösen fontosak a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács e probléma orvoslására kiírt pályázatai.

A 4. táblázat megjeleníti a fogvatartottak jellemző adatait (amelyekben kevés időbeni változás tapasztalható) az iskolai végzettségük tekintetében.

4. táblázat: A fogvatartottak iskolai végzettsége

Iskolai végzettség ¹⁵	Összesen		Férfi		Nő	
	Fő	%	Fő	%	Fő	%
Alfabetta	103	0,59	78	0,48	25	1,96
Kevesebb, mint 8 osztály	1951	11,16	1743	10,75	208	16,31
Általános iskola	9691	55,43	9042	55,78	649	50,90
Befejezetlen középiskola	1135	6,49	1057	6,52	78	6,12
Szakiskola	2654	15,18	2558	15,78	96	7,53
Érettségi	1532	8,76	1375	8,48	157	12,31
Egyetem/főiskola	418	2,39	356	2,20	62	4,86
Összesen:	17 484	100,00	16 209	100,00	1275	100,00

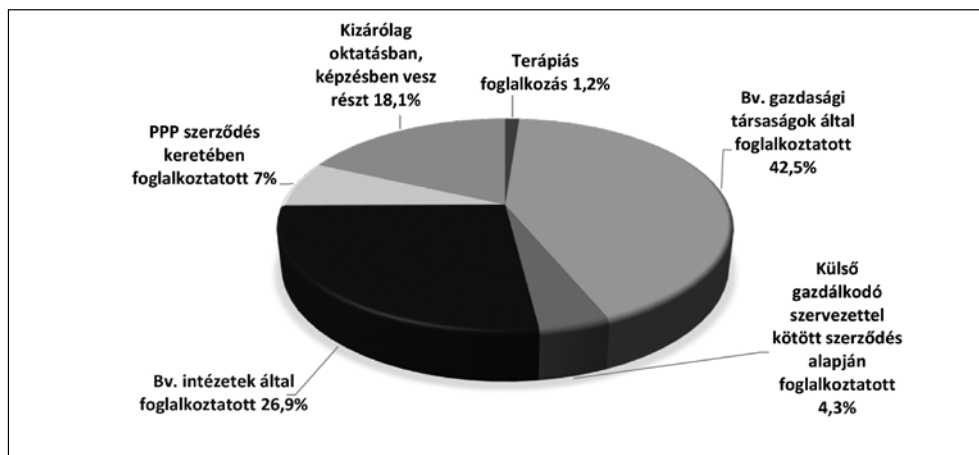
Forrás: Fogvatartással összefüggő adatok (2017) 10.

¹² A táblázatban a fogva tartás kezdete óta, annak során megszerzett végzettség is szerepel hozzáadódva a már korábban megszerzett végzettséghez.

A táblázat jól szemlélteti, hogy a fogvatartottak több mint 60%-a legfeljebb 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik, ami a reintegráció másik fontos alappilléreét képező munkába állás szempontjából kedvezőtlen helyzet. Érdekesen alakul a női fogvatartottak iskolai végzettségi arányszáma: körükben magasabb az analfabéták, illetve a kevesebb, mint 8 osztályt elvégzők aránya, ugyanakkor jelentősen magasabb az érettségizettek és a főiskolai/egyetemi végzettséggel rendelkezők arányszáma is.

A fogvatartottak reintegrációjának, és ezzel együtt a visszaesés megelőzésének másik fontos alappillére a munkáltatás. Ha ez a büntetés letöltése alatt biztosítható, akkor a munkáltatás a fogvatartott számára többszörös „haszonnal” járhat. A pénzkereset előnyét nem említve (hiszen ez szerény összeg és felhasználási lehetősége is szabályokhoz kötött), egyéb másodlagos haszna lehet a foglalkoztatásnak a reintegráció tekintetében. A foglalkoztatás az idő hasznosabb strukturálását segíti, lehetőség van személyes munkatapasztalat megszerzésére, és ez is fontos részét képezi a társadalomba történő visszailleszkedésnek.

Leszögezhető tehát, hogy az elítéltek munkáltatása a szabadságvesztés végrehajtásának fontos része. Az alapvető jogok biztosának Jelentésében az AJB-2551/2012. számú ügyben erről egyik bekezdésében a következőket állapítja meg: „A foglalkoztatás, munkáltatás lényegét a Bv. tvr. 44. § (1) bekezdése foglalja össze. Célja az, hogy elősegítse az elítélt testi és szellemi erejének fenntartását, lehetőséget adjon a szakmai gyakorlat megszerzésére és fejlesztésére, és ezáltal megkönnyítse, hogy szabadulása után a társadalomba beilleszkedjék. [...] A munkavégzésre vonatkozó szabályozás differenciáltsága a fogvatartottak jogi státuszából ered. Ennek fő jellemzője, hogy foglalkoztatásuk nem munkaviszonyban, hanem büntetés-végrehajtási jogviszonyban történik.”¹³

1. ábra: A foglalkoztatás átlaglétszámának megoszlása (2016). Forrás: saját szerkesztés.

¹³ Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-2551/2012. számú ügyben. Előadó: dr. Farkas Zsuzsanna – dr. Berkes Lilla – dr. Tóth László – dr. Vass Vera – dr. Láposy Attila. Az idézett rész, tartalmát tekintve fontos megállapítást tartalmaz, bár a jogszabály már nem hatályos. Forrás: www.ajbh.hu/documents/10180/108908/20120255.rtf (2017. 11. 09.)

A foglalkoztatás átlaglétszámának megoszlását a 2016. január 01. és 2016. december 31. közötti időszakban a fenti kördiagram szemlélteti.¹⁴

A diagramból kitűnik, hogy a tárgyévben a foglalkoztatottak száma meghaladta a 80%-ot. Ez az adat az előző évekhez képest kismértékű javulást mutat. A foglalkoztatás aránya 2014-es évben 80%, 2015-ben átlagosan 87% volt, míg a 2016-os év zárásakor elérte a 88,4%-os szintet. (Megjegyzendő: a public-private partnership [rövidítve: PPP] szerződés keretében működtetett büntetés-végrehajtási intézetekben a szerződésben meghatározottak szerinti létszámban történik a fogvatartottak foglalkoztatása.)

A fogvatartottak reintegrációjának, a társadalomba való visszailleszkedésének egyik legfontosabb eleme tehát a munkáltatás. Az alábbi táblázat az utóbbi három év átlag foglalkoztatási jellemzőit tartalmazza. A táblázatból kitűnik, hogy gazdasági társaságok általi munkáltatás és az intézetek által munkáltatott fogvatartottak létszáma is szinte folyamatos növekedést mutat. A legjelentősebb növekedés a gazdasági társaságok által, illetve a büntetés-végrehajtási intézetek által foglalkoztatottak esetében tapasztalható.

5. táblázat: Fogvatartottak foglalkoztatása (éves átlaglétszám, fő)

	2014	2015	2016
<i>Munkára kötelezett fogvatartottak átlaglétszáma</i>	11 746	11 933	10 166
<i>Munkáltatott:</i>	7562	8040	8631
Gazdasági társaságok által foglalkoztatott	4137	4405	4548
Bv. intézetek által foglalkoztatott	2741	2963	3334
PPP keretében foglalkoztatott	684	672	749
<i>Egyéb foglalkoztatott:</i>	1819	1654	2059
Terápiás foglalkoztatás	186	214	123
Kizárólag oktatás, képzés	1633	1440	1936
<i>Foglalkoztatott összesen:</i>	9381	9694	10 690

Forrás: A munkáltatási adatok (2017) 12.

A statisztikai adatokkal is alátámasztott, a reintegráció eredményessége érdekében tett erőfeszítések nyilvánosságot kapnak azokban a kutatási jelentésekben, eredménytermék publikációkban, szakcikkekben, tananyagokban, konferenciakiadványokban, sőt sajtótermékekben is, amelyek kvantitatív és kvalitatív módszerekkel is alátámasztják, igazolják a reintegráció érdekében tett erőfeszítéseket a büntetés-végrehajtási intézmények és azokkal együttműködő szervezetek részéről. A következőkben a teljesség igénye nélkül néhány olyan publikációt mutatok be, amely a reintegráció elősegítésével kapcsolatos objektív és szubjektív tartalmú intézkedési elemekhez köthető.

¹⁴ A munkáltatási adatok (2017) 13.

Szemelvények a reintegráció (bűnismétlés megelőzése) érdekében végzett kutató munkákból

A Nemzeti Bünmegelőzési stratégia szellemiségének megfelelően a társadalom biztonsága, a bűnmegelőzés érdekében figyelemre méltó eredmények születtek, amelyek hátterében jelentős anyagi és szellemi erőfeszítés tapasztalható.

2011–2017 között több olyan a „Társadalmi Megújulás Operatív Program” (továbbiakban: TÁMOP) kiemelt projekt keretében kerültek kiírásra pályázatok, amelyek közvetlen kapcsolatban vannak a Nemzeti Bünmegelőzési stratégiával. Két kiemelt projektben különösen érintett a BVOP, amelyek a: TÁMOP-5.6.2, valamint a TÁMOP-5.6.3 kiemelt projektek. Az „Emberi Erőforrás Fejlesztés Operatív Program” (továbbiakban: EFOP) keretében a 7 beavatkozási terület között szerepel a szegénység elleni küzdelem, valamint a társadalmi kohézió erősítése. Ez a két fő szempont, ha áttételesen is, de szoros összefüggésben van a fogvatartottak reintegrációjával. Az EFOP programok célkitűzései önálló kutatásokban, oktatási anyagokban és egyéb publikációkban, az úgynevezett TETT program emblémája alatt jelennek meg, amelyek két szakaszban gyakorlat- és tájékoztatáscentrikus megközelítésben tevékenykednek.

A bűnmegelőzés, a társadalmi integráció, reintegráció kérdésével jelenleg is több kutatási program foglalkozik, ezek közül az „Országos Tudományos Kutatási Alprogramok” (továbbiakban: OTKA) keretében végzett kutatások egyikét mutatom be, amely az MTA Társadalomtudományi Kutatóműhelye publikációjában tett közzé.

Az OTKA K 101325 számú „Szubjektív reszocializációs esélyek” címet viselő kutatása (kutatásvezető: Albert Fruzsina)

A kutatás a magyarországi büntetés-végrehajtás intézményeiben fogvatartottak reintegrációjának lehetőségeit vizsgálja olyan csoport esetében, ahol mind a fogvatartottak életkora (kevesebb, mint 35 év), mind a büntetés időtartama szempontjából (kevesebb, mint 3 év és nem visszaesők) kedvezőbb jellemzőkkel rendelkeznek. A kutatás eredményeit tanulmánykötetben tették közzé.¹⁵ A kötetben más a reintegrációval összefüggő egyéb társadalomtudományi tanulmány is olvasható, amelyek közös jellemzője, hogy probléma érzékenyen közelíti meg a reintegrációs esélyeket befolyásoló szubjektív tényezőket. A kutatás eredményiről más publikációkban is beszámolnak a kötet szerzői. Személyes hangvételű elemzést tartalmaz például Albert Fruzsina – Bíró Emese: *A sikeres reintegráció* című tanulmánya,¹⁶ amely rámutat arra, hogy, a kedvezőtlen személyiségjellemzők és a szociális háttér jelentős mértékben gyengíthetik a reintegrálódást. A kutatók a (volt) fogvatartottak szemszögéből vizsgálták a visszailleszkedés esélyeit, célzott interjúkat készítettek szabadulásuk előtt 80, és a szabadulás után 31 (a tervezett

¹⁵ Albert (2015)

¹⁶ Albert–Bíró (2015)

40 helyett) fővel. Érdekes kutatási „melléktermék” azoknak a jelenségeknek számbavétele, amelyek megnehezítik az interjúalanyok felkeresését szabadulás után.

Ezzel kapcsolatban a kutatók megállapítják (ami talán nyilvánvaló), hogy a szabadulás után elérhető interjúalanyok jobb mutatókkal rendelkeztek iskolai végzettség, anyagi helyzet, munkaerőpiaci pozíció a börtönévek alatt is fenntartott baráti kör valamint pozitív jövőkép tekintetében. A kutatók részletesen, árnyaltan és széleskörűen elemzik a visszailleszkedés objektív és szubjektív jellemzőinek hatását a reintegrációra. A büntetés letöltése előtt és után felvett kérdőívek kvalitatív tartalomelemzése alapján végül következtetéseket, ajánlásokat fogalmaznak meg, amelyekből néhányat az alábbiakban ismertetek.

- A társadalmi reintegráció hangsúlyos cél, ezt az intézményrendszer működés-módjának is tükröznie kellene.
- A börtönből szabadultak számára rendkívül csekély intézményi támogatás áll rendelkezésre, pedig a lakhatás és megélhetés biztosítása alapvető objektív feltétele az eredményes reintegrációnak.
- A börtönbüntetés kriminalizáló, „bűnelkövetőket nevelő” hatása kisebb vétségek esetén erősen ronthatják a reintegráció esélyét.
- A „kintiekkel” fenntartott kapcsolati hatások, ha azok érzelmközpontúak és konfliktusmentesek, mint szubjektív tényezők sokat jelenthetnek a nem-kriminális identitás fenntartása, megerősítése, esetleg kialakítása szempontjából is.
- A fogvatartottak kapcsolathálózati jellemzőinek feltárása egyénre szabott vizsgálata is szubjektív faktorként vehető figyelembe a reintegráció szempontjából. Ugyanakkor a megromlott családi kapcsolatok rendezésének segítése a feladatra képzett szakember közreműködésével szintén segíthetne a nem bűnözői identitás megőrzésében, illetve kialakításában.
- A kutatók javasolják, hogy a fogvatartási intézmények biztosítsanak több lehetőséget a felnőtt korú elítéltek esetében is családi döntéshozó konferenciára, illetve családterápiás látogatófogadásra. (Ilyen esetekben az intézet pártfogója, pszichológusa a fogvatartottal és annak családtagjaival közösen dolgozik egy-egy probléma megoldásán.)

Hegedűs Judit és Ivaskevecs Krisztián kutatása

Az Új Széchenyi Terv keretében 2012. második felében megjelent a TÁMOP 5.6.3-12/1 jelű, „A fogvatartottak többszakaszos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és az intenzív utógondozás modellje” című kiemelt projekt. A projekt olyan kutatásokat volt hivatva finanszírozni, „amely országosan egységes, akár a teljes fogvatartotti populáció által igénybe vehető és egyénileg differenciált fejlesztésekre ad lehetőséget, hozzájárulva ezzel a bűnismétlés és a társadalmi kirekesztődés mértékének csökkentéséhez.”¹⁷

¹⁷ Leírást lásd: www.palyazat.gov.hu/kiemelt_program_a_fogvatartottak_tarsadalmi_es_munkaero_piaci_reintegracioja_erdekeben (2017. 11. 09.)

A nagyszabású és a reintegráció problémáját több szempontúan megközelítő projektben megvalósult kutatások közvetlenül vagy közvetve a teljes fogvatartotti állományt, a velük foglalkozó szakemberek tevékenységét, illetve a fogvatartottak lehetséges primer kapcsolati csoportjait érintette.

A projekt célkitűzéseinek megvalósításában több közreműködő mellett Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium jogutódjaként a Belügyminisztérium (BM) mint konzorciumvezető, a Miskolci Egyetem (ME), a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal (KIH), valamint a Baranya Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja (BMKMK), a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja (J-N-SzMKMK) és jelentős feladatot vállalt a BVOP is.¹⁸

A projektben kiírt feladatokkal kapcsolatos kutatómunkák a bűnözés szempontjából leginkább érintett három kiemelt régió területén valósultak meg: az észak-magyarországi, észak-alföldi, valamint a déldunántúli régiókban.

Hegedűs Judit és Ivaskevics Krisztián szakfolyóiratban is publikált kutatási beszámolójának,¹⁹ célja a büntetés-végrehajtási intézetek fogvatartottakkal közvetlen kapcsolatban lévő személyi állomány félig strukturált interjúkkal történő lekérdezése segítségével, a fogvatartottakkal kapcsolatos nézeteinek feltérképezése, elemző bemutatása. A szerzők 35 interjúalany interjúja alapján a következő megállapításra jutottak: az alanyok részéről a reintegráció három legfontosabb külső (objektív) feltételeként a családi háttér, az iskolázottság valamint a munkavállalás került megemlítésre, legfontosabb belső feltételeként pedig a motivációt említették (az utóbbi konkretizálása nem történt meg).

A kutatók szerint a megkérdezettek gondolkodásában kimutatható az a sztereotip ítéletalkotás, amely szerint a reintegrálhatóságot egyértelműen ahhoz a helyzethez kötik, hogy a fogvatartott „első bűncselekményes” vagy visszaeső-e.

A tanulmányban bemutatott csoportosítás (amit az egyik megkérdezett interjújában rögzítettek), figyelemre méltó támpontot adhat egy olyan kutatás számára, amely a reintegráció megvalósítása szubjektív feltételeinek kérdéskörét hivatott vizsgálni.²⁰ A megkérdezett interjúalany a következő kategóriákat alkotta meg:

- az első csoportot a „balekok” csoportjának nevezi, akik „rossz időben és helyen rossz döntést hoztak”. Itt valószínűleg csak kevés vagy egyszerű „tájékoztató” zavarról, defektről van szó, amely korrekciója viszonylag jól tervezhető a reintegráció eredményessége érdekében.
- A második nagyobb csoportot az úgynevezett megélhetési bűnözők alkotják, ők többségükben a rendszerváltás nagy veszteségeként (megszűnt munkahely, és/vagy megszűnt olcsó lakhatási lehetőség miatt) hoztak rossz döntést. Itt véleményem szerint inkább a személyes döntési folyamat „átkódolására” van szükség a reintegráció érdekében.

¹⁸ A projekt ismertetője a BVOP honlapján olvasható: <http://bv.gov.hu/tamop-projekt-bemutatasa> (2017. 11. 09.)

¹⁹ Hegedűs–Ivaskevics (2016) 71–92.

²⁰ A témakörben megjelenő összefoglaló tanulmány is megtalálható a reintegráció témakörével foglalkozó „Ludovika kiemelt Kutatóműhely” publikált tanulmányai között.

- A harmadik csoportot a megkérdezett szóhasználata szerint a „kökemény, masszív gengszterek” alkotják. Őket a törvénytelen vagyonhoz, és egyéb társadalmi előnyökhöz jutás vezérli. Az ő esetükben véleményem szerint már kevés remény van az eredményes reintegrációra, ezzel a csoporttal való foglalkozás bonyolultabb intervenciós stratégia alkalmazását igényli.
- A negyedik csoportba azokat lehet sorolni, akik már erre szocializálódtak. Az ő „szociális deficitjük” már masszív „hiány-szindrómában” nyilvánul meg. Valószínűleg ismereteik a társadalmi beilleszkedés lehetőségeinek tekintetében annyira hiányosak vagy hibásak, hogy nemcsak affektív, hanem kognitív jellegű támogatásra, korrekcióra is szükségük van. Ez a csoport valószínűleg nem „reménytelen”, de korrekciója különleges, türelmes és felkészült egyénre szabott beavatkozást igényel (ami lehet, hogy a leginkább költség- és időigényes tevékenységet jelent).

A szerzők tanulmányuk összefoglalójában néhány olyan a reintegrációt gátló tényezőt is megemlítenek, amelyeket objektív tényezőként szintén szükséges számba venni. E tekintetben elsődleges jelentőségét a rendszerváltás következtében megjelenő társadalmi (értékváltozási) zavarokban látják, aminek implicit következményeként bizonyos tekintetben megjelenik a „fősodorból leváltak” iránti társadalmi intolerancia is. Az elsődleges elszenvedők a fogvatartottak, de azok a büntetés-végrehajtási intézmények alkalmazottai is. Véleményem szerint jelenleg még nem kellően intézményesített az a társadalmi erőfeszítés, amely nagyobb hatékonysággal foglalkozna a reintegrációt (a visszaesés megelőzését) biztosító szubjektív jellemzők „átkódolásával.”

A TETT programról²¹

A kiemelt projekt célja a társadalom periferiájára került, kirekesztődő rétegek számára a társadalmi befogadás megalapozása a következő célterületekre fókuszálva:

- gyermek- és fiatalkori bűnözés csökkentése, megelőzése;
- bűncselekmények áldozatainak segítése, az áldozattá válás megelőzése;
- bűnelkövetők társadalmi és munkaerőpiaci visszailleszkedésének elősegítése.

A projekt célja modellprojektek megvalósítása, valamint a megvalósításban részt vevő szakemberek felkészítése, képzése.

A TETT program egyik kiadványaként jelent meg az a tanulmánykötet, amely a *Körletmozaikok 2015* címet viseli, és amely, „A fogvatartottak többszakaszos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és az intenzív utógondozás modellje” című kiemelt

²¹ Az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával megvalósuló „A társadalmi kohéziót erősítő bünmegelőzési és reintegrációs programok módszertani megalapozása” című (TÁMOP 5.6.2-10/1-2010-0001 kódszámú) kiemelt projektet a projektgazda Belügyminisztérium a Miskolci Egyetem, az Igazságügyi Hivatal, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, az észak-alföldi, valamint a dél-dunántúli Regionális Munkaügyi Központok jogutódjai konzorciumi partnerként történő bevonásával valósítja meg.

projekt keretében valósult meg.²² A kutatás keretén belül két nagyobb blokk valósult meg. Az egyik egy empirikus vizsgálat, a másik egy képzési elemeket is magában foglaló, „modellkört” elnevezésű projekttelem volt. A továbbiakban ismertetőmben az empirikus vizsgálat tanulságainak bemutatására szorítkozom. Fókuszcsoportos interjúkra alapozva a kutatók egy több mint 10 oldalas reprezentatív kérdőíves felmérést végeztek.

A felvétel 785 fővel történt (a statisztikai elemzés Rózsa Sándor munkája). A kérdőív válaszainak elemzett tanulsága a szakirodalmi adatok tükrében Fiáth Titanilla: *Szerepkonfliktusok és szervezeti problémák a büntetés-végrehajtásnál* című tanulmányában olvasható.²³ A fontosabb megválaszolandó kérdések elsősorban olyan, fokozott stresszt okozó, kiégéshez vezető problémák feltárását tűzték ki célul, amelyek tartalma annak megállapításához segíti a vezetőket, hogy mitől függ az állomány megelégedettsége, elkötelezettsége. Vizsgálják továbbá az egyes állománycsoportok motivációját, a szervezettel, szaktevékenységgel és munkatársakkal kapcsolatos attitűdjét is. A szerző körültekintő szakirodalmi elemzés, valamint a kérdőívek kiértékelése után összefoglalja azokat a szervezeti és személyes jellemzőket, amelyek jelentősen befolyásolhatják a feladattal járó stresszterhelést, amelyek végső soron kiégéshez, a munkahely elhagyásához vezethetnek. Az összegzett következtetések az aktuális problémák sürgető kezelésére is felhívják a figyelmet.

Végezetül meg kell említenünk, hogy a büntelmegelőzéssel, reintegrációval (azaz reszocializációval) kapcsolatos, a közelmúltban és jelenleg is folyó nagyszámú kutatásnak megalapozott előzménye van. Mind az NKE oktatói-kutatói állománya, mind az e terület szakemberképzésével foglalkozó más kutató és felsőoktatási intézmények jelentős publikált szakanyagot szolgáltatnak évtizedek óta a permanens társadalmi probléma kezelésére. A probléma egyik jelentős kutatója, Ruzsonyi Péter, aki már több mint 20 éve vizsgálja a kriminálpedagógia eszközeinek felhasználási lehetőségeit nemzetközi viszonylatban.²⁴ Kutatásainak egyik sarkalatos megállapítása, hogy „a büntetés-végrehajtási munka teljes vertikuma (amely magában foglalja a reszocializációt, reedukációt, rehabilitációt, integrációt) a reintegrációs tevékenységrendszer szerves részeként értelmezhető. Ennek a munkának a meghatározó – de nem kizárólagos – eszköze a zártintézeti korrekciós nevelés, amely a kriminálpedagógia törvényszerűségeiből indul ki, és annak módszereit felhasználva szervezi és irányítja a fogvatartottak intézeti életét. A reintegrációs célok eléréséhez nélkülözhetetlen a fogvatartott önkéntes és tevékeny részvétele; a börtönélet valamennyi szegmensének célirányosan összehangolt munkája; valamint a „szabad társadalom” segítő közreműködése.

²² A TÁMOP 5.6.3-12/1-2012-0001 kódszámú, „A fogvatartottak többszakaszos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és az intenzív utógondozás modellje” projekt.

²³ Fiáth (2012) 11–23.

²⁴ Ruzsonyi (2002) 23–52.

Összegezve

A bemutatott kutatások által feltárt tények és összefüggések hasznos támpontot szolgáltathatnak a büntetés-végrehajtást érintő reintegrációs feladatok eredménycentrikus áttekintéséhez és végrehajtásához. A kutatások jelentős része azt is igazolja, hogy a problémát (bünmegelőzés, bűnismétlés megelőzése) egyrésztől csak interdiszciplináris megközelítéssel, másrésztől pedig jól összehangolt gyakorlatcentrikus, az intézmények jellemzőit ismerő azokat figyelembe vevő, empirikus adatokra építő módszerekkel érdemes kutatni. A megvalósítási feltételek összehangolására feltétlenül érdemes létrehozni olyan interdiszciplináris kutatócsoportokat, amelyek segítségével meghatározható az elérendő feladatok optimális tervezése. A probléma kezelésére kiírt és elnyert pályázatok ez esetben jól szolgálják a gyakorlatias problémamegoldást.

IRODALOMJEGYZÉK

- A munkáltatási adatok. (2017) *Börtönstatisztikai Szemle*, 3. évf. 1. sz. 12–13.
- Albert Fruzsina – Bíró Emese (2015): A sikeres reintegráció. In Albert Fruzsina szerk.: *Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet). Forrás: real.mtak.hu/31000/1/albert_biro_sikeress%20reintegracio_bortonon%20innen%20es%20tul.pdf (2017. 11. 28.)
- Albert Fruzsina szerk. (2015): *Életkeretek a börtönön innen és túl. Szubjektív reszocializációs esélyek*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont (Szociológiai Intézet).
- Farkas Zsuzsanna – Berkes Lilla – Tóth László – Vass Vera – Láposy Attila (2012): *Az alapvető jogok biztosának Jelentése az AJB-2551/2012. számú ügyben*. Forrás: www.ajbh.hu/documents/10180/108908/201202551.rtf/7d5d8134-04f7-4aeb-9386-496681c031c1?version=1.0 (2017. 11. 09.)
- Fiáth Titanilla (2012): *Börtönkönyv. Kulturális antropológia a rácsok mögött*. Budapest, Háttér Kiadó.
- Fiáth Titanilla (2015): Szerepkonfliktusok és szervezeti problémák a büntetés-végrehajtásnál. In Csóti András szerk.: *Körletmozaikok 2015*. Forrás: www.tettprogram.hu/Letoltheto_kiadvanyok 11–23. (2017. 08. 23.)
- Fogvatartással összefüggő adatok. (2017) *Börtönstatisztikai Szemle*, 3. évf. 1. sz. 69.
- Fogvatartottak száma és demográfiai adatai. (2017) *Börtönstatisztikai Szemle*, 3. évf. 1. sz. 3–5.
- Hegedűs Judit – Ivaskevics Krisztián (2016): Büntetés-végrehajtásban dolgozók nézetei a reintegrációról. *Alkalmazott Pszichológia*, 16. évf. 4. sz. 71–92.
- Kozári Aliz – Rutkai Kata – Sánta Livia szerk. (2017): *Börtönstatisztikai Szemle*, 1. sz.
- Ruzsonyi Péter (2002): Karakteresen eltérő kezelési formák a fiatalkorú fogvatartottak körében. *Börtönügyi Szemle*, 21. évf. 2. sz. 23–52.
- Schmehl János (2015): A neveléstől a reintegrációig: a fejlődés útja a legjobb gyakorlatok tükrében. *Börtönügyi Szemle*, 34. évf. 1. sz. 1–4.
- Szabó Péter (2003) *A büntetés, annak célja, jogalapja*. Forrás: www.jogiforum.hu/publikaciok/86 (2017. 11. 09.)

Jogforrások

1166/2016. (IV. 6.) Korm. határozat A Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2016–2017. évre szóló intézkedési tervéről

1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013–2023)

Internetes források

www.palyazat.gov.hu/kiemelt_program_a_fogvatartottak_tarsadalmi_es_munkaero_piaci_reintegracioja_erdekeben (2017. 11. 09.)

bv.gov.hu/tamop-projekt-bemutatasa (2017. 11. 09.)

ABSTRACT

Helping System Activities Aimed at Facilitating Reintegration in View of the National Strategy for Crime Prevention

BOLGÁR Judit

Based on the Government Decree on National Strategy of Crime prevention (2003–2013), this paper seeks to describe the action programmes, products of tenders and lectures given at conferences held in Hungary, as well as other documents concerned with action programmes that are aimed at facilitating the effective reintegration of former prisoners into society. The paper also raises some questions that might be worth considering when evaluating the effectiveness of the said action programmes.

Keywords: *reintegration, resocialisation, crime prevention, the prevention of recidivism*

Büntető eljárásjogi elemek a fogvatartottak fegyelmi felelősségre vonásában

FORGÁCS Judit¹

A fogva tartás során elkövetett fegyelmi vétségnek minősülő cselekmények esetében, alapvetően arra törekszünk, hogy hatékonyan, emberségesen és magas szakmai normákkal biztosítsuk a szükséges kontroll és szankciók érvényesülését. A fogvatartottak fegyelmi eljárása cél- és feladatrendszerének tekintetében, az eljárás strukturális felépítésében szoros rokonságot mutat a büntetőeljárással. Tanulmányomban a fenti állítást igyekeztem bizonyítani a fegyelmi eljárás minél részletgazdagabb bemutatásán keresztül.

Kulcsszavak: büntetés-végrehajtás, fegyelmi eljárás, fogvatartottak, büntetőjogi vád

A büntetés-végrehajtási jogterület sajátossága, hogy a fogvatartottat teljes körűen érinti, szinte az egyén valamennyi alapjogát, életviszonyát átfogja. Az ítéletben az elítéltekkel szemben meghatározott joghátrány főként a kiszabott büntetés, az alkalmazott büntetőintézkedés végrehajtása során valósul meg.

A fegyelem fenntartása és a fenyegetések kiszabása a börtönök működtetésének a legkényesebb és ezért legfontosabb szakmai kérdései közé tartozik. A megfelelő kontroll és a kellő fegyelem a személyes viselkedés és a közös tevékenységek vonatkozásában szükséges a fogva tartás elsődleges kezelési céljainak követéséhez is. Ezen túlmenően, a társadalom joggal várja el, hogy a börtönök fegyelmezetten működjenek; a börtön-személyzet biztonságos és hatékony őrzési és kezelői munkavégzése okán. Ezen ügyekben alapvető, hogy hatékonyan, emberségesen és magas szakmai normákkal biztosítsa a megfelelő és igazságos megoldásokat, amelyek révén a szükséges kontroll és a szankciók végrehajtása érvényesül. A büntetés-végrehajtási intézet rendjének, fegyelmének betartását a jogalkotó elsősorban az elítéltek önkéntes jogkövetésétől várja, de számol azzal is, hogy egy részük megszegi a büntetés-végrehajtás rendjének szabályait.² A szabadságvesztést töltő elítéltet büntetőjogi és fegyelmi felelősség terheli. A büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartottak fegyelmi felelősségét a fegyelmi eljárás

¹ FORGÁCS Judit bv. alezredes, szaktanár, NKE Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék, PhD-hallgató, ME Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
Judit FORGÁCS correctional Lieut. Colonel, teacher, NUPS Faculty of Law Enforcement Department of Corrections, PhD student, UM Deák Ferenc Doctoral School of Law
orcid.org/0000-0003-4490-5875, forgacs.judit@uni-nke.hu

² Szűcs (2011) 69.

és végrehajtás törvényességének garantálására való tekintettel törvény,³ rendelet⁴ és országos parancsnoki szakutasítás⁵ is szabályozza.

A fegyelmi felelősségre vonás releváns nemzetközi jogforrásai

A fogvatartottak fegyelmi felelősségre vonatkozó legkorábban született jogi dokumentumnak az 1955-ben elfogadott „A Fogvatartottakkal való Bánásmódra Vonatkozó ENSZ Minimum Standard Szabályok”⁶ (továbbiakban: ENSZ Minimum Szabályok) tekinthetők. Az ENSZ Minimum Szabályok fontos garanciákat tartalmaznak a fogvatartottakkal való bánásmóddal kapcsolatban, és külön kitérnek a fegyelmezés kérdésére is.⁷ Jelesül a 31. § tiltja a fegyelmi büntetésként alkalmazott testi fenyítést, a sötétzárkát, valamint minden kegyetlen, embertelen és megalázó büntetést. Garanciális elemként jelenítik meg, hogy a fogvatartott nem büntethető, amennyiben nem tájékoztatták az ellene felhozott fegyelmi vétségekről és nem biztosítottak számára megfelelő lehetőséget védekezésre. Az eljárásra vonatkozó szabály többek között, hogy az illetékes hatóságnak minden esetben kimerítő nyomozást kell folytatnia az ügy kivizsgálása érdekében. [30. § (2) bek.]

Az Európa Tanács jogalkotói munkájából a fegyelmi eljárásra vonatkozóan az Európai Börtönszabályok emelendő ki. Ugyanakkor megfigyelhető az Emberi Jogok Európai Egyezménye⁸ (továbbiakban: Egyezmény) és a hozzá kapcsolódó bírói joggyakorlat érvényesülése is a fogvatartottak fegyelmi felelőssége vonatkozásában.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által elfogadott Európai Börtönszabályok (továbbiakban: Börtönszabályok) az ENSZ dokumentumánál részletesebb szabályokat tartalmaznak, amelyek pontosabban tükrözik az Európa Tanács tagállamainak álláspontját, illetve jobban rávilágítanak az európai büntetés-végrehajtás neuralgikus pontjaira.⁹ A fegyelemmel foglalkozó fejezet (56. szabály) mondja ki, hogy a fegyelmi eljárás csakis végső eszközként vehető igénybe, ahol pedig lehetséges, a büntetés-végrehajtási hatóságoknak restaurációs vagy mediációs mechanizmusokat kell alkalmazniuk a viták rendezésére. A jogbiztonság elősegítésére a Börtönszabályok kritériuma értelmében, csak olyan magatartások minősíthetők fegyelmi vétségnek, amelyek alkalmasak a helyes rend, a biztonság és a biztonságosság veszélyeztetésére. Az ENSZ Minimum Szabályokhoz képest két új elem jelenik meg a jogszabályi szinten szabályozandó kér-

³ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról.

⁴ A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet és a büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak fegyelmi felelősségéről szóló 14/2014. (XII. 17.) IM rendelet.

⁵ A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 25/2017 (II. 14.) a bv. intézetekben fogvatartottak fegyelmi ügyeinek intézésére kiadott szakutasítása.

⁶ *United Nations, Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners.*

⁷ Pallo–Forgács (2015)

⁸ Az Egyezmény keretében (II. fejezet) állították fel az Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB), amely az emberi jogok legfőbb európai bírói fóruma és feladata az Egyezmény érvényesítése.

⁹ Bieber – M. Tóth (2014) 11.

déskörök között: a fegyelmi eljárási szabályok és a jogorvoslathoz való jog. A büntetés kiszabásával kapcsolatban elsődleges szabály, hogy csakis a törvényben meghatározott következmények kiszabása lehetséges (60. szabály 1. pont). Új elem az ENSZ dokumentumhoz képest, hogy a büntetésnek mindig arányosnak kell lennie az elkövetett vétséghez képest (60. szabály 2. pont), az arányosság kapcsán mérlegelendő szempontokat azonban példálózó jelleggel sem sorolja fel a tárgyalta dokumentum.¹⁰

Az ENSZ Minimum Szabályokhoz hasonlóan az Európai Börtönszabályok is általános és abszolút érvényű tilalmat tartalmaz a kínzással, az embertelen vagy kegyetlen bánásmóddal, illetve büntetéssel szemben.¹¹ Tilos továbbá a családdal való kapcsolat-tartás teljes tilalma is, valamint a kollektív büntetés.

A fegyelmi felelősségre vonás jogi keretei

A fegyelmezést és az ahhoz kapcsolódó fegyelmi fenytéseket a végrehajtás rendjének fenntartásához, a büntetés-végrehajtás biztonságához kapcsolódó, helyreállító, együttműködésre ösztönző, az elkövetőt és más fogvatartottakat visszatartó szankció. A büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak fegyelmi felelősségére vonatkozóan, a 14/2014. IM rendelet¹² (továbbiakban: Rendelet) tartalmaz részletes előírásokat. A fenytések célját a jogalkotó egyrészt a megelőzésben jelöli meg, amely lehet speciális (a fegyelemsértő fogvatartott visszatartása újabb fegyelemsértéstől), másrészt lehet általános, avagy generális. Utóbbi esetben az alkalmazott fenytéssel a prevenció valamennyi fogvatartottra irányul. A megelőzésen túl további célkitűzés, kíváncsalom a rend és a biztonság helyreállítása, illetve nem utolsósorban az elkövető együttműködésre ösztönzése.¹³ A Rendelet határozza meg a fegyelmi vétség *elkövetői körét*: a szabadságvesztésre, az elzárásra ítélt, közérdekű munka helyébe lépő szabadságvesztést töltő, pénzbüntetés helyébe lépő szabadságvesztést töltő, előzetesen letartóztatott, rendbírás helyébe lépő elzárást töltő és szabálysértési elzárást töltő¹⁴ (a továbbiakban együtt: fogvatartott).

A Rendelet 2. §-a fogalmazza meg a *fegyelemsértés kritériumait*, amely szerint fegyelmi vétséget követ el az a fogvatartott, aki a büntetés-végrehajtás rendjét *szándékosan megszegi*, más fogvatartottat fegyelemsértés elkövetésére *szándékosan rábír*, vagy más fogvatartott részére fegyelemsértés elkövetéséhez *szándékosan segítséget nyújt*. A fegyelemsértést megvalósító magatartás kategóriáinál felfedezhetőek a bűncselekmény elkövetőire vonatkoztatott kritériumok, megfigyelhető, hogy generálisan büntetni kívánja a közvetlen tettet és a részeseken belül a bűnségedet és a felbujtót egyaránt. Ennek megerősítésére külön kitér a 1. § (2) bekezdésében, amely szerint

¹⁰ Bieber – M. Tóth (2014) 12.

¹¹ Pallo–Forgács (2015)

¹² A büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak fegyelmi felelősségéről szóló 14/2014. (XII. 17.) IM rendelet.

¹³ Rendelet 3.§ (3) bek.

¹⁴ Rendelet 1.§.

a szándékosságra, a kísérletre, a felbujtóra, a bűnsegédre, valamint a büntethetőséget kizáró okokra a 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: Btk) által meghatározottakat a fegyelmi felelősségre vonatkozóan is alkalmazni kell.

A modern kori büntetés-végrehajtás több mint 70 éves tapasztalatának esszenciája, a konkrét fegyelmi vétségek nevesítése:

- a büntetés-végrehajtás rendjére és biztonságára, a fogvatartottak kötelezettségeire vonatkozó jogszabályok rendelkezéseinek megsértése;
- az intézet házirendjének megszegése;
- utasítás megtagadása;
- munkarend megszegése;
- élet vagy a testi épség veszélyeztetése;
- tiltott tárgy birtoklása;
- pszichoaktív szer tartása, fogyasztása;
- az élelem átvételének megtagadása.

A Rendelet 4. §-a értelmében a *fegyelmi felelősség megállapítását kizárják* a következő büntethetőséget kizáró okok:

- a beszámítási képességet kizáró kóros elmeállapot;
- a kényszer vagy a fenyegetés;
- a tévedés;
- a jogos védelem;
- a végszükség;
- az olyan utasítás végrehajtásának a megtagadása, amelynek teljesítésével a fogvatartott bűncselekményt, szabálysértést vagy fegyelemsértést követne el.

A fegyelmi felelősség megállapításánál kizáró okok a Btk. 15. §-ával egybehangzóan szubjektív és objektív kizáró okokat említ a fegyelmi felelősségre vonás vonatkozásában.

Említést érdemel, hogy a jogalkotó a kóros elmeállapotú elkövetők esetében privilegizált megítélést biztosít, amikor a felelősségre vonás lehetőségét kizárja.¹⁵ Hasonlósgot találunk a *büntethetőséget megszüntető okok* vizsgálatakor is: nem indítható fegyelmi eljárás, ha a fegyelemsértés elkövetése óta hat hónap eltelt, a fegyelmi jogkör gyakorlójának a fegyelemsértés elkövetéséről és az elkövető személyéről való tudomás-szerzésétől számított harminc nap eltelt, vagy ha az elkövető büntetés-végrehajtási jogviszonya megszűnt.

A fegyelmi eljárás résztvevői

A fegyelmi felelősség bizonyítására a büntetés-végrehajtási intézet hivatott, a fegyelmi felelősség megállapítója a Rendelet 6. §-a értelmében az intézet parancsnoka vagy

¹⁵ Pallo (2006) 21.

a parancsnok által kijelölt személy lehet (a továbbiakban együtt: a fegyelmi jogkör gyakorlója). A fegyelmi felelősség megállapításában a fegyelmi jogkör gyakorlóját kizárólag a büntetőeljárásban és szabálysértési eljárásban meghozott határozat és az abban megállapított tényállás köti, ezen túl a fenytések kiszabása is a fegyelmi jogkör gyakorlójának kizárólagos hatáskörébe tartozik. A fegyelmi jogkör gyakorlójának szerepét vizsgálva – a büntetőeljárással történő összevetésben – kijelenthető, hogy a bíró és az ügyész jogkörét kvázi hatáskörrel gyakorolhatja a fegyelmi eljárás vonatkozásában. Ezzel kapcsolatban meg kell említeni a Helsinki Bizottság 2014-ben megjelent tanulmányát, amely szerint: „...amennyiben a nyomozás, a »vád« és az ügy elbírálása összemosódik, úgy értelemszerűen sérül az ártatlanság védelme, hiszen az elbíráló személy nem tekinthető függetlennek és pártatlannak. Az említett eljárási pozíciók egybecsúszása aláássa a kontradikció érvényesülését is a fegyelmi eljárás során, ami szükségszerű előfeltétele a hatékony bizonyítási eljárásnak.”¹⁶ A fegyelmi eljárás során kijelölt *vizsgáló* folytatja le a bizonyítási eljárást, értékeli a bizonyítékokat, állapítja meg a tényállást, ő veszi számba az enyhítő és súlyosbító körülményeket, tehát egyfajta nyomozási, vádlói feladatot lát el. A *fogvatartott* szerepe értelemszerűen elsősorban saját védelmének ellátására irányul, védelme hatékonyabbá tételéhez az eljárás bármely szakaszában *védőt* hatalmazhat meg, vagy védő kirendelése iránti kérelmet terjeszthet elő a büntetés-végrehajtási bíróhoz.

A fegyelmi eljárást megelőző vizsgálat és a felelősségre vonás kezdeményezése

A fegyelmi eljárás kezdeményezésére a büntetés-végrehajtás személyi állományának tagja jogosult (hivatásos, közalkalmazott vagy munkaviszonyban álló büntetés-végrehajtási dolgozó). A Rendelet 6. §-a értelmében, aki a fegyelemsértés elkövetésének gyanúját észleli és a feltételezhető fegyelemsértést elkövető személyéről is tudomással bír, köteles a cselekmény észlelését, vagy az arról való tudomásszerzést követő nyolc napon belül a fegyelmi eljárást írásban kezdeményezni. Az észlelő szerepe különös jelentőséggel bír az eljárás vonatkozásában, mivel minél pontosabban és tényyszerűen rögzíti a fegyelemsértés körülményeit, annál jobban segíti a jogkör gyakorlójának rendelkezéseit az eljárás során. A büntetés-végrehajtás biztonsága szempontjából kiemelt jelentőséggel bíró események vonatkozásában, az elsődleges intézkedések sorából elengedhetetlen a veszély elhárítása, az elkövető/elkövetők és a tanúk egymástól való elszigetelése. A fegyelmi eljárást megelőző vizsgálat része az eseményt követő meghallgatási jegyzőkönyvek felvétele, a tárgyi bizonyítékok összegyűjtése, és a követő intézkedések megtétele.

Leggyakrabban a fogvatartottak őrzését, felügyeletét, ellenőrzését ellátó személyi állomány tagja (körletfelügyelő, biztonsági felügyelő, foglalkoztatási felügyelő, közalkalmazott) észleli a fegyelmi vétség elkövetését, a fegyelmi eljárás kezdeményezését elsősorban az észlelő végzi el. A tényállás – a fegyelmi eljárást kezdeményező lap szempontjainak megfelelő – rögzítése során a cselekményt tárgyszerűen kell leírni, meg kell

¹⁶ Kazai-Kovács (2014) 35.

jelölni az elkövetés helyét, idejét és módját, meg kell nevezni az esetleges tanúkat, tárgyi bizonyítási eszközöket. Ez utóbbiakat a fegyelmi esemény észlelője köteles lefoglalni, és a fegyelmi jogkör gyakorlójának átadni. A fegyelmi ügy súlyosságára és összetettségére figyelemmel az elsődleges jelentéseket/meghallgatási jegyzőkönyveket az észlelőnek, tanúknak, körlet-főfelügyelőnek, reintegrációs tisztnak, biztonsági tisztnak el kell készíteni a sikeres kivizsgálás érdekében. A fegyelmi eljárás kezdeményezője minden esetben köteles a fogvatartott tudomására hozni a kezdeményezés tényét. Az elítélt a közlést aláírásával veszi tudomásul. Az aláírás megtagadása, vagy az eljárás alá vont fogvatartott írástudatlansága esetén azt két tanúval kell hitelesíttetni, amely megfelel tethető a büntetőeljárás során alkalmazott hatósági tanú szerepkörével.

Eljárás szabálysértés és bűncselekmény esetén

Az elkövetett fegyelmi vétségek bizonyos esetekben egyidejűleg szabálysértést vagy bűncselekményt is megvalósítanak (például garázdaság, súlyos testi sértés). A 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (továbbiakban: Bv. tv.) 170. §-a értelmében, amennyiben a fegyelmi cselekmény egyidejűleg szabálysértést is megvalósít, úgy a büntetés-végrehajtási intézetnek a sérelmére elkövetett szabálysértések esetén mindenképpen feljelentést kell tennie, míg más fogvatartottak sérelmére elkövetett szabálysértés esetén erre a fogvatartottak számára lehetőséget kell biztosítani. A magánindítványra üldözendő szabálysértések esetén (például tulajdon elleni szabálysértés, becsületsértés), az eljárás csak a sértett kezdeményezésére indítható meg, ezért a sértettnek erről előzetesen nyilatkoznia kell. A szabálysértési feljelentésnek nincs halasztó hatálya a fegyelmi eljárás lefolytatására.

A büntetés-végrehajtási intézetben bekövetkezett bűncselekmények Frigyer szerint három módon juthatnak a hatóság tudomására. Egyik leggyakrabban előforduló lehetőségként említi a hivatalból történő feljelentés tényét. Ilyenkor általában az intézet személyi állománya észleli elsőként a bűncselekmény bekövetkezését (fogvatartotti jelentés útján, észlelőként vagy a bűncselekmény elszenvetőjeként). Ritkábban előforduló lehetőség, mikor az ügyész törvényességi felügyeleti és jogvédelmi tevékenysége során észleli a bűncselekmény gyanúját és az eljárás megindítását kezdeményezi, de a fogvatartott oldaláról is érkezhetsz feljelentés a nyomozóhatóság irányába. Mindhárom esetben a tudomásra jutást követően a büntetőeljárással párhuzamosan fegyelmi felelősségre vonást kell kezdeményezni az intézet rendjének is biztonságának megtartása okán, függetlenül az esetleges bűnösség megállapításától.¹⁷

¹⁷ Frigyer (2016) 236.

A védekezéshez való jog érvényesülése

Már a fegyelmi eljárás kezdeményezésekor a fogvatartottat nyilatkoztatni kell arra vonatkozóan, hogy kíván-e védői támogatást igénybe venni. A Rendelet 23. §-a értelmében a fogvatartott a fegyelmi eljárás bármely szakaszában *védőt* hatalmazhat meg, vagy védő kirendelése iránti kérelmet terjeszthet elő a büntetés-végrehajtási bíróhoz. A védő a fegyelmi vizsgálat során végzett eljárási cselekményeknél, és a fegyelmi tárgyaláson jelen lehet, az eljárás alá vont fogvatartotthoz és a tanúkhöz kérdéseket intézhet, bizonyítási indítványt tehet, a fegyelmi vizsgálat befejezése után az iratokat tanulmányozhatja, a fegyelmi tárgyaláson az ügy érdemi elbírálása előtt felszólalhat, az eljárás alá vont fogvatartottal értekezhet, őt jogairól felvilágosíthatja.

A fegyelmi eljárás elrendelése és egyéb rendelkezések

A fegyelmi eljárást kezdeményező iratot a fogvatartottal való közlés után – legkésőbb a közlést követő munkanapon – a fegyelmi eljárás kezdeményezője köteles eljuttatni a fegyelmi jogkör gyakorlójának. A fegyelmi jogkör gyakorlója a kézhezvétel napján dönt a fegyelmi eljárás további menetét illetően. Ha a *cselekmény ténybeli megítélése egyszerű*, továbbá az az intézet rendjét csak olyan kis mértékben sérti vagy veszélyezteti, hogy a Bv. tv.-ben meghatározott legenyhébb fenytetés kiszabása is elegendőnek látszik, akkor a fogvatartott *reintegrációs tisztjének hatáskörébe utalja*.

Fegyelmi vétség elbírálása a reintegrációs tiszt hatáskörében

A reintegrációs tiszt fogvatartottakkal való viszonyát, szerepét és alapfeladatát tekintve is az a személy, aki elsősorban nem az intézet biztonságának fenntartásáért, hanem azért felelős, hogy a fogvatartás és reintegráció kettőssége sikeresen megvalósuljon. Ebből következően, nem csupán a mindenki számára látható körülményeket tudná értékelni a fegyelmi eljárás során, hanem azokat a belső, mögöttes okokat is képes lenne bevonni az eljárásba. A reintegrációs tiszt – a meghallgatást követően – három irányba terelheti az eljárás menetét. A fogvatartottat *kioktatásban részesítheti*,¹⁸ ha a cselekmény tárgyi súlya és az elkövető személyisége miatt a feddés kiszabása szükségtelen, legenyhébb fenytetésként *feddést szabhat ki*,¹⁹ vagy a jogszabályban nevesített esetekben köteles visszautalni az ügyet a fegyelmi jogkör gyakorlójának.

A közvetítői eljárás a fegyelmi procedúrában

A büntetés végrehajtása során alkalmazott közvetítői eljárás az enyhébb tárgyi súlyú cselekmény (vagy jogszabályban közvetítői eljárásba utalt ügyben), fegyelmi vét-

¹⁸ A kioktatás nem minősül fegyelmi fenytetésnek, egyfajta speciális figyelmeztetésként kell értelmezni, amely megelőzi a fenytetés kiszabását, és amelynek a nyilvántartásban is nyoma marad.

¹⁹ A feddés nem jár egyéb következményekkel.

ség esetén az elítéltek egymás közötti konfliktusainak hatékony rendezési metódusa, amelyben az arra kiképzett személyi állománytag a *mediátor* szerepét végzi. Hazánkban, a polgári jogvitákban (pereken) 2003. március 17-étől, míg büntetőügyekben 2007. január 1-jétől elviekben alkalmazhatóvá vált a közvetítői eljárás. A fegyelmi eljárás során alkalmazható közvetítői eljárásról a Bv. tv. 171. §-a rendelkezik. A fegyelmi jogkör gyakorlója az elítélt, egy másik elítélt sérelmére megvalósított fegyelemsértése miatt indult eljárást megszüntetheti, a fenytetés végrehajtását felfüggesztheti, ha az elítélt közvetítői eljárásban vesz részt. Közvetítői eljárásra utalásnak akkor van helye, ha az eljárás alá vont fogvatartott beismerte a fegyelemsértés elkövetését. Ugyancsak feltétel a felek, azaz mind az eljárás alá vont fogvatartott, mind pedig a sértett hozzájárulása az eljáráshoz. A közvetítő feladata, hogy a tudomására jutott konfliktus mérlegelése után az elítéltek közti megállapodást segítse. A megállapodás tartalmi részébe a közvetítést végző személy csak a jogszabályi kereteknek megfelelő, és az intézet belső rendjéhez igazodó módon és mértékben avatkozhat be.²⁰ A közvetítő reintegrációs tiszt ugyanakkor a megállapodás végrehajtását is ellenőrzi, nyomon követi, a megvalósulást pedig a megállapodásban rögzíti.

A fegyelmi elkülönítés

A fegyelmi okból elrendelt elkülönítés, az egyik legmarkánsabb bizonyítéka a büntetőeljárás gyakorlati elemei átszivárgásának. A fegyelmi elkülönítés párhuzamba hozható az előzetes letartóztatási kényszerintézkedéssel, mivel a fogvatartott eljárás alá vont személyként a fegyelmi eljárás zavartalanságának biztosítására és a bűnismétlés elkerülésére kiemelhető mindennapi környezetéből, új környezetében (fegyelmi zárkában tölthető egyszemélyes elhelyezés) életrendje és a programokon való részvétel lehetősége korlátozható. Az elkövetett fegyelmi vétséget mérlegelve a fogvatartott az elkülönítés idejére, akár teljesen eltiltható a munkahelyen történő megjelenéstől, sport-, kulturális és szabadidős foglalkozásokon történő részvételtől, egyházi és vallási rendezvényeken való részvételtől.

A Rendelet 13. §-a az elkülönítés indoklását szűkszavúan „az eredményes vizsgálat érdekében” meghatározással jelöli. A fegyelmi elkülönítés az első fokú eljárás tartamáig, legfeljebb azonban *húsz napig tarthat*, ez idő alatt a fogvatartott nem érintkezhet a fegyelemsértés többi elkövetőjével, a tanúkkal és a sértettekkel.

Az első fokú fegyelmi eljárás, vizsgálat

A fegyelmi eljárással szemben a tisztességes eljárás követelménye szempontjából két feltétel támasztható. Egyrészt meg kell felelnie a hatékonyság követelményének, azaz alkalmasnak kell lennie arra, hogy a tényállást és a fegyelmi cselekmény mögöttes okait

²⁰ A megállapodás tartalmazhatja például az emberi érintkezés szabályainak betartására, a nem megfelelő jelzők használatának elhagyására, a konfliktusok megoldását tettelegesség helyett a reintegrációs tiszt segítségével kérésére irányuló vállalkásokat.

feltárja, ami egyfajta rugalmasságot és közvetlenséget feltételez. Másrészt érvényre kell juttatnia a tisztességes eljárás részét képező garanciális elemeket. A fegyelmi eljárás bonyolultabb, súlyosabb és kiemelt figyelmet érdemlő cselekmények esetében a fegyelmi jogkör gyakorlója elrendeli a fegyelmi eljárást, ezzel egy időben megjelöli az ügy vizsgálatával megbízott személyt (továbbiakban: kivizsgáló) és meghatározza a kivizsgálás határidejét.

A Rendelet 12. §-a pontja határozza meg a kivizsgáló személyét,²¹ aki fegyelmi jogkör gyakorlója által megjelölt határidőn belül megvizsgálja a fegyelmi vétség elkövetésének körülményeit. Nem jelölhető ki vizsgálónak az, aki az ügyben a fegyelmi eljárást kezdeményezte, akit az ügyben tanúként kell meghallgatni, akitől a cselekmény elfogulatlan megítélése bármely okból nem várható el.

A fegyelmi ügy *kivizsgálója* a bizonyítási eljárás során meghallgatja az elítéltet, esetlegesen a tanúkat, beszerzi a tárgyi bizonyítékokat és helyszíni szemlét tarthat. A bizonyítás során ismételten előkerül a párhuzam a büntetőeljárással, amit a Rendelet így nevesít: „Ha a vizsgáló szemle, bizonyítási kísérlet, tárgy vagy személy felismerésre bemutatása, valamint a fogvatartottak közötti szembesítését rendeli el, e bizonyítási eljárások lefolytatására a büntetőeljárásról szóló törvény rendelkezéseit értelemszerűen alkalmazni kell.”²²

A Rendelet 15. §-a értelmében az eljárás alá vont fogvatartottat a meghallgatás megkezdésekor tájékoztatni kell a fegyelmi eljárással kapcsolatos jogairól és kötelezettségeiről, *védekezését* szóban vagy írásban is előadhatja. Az eljárás alá vont fogvatartott nem köteles vallomást tenni és a *vallomástételt* az eljárás során bármikor megtagadhatja, ez esetben figyelmeztetni kell arra, hogy ez az eljárás folytatásának és a fegyelmi felelősség megállapításának nem akadály. A vizsgálat során *bizonyítási indítványt tehet*, amelynek teljesítéséről vagy megtagadásáról a vizsgáló dönt. Döntése ellen külön jogorvoslatnak nincs helye, azonban a határozatban a megtagadás okát meg kell indokolni. Az eljárás alá vont fogvatartott – a büntetőeljárás során alkalmazott iratismertetés mintájára – a vizsgálat befejezésekor a fegyelmi *iratokat tanulmányozhatja*, azokról másolatot kérhet, kivéve a fogvatartotti tanú zártan kezelt adatáról, valamint a személyi állomány tagja írásos jelentésének a biztonságos fogvatartást veszélyeztető részéről.

A *tanúk* személyére és meghallgatására a Rendelet 16. §-a vonatkozik, miszerint tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet. Ha a fegyelmi eljárás során tanúként nem a személyi állomány tagját vagy fogvatartottat kell meghallgatni, a tanú meghallgatásáról szóló értesítésnek tartalmaznia kell, hogy a megjelenés nem kötelező,²³ a tanúvallomás hiánya azonban a fegyelmi eljárás lefolytatásának nem akadály. Fegyelmi eljárásban tanúként a büntetés-végrehajtási szervezet szemé-

²¹ A vizsgáló a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú, közalkalmazotti vagy kormányzati szolgálati jogviszonyban álló tagja lehet, ide nem értve a fogvatartottak kötelező foglalkoztatására létrehozott gazdasági társaságok és költségvetési szervek hivatásos szolgálati jogviszonyban, közalkalmazotti jogviszonyban vagy munkaviszonyban álló tagját.

²² Rendelet 12. § (2)

²³ A büntetőeljárás során, idézésre a tanúknak kötelező megjelenni.

lyi állományán túl a büntetés-végrehajtásban közreműködő személy is kihallgatható. A tanút a meghallgatás kezdetén figyelmeztetni kell a hamis tanúzás és a hamis vád következményeire. Bizonyos személyeknek joga van a tanúvallomás megtagadása, őket a Rendelet pontosan nevesíti: a fogvatartott hozzátartozója, az, aki az érintett kérdésben vallomásával magát vagy a hozzátartozóját bűncselekmény, szabálysértés vagy fegyelemsértés elkövetésével vádolná, egyházi személy és védő. A fegyelmi eljárásban a személyi állomány tagja és fogvatartott között szembesítés nem rendelhető el.

A vizsgáló az eljárás során a kivizsgálás megállapításait, észrevételeit és a csatolt iratokat az informatikai rendszer erre a célra kijelölt rovatában rögzíti. A meghallgatás során *jegyzőkönyvet* kell készíteni, amelynek tartalmaznia kell:

- a meghallgatás során feltett kérdéseket és az azokra adott válaszokat;
- az eljárás alá vont védekezését, az általa tett észrevételeket, az általa meghallgatásra javasolt további személyeket;
- a cselekmény beismerésére, illetve tagadására vonatkozó kijelentést;
- a kivizsgáló általi összegzést.

Ezt követően a fegyelmi ügy anyagait határozathozatalra a fegyelmi jogkör gyakorlója elé terjeszti. A rendelkezésére álló tények birtokában lehetősége van a fegyelmi eljárás *felfüggesztésére* vagy *megszüntetésére*, szükség esetén a kivizsgálás *határidejének meghosszabbítására*. Sikeres kivizsgálás esetén a fegyelmi jogkör gyakorlója *kitűzi a fegyelmi tárgyalás napját*.

A fegyelmi tárgyalás és a kiszabható fenyítések

A fegyelmi eljárás ezen szakaszában a fegyelmi fenyítés kiszabására csak fegyelmi tárgyalás megtartása esetén kerülhet sor. A tárgyaláson részt vevő személyeket a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 25/2017 az intézetekben fogvatartottak fegyelmi ügyeinek intézésére kiadott szakutasítása (továbbiakban: Szakutasítás) 21. pontja taxatív felsorolja. A fegyelmi tárgyaláson a vizsgáló ismerteti az eljárás alapjául szolgáló cselekményt és a vizsgálat eredményét, a beszerzett bizonyítékokat – kivéve a zártan kezelt adatokat. Ezt követően a fegyelmi jogkör gyakorlója meghallgatja az eljárás alá vont fogvatartott védekezését. Az eljárás alá vont személy vagy védője indítványára a fogvatartott reintegrációs tisztjét is meg kell hallgatni. A fegyelmi jogkör gyakorlója a fegyelmi eljárás *határozathozatali szakaszában* minden esetben (kivéve megszüntetés) köteles tárgyalási jegyzőkönyvet felvenni, és abban a fegyelmi eljárás alá vont elítelt(ek) által elmondottakat, illetve minden más bizonyítékot rögzíteni. Az első fokú eljárást a *fegyelmi határozat* zárja, amely tartalmazza az indoklás²⁴ mellett a *fegyelmi fenyítésre* vonatkozó döntést.

²⁴ A fegyelmi jogkör gyakorlója szóban köteles indokolni döntését, az írásos indoklás 5 napon belül kézbesítendő az eljárás alá vont fogvatartottnak.

A Bv. törvény a korábban évtizedekig használt 3 fenytési formát (feddés, személyes szükségletekre fordítható összeg, magánelzárás) további 3 lehetőséggel egészítette ki:

- *feddés*;
- 1–6 hónapig terjedő időtartamig az elítelt *magánál tartható tárgyai körének korlátozása*;
- a *intézet által szervezett programokon*, rendezvényeken, művelődési, szabadidős, illetve sportprogramokon való *részvétel korlátozása*, az *azoktól való eltiltás*, amely meghatározott alkalmakra, de legfeljebb 3 hónapig tarthat;
- a *többlatszolgáltatások megvonása* 1–3 hónapig terjedő időre;
- a *személyes szükségletre fordítható összeg csökkentése* (amely 50%-ig csökkenthető, legfeljebb 6 hónapig);
- *magánelzárás*.

A *személyes szükségletre fordítható összeg csökkentését* hónapokban és százalékban kell meghatározni, míg a szervezett, illetve szabadidős *programokon való részvétel korlátozása*kor a konkrét program megnevezése mellett a meghatározott alkalmakra, vagy hónapokban megjelölve lehet a fenytés mértékét kiszabni.

A *magánelzárás* végrehajtása orvos és pszichológus előzetes engedélyével kezdhető meg, és félbe kell szakítani, ha az előbbi személyek a folytatást nem javasolják. A törvény életkorhoz, a fogvatartás jogi jellegéhez és végrehajtási fokozatokhoz kötöten határozza meg a magánelzárás generális minimumát és maximumát (5–25 nap). A várandós és kisgyerekes nővel szemben, bármilyen súlyos is a cselekménye, magánelzárásnak nincs helye.

Magánelzárás alatti fogvatartotti korlátozások:

- kimaradásra, eltávozásra nem mehet;
- a védővel való kapcsolattartás kivételével nem telefonálhat, és nem levelezhet;
- nem küldhet, és nem kaphat csomagot;
- nem fogadhat látogatót, kivéve a lelkészt, szabadulása előkészítésekor leendő munkáltatóját, a pártfogó felügyelőt és a karitatív szervezet megbízottját;
- nem vásárolhat személyes szükségleti cikkeket;
- nem veheti igénybe az intézet művelődési és sportolási lehetőségeit;
- sajtóterméket nem olvashat.

Védőjével azonban magánelzárás alatt is érintkezhet a fogvatartott. Amennyiben azt az intézet parancsnoka engedélyezi, felügyelettel meglátogathatja súlyosan beteg közeli hozzátartozóját, illetve részt vehet közeli hozzátartozója temetésén. Lehetőséget nyújt a Bv. tv. arra vonatkozóan is, hogy az elmaradt látogatás, csomagküldemény átvétele, valamint a vásárlás a magánelzárást követően – bár nem kötelező érvényűen – be-pótolhatóvá váljon.

A jogorvoslat lehetőségei

Az első fokon kiszabott, fenytések elleni panasz esetén – kivételt képez ez alól a magánelzárás fenytés – a keletkezett fegyelmi anyagot az intézet parancsnokának kell eljuttatni, *aki nyolc napon belül másodfokú határozatot hoz a Rendelet 25. §-a értelmében.* Határozatában az elsőfokú döntést helybenhagyhatja, a fegyelmi eljárást megszüntetheti, vagy az elsőfokú határozatot hatályon kívül helyezi és új elsőfokú eljárás lefolytatását rendeli el. A másodfokú határozatot a fegyelmi jogkör gyakorlója – az eljárás alá vont fogvatartott meghallgatása után – tárgyaláson hozza meg, a tárgyaláson az elsőfokú tárgyalásra vonatkozó szabályok az irányadók.

Az első fokon kiszabott magánelzárás fenytés esetén a fenytített fogvatartott a *büntetés-végrehajtási bíróhoz* bírósági felülvizsgálati kérelmet nyújthat be. A bírósági felülvizsgálati kérelmet a határozat közzétekor nyomban be kell jelenteni. Ebben az esetben az ügyben keletkezett teljes fegyelmi anyag fénymásolatát meg kell küldeni a büntetés-végrehajtási bíró számára. A másodfokú határozathozatalig a magánelzárás fenytés végrehajtása nem kezdhető meg.

A büntetőjogi vád és a fegyelmi eljárás közötti kapcsolat

A fogvatartottakra vonatkozó fegyelmi eljárás gyakorlata a fentiek alapján igazolhatóan mélyebben gyökerezik és több elemében rokonságot mutat a büntetőeljárással, mint az egyszerű munkajogi vagy egyéb aspektusból megközelített fegyelmi felelősségre vonás. A továbbiakban ezt a tételt igazoltnak tekintve nem kívánom ezen állítást bizonyítani, hanem a büntetőjogi vád aspektusából tekintem át.

A büntetőjogi vád fogalma a bevezetőben már említett Emberi Jogok Európai Egyezményére vezethető vissza, amelyről tudjuk, hogy több alapvető jogelvet rögzít, amelyet az Emberi Jogok Európai Bírósága²⁵ (továbbiakban: Bíróság) esetjoga tölt meg valós tartalommal. Témánkhoz a 6. cikk, azaz a *tisztességes tárgyaláshoz való jog* kapcsolódik, amely a bírósági eljárás garanciájaként kiemelt helyet foglal el az emberi jogok katalógusában. A tisztességes eljáráshoz való jog tartalmának meghatározásában a Bíróság jelentős szerepet játszik. Ennek megfelelően a Bíróság esetről esetre alakítja az elv tartalmát.²⁶ Az Egyezmény 6. cikkének szövegében említett részjogosítványok – például az ártatlanság vétele vagy a védelemhez való jog – mellett a Bíróság a tisztességesség elvéből további jogosítványokat is levezetett. „A tisztességes meghallgatással összefüggésben ilyennek tekinthető a személyes meghallgatás követelménye, a hatékony közreműködés követelménye a meghallgatás során, a fegyverek egyenlőségének elve, a kontradiktórius eljáráshoz való jog, a bizonyítékok megismerhetősége, a tanúkkal való közvetlen kontaktus érvényesülésének követelménye, az önvádra kötelezés tilalma, a hallgatáshoz való jog, az ügy megfelelő kivizsgálásának követelménye,

²⁵ European Court of Human Rights (ECtHR) Az emberi jogok védelmére felállított bíróság strasburgi székhellyel működik.

²⁶ Nagy (2010)

valamint az indokolással ellátott határozat követelménye.”²⁷ A Bíróság hosszú évek óta alakítja a 6. cikk szakmai tartalmát (ezen elv kapcsán szokta a szakirodalom az Egyezményt *élő organizmusként* emlegetni), arra tekintettel, hogy a jogvédelem minél tökéletesebben megvalósuljon.

Kérdésként merülhet fel, hogy az Egyezmény 6. cikke által képviselt tisztességes eljáráshoz való jog, hogyan kapcsolódik és érvényesíthető-e egyáltalán a fogvatartottak fegyelmi eljárására vonatkoztatva. A „függőhidat” számunkra a büntetőeljárás és a fegyelmi eljárás között a *büntetőjogi vád* fogalma jelenti. A Bíróság a büntetőjogi vád fogalmának meghatározásánál nem a nemzeti jogban elfogadott terminológiát veszi alapul, hanem annak autonóm jellegét hangsúlyozza. „Úgy lehet tehát értelmezni, mint az illetékes hatóságtól eredő hivatalos közlést az egyén számára arról, hogy bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják, mely megfelel annak a fogalomnak is, hogy ez a gyanúsított helyzetére lényeges kihatással van.”²⁸ Egy-egy konkrét ügyben annak megállapításához, hogy az érintettnek büntetőjogi váddal kellett-e szembenézzen, több körülményt együttesen kell megvizsgálni:

1. az adott állam nemzeti joga a cselekményt büntetőjoginak minősíti-e (ennek inkább informatív, mintsem ügydöntő jelentősége van);
2. az elkövetett cselekmény jellegét;
3. a kiszabható büntetés természetét és súlyosságát.²⁹

A kiszabható büntetés természetével és súlyosságával összefüggésben fontos megjegyezni, hogy nem a ténylegesen kiszabott büntetés az értékelés kiindulópontja, hanem az egyén szempontjából azt kell figyelembe venni, hogy az eljárás során vagy azt követően milyen jogkövetkezményektől kell tartania. A fegyelmi eljárást és a fegyelmi döntést követő jogkövetkezmények sora bizonyítja, hogy esetünkben a büntetőjogi vádként történő értelmezés megállja a helyét.

A szabadságvesztés alatti súlyos és több alkalommal elkövetett fegyelemsértés, előre vetítheti a fogvatartott *végrehajtási fokozatának szigorítását*. A végrehajtási fokozat határozza meg az elítélt életrendjét, intézetben belüli mozgását, elkülönítését a külvilágtól; őrzését, felügyeletét, ellenőrzését; az adható jutalmak és fenytések mértékét. Az új Btk. hatályba lépése előtt (2013. július 1.)³⁰ *elítéltek esetében*, jelentős befolyással van a várható szabadulásra is, ami súlyosabb fokozatba helyezés esetén akár *1 évet meghaladóan is kitolhatja a szabadulás idejét*. A büntetés-végrehajtási gyakorlatban tényként kezelendő az a megállapítás, amely szerint az elítéltek feltételes szabadságra bocsátására hatást gyakorol az úgynevezett „fegyelmi helyzet”. Amennyiben az állítás helytálló – hogy a kiszabott fegyelmi fenytés(ek) gyakori következményeként marad

²⁷ Bieber – M. Tóth (2014) 14.

²⁸ SERVES Franciaország elleni ügye 1997 (20225/92.) Forrás: kuria-birosag.hu/hu/ejeb/serve-franciaorszag-elleni-ugye-2022592.

²⁹ Grád (2006) 57.

³⁰ A jelenleg hatályos Btk. (38. § 39, § 42-43. §) nem a végrehajtási fokozatokhoz, hanem a visszaeséshez köti a feltételes szabadlábra bocsátás idejét, ezért egy súlyosabb fokozatba helyezés ma elsősorban az egyes rezsimekhez igazodó kedvezményekre lehet negatív hatással.

el a feltételes szabadságra bocsátás – ennek logikus következménye, hogy a *fegyelmi eljárás tényleges hatást gyakorol a szabadságvesztés időtartamára*. Ezt az állítást támasztja alá a Helsinki Bizottság tanulmányában kiemelt jelentőségűnek tartott Campbell and Fell v. The United Kingdom³¹ eset, amely kapcsán a „Bíróság expressis verbis kimondta: függetlenül attól, hogy a feltételes szabadságra bocsátás nem alanyi jog, az a tény, hogy egy döntés következtében lényegesen tovább tart a fogva tartás, mint egyébként anélkül, elegendő ahhoz, hogy a döntés alapjául szolgáló cselekményt kriminális karakterűnek tekintsük.”³²

A *fegyelmi elkülönítés* az előzetes letartóztatás mintájára értelmezhető egy úgynevezett „személyi szabadságot tovább korlátozó kényszerintézkedésnek”, amely a fegyelemsértés alapos gyanújának esetén a fogvatartott elszigetelésével segíti elő az eljárás lefolytatását. A súlyosnak mondható szankció akár 20 napig is tarthat. A fegyelmi okból elrendelt egyszemélyes elhelyezés során a fogvatartott életrendje, a programokon való részvétele korlátozható, az itt eltöltött idő a magánelzárás fenyítésbe nem számítható bele. A fegyelmi határozattal megszületett döntések közül kiemelten kell kezelni a magánelzárás fenyítést, amely 5–25 napon keresztül a „normál” büntetés-végrehajtási korlátozásokat messze meghaladják. Egyetérthetünk a Helsinki Bizottság tanulmányában szereplő állítással, amely szerint *magánelzárással büntethető fegyelmi ügyek kriminális természetűek*, tekintettel arra, hogy a magánelzárás fenyítés olyan súlyos szankció, amelynek büntetőjogi jellege bizonyítható: „Az Engel-ítélet érvelése szerint egy jogállamban a büntetőjog területére esik a szabadságelvonás mint kiszabható büntetés. A fogvatartottak elleni fegyelmi eljárások esetében a magánelzárás tehát önmagában elégséges indok arra vonatkozóan, hogy a 6. cikkben foglalt garanciák érvényesülése számon kérhető legyen az eljárásban.”³³

Összegzés

Tanulmányomban azt igyekeztem igazolni, hogy a büntetőeljárás és a fogvatartotti fegyelmi eljárás elvei tulajdonképpen édestestvérek. Nyilvánvaló, hogy a fegyelmi eljárás szabályrendszere és a hozzá köthető garanciák nem teljeshetnek ki olyan mélységben, mint a büntetőeljárásban. Azonban jól megfigyelhető az a jogalkotói szándék, amellyel a korábbi szabályozást oly módon korszerűsítették, hogy lehetővé vált a törvényesség direkter megjelenése. Fontos elemnek tartom azt is, hogy e területen is sikerült továbbvinni azt a korszerű látásmódot, amely az egész igazságszolgáltatási reform egyik fő célkitűzése volt.

³¹ Case of Campbell and Fell v. The United Kingdom (Application no. 7819/77; 7878/77) Judgment of 28 June 1984.

³² Bieber – M. Tóth (2014) 16.

³³ Bieber – M. Tóth (2014) 16.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bieber Ivóna – M. Tóth Balázs (2014): Nemzetközi kitekintés. In *Fegyelmi eljárások a büntetés végrehajtásban. A tisztességes eljáráshoz való jog a fogvatartottak elleni fegyelmi eljárásokban*. Budapest, Magyar Helsinki Bizottság.
- Frigyer László (2016): A kriminalisztika és a büntetés-végrehajtás kapcsolata. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XVII.* Pécs. Forrás: www.pecshor.hu/periodika/XVII/frigyer.pdf (2017. 12. 11.)
- Grád András (2006): Büntetőjogi és büntetőeljárás kérdések az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. *Romániai Magyar Jogtudományi Közöny*, 3. évf. 3. sz. 57–85.
- Kazai Viktor Zoltán – Kovács Krisztina (2014): Fegyelmi iratok elemzése. In *Fegyelmi eljárások a büntetés végrehajtásban. A tisztességes eljáráshoz való jog a fogvatartottak elleni fegyelmi eljárásokban*. Budapest, Magyar Helsinki Bizottság.
- Nagy Anita (2010): Emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata (I. rész). *Sectio Juridica et Politica*. Tomus XXVIII. Miskolc. 341–369. Forrás: www.matarka.hu/koz/ISSN_0866-6032/tomus_28_2010/ISSN_0866-6032_tomus_28_2010_341-369.pdf (2017. 11. 22.)
- Pallo József (2006): A gyógyító jellegű büntetőjogi kényszerintézkedések végrehajtásának jellegzetességei. *Börtönügyi szemle*, 25. évf. 3. sz. 21–34.
- Pallo József – Forgács Judit (2015): Vonzások és választások: Aktuális kihívások és lehetséges válaszok a magyar börtönügyben. *Belügyi Szemle*, 63. évf. 11. sz. 77–95.
- Szűcs András (2011): A magánelzárás fenytés elleni fellebbezés elbírálása. *Börtönügyi Szemle*, 30. évf. 1. sz. 69–78.

Jogforrások

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól
- 14/2014. (XII. 17.) IM rendelet büntetés-végrehajtási intézetben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak fegyelmi felelősségéről
- 25/2017. (II. 14.) büntetés-végrehajtás országos parancsnokának szakutasítása a bv. intézetekben fogvatartottak fegyelmi ügyeinek intézéséről

Jogesetek

- SERVES Franciaország elleni ügye 1997 (20225/92.) Forrás: kuria-birosag.hu/hu/ejeb/serves-franciaország-elleni-ugye-2022592 (2017. 12. 11.)
- Case of Campbell and Fell v. The United Kingdom (Application no. 7819/77; 7878/77) Judgment of 28 June 1984.

ABSTRACT

Aspects of Procedural Criminal Law in the Disciplinary Actions against Prisoners

FORGÁCS Judit

In the case of infringements committed during imprisonment, we strive to ensure the necessary control and sanctions in an efficient, humane way by meeting the highest professional standards. The disciplinary actions against prisoners are closely related to criminal proceedings in terms of their objective and duty systems. In my study, I attempt to demonstrate the above statement through a detailed presentation of disciplinary actions.

Keywords: law enforcement, disciplinary actions, prisoners, criminal charge

Kowloon: egy bűnszervezetekkel átszőtt öngazgatási közösség¹

PETZ Dávid²

Létezett egy városnegyed Hongkongban, amely évtizedekig viselte a „Föld legsűrűbben lakott része” jelzót. A csak Kowloon Walled City néven ismert terület nem mindennapi jogi és földrajzi helyzetéből adódóan egy főhatalomtól mentes, jogi normákkal és közigazgatással nem rendelkező városrészé vált, s a kevesebb mint háromhektáros föld több tízezer ember otthona volt. Hogyan működött egy ilyen közösség, és milyen szerepet játszott ebben a szervezett bűnözés? A szerző történelmi, szociológiai és kriminológiai szempontból próbálja megválaszolni a felmerült kérdéseket, miközben igyekszik bemutatni a hétköznapi élet jellemzőit is.

Kulcsszavak: Hongkong, Kowloon, Triád, szervezett bűnözés, öngazgatás, Kína

Vajon milyen lehet az élet törvények, szabályok nélkül? E kérdésen valószínűleg egy szabálytalan parkolásért járó helyszíni bírság, egy vártnál magasabb számla, esetleg egy kedvezőtlen tartalmú hatósági döntés kézhezvétele után már mindenki elgondolkodott. Velem ez már többször is előfordult, és a hozzám hasonló „ábrándozóknak” van egy jó hírem: ilyen hely több évtizeden át létezett. Rossz hír: csak létezett.

Hongkong egyik negyedének, Kowloonnak a területén fennállt egy fallal körülvett városrész, amely sajátos jogi és földrajzi elhelyezkedéséből kifolyólag egy úgynevezett „törvények nélküli várossá” alakult, amely bármilyen közigazgatási szerv vagy jogszabály nélkül működött, és egészen a '90-es évekig ez a helyzet fenn is maradt. Tanulmányomban ezt a kevesek által ismert, de roppant érdekes területet történelmi, szociológiai, majd pedig bűnügyi szempontból szándékozom bemutatni.

Történeti áttekintés

A bevezető gondolatok után máris felteheti magában a kérdést az olvasó: ez mégis hogyan jöhetett létre? Kowloon (magyarosítva Kaulung, mandarinul „Jiulong”-九龍) jelentése kilenc sárkány, az elnevezés eredete a települést körülvevő kilenc hegyre vezethető vissza. A Song-dinasztia idején az i. sz. 9. században az uralkodó egy pár tíz fős katonai

¹ A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Doktorandusz Önkormányzatának A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvényorozat részeként 2017. november 22-én megrendezett, „A Haza Szolgálatában” című doktoranduszkonferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

² PETZ Dávid harmadéves, nappali tagozatos hallgató, NKE Rendésztudományi Kar, bűnügyi nyomozói szakirány. Dávid PETZ 3rd year full time university student, NUPS Faculty of Law Enforcement, Criminal Investigation specializaton orcid.org/0000-0002-8710-4237, davidpetz1996@gmail.com

helyőrséget hozott itt létre,³ amelynek célja a sókereskedelem felügyelete volt, ekkor épült fel itt egy fallal körülvett erőd is. Az események az első ópiumháború idején (1839–1842) váltak izgalmassá, ami a nyugati nagyhatalmak győzelmével végződött, s így a harcokat lezáró nanjingi békeszerződés értelmében Hongkong szigete a Brit Birodalom birtokába került.⁴ Érdekes, hogy mindössze három évvel később a britek már jogszabályi szinten léptek fel⁵ a kínai szervezett bűnözői csoportok, a triádok ellen. A második ópiumháború (1856–1860) ismét Kína vereségével zárult,⁶ és az ezt lezáró pekingi egyezmény értelmében a sziget mellett már Kowloon félszigete is brit fennhatóság alá került. A második pekingi egyezmény pedig további bővítést eredményezett: az „Új területek”⁷ 99 évre ingyenesen került bérbeadásra a Brit Birodalom részére. Ez alól egyetlen kivétel volt: Kowloon fallal körülvett erődjé, amelynek megtartásához Kína ragaszkodott. Ennek ellenére egy évvel később a brit hadsereg önkényesen ezt is elfoglalta, és a városrész turistalátványossággá vált.⁸ A terület a II. világháború alatt három évig japán megszállás alatt állt, ekkor a szomszédos Kai Tak repülőtér kibővítése miatt a japán katonák elhordták a falat, mert szükségük volt az építőanyagra.⁹ A háború vége után pár évvel, 1949-ben kiáltották a Kínai Népköztársaságot,¹⁰ amely az Egyesült Királysággal vitába keveredett Kowloon (fallal már nem körülvett) városrésze felett. A végeredmény nem volt észszerű megoldás: a földrajzilag elvágott apró területet Kína nem tudta igazgatni, a briteknek pedig (akiknek objektíve volt lehetőségük) ez nem állt érdekükben, így mondhatni mindkét ország levette róla a kezét. A Kínában lezajlott rendszerváltással összefügg, hogy 1950-ben már megérkezett Kowloonba az első kétezer menekült,¹¹ akik itt telepedtek le, majd létszámuk rohamosan nőni kezdett. A népesség olyannyira megugrott az apró területen, hogy évtizedekig viselhetette a „világ legsűrűbben lakott része” jelzőt.

A történelmi folyamatok eredményeként nem véletlen, hogy az Egyesült Királyság rendelkezik Európában a legidősebb kínai közösséggel, ahova a 19. században már érkeztek bevándorlók. A Távol-Keletig elnyúló brit gyarmatok és a folyamatosan növekvő tengeri úti kereskedelem (amelyben kiemelkedő szerepe volt a Kelet-Indiai Társaságnak) hozta el az első kínai matrózokat az angol kikötőkbe, mint például Liverpoolba és a fővárosba, Londonba.¹² A kínai tengerészeket akkor kezdték el nagyobb számban alkalmazni, amikor a napóleoni háborúk idején a britekre a haditengerészet hajóinak fedélzetén volt szükség.

A Kínai Népköztársaság győzelme az ismerős hatást váltotta ki: az 1950-es évektől nagy számban érkeztek migránsok Hongkongból és Kantonból. A mai kínai közösség főként másod- és harmadgenerációs bevándorló, akiknek őseik ebben az időszakban érkeztek. A kínai vállalkozások, főleg a szolgáltatási szektorban, a következő három

³ Carney (2013)

⁴ Sinn (1987) 32.

⁵ Ordinance No. 12. of 1845 – Triads and secret societies ordinance.

⁶ Eitel (1895) 350.

⁷ *New territories.*

⁸ Sinn (1987) 36.

⁹ Sinn (1987) 40.

¹⁰ Szunomár (2003) 179.

¹¹ Sinn (1987) 41.

¹² Cambria (2007)

évtizedben elkezdtek meghódítani az Egyesült Királyságot. Az 1989-es Tiananmen téri eseményeknek és Hongkong 1997-es visszacsatolásának közeledte miatt 50 ezer hongkongi család kapott brit állampolgárságot 1990-ben, hogy így valamennyire megtartsa az erejét a térségben. Hongkong a mai napig úgynevezett Különleges Közigazgatási Terület,¹³ ahol az „egy állam, két rendszer” elve érvényesül. Az 1990-es évektől viszont a volt brit gyarmatokról többen turista vagy diákvízum birtokában léptek be az Egyesült Királyság területére,¹⁴ majd ottmaradtak, másokat pedig a „kígyófejnek”¹⁵ nevezett embercsempészek juttattak be illegálisan az országba. Ennek a legfrissebb bevándorlási hullámnak népszerű kiindulópontja Fujian tartomány, ami a Magyarországon élő kínai kolónia szempontjából is fontos kibocsátó térség.

Építkezés

Az első kétezer menekült érkezése után folyamatosan és nagy ütemben érkeztek az új lakosok, akiknek természetesen fedél kellett a fejük fölé. Az 1950-es évek végére a földterület szinte teljesen beépült, a fennmaradt városi alaprajzon szabad telket szinte csak nagyítóval lehetett találni. Az 1960-as évek jellemzővé váltak a 3-4 emeletes házak, de a fennmaradt képek alapján még teljesen elfogadhatónak látszanak az életkörülmények, amelyet a lenti ábra is szemléltet.

1. ábra: Utcakép az 1960-as években. Forrás: Lambot–Girard (2014)

¹³ „Tebie xingzheng qu” – 特别行政区

¹⁴ Dominiczak (2013)

¹⁵ Angolul „snakehead”, kínaiul pedig „shetou” – 蛇头

Viszont 1963-ban kitört az úgynevezett „építési láz”, amely során magánvállalkozók egyeztek meg a földszint vagy már létező alsóbb szintek tulajdonosaival, hogy további emeleteket húznak fel és az oda beköltöző új lakók lakbéréből közösen részesülnek. Mivel az üzlettel mindegyik fél jól járt, gombamód kezdtek kinőni a toronyházak a földből, ám ennél még jobban segíti a procedura vizuális elképzelését az, ha egy folyamatosan növekvő tortát képzelünk el. Az építési láz az 1970-es években tetőzött, ekkor már mondhatni általánossá vált a 14 emelet magas lakóházak összefüggő látványa, amit az alábbi fotó hivatott átadni.

2. ábra: Kowloon madártávlatból az építési láz végén. Forrás: Lambot–Girard (2014)

A hatalmas ugrás megértéséhez elengedhetetlen megemlíteni a Mao Ce-tung által kezdeményezett, 1966–1976 között végbement kulturális forradalmat, aminek célja a társadalom megtisztítása¹⁶ a burzsoá elemektől,¹⁷ ez viszont hatalmas kulturális értékek megsemmisítésével és az értelmiségiek meghurcolásával, üldözésével is együtt járt, ami újabb lendületet adott a Kowloonba történő bevándorlásnak.¹⁸

¹⁶ Ezenkívül a politikai „tisztogatás” is.

¹⁷ Phillips (2016)

¹⁸ Mivel Kowloon is a Kínai Népköztársaság területe, az emberek nem vándoroltak be más országba, talán helyesebb az átvándorlás szó használata.

Visszatérve a lakóházak magasságához, feltehetjük a kérdést: miért pont a 14 emelet vált elterjedtté? Ennek oka, hogy a már említett szomszédos Kai Tak repülőtérre érkező gépek miatt az ennél nagyobb magasság már nem volt biztonságos,¹⁹ tehát külső okok, nem pedig az önmegtartóztatás vetett véget a „torta” további növekedésének.

Szociológiai jellemzők

A legelső tényező, ami a később ismertetett egyéb jellemzők okozója is egyben, az az elképzelhetetlen zsúfoltság. A *South China Morning Post* újság illusztrációja szerint²⁰ a szóban forgó terület mindössze 126 × 213 méter, ami 26 838 négyzetméter, kerekítve 2,7 hektár. Összevetésképpen: a Margit-sziget területe 86 hektár, a Városliget pedig 100. Ebből is érződik Kowloon városnegyedének parányi mérete, amely lélekszáma viszont 1950-ben 2000, 1970-re már 10 ezer, 1980-ban elképesztő módon 30 ezerre ugrott, majd a tetőpontot 1990-ben érte el 50 ezer fővel.²¹ Utóbbi adattal kapcsolatban vannak eltérések, egyes álláspontok szerint 30 ezer fő volt a maximum,²² viszont bizonyos források 70 ezerre becsülik ezt a számot. Bármelyik is legyen igaz, a városnegyed méretének tudatában sokkolóan magas volt a népsűrűség. Ha elfogadjuk az 50 ezer fős csúcspontot, akkor beszorozva 1,8 millió fő/négyzetkilométer a népsűrűségi mutató. Hogy még jobban érzékeljük: Eger lakossága 2017-ben 54 ezer, Nagykanizsa lakossága 47 ezer fő. Képzeljük el e városok teljes népességét kevesebb, mint három hektáron.

Ez a zsúfoltság természetesen meghatározta az emberek mindennapjait. A 14 emelet magas lakótömböket a talajszinten szűk járdák szelték át, amelyek mérete 1–1,5 méter között mozgott. Az összes, járdákat ábrázoló fotón feltűnhet, így ezen a képen is, hogy mindig égnek a neoncsövek.

¹⁹ Smyth (2013)

²⁰ Carney (2013)

²¹ Souppouris (2013)

²² Carney (2013)

3. ábra: Mesterséges világítással felszerelt járdák. Forrás: Lambot–Girard (2014)

Ez nem azért van, mert a képek kivétel nélkül este készültek volna, hanem azért, mert napközben nem szűrődött be természetes fény a toronyházak sikátoraiba. A rizikós kerékpározást leszámítva más közlekedési módszer nem maradt a gyalogláson kívül, az áruszállításra is vödörök, vállra vehető teherhordó rudak vagy talicskák, kis kézikocsik szolgáltak. A járdákról nyíltak a különböző lépcsőházak, amelyek szintén elég szűkösek voltak. Érdekesség, hogy a talajszint felett az épületek gyakran összenőttek, így az egyik lakótömbből a másikba való átjutáshoz nem kellett lemenni a földszintre, mert a különböző összekötő folyosók, hidak vagy akár létrák segítségével ez a felsőbb szinteken akadálymentesen kivitelezhető volt. Ezt a megoldást egyfajta praktikussági ok szülte, hiszen képzeljük el azt a káoszt és zsúfoltságot (azonfelül, ami már a fejünkben van) akkor, amikor a csúcsidőben reggel és este emberek ezrei próbálják elhagyni az otthonukat vagy igyekeznek bejutni lakásukba az 1-1,5 méter széles járdákon.

A lakások felszereltsége, főleg a lakótelep kezdeti évtizedeiben, jónak számított. Bizonyos források szeretik azt emlegetni, hogy egy főre kevesebb mint egy négyzetméter jutott. Ha az 50 ezer főt elosztjuk a 27 ezerrel, akkor azt az eredményt kapjuk, hogy alig több mint fél négyzetméter jutott egy személyre. Ez az adat viszont megtévesztő lehet, hiszen a tortához hasonlító városnegyed területét kb. 14-gyel kell megszorozni, hogy megkapjuk a tényleges kihasználható felületet, és abból a járdák, folyosók, lépcsőházak és üzleti tevékenységre használt helyiségek kivonásával kapott eredményt elosztva arra jutunk, hogy egy főre kb. 6-8 négyzetméternyi lakásterület jutott. Ez természetesen így is egy nagyon alacsony érték. Egy átlagos lakás mérete 25-30 négyzetméter volt, de itt egy kétgyerekes család mellett nem ritkán a nagyszülők is helyet kaptak.²³ Általában 3 helyiséggel rendelkeztek: egy kicsi fürdőszobával, egy apró konyhával, a maradékot pedig egy minden más funkciót betöltő szoba foglalta el.

A lakásokon kívül mondhatni minden más is megtalálható volt a „tortában”: jellemzően a földszinten, az utcafrontokon működtek a különböző boltok. A földszinti nem utcafrontra nyíló, továbbá az alagsori szinten lévő helyiségekben raktárak és kis üzemek működtek, amelyek a textilgyártástól kezdve az élelmiszer-feldolgozáson keresztül a kézműves termékek előállításáig mindennel foglalkoztak. A tenger közelsége miatt a halból készült golyók az egyik legelterjedtebb ételnek számítottak, de működtek vágóhidak és húsfeldolgozó üzemek is. Az élelmiszer-ellátás és az ipari termelés mellett a szolgáltatások széles skálája is elérhető volt. Jellemzően a földszinten vagy az alsóbb emeleteken fodrászatok és szépségszalonok működtek, vegyesboltok és orvosi-fogorvosi rendelők is. Ezeknek a működését nem szabta keretek közé semmilyen jogszabály, és különböző kamarák sem működtek. Az nyitott rendelőt, aki csak akart, nem voltak követelmények előírva, és nem volt hatóság, amely ellenőrzést hajtott volna végre. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy mivel a Kínai Népköztársaságban lezajló kulturális forradalom miatt az értelmiségi réteg üldözésnek és nélkülözésnek volt kitéve, az ide bevándorló személyek között gyakran ténylegesen szakképzett emberek foglaltak helyet. Ezekre a magánrendelőkre szükség volt, hiszen nem működött állami kórház,

²³ Lambot (2007)

és társadalombiztosítás sem létezett. A kowlooni városnegyedbe gyakran Hongkong más részeiről is érkeztek, akik töredékéért vehették itt igénybe az egészségügyi szolgáltatásokat. Ezek pedig széles skálán mozogtak, a modern fogorvosi székekkel felszerelt helyi rendelőkben implantátumot vagy teljes műfogsort is kapni lehetett.²⁴

A hely szűke miatt minden négyzetmétert maximálisan ki kellett használni. Mivel egy kisebb városnyi emberről van szó, több ezer gyerek is élt itt, akiknek a felügyeletét és iskoláztatását meg kellett oldani. Általában a 3-5. emeleten több lakás összevonásával alakítottak ki iskolákat és óvodákat. A bevándorló értelmiségiek között tanár-emberek is voltak, így az oktatói gárda is biztosított volt. A teljes képhez az is hozzátartozik, hogy különböző jótékony szervezetek vagy egyházak is próbáltak segíteni, mint például az Űdvhadsereg vagy Isaac Liu²⁵ tiszteletes. Liu úr iskolát, idősek otthonát és egy klinikát működtetett, és egészen a terület kitelepítéséig használta a városnegyed egyetlen történelmi épületét, a „yamen”-t, ami régen a bíróságnak adott helyet.

Visszatérve a helyiségek maximális kihasználásához: gyakran az olyan lakásokat vagy épületrészeket, amelyeket nappal például iskolaként, óvodaként vagy irodának használtak, estére átalakították. Jobb esetben szerencsejáték-barlanggá, rosszabb esetben bordélyházzá. Ezek az úgynevezett multifunkcionális helyiségek nagyon jellemzőek voltak a toronyházakban.

Felmerülhet a kérdés: ha egy „város a városban” működött Hongkongban, hogyan voltak biztosítva a közművek? Elsőként az ivóvíz, mint a legalapvetőbb emberi szükséglet biztosítását ismertetem. Kezdetben ásott kutakból nyerték a vizet, ez az 1950-es évek jellemzője. Ekkoriban még vödrökben és edényekben hordták fel a lakásokba, de a népesség és az épületek számának (na meg az emeletek számának) növekedésével ez már nem volt elegendő, ezért kutakat fúrtak és a házak tetején elhelyezett tartályba pumpálták fel a vizet. Nagyon gyakran a kutak készítői korábbi vízfordók voltak, ami kezdetekben egy külön foglalkozás volt. A fúrt kutakból pumpált vízen kívül a városnegyeden kívüli vízvezetékekre való rákapcsolódás volt a második opció, és ez jellemzően a triádok keze munkáját dicsérte. A hongkongi vezetőség is megérezte az ivóvíz problémát, ezért végül pár nyilvános kutat telepített, amelyekből vezetékes víz folyt, ám ezekből 1987-re is összesen 8 darab volt a több tízezer lakosra és több mint 600 vállalkozásra. A vezetékes vízre viszont szükség volt, már csak azért is, mert a kutak vize ihatatlanná vált, még forralás után is, így főzésre sem volt alkalmas. A kutak vizének rossz minősége elvezet a szennyvíz-menedzsment kérdéséhez, amelyet szintén a külső városvezetés oldott meg az 1970-es évektől kezdve. Az addig csak a földbe szivárgó szennyező anyagok pedig a talaj alatt egy nagy mérgező tartályként felhalmozódtak, ezzel rontva a kutak vízminőségét.

Láthatjuk, hogy egy-két évtized után a hongkongi városvezetőségnek lépéseket kellett tennie, a víz és a szennyvíz kérdése mellett pedig az elektromos áram is a „be nem avatkozás” alóli kivételek közé tartozik. A kerozinnal működtetett lámpák és tűzhelyek

²⁴ Lambot-Girard (2014)

²⁵ Lambot-Girard (2014)

nagyon veszélyesek voltak, egy esetleges tűz pedig (a tűzvédelmi előírásoknak nyoma sem volt) szinte megállíthatatlanul továbbterjedt volna. Ez történt 1953-ban, amely után a tűz elharapódzása miatt 17 ezer ember vesztette el az otthonát.²⁶ A kormányzat felfedezte az elektromos áram fontosságát is, és a *China Light and Power* 1964-es jelentése szerint az elektromos vezetékekre már így is több helyen illegálisan rákapcsolódtak. Egy 1977-es újabb tüzesetet követően a hongkongi vezetőség végül szakemberek segítségével vezette be az áramot a városnegyedbe, a vezetékek elhelyezése pedig nem kis nehézséggel járt a kaotikus alaprajzok miatt. A talajszinten meg kellett emelni a járdák magasságát, és ez alá lefektetni a kábeleket. Az egymás lakásán átfutó, keszekusza hálózat kiépítése pedig nem kevés vitával járt a lakókkal.²⁷

A kínai szervezett bűnözői csoportok története, szerkezete és szervezeti kultúrája

A város nemcsak a sajátos földrajzi és jogszabályi helyzetével (pontosabban utóbbi hiányával), hanem az infrastruktúrájával is kedvező lehetőséget biztosított a bűnöző elemeknek. A kínai szervezett bűnözés három szintre osztható. A legalsó szintet az úgynevezett utcai bandák²⁸ képviselik, amelyek történelme az 1950-es évekre nyúlik vissza, helyileg pedig az Egyesült Államok nyugati partvidékére. Általában frissen érkezett, jövőkép nélküli fiatal bevándorlókat tömörített, és az utcai bandák gyakran álltak kapcsolatban a középső szintet képviselő tongokkal. Utóbbiak történelme megközelítőleg 100 esztendővel korábbra, az 1850-es évekre datálható, területileg pedig szintén az USA nyugati partvidéke a születési helyük. A tongok szintén Kínából érkezettek, kereskedőket és üzletembereket tömörítő csoportok voltak, amelyek kölcsönös segítségnyújtási és önvédelmi szervezatként funkcionáltak.²⁹ Az imént ismertetett két szint viszont sem időpontilag, sem helyszíniileg nem kapcsolódik Kowloonhoz, csak annyiban, hogy az Egyesült Államokba induló migránsoknak fontos gyülekező- és kibocsátóközpontja volt Hongkong.

A téma szempontjából a legrelevánsabbak a felső szintet képviselő triádok, ezért ezeket részletesebben is ismertetem. A legelterjedtebb vélemény szerint 1674-re, a Qing-dinasztia hatalomátvétele után pár évtizeddel későbbre datálható a kialakulásuk. Más álláspontok a Krisztus utáni évszázad első felére, míg egyesek az I. és II. világháború közötti időszakra vezetik vissza keletkezésüket. A szervezett bűnözéssel való azonosításuk később jelent meg, kezdetben politikai céllal működő titkos társaságok voltak, amelyek célja a Qing-dinasztia megdöntése és a Ming-dinasztia restaurációja.³⁰ Ennek érdekében számtalan kisebb és nagyobb volumenű felkeléseknek³¹ aktív

²⁶ Smart (2006)

²⁷ Lambot-Girard (2014)

²⁸ Kelly-Chin-Schatzberg (1994) 217–220.

²⁹ Kelly-Chin-Schatzberg (1994) 214.

³⁰ Ezt tükrözi jelmondatuk, a „*fan Qing fu Ming*” – 反清复明 is, amelynek jelentése „ellenezd a Qing-et, restauráld a Ming-et”.

³¹ Gier (2014) 226.

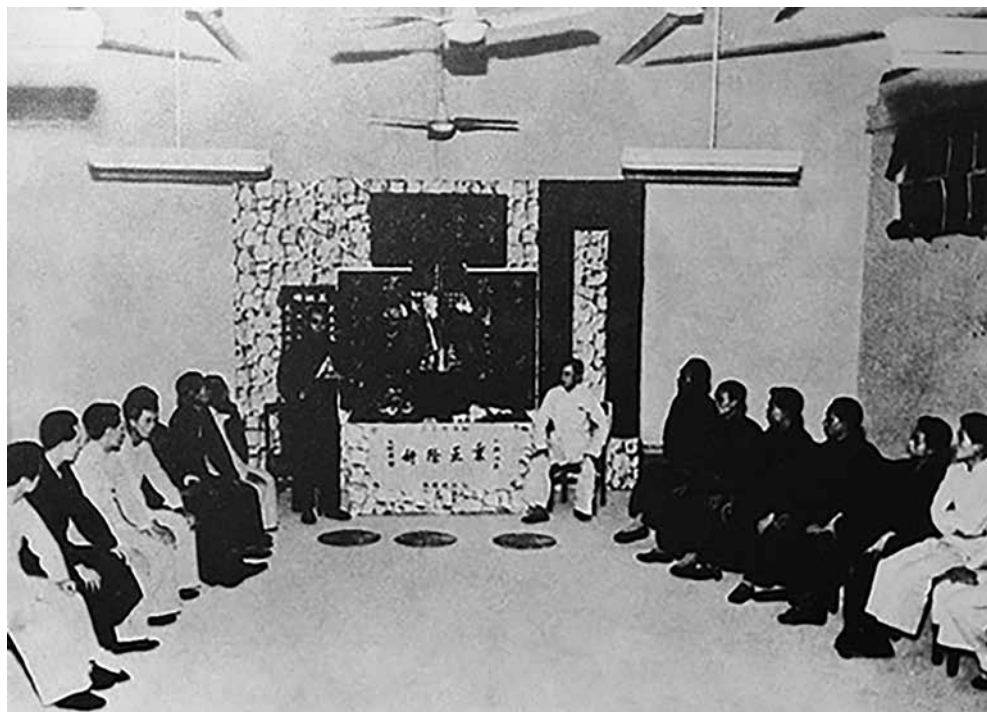
résztvevői, támogatói, akár kezdeményezői voltak. Az évszázadok folyamán egyfajta Robin Hood-imidzszt kiépítő titkos testvériségek tagjai között megjelentek köztörvényes bűnözők is, viszont a triádok szervezett bűnözéssel való azonosítása főleg a két világháború közötti Kína viharos időszakára tehető.

A szervezeti felépítésük sajátos, a triád legfelső vezetője egy *Shan Chu* nevű személy, szó szerinti jelentése „hegyi mester”. A szervezeten belül egyfajta despotaként funkcionál, ő mondja ki a végső szót a belügyekben, szervezeten kívüli kérdésekben, a gazdasági és pénzügyi témákban is. Második a rangsorban a *Fu Shan Chu*. A *Fu* szó az „al” vagy „helyettes” megnevezésére utal, tehát rá alvezérként tekinthetünk. A harmadik szintet két érdekes tisztségviselő jelenti. Az egyik a *Heung Chu*, azaz a „Tömjénmester”. Ő egyfajta papként funkcionál, és szerepe a különböző rituálék, mint például a beavatási ceremóniák levezetése, és a csoport spirituális vezetése. A másik a *Sin Fung*, az „Élharcos”, akinek feladata a „birodalom” kiterjesztése, viszont nem ő a katonák vezetője. A negyedik lépcsőn helyezkedik el a *Pak Tsz Sin*, a „Fehér Papírlegyező”, ő a szervezet kvázi gazdasági igazgatója és személyügyi vezetője. A *Hung Kwan*, azaz a „Vörös Cölöp” a katonák vezetője, ő tervezi és vezeti a harcokat az ellenséges szervezetekkel szemben. Üresedés esetén ebből a pozícióból kerül ki leggyakrabban a *Shan Chu*. A *Choi Hai*, fordításban a „Fűszandál” a legfőbb hírvívő, aki közvetít a titkos társaság és a kívülálló egyének, szervek között, azaz egyfajta kiemelt diplomata szerepét tölt be. Hatáskörébe tartozik az üzenetek átadása, találkozók megszervezése, az érintettek értesítése, felek közötti közvetítés. Viszont nem ő a szervezet „külpolitikájának” meghatározója, a terjeszkedés például az Élharcos feladata, de ebben is a *Shan Chu* mondja ki az utolsó szót.

A hierarchia legalján állnak a *Blue Lantern*, vagyis „Kék Lámpás” nevet viselő személyek. Ők leginkább tagjelöltekként határozhatóak meg, akik hűséget fogadtak a triádnak, de még nem mentek át a Hung Mun szertartáson, ami egy beavatási rituálé a teljes értékű taggá váláshoz. Ezután lesznek általános tagok, vagyis 49-esek.³²

Egy triád vezetőinek gyűlését örökölte meg az alábbi fotó. A neonlámpákból és ventilátorokból látszik, hogy bár már jócskán a 20. században járunk, még mindig a tradicionális öltözetüket viselik.

³² Tat-wing (2001) Appendix B, Appendix C.

4. ábra: Egy triád vezetőinek gyűlése. Forrás: Lambot–Girard (2014)

A csoport működésének legfontosabb szabályzata 36 parancsot tartalmaz, amely három viszonyrendszerre terjedt ki: a tagok közötti, a tag és a szervezet közötti, továbbá a tag és más tagok családja közötti kapcsolatra.³³ A rendelkezések a tagok között megtiltanak minden jellegű testi vagy vagyoni sérelemközítást, az árulást, továbbá figyelmeztetési kötelezettséget írnak elő arra az esetre, hogyha egy tagot keresnek a hatóságok, és kötelező a kölcsönös segítségnyújtás. Egyes szabályok a szervezet iránti feltétlen hűséget, őszinteséget, becsületességet és akár a büntetés elfogadása árán történő titoktartást írják elő. A triád tagok családjával kapcsolatban is kötelező a segítségnyújtás fizikálisan és anyagilag, továbbá külön védik a női hozzátartozókat. Fontos, hogy a családtagok sem tudhatnak a triád belső ügyleteiről. Minden egyes szabály megszegését a „jogalkotó” halálbüntetéssel szankcionálja.

Peter Yam Tat-wing szerint a triádok szerkezete mára átalakult,³⁴ a modern változatban a tradicionális tisztségek eltűntek vagy megváltoztak, a szerkezet kevésbé militarista és hierarchikus. Szervezeti kultúrájukban a titokzatosság fontos szerepet tölt be. Mr. Tat-wing³⁵ tanulmányában azt írja, hogy az ezt szolgáló különböző

³³ Black (1992) 86.

³⁴ Tat-wing (2001) 33.

³⁵ Korábban a hongkongi rendőrfőnök műveleti helyettese.

ceremóniák, szokások mára háttérbe szorultak vagy leegyszerűsödtek, viszont a triádok mégis próbálják fenntartani az őket körüllegő misztikumot.³⁶

A Kínai Népköztársaság kikiáltása után (1949) a Kínai Kommunista Párt kegyetlenül fellépett a triádok, vagy kínai nevén „fekete társadalmak” (*hei shehui* – 黑社会) ellen. A legtöbb triád Tajvan szigetére, Makaóra és Hongkongba menekült. Természetesen más országok is népszerűek voltak – például Egyesült Államok, Egyesült Királyság –, de általában előbbi három volt a földrajzi mobilitás első lépcsője.

A bűnszervezetek elleni szigorú politikai fellépéssel párhuzamosan, klasszikus rendészeti módszerekkel folyt a rendőrség és a titkosszolgálatok által a szervezetek, társaságok szabad lábon maradt tagjainak elűldözése az országból. A nagyságrendet jól mutatja, hogy ezt követően mintegy 300 ezer triád tagról beszélhetünk Hongkongban. Korábban is jelentős volt a jelenlétük a városállamban, a két világháború között több mint 300 triád társaság létezett, napjainkban még mindig 50 szervezetről beszélhetünk, amelyből 14 rendszeresen kerül a hatóságok látókörébe.³⁷ Érdekes viszont a kínai mondás, miszerint: „*zai Zhongguo meiyou heishehui, danshi you hongshehui*” – „Kínában nincs fekete társadalom, viszont van vörös társadalom”.³⁸

Triádok tevékenysége

A Hongkongba érkező triádoknak szinte tálcán kínálta magát a lehetőség, hogy ebbe a városi dzsungelbe bevessék magukat, amellyel szemben a hongkongi hatóságok részéről a non-intervenció elve érvényesült. A szerencsejáték és a prostitúció a mindennapok részévé vált, ezenkívül az élet és testi épség, továbbá a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények is elszaporodtak. A legfontosabbnak azonban a kábítószer-kereskedelmet tartom, amely a mai napig globális szinten a legnagyobb hasznot hajtó illegális tevékenység, amelyet a fegyverkereskedelem és az új felszálló kategória, a kiberbűnözés követ. A kowlooni városnegyed egyik utcáját a beszélt nyelvben csak „Heroin-sétánynak” nevezték,³⁹ és a különböző ópiumbarlangok is átszőtték a város szövetét. Utóbbiakat a nem helyiek és a külföldiek is látogatták. Egy ópiumbarlangot szemléltet az alábbi ábra, amelyen megfigyelhető a Qing-dinasztia alatt jellemző férfi hajviselet, annak ellenére, hogy a kép 1950-ben készült.

³⁶ Tat-wing (2001) 34.

³⁷ Chu (2005)

³⁸ 在中国没有黑社会，但是有红社会

³⁹ Lunde (2005) 115.

5. ábra: Ópiumbarlang az 1950-es évekből. Forrás: Lambot–Girard (2014)

Az ópium Kína történelmében már kétszer is katonai konfliktushoz vezetett, az első és a második ópiumháború formájában. A Kínai Népköztársaság pedig vasszigorral lépett fel a kábítószerek ellen, a jelenleg hatályos kínai büntető törvénykönyv⁴⁰ szerint is kiszabható (1000 gramm fölötti heroin esetében) a készítésért, csempészésért, szállításért és kereskedelemért a halálbüntetés. Az 1950-es években még szigorúbb szabályok, és az effektív állami fellépés miatt a triádoknak el kellett hagyniuk az anyaországot, rengetegen ide helyezték át bűnös tevékenységüket. A kábítószer-kereskedelem szempontjából előnyös a Thaiföld–Laosz–Mianmar határainak találkozásánál elhelyezkedő, „arany háromszögnek” nevezett elszeparált terület,⁴¹ amely a legnagyobb ópiumot termelő terület volt, amíg Afganisztán meg nem előzte a rangsorban.

⁴⁰ Criminal Law of the People's Republic of China, Order of the President (Jiang Zemin) of 1997, No. 83., Article 347.

⁴¹ Gluckman (1995)

A triádok szerepe az öngazgatásban

A triádokkal kapcsolatban Kowloon esetében nem csak a kábítószer-kereskedelemre, a prostitúcióra vagy a szerencsejátékokra kell gondolnunk. A kínai szervezett bűnözés másik jellemző vonása, a védelmi pénzek szedése is rendszeres volt, továbbá a teljes hatósági kontroll nélkül működő ingatlanpiacon is teret nyertek. Ami viszont máshol nem mondható el róluk, az a közművek igazgatásának irányítása. A már említett non-intervenció alóli kivételek közé tartozik a vezetékes víz- és áramellátás, továbbá a szennyvíz és szemétszállítás megoldása. Előbbi kettő esetében gyakran a triádok már korábban rácsatlakoztak a föld alatt futó csövekre, viszont a hongkongi kormányzat által bevezetésre kerülésük után a közművek igazgatása nem volt meghatározott. Így ezekre is rátelepedtek a triádok, és a minden ember számára létszükségletnek számító szolgáltatásokkal egy hatalmas piacot nyertek. Az ingatlanpiacon való megjelenésük esetében az áram- és vízellátás biztosításával tették csábítóvá lakásaikat. A triádok vezetékes vízával a magánvállalkozók próbálták pumpás kútjaikkal felvenni a versenyt, viszont a triádok szabályokat hoztak a meghatározott árakról és áremelésekről, amihez erősen ragaszkodtak. Ezt mutatja egy triádvezető nyilatkozata is 1980-ból: „Ha bárki az áremelés elleni tiltakozás élére áll, azt feldaraboljuk a tömeg előtt.”⁴² A nem szokványos piacszabályozási eszköz megtette a hatását, és amikor már érezni lehetett a városnegyed közelgő végét, a triádok eladták vagy áttelepítették üzleti tevékenységüket máshova, de a vízmenedzsmentről nem mondtak le. A több tízezer lakos és megközelítőleg 600 üzem kutakból való ellátása lehetetlen, és valószínűleg a hongkongi vezetőség szemet hunyt a törvénytelen vagy törvényen túlmutató eszközökkel megoldott kérdésben Kowloon esetében.

Egyes beszámolók szerint a rendőrség csak rohamosztagokkal és csapatszallító járművekkel mert behatolni a negyedbe – mint kiderült, ez nem teljesen igaz. Rendszeres járőrtevékenység zajlott a városban, a *City of Darkness* című könyv készítői⁴³ pedig egy volt járőr tapasztalatait is megírták, aki idős- és gyermekkorú prostituáltokról és rengeteg ópiumfüggőről számol be. Az interjúban azt állítja, hogy a város minden részét bejárták a járdától a tetőig, és tisztában voltak a bűnügyi helyzettel. Viszont a közművek mellett a rendvédelemben is kvázi részt vettek a triádok, az interjúalany beszámol arról, hogy Chan Sup, a Sun Yee On triád vezető beosztású tagjának többször is segítségét kérték „bizonyos problémák megoldásában”, és olyan is előfordult, hogy a rendőrök a negyedbe való belépése nélkül a triádok intézkedtek. Erre példaként bizonyos kábítószerrel kapcsolatos rajtaütéseket említ, amikor is a triádok ezt végre is hajtották és biztosították a rendőrségnek a célszemély átadását. Egyes esetekben pedig a kapcsolati háló ellenére is tehetetlen volt a rendőrség. Ez az együttműködés viszont mind törvényességi, mind pedig ésszerűségi dilemmákat felvet.

⁴² Lambot–Girard (2014)

⁴³ Ian Lambot és Greg Girard 1999-ben kiadott könyve, akik évekig tanulmányozták Kowloon Walled City történelmét. A könyvtári és levéltári kutatásaik mellett 32 mélyinterjút és több mint 320 fotót készítettek a városnegyedről annak lebontása előtt. 1990-ben egy rendőrrel készítettek interjút, aki 1985–90 között járta Kowloon utcáit.

Kowloon pusztulása

A növekvő zsúfoltág és bűnözés miatt a városnegyed helyzete folyamatosan romlott, és érdekes módon végül a Kínai Népköztársaság és az Egyesült Királyság közösen döntött arról, hogy ezt a városrészt fizikálisan fel kell számolni a probléma végleges megoldása érdekében.⁴⁴ A lakosság kitelepítése 1991-ben kezdődött meg és egy évig tartott. Az itt élők kártalanítására 2,7 milliárd hongkongi dollárt⁴⁵ költött a kormány,⁴⁶ mégis volt olyan, aki annyira ragaszkodott régi lakásához, hogy erőszakkal kellett kilakoltatni. Ezután 1993 és 1994 között lebontottak minden épületet, helyük zöldfelületté vált, és a *Kowloon Walled City Park* nevet viseli. A városrész épületei közül az egyetlen történelmi építmény, a „yamen”, a korábbi bírósági épület maradt fenn. Ezenkívül egy fémből készült makett állít még emléket a múltnak. Hongkong 1997. július 1-jén pedig újra a Kínai Népköztársaság felségterülete lett, ezzel véget ért a 99 évre szóló ingyenes bérleti szerződés, egyben a 156 esztendő brit jelenlét.

Kowloon hatása és emlékezete

A már említett bírósági épületen és maketten kívül a médiában és a térség lakosságának köztudatában még jelen van az egykori zsúfolt városrész. Taishiro Hoshino, japán művész először csak kisméretű replikákat készített⁴⁷ róla, majd végül csapatával a postaládáktól kezdve a falfirkákig hiteles másolatot produkált, amely a *Kawasaki Warehouse* nevet viselő szórakoztatóközpont lett Japánban. Még a szemetet is Kowloonból exportálták.⁴⁸ Rajta kívül filmrendezőket is megihletett a környezet, a *Véres játszma* c. film forgatásához még a lebontása előtt felhasználták a helyszínt, de a *Batman: Kezdődik* c. film rendezője, Christopher Nolan is merített innen bizonyos jelenetekhez. A városnegyed továbbá megjelent már videojátékokban és a *City of Darkness* nevű képregénysorozatban is, a felszámolása előtt pedig több fotós is bejárta, hogy dokumentálja az utókornak.

⁴⁴ Habár valószínűleg nem az államok közötti harmónia vagy az önzetlenség szülte ezt a megállapodást, hanem az, hogy a Kínai Népköztársaság jól járt azzal, hogy a régi kormány végzi el a feladatot, hiszen pár év múlva visszakerül hozzá egész Hongkong.

⁴⁵ Jelenleg 1 HKD = 32 HUF, de természetesen figyelembe kell venni, hogy az infláció miatt az összeg a '90-es években jóval többet ért, mint napjainkban.

⁴⁶ Kitching (2016)

⁴⁷ Lambot-Girard (2014)

⁴⁸ Campbell (2013)

Záró gondolatok

Hongkong ezen miniatűr, de annál érdekesebb világa rengeteg történetet rejt magában. Ezeket részben sikerült feltárni, viszont így is csak a téma felszínét kapargatjuk. Erre a sajátos városnegyedre tekinthetünk úgy, mint egy hatalmas volumenű társadalmi kísérletre. Mi történik akkor, ha nem létezik államapparátus, ha az állam elengedi az emberek kezét? Kowloon történelme rávilágít arra, hogy ez akár működhet is, bár azokat a körülményeket, amelyek között a lakosság töltötte mindennapjait, nehezen lehet emberinek nevezni.

A sokszor *törvények nélküli városként* emlegetett városnegyed, mint a Kínai Népköztársaság területe, rendelkezett jogszabályi háttérrel, viszont ezek területi hatálya nem érvényesült. A földrajzilag elvágott, aprócska terület kezdetben tényleg irányítás nélküli volt, ám a lakosság robbanásszerű növekedése magával vonta a szervezés és a településigazgatás igényét. Ez valamelyest sikerült is, ám a végeredményt nem nevezhetjük önkormányzatnak, hanem egyfajta informális öngazgatásnak, amelyet a szervezett bűnözői csoportok gyakoroltak.

A történelem rávilágít arra is, hogy létrejöhet egy ilyen öngazgató közösség, ami akár lehet önálló is (a kettő nem ugyanaz), de e példa vonatkozásában már csak földrajzi adottságok és a roppant magas népsűrűség miatt is lehetetlen az, hogy egy teljesen elszigetelt, autonóm csoportról beszéljünk. A városrész szociológiai jellemzésében kifejtettek tükrében láthatjuk, hogy a non-intervenció elve alól több kivétel is akad. Ezek viszont főleg az olyan kockázatok, mint például egy tűzvész, mérgezés vagy járvány kitörése miatt születtek, a szükség és a megelőzés elve szülték, ám a kormányzat a szolgáltatások igénybevételének lehetőségén túl többet nem adott. Mind az ingatlanok, mind a közművek, vagy akár a rendvédelem területén is jelentős térhez jutottak a szervezett bűnözői csoportok, amely helyzet a jogállamisággal vagy a jogbiztonsággal köszönő viszonyban sincs, de szemet hunytak felette.

IRODALOMJEGYZÉK

- Chu Yio Kong (2003): Hong Kong triads after 1997. *Trends in Organized Crime*, Vol. 8. No. 3. 5–12.
- Black, David (1992): *A kínai maffia – Jönnek a triádok*. Budapest, Háttér Kiadó.
- Eitel, E.J. (1895): *Europe in China*. London, Luzac & Company.
- Lambot, Ian (2007): *Life in Kowloon Walled City*. United Kingdom, Watermark.
- Lunde, Paul (2005): *Titokzatos alvilág – A nemzetközi bűnszervezetek működése belülről*. Budapest, Aréna Kiadó.
- Nicholas F. Gier (2014): *The origins of religious violence: An Asian Perspective*. London, Lexington Books.
- Robert J. Kelly – Ko-Lin Chin – Rufus Schatzberg (1994): *Handbook of Organized Crime in the United States*. Westport, Greenword Press.
- Sinn, Elizabeth (1987): Kowloon Walled City: Its origin and early history. *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch*, Vol. 27. 30–46.
- Smart, Alan (2006): *The Shek Kip Mei Myth: Squatters, Fires and Colonial Rule in Hong Kong*. Hong Kong, Hong Kong University Press.

- Szunomár Ágnes (2003): Kína, avagy a XXI. század szuperhatalma. *Tudományos Közlemények*, 3. évf. 2. sz. 175–197.
- Yam Tat-wing, Peter (2001): Triads. In Mikinao Kitada ed.: *United Nations Asia and Far East Institute for the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders Resource Material Series*, No. 58. Tokyo, UNAFEI.

Internetes források

- Cambri, Jak (2007): *Overseas Chinese in UK*. Forrás: www.chinatownology.com/overseas_chinese_uk.html (2017. 08. 15.)
- Campbell, Kelsey (2013): *Hong Kong's Infamous Kowloon Walled City Rebuilt as Amusement Park*. 2013. 09. 16. Forrás: gizmodo.com/hong-kongs-infamous-walled-city-recreated-as-a-japanes-1325344791 (2018. 01. 13.)
- Carney, John (2013): *Kowloon Walled City: Life in the City of Darkness*. 2013. 03. 16. Forrás: www.scmp.com/news/hong-kong/article/1191748/kowloon-walled-city-life-city-darkness (2017. 12. 20.)
- Dominiczak, Peter (2013): *Most immigrants to the UK now come from China, figures show*. 2013. 11. 28. Forrás: www.telegraph.co.uk/news/uknews/immigration/10480785/Most-immigrants-to-the-UK-now-come-from-China-figures-show.html (2017. 08. 15.)
- Gluckman (1995): *Where has all the opium gone?* Forrás: www.gluckman.com/BurmaBorder.html (2018. 01. 12.)
- Kitching, Chris (2016): *Inside the fortress city*. 2016. 05. 22. Forrás: www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-3600482/Kowloon-Walled-City-blighted-overcrowding-poverty-crime.html (2018. 01. 12.)
- Lambot, Ian – Girard, Greg (2014): *City of Darkness-Revisited*. Forrás: cityofdarkness.co.uk/category/the_book/ (2018. 01. 13.)
- Phillips, Tom (2016): *The Cultural Revolution: all you need to know about China's political convulsion*. 2016. 05. 11. Forrás: www.theguardian.com/world/2016/may/11/the-cultural-revolution-50-years-on-all-you-need-to-know-about-chinas-political-convulsion (2018. 01. 13.)
- Smyth, Sara (2013): *Incredible pictures show exactly why the world's most dangerous airport in Hong Kong was shut down 15 years ago*. 2014. 08. 30. Forrás: www.scmp.com/magazines/post-magazine/article/1581649/kowloon-walled-citys-fight-exist (2018. 01. 09.)
- Souppouris, Aaron (2013): *Life in Kowloon Walled City, the self-sustaining city of darkness*. 2013. 04. 20. Forrás: www.theverge.com/2013/4/20/4245414/life-in-kowloon-walled-city-the-self-sustaining-city-of-darkness (2018. 01. 09.)

Jogforrások

- Criminal Law of the People's Republic of China, Order of the President (Jiang Zemin) of 1997, No. 83., Article 347.
- Ordinance No. 12. of 1845 – Triads and secret societies ordinance

ABSTRACT

Kowloon: Self-governing Community Interwoven with Organized Crime

PETZ Dávid

A small part of a district of Hong-Kong used to be the most densely populated area in the world. It was called "Hong-Kong Walled City", and because of its particular legal and geographical position, it became a place without administration, without laws and rules. The area without regulations, which was smaller than 3 hectares, was the home of tens of thousands of people. How could a community like that exist and what role did the organized crime groups play in its life? The author tries to answer these questions from the perspective of history, sociology and criminology, and in the meanwhile, introduce the specifics of everyday life as well.

Keywords: Hong-Kong, Kowloon, Triads, organized crime, self-management, China

A kiberbűnözés aktuális trendjei¹

SIMON Béla²

Az előadás és a kapcsolódó cikk tárgya A kiberbűnözés elleni fellépés egyes kérdései a rendészeti szerveknél címmel indult kutatás egy szeptet mutatja be. Szükséges a bűncselekmények és a bűnüldözés jelenlegi helyzetének feltárása és a legjobb nemzetközi gyakorlatok felkutatása. Cél a magyar rendészeti szervek számára olyan javaslatok kialakítása, amelyek a belföldi és a nemzetközi együttműködés, az oktatás, a kutatás-fejlesztés, a jogalkotás, és a jogalkalmazás hatékonyságnövekedését eredményezhetik. A teljes vizsgálatból az előadás célja a kutatási részeredmények ismertetése.

Kulcsszavak: kiberbűnözés, kiberbűncselekmények, számítógépes bűnözés

Mint általában egy kutatás megkezdésekor – úgy esetünkben is – fontos körülhatárolni a vizsgált területet. Egyrészt elkülöníteni más hasonló kutatásoktól, másrészt számba venni mindazon kérdésköröket, amelyekre a választ keressük. A cél, hogy az olvasó se kevesebbet, se többet ne kapjon, mint amire ígéretet adtunk a cím alapján. Így tehát első kérdésként felmerül, hogy mit is érthetünk a kiberbűnözés alatt?

Kiberbűnözés általános definíciója szerint – amit lehet a számítástechnikai bűnözés egyfajta szinonimájaként is értelmezni – a kibertérrel összefüggésben elkövetett bűncselekmények összessége. Ebben az értelemben viszont szinte minden bűncselekmény kapcsolódik a kibertérhez, mert alig van olyan büntető törvénykönyvi tényállás, amelyet ne lehetne infokommunikációs eszközzel elkövetni.

A bűnözés, kriminalitás nem jogi fogalom, hanem egy társadalmi tömegjelenség. Számos kriminológiai és más fogalommal leírható,³ de esetünkben azon deviáns viselkedések összefoglaló megnevezése, amely egy adott helyen, meghatározott időn belül elkövetett összes bűncselekményt írja le. A bűncselekményi kategória már sokkal egyértelműbben körülírható, hiszen Büntető törvénykönyvünk⁴ leglényegesebb feladata ennek meghatározása. Törvényünk értelmében bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli. Itt ismét elidőzhetünk egy gondolat erejéig, hiszen a kibertérhez

¹ A Nemzeti Köszolgálati Egyetem Doktorandusz Önkormányzatának A Magyar Tudomány Ünnepe rendezvényso-rozat részeként 2017. november 22-én megrendezett, „A Haza Szolgálatában” című doktoranduszkonferenciáján el-hangzott előadás szerkesztett változata.

² SIMON Béla dr., r. őrnagy, tanársegéd, NKE Rendészettudományi Kar, Bűnüldözési és Gazdaságvédelmi Tanszék
Béla SIMON dr., police major, assistant lecturer, NUPS Faculty of Law Enforcement, Department of Law Enforcement
and Economic Crime
orcid.org/0000-0002-1555-3690 simon.bela@uni-nke.hu

³ Kiss-Parti (2016) 491–517.

⁴ 2012. évi C. törvény 4.§ (1) bekezdés.

kapcsolódó bűncselekmények esetén, amelyek a szabályozási területüket illetően nagyon frissnek számítanak.⁵ Ennek köszönhetően messze nem egyértelmű annak meghatározása sem, hogy e téren mit minősítünk társadalomra veszélyesnek. Egy emberi testet sértő magatartás egyértelműen skálázható. A könnyű testi sértést el nem érő sérelem például csak valamilyen többlet körülmény esetén válhat bűncselekménnyé (tettleges becsületsértés, garázdaság). A sérelem súlyosságával párhuzamosan pedig lehetőség van büntetések pontos meghatározására.

A kibertérben elkövetett jogsértések azonban nem ennyire egyértelműen skálázhatók és a jogalkotó szándékának pontos letükrözése sem egyértelmű a jogalkalmazók számára.

Az 2017-es év jelentős közérdeklődésre számot tartó ügyében egy 18 éves személy észlelte, hogy egy közlekedési vállalat online jegyértékesítési rendszerében jelentős biztonsági rés található. Ezt először a közlekedési vállalat irányába közölte, majd nem sokkal később nyilvánossá tette az interneten. A rendszert fejlesztő vállalkozás feljelentést tett, majd az ügyben a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda információs rendszer vagy adat megsértése vétség elkövetésének megalapozott gyanúja miatt indított nyomozást. Utóbb az eljárást a társadalomra való veszélyesség hiánya miatt megszüntették.

Hasonlóan az etikus hackerek működésével összefüggő jogértelmezési problémát okozott a 2017-es év végén egy postaforgalmi vállalkozás online rendszerének sérülékenysége.

Ezek a folyamatok egyfajta precedens jellegű jogértelmezést adtak a jogalkalmazók számára, de nem nyugtatták meg az IT-biztonsággal, szoftverfejlesztéssel, üzemeltetéssel foglalkozó szakembereket, hiszen egyfajta üzenetként szólnak a társadalom széles rétegei irányába, hogy büntetlenül lehet biztonsági réseket keresni és tulajdonképpen szinte minden hacker nevezheti magát etikus hackernek, ha érdekei úgy kívánják.

A gondolat lezárásaként a tanulmány szerzője indokoltnak látja a büntetőjogi kérdés végleges rendezését vagy jogalkotói (törvényi, rendeleti úton), vagy jogalkalmazói (bírói határozat, ügyészségi állásfoglalás stb.) oldalról.

Az élet azonban nem áll meg és a jogalkotás hosszadalmasabb megoldásaira várva a piaci szereplők is lépéseket tettek. Felgyorsultak a „bug bounty”⁶ programok, illetve a „responsible disclosure agreement”⁷ módszer bevezetésével kapcsolatos folyamatok.

Talán a leglényegesebb azonban, hogy a Kormányzati Eseménykezelő Központ (GovCERT) megnyitotta honlapján az „Anonim bejelentés etikus hekkereknek” felületet. A csak ide érkező bejelentések valóban kizárta teszik, hogy sérülékenységet felismerő személy a sérülékenységre vonatkozó információk közreadásával bűnös ma-

⁵ Összevetve a büntetőjog által érintett klasszikus területekkel: emberiség elleni, háborús, élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények stb.

⁶ Szoftverfejlesztők, üzemeltetők előre deklarált szerződéses szabályrendszer mellett engedik a sérülékenységek kontrollált feltárását, akár pénzbeli jutalmazásért cserébe is.

⁷ Egy közzé tett felhívás/megállapodás alapján tipikusan nulladik napi sérülékenységet/hibát lehet a tulajdonos és üzemeltető felé kommunikálni privát, és lehetőleg titkosított csatornán. Csak abban az esetben lehet a hibát nyilvánossá tenni, ha a cég hosszú idő után sem reagál a megkeresésre.

gátartást kövessen el. Természetesen, ha ezzel párhuzamosan azt más módon is publikussá teszi, úgy a károkozási szándék valószínűsíthető. Úgyszintén büntetőjogi felelősséget vet fel, ha sérülékenységi kutatását végző személy az információs rendszerbe az információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés megsértésével vagy kijátszásával jogosulatlanul belép, az információs rendszer működését jogosulatlanul akadályozza, vagy az információs rendszerben lévő adatot jogosulatlanul megváltoztatja, törli vagy hozzáférhetetlenné teszi.⁸

Az eddig leírtakból látható, hogy a bűnözés pontos meghatározása e területen akadályokba ütközik, de ha elvonatkoztatunk attól a problémától, hogy a kibertérhez kapcsolódó bűncselekmények megállapíthatóságának kritériuma képlekeny, és csak azt vesszük figyelembe, hogy mi az, amit Magyarország statisztikai rendszere e bűncselekményi körhöz regisztrált, akkor azt gondolhatnánk, hogy könnyen tudunk trendvonalakat felmutatni az elmúlt időszakra.

A címben foglalt „kiberbűnözés” kifejezés egy másik oldalával is érdemes foglalkoznunk.

Bár a kibertérre vonatkozóan találunk jogszabályi körülírást,⁹ de annak egységes fogalmi leírása nem megoldott. Mennyiben része e kibertér fizikai összetevőinek a hálózati eszközök, szoftverek összessége? Mit értünk a kibertér virtuális összetevői alatt? Részét képezik-e az internethez nem kapcsolódó hálózatok? Számos kérdés merül fel, amelynek kimunkálása nem e tanulmány célja.¹⁰

Esetünkben a kibertérrel érintő bűncselekményeket a gyakorlati megfontolásokat alkalmazó szervezetek – különösen az Europol – gyakorlata alapján tarjuk célszerűen besorolhatónak.

Az Europol az általa lényegesnek tartott bűncselekményeket, nemzetközi bűnügyi együttműködést segítő eljárásokat elemző projektekben (*analysis project* – AP / korábban *analysis work file* – AWF) kezeli. Itt a vagyonvisszaszerzéstől az egyes kábítószer fajtákon át számos projekt él – jelenleg 28 darab. Egy ilyen elemző projektnek külön „kezelő személyzete” van, akik a beérkező adatokat elemzik, értékelik és az eredményeiket az érintett hatóságok támogatására megküldik.

Az Europol Kiberbűnözési Kompetencia Központja (EC3) három ilyen AP-t kezel:

- *AP Cyborg* – támogatja az EU-ban a kritikus számítógépes és hálózati infrastruktúrákat érintő számítógépes bűnözés elleni vizsgálatokat.
- *AP Terminal* – a nemzetközi elektronikus és online fizetési csalások felderítésén dolgoznak.

⁸ Btk. 423. § – információs rendszer vagy adat megsértése.

⁹ Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról szóló 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat 1.3. pontja: „A kibertér globálisan összekapcsolt, decentralizált, egyre növekvő elektronikus információs rendszerek, valamint ezen rendszereken keresztül adatok és információk formájában megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok együttesét jelenti.”

¹⁰ Bővebben: Munk (2017)

- *AP Twins* – elemzési projekt támogatja a gyermekek szexuális kizsákmányolásával és visszaélésekkel járó bűnözés minden formájának megelőzését és leküzdését.¹¹

Az Europol más szervei által kiberbűnözéshez kapcsolódóan kezelt AP-i:

- *AP Copy* – amely támogatja a szellemi tulajdonjogokkal kapcsolatos bűncselekmények megelőzését és az azok elleni küzdelmet.
- *AP Check-the-Web*¹² – a nyílt internetforrások figyelemmel kísérése és értékelése az iszlamista terrorizmus ellen.
- *AP Apace* – különféle csalási cselekményekkel szembeni fellépés (jellemzően online csalások).¹³

Tehát azt jelenthetjük ki, hogy ezekhez a kiberbűncselekményi kategóriákhoz kapcsolódóan egyértelműen besorolhatók a magyar bűnügyi statisztika egyes tényállásai, amelyekből következtetéseket vonhatunk le. Sajnos azonban ez nem így van. A Bűnügyi Statisztikai Rendszer¹⁴ adataiból nem különíthetők el a kérdéses kategóriák.

A vizsgált tényállások és azok statisztikai adatai 2013. évtől kezdődően:

Gyermekepornográfia

2013 – 5225 (4892 Nógrád megye)

2014 – 142

2015 – 334

2016 – 272

2017 (január–szeptember) – 1277 (1153 Heves megye)

Az esetszám nagy mozgásokat mutat, de a legnagyobb kiugrásokat 2013-ban és 2017-ben egy-egy ügycsoport eredményezte.

Bankkártyához kapcsolódó visszaélések

- *Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése*

2013 – 3

2014 – 1

2015 – 3

2016 – 3

2017 (január–szeptember) – 1

Statisztikailag nem jelentős tényállás.

¹¹ Az elmúlt időszakban nagy számban valósítottak meg olyan módon gyermekbántalmazásokat, hogy annak végrehajtását élő videoközvetítést megtekintő személy utasításait követve hajtják végre. A végrehajtás helyszíne jellemzően a föld nagyon elmaradott régióira jellemző, míg a megrendelő tipikusan fejlett országok lakója.

¹² Bővebben lásd: register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%208457%202007%20REV%202 (2017. 09. 07.)

¹³ Simon (2018a)

¹⁴ bsr.bm.hu/SitePages/Nyitolap.aspx (2017. 09. 07.)

- *Készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés*
2013 – 5804
2014 – 1186
2015 – 870
2016 – 23 064 (Pest megyében 22 687)
2017 (január–szeptember) – 257

Jelentős esetszám csökkenés figyelhető meg, amit csak egy 2016. évi kiugrás tör meg.

- *Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása*
2013 – 65
2014 – 202
2015 – 130
2016 – 425
2017 (január–szeptember) – 32
- *Információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (5) bek. – nincs elkülönítés a statisztikában*
2013 – 250
2014 – 1398
2015 – 2176
2016 – 3409
2017 – (január–szeptember) – 3149

A BSR-rendszerben nincs lehetőség az Információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (5) bekezdésében rögzített minősítést (elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz felhasználásával) külön kezelni a többi tényállástól. Így összességében kijelenthetjük, hogy e tényállás erőteljes emelkedést mutat az elmúlt években – akár a bankkártyával, akár más módon történő elkövetésnél is.

Klasszikus kiberbűncselekmények

- *Személyes adattal visszaélés*
2013 – 2635
2014 – 1059
2015 – 975
2016 – 487
2017 (január–szeptember) – 224

Nagyon jelentős csökkenés látható, de a tényállást offline környezetben is meg lehet valósítani.

- *A nemzeti adatvagyon körébe tartozó állami nyilvántartás elleni bűncselekmény*
Hatálybalépése óta nem valósult meg.

- *Jogosulatlan titkos információgyűjtés vagy adatszerzés*
2 esetben valósult meg 2013. óta, így trendekről nem beszélhetünk.
- *Terrorcselekmény*
2013 óta 17 darab terrorcselekmény regisztrálása történt, de ezekben a statisztikai rendszerből nem olvasható ki, hogy mely esetekben volt érintve a kibertér.
- *Közérdekű üzem működésének megzavarása*
2013 – 73
2014 – 66
2015 – 34
2016 – 40
2017 (január–szeptember) – 24

Csökkenő tendenciát mutat, de az informatikai infrastruktúrák elkülönítése nem megoldható a statisztikai leválogatásban.

- *Tiltott adatszerzés*
2013 – 20
2014 – 31
2015 – 23
2016 – 20
2017 (január–szeptember) – 11

Viszonylag alacsony esetszám, ami egy sávban mozog.

- *Információs rendszer vagy adat megsértése*
2013 – 823
2014 – 565
2015 – 520
2016 – 702
2017 (január–szeptember) – 356

Itt sem látható dinamikus emelkedés.

- *Információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása*
2013 – 580
2014 – 31
2015 – 15
2016 – 44
2017 (január–szeptember) – 4

A 2013-as évet követő időszakban egy alacsony sávban marad az esetszám.

A csalás jellegű magatartások esetében a statisztika 2017. év májusát megelőző időszakra vonatkozóan nem tartalmaz pontos információkat – azok együtt szerepelnek az összes csalással.

Annak további vizsgálata indokolt, hogy a hatalmas statisztikai kiugrásokat okozó ügyekben hogy volt lehetséges, hogy olykor az éves országos összes esetszámot sokszorosan meghaladó bűncselekményszám jelent meg. Ezek nyilvánvalóan nem a társadalmi viszonyokat követő és bemutató statisztikai eredmények, sokkal inkább a statisztikai rendszer hibás működése valószínűsíthető mögöttese.

A bűnügyi statisztikai adatokból tehát alig láthatunk hatalmas dinamikát e bűncselekményi kategóriában, azonban az egyes globális esetek – még ha nem is érintik Magyarországot – alkalmasak arra, hogy az állampolgárok biztonságérzetét erodálják.

E statisztikai probléma nemcsak Magyarországon jelentkezik, azt Európa számos országában észlelte a GENVAL jelentés.¹⁵

Ennek orvoslására 2017. év májusában az ENYÜBS-ben¹⁶ bevezetésre került egy plusz kérdés: az adott bűncselekményt online környezetben követték el? Ennek éves eredményeit még nem ismerjük, de az eddigi gyakorlat azt mutatja, hogy az összesítés sok fals pozitív elemet is tartalmazni fog.¹⁷

A híradásokon túlmenően azonban más forrásból is az lehet a feltételezésünk, hogy a kiberbűncselekmények fenyegetése jelentős. Egyes szakértői vélemények szerint a kiberbűnözés globális és éves szinten 1200 milliárd USD kárt okozott 2017-ben.¹⁸ E kijelentéseket jellemzően olyan személyek teszik, akiknek érdekében áll a problémák demonizálása. Azonban nyilvánvalóan egy információbiztonsággal foglalkozó vállalkozástól sem várható el, hogy megnyugtató nyilatkozatot tegyenek a várható trendekre vonatkozóan.

Az elmúlt időszakban inkább az jellemző, hogy e nyilatkozatok gyakrabban jelennek meg a médiafigyelem homlokterében.

Természetesen számos szakértői elemzést sorolhatnánk fel arra vonatkozóan, hogy milyen kártékony kódok, elkövetési magatartások várhatóak a 2018. évben, de ezek közép- és hosszú távú stratégiák, operatív programok megalkotására nem alkalmasak.

Összegzés

Kijelenthető, hogy nincsen olyan objektív forrás, amely az elmúlt évek magyarországi kiberbűnözési folyamatait leírná. A honi bűnüldöző szervek vezetőinek hosszú távú stratégiáiban vizionálniuk kell, hogy a kiberbűnözés miként fog alakulni 4-5 év múlva, mivel a szükséges szakképzett munkatársak felvételéhez meghatározott keretszámok kialakítása, a felvételi eljárás, majd a képzés időtartama ezt teszi szükségessé.

¹⁵ Simon, (2018b)

¹⁶ Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika

¹⁷ A kitöltők olyan esetben is online környezetben elkövetést jelölnek, amikor például csak az elkövetéshez gyűjtött információt az elkövető az internetről szerezte.

¹⁸ Frész (2017)

Ilyen megbízható prognózisokat felállítani nem lehetséges, az azonban evidens, hogy nemcsak a kiberbűncselekmények nyomozásánál jutnak egyre nagyobb jelentőséghez a digitális és IT forenzikus ismeretek, hanem majd minden bűncselekményi körnél.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bányász Péter (2017): Kiberbűnözés és közösségi média. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 5. évf. 4. sz. 55–74.
- Frész Ferenc (2017): Kiberrháborús játékok. ITBN 2017. konferenciaelőadás. Forrás: www.youtube.com/watch?v=M2Nakh-Emqo&list=PLSOYQEF9YFBIsO8SqRZOEuQsi_MBhSRHC&index=22 (2017. 09. 07.)
- Munk Sándor (2017): A kibertér fogalmának egyes, az egységes értelmezést biztosító kérdései. Kézirat.
- Simon Béla, dr. (2018a): Rendészeti szervek együttműködése a kiberbűnözés ellen. *Nemzetbiztonsági Szemle*, megjelenés alatt.
- Simon, Béla, dr. (2018b): Az EU rendészeti szerveinek együttműködése a kiberbűnözés ellen. *Nemzetbiztonsági Szemle*, megjelenés alatt.
- Kiss Tibor – Parti Katalin (2016): Informatikai bűnözés In Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós szerk.: *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer. 491–517.
- Kiss Tibor (2014): Gyűlölet-bűncselekmények és szélsőséges csoportok az információs társadalomban. In Prazsák Gergő szerk.: *Nemzeti szempont*. Budapest, Apeiron Kiadó. 71–92.

Internetes források

register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%208457%202007%20REV%202 (2017. 09. 07.)

<https://bsr.bm.hu/SitePages/Nyitolap.aspx> (2017. 09. 07.)

ABSTRACT

Current Trends in Cybercrime

SIMON Béla

The presentation and the relating article present a section of research called "Issues of Anti-cyber Crime at Law Enforcement Agencies". In order to reach this aim, it is necessary to assess the current status of crimes and relating law enforcement activities. At the same time, an investigation is being conducted to identify the best international practices. Considering these sources, proposals are expected from the Hungarian law enforcement agencies that may result to be efficient in domestic and international cooperation, education, research and development, legislation and law enforcement. The purpose of the lecture is to describe the partial results of the research.

Keywords: law enforcement, cybercrime

A Közép- és Közel-Kelet felőli illegális migráció elemzése, értékelése

SZÉP Ferenc¹

A jelen publikációmban a Közel- és Közép-Kelet illegális migrációit szeretném megismertetni az olvasóval. Ezen belül is a közel- és közép-keleti tömegek helyzetével, körülményeivel és a főbb migrációs útvonalakkal foglalkozom.

Kulcsszavak: illegális migráció, migrációs útvonalak

Az illegális migráció napjainkban is aktuális téma. Az Európai Unió fejlődő gazdasága, magas szintű foglalkoztatottsága, folyamatosan bővülő tagállamai és a további lehetőségek miatt az illegális migráció egyik tökéletes célpontja. Szinte minden nap szembesülünk a hírrel, hogy az unió területén újabb és újabb illegálismigráns-csoportok (továbbiakban migránsok/vándorlók/bevándorlók) fogtak el. Ebből akár arra is következtethetnénk, hogy az Európai Unió nem védekezik kellő intenzitással a migráció ellen. Ez részben valószínűleg igaz is, de konkrétan nem lehet kijelenteni sem ezt, sem az ellenkezőjét, ugyanis az illegális migráció jellegénél fogva látenciát hordoz magában, így az ez elleni védekezés eredményességét (csak úgy, mint a migránsok valós számát) csak megbecsülni lehet.

Az illegális bevándorlás ellen – tekintettel az utas kategóriák sokszínűségére – minden tagállamnak másként kell védekeznie. Európát ez a veszély minden irányból fenyegeti. Az írásomban a Közel- és Közép-Kelet illegális migrációjával kívánok foglalkozni, ugyanis az Európai Uniót e földrész illegális migránsai veszélyeztetik a leginkább.

Az illegális migrációt kibocsátó fő gócpontok Közép- és Közel-Keleten

Szíria

A 2013-as események hatása továbbra is meghatározza a Nyugat-Európába irányuló migrációs útvonalakat és a migráció mértékét. Az országban a nemzetközi nyomás hatására sem rendeződött a helyzet, sőt az Iszlám Állam (továbbiakban: IÁ) térnyerésével az ország egy szabályozhatatlan, ellenőrizhetetlen és szabályrendszer nélküli térséggé

¹ SZÉP Ferenc r. százados, határrendészeti alosztályvezető, Gyula Határrendészeti Kirendeltség, PhD-hallgató, NKE Hadtudományi Doktori Iskola
Ferenc SZÉP police captain, border police subdivision leader, Gyula Border Police Office, PhD student, NUPS Doctoral School of Military Sciences
orcid.org/0000-0002-3125-3380, szepferenc1986@gmail.com

alakult át, aminek a határai folyamatosan változnak. Azokon a területeken, amelyeken az IÁ befolyással bír, rendszeresek a nem muszlim lakosság terrorizálásai, üldöztetései. Az elfoglalt területen élőknek adókat, hadi sarcokat kell fizetniük, így szinte biztosra vehető, hogy elhagyják otthonukat. Továbbra is elsősorban a környező, szintén arab országok védelmét keresik az innen származó személyek, azonban a túlszűfolttság miatt egyre többen menekülnek az egyébként is gyenge menekült-ellátórendszerrel rendelkező és túlszűfolt Törökországba. Körülbelül 7 millió nő, férfi és gyermek menekült el Szíriából az évek óta tartó folyamatos harcok miatt. Törökország az erőszak, üldöztetés és más emberi jogsértések elől menekülők közel felét fogadta. A balkáni útvonal sokáig nem volt annyira népszerű, azonban évről évre egyre nagyobb mértékű emelkedés figyelhető meg a szír állampolgárokat illetően. Egyre többször és nagyobb csoportokat sikerül elfogni, akik között biztosan voltak olyan személyek, akik csak a vélt előnyök miatt vallották magukat szír állampolgárnak. A pontos állampolgárság megállapítását a tömeges ügykezelés nem tette lehetővé. Feltűnő volt, hogy a mélységben, embercsempéssel történt elfogások alkalmával a csoport nagy hányada volt szír állampolgár. Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy a minőségi, szervezett csempészt is képesek voltak a szírek megfizetni.

Szíriának a jövőre nézve sem túl jók a kilátásai, ebből következik, hogy ennek a kategóriának a jövőbeni megjelenésével továbbra is számolni kell. A nemzetközi nyomás és az orosz, francia, amerikai légi támadások ellenére az IÁ csak kisebb területvesztéseket könyvelhet el. A szír ellenállás pedig csak óriási harcok és veszteségek árán tud területet visszafoglalni. A török csapások pedig – feltételezhetően nem véletlenül – szinte csak a kurdok által lakott területeket érik el.

Összességében, a Szíria területén folyó harcok során olyan életterek jöttek létre, ahova az onnan elmenekültek nem tudnak és nem is akarnak visszatérni, hiszen nincs házuk, nincs oktatás, közbiztonság, egészségügyi ellátás.

A célországok elsősorban Németország illetve az észak-európai térség voltak (Svédország, Norvégia), mivel nagyszámú szír közösség ott van jelen, illetve számukra kedvező volt a menekültügyi politika valamint a szociális ellátórendszer.

Irak

Szíria mellett Irak az az ország, ahol a diktatúrák elűzése után nem tudtak stabil és erős demokratikus hatalmat kialakítani. Ennek következményeként innen indult az IÁ térhódítása. A térségben elsőként jött létre olyan terrorszervezet, amely földrajzi értelemben vett területeket tart ellenőrzése alatt. Súlyos problémaként jelent meg, hogy az elmenekülő iraki személyek kezdetben szír területeken találtak menedéket, azonban az IÁ területszerzései következtében az addig biztonságosnak hitt helyekről is tovább kellett utazni tovább terhelve az adott ország ellátórendszerét. Az irakiakról a szírekhez hasonlóan elmondható, hogy kevés esélyük van arra, hogy származási helyükre visszajutva folytassák megszokott életüket, így velük is nagyobb számban fogunk találkozni a régi vagy újonnan kialakuló migrációs útvonalakon.

A fő ok, amiért elhagyták hazájukat szintén az IÁ térhódítása volt. Munkahelyi tapasztalatom alapján elmondható, hogy legnagyobb számban az iraki kurdok jelentek meg határszakaszunkon, azonban találkozunk az úgynevezett yazidi vallásúakkal is, akik a legveszélyeztetettebb kisebbséget képviselik Irakban. Róluk is elmondható, hogy a vagyonszorosabb migránsok közé tartoztak.

Természetesen nagy figyelmet kell fordítani az olyan személyek kiszűrésére, akik iraki állampolgárnak vallják magukat azért, hogy így kedvezőbb elbírálás alá essenek.

Afganisztán

Afganisztán továbbra is az egyik legjelentősebb migrációt kibocsájtó ország. A rendezetlen és bizonytalan afganisztáni helyzet miatt afgán migránsok további hullámai várhatók. Az a tény, hogy a tálibok és a muszlim radikalizmus ismét erősödik, nem kedvez az afgánoknak. E kategória egyébként a Frontex fő prioritásai közé is tartozik. Jelen pillanatban Iránban, Pakisztánban és Törökországban mintegy 5,5 millió afgán állampolgár tartózkodik.

A Pakisztáni kormányzat 2014. év végén – egy Peshavari terrortámadást követően, amelyet feltehetőleg a tálibok követtek el – megkezdte az országban tartózkodó afgán állampolgárok hazatelepítését Afganisztánba. A korábbi időszakban a kormányzat az UNHCR segítségével ideiglenes tartózkodási engedélyt biztosított 1,5 millió, a területükön tartózkodó afgán személynek, de az információk szerint az idei évtől ilyen típusú dokumentumokat már nem állítanak ki, és a korábban kiállítottak is lejárnak legkésőbb 2016 év végéig.

Törökországban is hasonló gondot okoz az afgán állampolgárok ellátása, hiszen a szíreken kívül, egyéb állampolgároknak nem létesült menekülttábor. A Frontex értékelése szerint, ezen okok együttesen az afgán állampolgárok számának további emelkedését hozhatják a 2017 elejétől.

Korábban az afgánok előszeretettel választották a gépjárműben, vasúti járműben történő megbújás módszerét. Ez a módszer, köszönhetően a szerb határőrizeti szerveknek, a kutatásra adott módszertani útmutatóknak és a bevezetett adminisztratív eszközöknek, háttérbe szorult, mondhatni megszűnt. Azt is el kell ismerni, hogy a tömeges migrációs időszakban nem is volt szükség ilyen módszerekre ahhoz, hogy valaki biztonságosan schengeni területre jusson. A jövőben azonban számolni kell a fenti állampolgárok ilyen jellegű illegális határátlépéseire is.

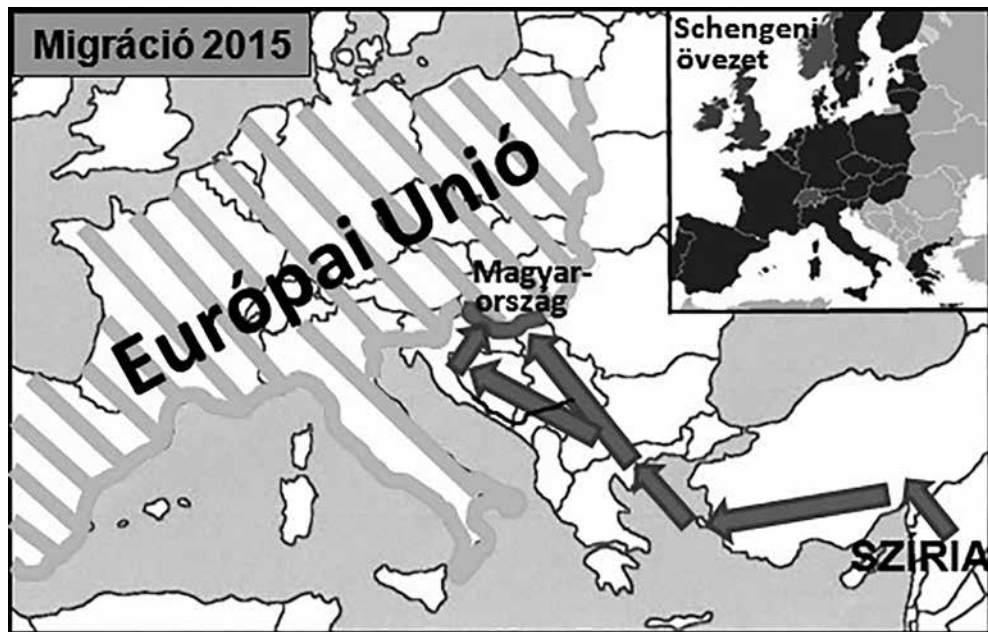
Pakisztán

Az afgán régióhoz hasonlóan egy folyamatosan jelen lévő kategóriát képvisel a tiltott határátlépést elkövetők között, azonban 2015-ig a mértékük nem volt meghatározó. Véleményem szerint őket a nagy tömegek vonzották magukkal. Elsősorban olyan személyekről beszélünk, akik már régóta a Pakisztánból Magyarorszáig vezető útvonal valamelyik országában éltek, dolgoztak, de most a nagy népvándorlással a jobb

megélhetésben bízva ők is elindultak Nyugat-Európába. A pakisztániak számának a növekedése a legdinamikusabb a vizsgáltak közül, 2014-hez képest 6102%-al nőtt a számuk, ami 2014-ben 43 főt, 2015-ben 2667 főt jelentett. Ezzel a negyedik meghatározó állampolgársági kategória, az összes elfogott 12,1%-a. Ekkora mértékű növekedést a gazdasági okokon kívül semmi nem indokol, azonban a jövőben biztosan jelen lévő kategóriáról beszélünk esetükben.

Az úti cél: észak és Európa

A Közel- és Közép-Keleten illegális migráció szempontjából úti célnak tekinthetjük Nyugat-Európát, ezen belül Németországot, Franciaországot, Belgiumot, Svájcot, Hollandiát, Dániát és az Egyesült Királyságot. Az ide vezető út Törökországon, Görögországon, Macedónián és Szerbián keresztül éri el Magyarországot, ezzel jelentős nyomás alá helyezve a szerb–magyar szárazföldi határszakaszt.

1. ábra: A migráció útvonalai a Balkánon keresztül. Forrás: Harmat (2015)

Az Európát célzó illegális migránsok döntően albánok, szírek, afgánok, bangladesiek, pakisztániak, törökök, akiknek nagy része férfi. Ezek az emberek általában kereskedők, földművesek, de vannak diplomás emberek is a vándorlók között. A migránsok egy része egyedül vagy egy önállóan szervezett csoporttal vág neki az utazásnak, amelyhez minimálisan 200–300 euróra van szükségük.

Mások a célország elérése érdekében gyakran veszik igénybe a különböző embercsempész szervezetek szolgáltatásait. Ez az „üzletág” virágzik Közel- és Közép-Keleten, valamint a balkánon. 2015-ben számos embercsempész hálózatot számoltak fel a helyi hatóságok, de végeláthatatlan az utánpótlás.

Egy embercsempész felfogadása nagyon sok pénzbe kerül. Az ár országonként változik és természetesen utaskategóriánként is. Megközelítőleg 500–900 euró közötti összeget kell fizetni egy személyért. A nőkért, idősebbekért és a jobb anyagi helyzetűekért több pénzt kérnek, majd a migránsokat 20–30 fős csoportokba gyűjtik.

A migráció tekintetében eddig két fő útvonal rajzolódott ki. Az egyik az Isztambul – Szófia – Belgrád, a másik, és esetünkben jelentősebb az Isztambul – Athén – Belgrád útvonal, ahol komolyabb ellenállás nélkül tudtak a migránsok eljutni célországaik felé. Fontos állomás lett a görög–macedón határon lévő Gevgelija. A görög hatóságok teljesen feladták a harcot a görög szigetekre özönlő migráns tömegekkel szemben, nem bírtak és nem is tudtak semmiféle szűrő vagy akadályozó tevékenységet folytatni.

A szigetekről a kontinensre érkező migránsokat a görög hatóságok a macedón határhoz irányították, majd szállították. Ezen a szakaszon a macedón hatóságok próbálták megakadályozni a tömegek továbbjutását, azonban ez több alkalommal is kudarcba fulladt. Ezt a szélmalomharcszerű küzdelmet csak alkalomszerűen és csak nagyon rövid ideig tudták fenntartani, komoly akadályt nem tudtak képezni. Amikor a migránsok bejutottak Macedóniába, már nem volt semmi, ami megakadályozta volna, hogy a szerb–magyar államhatárhoz jussanak. A szerb kormánynek voltak próbálkozásai a folyamat lassítására, de hamar átvették a görög példát és elkezdtek a magyar határ közelébe szállítani a migránsokat.

A Magyarországra illegálisan beutazók meghatározó többsége jelenleg Szerbián keresztül érkezik. A migránsok fennmaradó, elenyésző hányada jellemzően Románia, illetve Ukrajna felől lépi át az országhatárt. Az illegális migránsok fő magyarországi útvonalai kiválasztása során arra törekednek, hogy az országot minél előbb elhagyhassák. A hazánk különböző pontjain jogellenesen bejutó illegális migránsok úti célja szinte minden esetben valamelyik jóléti társadalmi formát felmutató nyugati ország, s csak alacsony számban jelennek meg a kijelölt befogadó állomások valamelyikén. A jogellenes határátlépést követően cél az M5-ös, M3-as autópálya elérése, onnan Budapest, majd a magyarországi „migrációs tölcser” végén az M1-es autópályán vagy személyek által – dél- és nyugat-európai úti céljuk elérése során – Szlovénia érintése sem zárható ki. Vasúton keresztül jellemzően Ausztria irányában próbálják elhagyni hazánk területét.²

Az illegális migránsok útján

Az illegális migránsok egy jobb jövő, vagy a túlélés reményében hagyják el otthonukat. Egy embercsempész felfogadása azonban pénzbe kerül. Ezt az összeget általában úgy

² Szép (2016) 2.

teremtik elő az emberek, hogy eladják mindenüket. Az összes állatot, a házukat, földjüket, megmaradt élelmüket. Akinek viszont semmiye sincs, bűncselekményeket követ el annak érdekében, hogy valamilyen módon pénzhez jusson. Ha végül sikerül szert tenni a megszabott összegre, felfogadják az embercsempészt és útnak indulnak a kiszemelt ország felé.³

Az utazás kemény fizikai és pszichikai megterheléssel jár, és az így kialakult feszültség miatt előfordulhat erőszak az egy csoporton belül együtt utazók között. Ritka, de az is megesik, hogy halálra verik, majd kifosztják egymást egy-egy ilyen összecsapás során. A csoporton belüli védelemért ugyanis külön fizetni kell az embercsempésznek, ezt pedig nem mindenki engedheti meg magának.

Az erőszak ezen formájának gyakorisága azonban meg sem közelíti azt, amelyet az embercsempészek rendszeresen kifejtenek. Az általuk elkövetett fizikai erőszakra vagy akár emberölésre általában fegyvelmezés és feszültségvezetés miatt kerül sor. Nem egyszer előfordult már, hogy egy embercsempész elvesztette az önkontrollját és megölt 4-5 embert a csoportjából, annak ellenére, hogy azok fizettek a szolgáltatásáért.

A csoporton belül a nők helyzete a legrosszabb. A velük szembeni erőszak, szexuális kizsákmányolás, prostitúcióra kényszerítés mindennapos.

Az utazás során különböző sérüléseket szenvednek (törések, nyílt sebek, zúzódások), a kimerültség miatt pedig legyengül az immunrendszerük és könnyebben kapnak el különböző betegségeket. A betegek veszélyesek a csoportra nézve, ugyanis könnyen megfertőzhetnek másokat. A hosszú út együtt jár az éhezéssel is.

Mindezek ellenére azok, akik ki akarnak vándorolni Közel- és Közép-Keletről, önként vállalják ezeket.

Az Európai Unió álláspontja, helyzete és jövőképe a Közép- és Közel-Kelet illegális migrációval kapcsolatban

Európa a közel- és közép-keleti illegális migráció fő célpontjává vált. Ez a folyamat az egész Európai Unióra nézve veszélyeket hordoz magában, mivel az unión belül 1985 óta (schengeni egyezmény aláírása) a belső határokon történő ellenőrzés fokozatosan megszűnik. Ennek ismertek mind a pozitív, mind a negatív oldalai, amelyek kifejtése külön kutatás tárgyát képezhetné.

A belső ellenőrzés megszűnése magával vonja a külső határok fokozott ellenőrzését, amely azt a feladatot rója az érintett határőrizeti szervekre, hogy őrizzék a külső határokat, és akadályozzák meg az illegális migráció, valamint a szervezett bűnözés bejutását az Európai Unió területére.

A Közel- és Közép-Keletről érkező illegális migránsok jelenléte érinti az Európai Unió állampolgárait is. Veszélyeket látnak az olcsó munkaerő megjelenésében, amely hosszú távon rontja az esélyegyenlőséget, valamint az illegális munkavállalásban,

³ Yto (2005)

amely pedig az adott tagállam gazdaságára van negatív hatással. Emiatt az illegális határátlépés és az embercsempészet állandó témaként szerepel az Európai Unióban.⁴

Fontos megemlíteni azt a tényt is, hogy idegen szokások, vallások társadalmi reakciókat válthatnak ki. A jövevények szokatlan temperamentuma, alacsonyabb vagy másféle műveltsége óhatatlanul irritálja a többségi lakosságot. Ez kényelmetlenséget, bizalmatlanságot, egyfajta biztonságérzet-hiányt, idegenellenességet okoz, különösen akkor, ha a bevándorlók nem alkalmazkodnak megfelelően új hazájuk viszonyaihoz, áthágják a korábban ott szokásos társadalmi érintkezés írott és íratlan szabályait. Ráadásul ezeknek az őshonos néprétegeknek osztozkodniuk kell a szociális háló kedvezményein a migránsokkal.⁵

Összegzés

Az Európai Uniót délről veszélyeztető közel- és közép-keleti illegális migráció az elmúlt években emelkedni látszik. A schengeni szabályokkal nem lehet megállítani a menekülteket. Az Európai Bizottság 2015. október óta folyamatosan egyeztet Ankarával arról, hogyan, miként lehetetne megállítani a Közel-Kelet és Ázsia felől menekülőket már Törökországban.

Az Európai Unió munkaerőpiaccal kapcsolatos céljai között már nagyon korán szerepelt az az elképzelés, hogy minél több bevándorlót vonzzon Európa, orvosolva az egyre inkább öregedő európai népesség által előidézett, illetve a jövőben várhatóan megjelenő problémákat. Sokan úgy gondolták, hogy ez az álláspont ma is tartja magát, hogy a migránsok bevonásával elkerülhetők lesznek az államcsődök, fenntartható lesz a fejlődés, és az a kérdés, hogy az idős generációknak a nyugdíját ki fogja megfizetni, megoldottá válik. A befogadó országoknak számos olyan problémával kell szembenéznük, amelyekre nem is gondoltak. Az „őslakosokkal” való együttélés, a bevándorlók eltérő vallása, kultúrája, hangosabb beszéde, vehemensebb kifejezőmódja, eltérő iskolázottsága és életvitele, más életfelfogása – és még sorolhatnám – mind-mind ütközőpontok. A társadalom valós biztonságérzetére a fent kifejtettek jelentős hatással vannak.⁶

Meggyőződésem, hogy továbbra is megválaszolásra vár a kérdés: mi a megoldás arra, hogy megszüntessük a Közel- és Közép-Keletről érkező illegális migrációt? A reális válasz: semmi. Az illegális migrációs folyamat Európán kívüli okok miatt indul útjának és erre realizálható megoldás jelenleg nincs. Ehhez olyan méretű anyagi erőforrásra és olyan szintű nemzetközi együttműködésre lenne szükség, amelyet a világon egyik ország sem tudna úgy biztosítani, hogy közben a saját jólétét is fenntartsa. A helyzeten természetesen lehet javítani, és véleményem szerint az Európai Unió lehetőségeihez mérten törekszik is erre. Azonban az illegális migráció teljes megszüntetése egyelőre lehetetlen feladat.

⁴ Görbe (2016) 84–100.

⁵ Lőrincz (2016) 33–35.

⁶ Lőrincz (2016) 33–35.

IRODALOMJEGYZÉK

- CSMRFK Szeged Határrendészeti Kirendeltség 2016. január havi jelentése. 1–9.
- Görbe Attiláné Zán Krisztina (2016): Nemzetközi xenofóbia kutatások. In Deák József et al. szerk.: *A toll sokszor erősebb, mint a kard. Rendészettudományi tanulmányok Prof. Dr. Főrizs Sándor 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. 84–100.
- Harmat Árpád Péter (2015): *Migrációk történelmében*. Forrás: <http://tortenelemcikkek.hu/node/535> (2016. 04. 17.)
- Lőrincz Béla (2016): A migráció és biztonság összefüggései. In Szenes Zoltán szerk.: *Biztonságpolitika és válságkezelés*. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. 33–35.
- Szép Ferenc: Helyzetkép a déli határszakaszon bekövetkezett tömeges migráció rendészeti kezeléséről. *Magyar Rendészet*, megjelenés alatt.
- Yto Barrada (2005): *A life full of holes: The Strait Project*. Forrás: www.opendemocracy.net/arts/morocco_2888.jsp (2016. 04. 24.)

ABSTRACT

Illegal Migration Analysis and Evaluation of the Middle East and the Near East

SZÉP Ferenc

In the publications at present, I would like to introduce the reader to the illegal migration of the Near East and the Middle East. I would also like to present the situation of the masses of this region, the circumstances and the main migratory routes.

Keywords: *illegal migration, migration routes*

The Role of Hot Spot Analysis in Crime Analysis¹

MÁTYÁS Szabolcs²

Hot spot analysis is a lesser known method of criminal analysis in our country. Unfortunately, in the everyday police work it is not used frequently and even the criminologists and criminal geographers look at this method as an adopted child. It is hard to say why Hungarian experts averse to it, since even in our country the right GIS softwares are available and one does not need any in-depth knowledge to be able to use these computer programmes.³ The above mentioned is further underlined by the fact that there are hardly any studies on hot spot analysis in Hungarian which can be used in practice. It is a similar situation to crime mapping which is also among the wrongly omitted tools, though both of them would be of great help for the everyday police work. The current study wants to introduce the most important notions, research history, map display and analysis possibilities of hotspot analysis.

Conceptual Definition of Hot Spot and Cold Spot

The expression “hot spot” is used in the vernacular, as well. Hot spots are referred to areas which from a social point of view are more active than its surroundings (neighboring countries or cities etc.). Hot spot is also used in science in two areas. In geology hot spot is used for those areas where on the tectonic plate from the depth of the mantle the magma bursts onto the surface. Criminology also uses the term “hot spot” for relatively small areas where crimes are more frequent than in the neighbouring areas. In the English language to differentiate from the geological hot spot they make it very specific what kind of hot spots they are referring to e.g. “crime hot spots”, “hot spots of crime”, “hot spots policing”. For the term “hot spot” sometimes we refer to as “focus point” in Hungarian which also gives a real meaning to it.

There is no widely accepted conceptual definition neither abroad nor in Hungary which can be widely accepted by the scientific community. This can be partly traced back to the fact that researchers work at different fields, so most of them try to define

¹ “The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project PACSDOP-2.1.1.2-CCHOP-15-2016-00001 entitled “Public Service Development Establishing Good Governance” in the István Egedy Postdoctoral Program.

² MÁTYÁS Szabolcs, PhD, Police Major, Assistant Professor, National University of Public Service, Faculty of Law Enforcement.
orcid.org/000-0001-9529-7596. matyas.szabolcs@uni-nke.hu

³ Mátyás (2017) 217–222.

hot spot from their own perspectives.⁴ If we want to give a conceptual definition, then we must refer to a relatively small area where the concentration of crime within a larger time frame is higher than that of its surroundings.

Though most of the factual elements in the above definition are never defined in an exact way; among others: how big the area of the hot spot can be (“small extension area”), where is the border when we cannot refer to a neuralgic area as a hot spot. It is also problematic what time frame to consider in the case of hot spots (“in the case of a bigger time frame”). Whether we consider an area a hot spot based on the data of a few months or a few years. (The most acknowledged representative of hot spot research is Sherman, according to whom we must consider a more than a year long time frame).⁵ A third important factor is the question of the extent of crime. How much higher should the crime concentration be than its direct surrounding? How many times more should the crime frequency be than the rates measured in the surrounding areas? (According to Sherman the difference should be six-times.⁶) These are all questions which are not cleared comfortably neither in Hungary, nor abroad so the universally accepted definition for hot spot is still some time away.

At the end of this chapter we must mention the so-called opposite of the hot spot which is the cold spot. It marks those low-infected areas where the criminal infection of the area is less than the average of its surroundings. Naturally, we can ask the same questions that haven’t been answered yet in the case of hot spot. So it is not obvious here either how long an area should maintain a low criminal infection and how much lower the infection should be than other areas etc. As we know the negative news have “power”, so primarily the hot spots are marked out, while mapping the cold spots happens much less frequently.

The Initial Steps of Hot Spot Research

The hot spot research does not have a long history, the regularity of criminal activity clusters were recognised only in the late 80s. The first significant examination is connected to Lawrence Sherman, Patrick Gartin and Michael Buerger. It was them who recognised the correlation between the phone calls to the police and the geographical spots marked in the emergency calls in Minneapolis. All together they examined more than 300,000 phone calls and they identified that 50.4% of the phone calls were from 3.3% of the area of Minneapolis.⁷ A few years ago a similar correlation was identified in the city of Jersey, as well. They realised that almost half of the arrests which were drug-related and 42% of disorder arrests were made in 4% of the streets and junctions.⁸

⁴ Mátyás (2015) 105–115; Mátyás–Sallai (2014) 335–353; Piskóti–Kovács (2011) 1–7; Piskóti–Kovács (2014) 174.

⁵ Sherman (1995) 35–52.

⁶ Sherman (1995) 40.

⁷ Sherman–Gartin–Buerger (1989) 27–55.

⁸ Weisburd–Lorraine (2000) 331–349.

The most internationally acknowledged representatives of hot spot research are Sherman, L.W. (1995) and Spelman, W. (1995) who realised that hot spots are not static structures but dynamic and their development cycles can be identified.⁹ Later on several other criminologists “got into” researching hot spots and examined from several points of view these sin-generated formations. As a result, nowadays there is ample, mainly English language literature in hot spot analysis.

Peculiarities and Characteristics of Hot Spots

Temporal peculiarities

In case of hot spots, it is not enough to analyse only the territorial expansion and the spatial peculiarities, the examination of time factor is also necessary. The researchers have observed that hot spots many times have regular temporal changes. This cyclicity can be observed at different parts of the day, different days of the week and in terms of months, as well. Daily cyclicity is present at burglaries. The crimes are mainly committed when supposedly most people are at work, that is between the period of 9 am and 3 pm. Concerning the days of the week we can also notice certain crimes which are committed on certain days of the week. For example, Friday and Saturday nights are the times when most breach of peace and bodily injury are committed. Obviously it can be connected to the opening hours of the entertainment facilities. A textbook example for monthly cyclicity is the popular tourist destinations. At these settlements more than half of the known offenses are committed in the summer period of the tourist season (e.g. Hajdúszoboszló, Siófok). Temporal cyclicity can also be noticed in bigger time frame (years). In relation to this it is also useful to examine the age of hot spots and mark the areas with different “age” on the map and show when the different hot spots were born and how old they are.¹⁰ The hot spots with different ages can show a different crime structure, as well and that would be definitely worth checking. Despite the short term of hot spot research, we can state that certain hot spots can exist for years and even for decades.

Spatial peculiarities

Besides temporal examination another cardinal area in the case of hot spots is the examination of spatial peculiarities. Firstly, we must mention a few words about their creations. The creation of hot spots is usually the result of a longer, self-generating process. What is the effect that creates a hot spot? Generally, the appearance of a few smaller crimes is the factor that ripples and results in a negative tendency. The broken window theory is often used as an example. When there is a place with a broken

⁹ Tóth (2007) 33.

¹⁰ You can find more information on: https://www.ncjrs.gov/html/nij/mapping/ch4_9.html

window, then we can expect that there will be another one and then another one. Naturally, this can be a broken window, a house wall full of graffiti or any other small scale delict. Naturally, it is not by rule that a crime-infected area becomes a hot spot automatically but if the small-scale crimes start to proliferate then sooner or later more serious crimes will appear, too.

During the spatial examination we must point out that the hot spot area cannot be considered constant. It lives like an amoeba, it continuously changes its size, expansion and form. If law enforcement and crime prevention work are successful, then the area of the hot spot can diminish or it can be terminated (e.g. during the physical and social rehabilitation of districts). The changes observed in their expansion can be cyclical, too (e.g. seasonally laden areas).

In connection with spatial peculiarities we must mention the relationship between settlement structures and hot spots. Different settlement structures can cause a hot spot with different layout. The expansion of hot spots is also affected by the types of flats and houses. A different kind of hot spot is produced in a block of flats area than a neighbourhood of family houses (e.g. size, structure, temporal activity). Settlement structure and settlement type greatly determines the population density ratio which is also a “stimulating” factor in the creation of hot spots. The question arises though, if there are hot spots that have totally different characteristics, is it possible to have a minimum density value of a hot spot? The answer is a definite not.

Imagine a settlement with such a low population where there are only ten crimes happening in a year on the main square while there is no illegal activity at any other spots of the settlement. Then the main square of the village is the hot spot of the settlement. Imagine a big city where even in the least crime-infected area there are more crimes committed than on the main square of the village. Then the question beckons whether the whole area of the city can be interpreted as a hot spot. Obviously not. We can state that we cannot define with exact values from what extent of infection can we consider an area a hot spot. Hot spots are always area dependent. Only by knowing the given spatial circumstances can we safely say whether that area is a hot spot or not.

Crimes that create hot spots

Another question arises whether all types of crime can create a hot spot or not. The answer is a definite no. We cannot examine crime as a whole while revealing the hot spots since not all types of crimes can be looked upon as a hot spot generating delict. Foreign literature considers “street crime” the type of crimes that can create hot spots in contrast to white collar crime, organised crime or terror activities.¹¹ In my opinion the crimes which can be put in this category are mainly those that negatively affect the subjective feeling of security of the public (e.g. robbery, pickpocketing, burglary, car picking, car theft, vandalism, bodily harm). It is a mistake then to interpret high

¹¹ Find more about hot spots on: https://www.ncjrs.gov/html/nij/mapping/ch4_9.html

crime-infected areas as hot spots on the map when it is rooted in the total criminal activity. Just think about the fact that the overall criminal values include the big “B” side number crimes such as copyright, sexual offences etc. which practically don’t really affect the subjective feeling of security.

The Typing of Hot Spots

A lot of people have tried to group hot spots from which the Jerry H. Ratcliffe-type of classification is one of the most well-known and most often used (see Ratcliffe-type hot spot matrix).¹² The reason that so far there is no universally accepted, unified hot spot definition is partly due to the huge number of hot spot types. By examining the Ratcliffe matrix we can make the following statements. Based on the spatial setting hot spots can be put into three groups: scattered, grouped and dotlike. Based on the temporal spread we can also make three groups of hot spots: diffuse, focused and acute.

Now let us have a close look on what Ratcliffe exactly means by the names of the different hot spot types. In terms of temporal spread, the hot spot is diffuse if the spread of crimes can be considered consistent. The hot spot is focused when the spread of crimes is inconsistent. A few time periods stand out considerably from the other periods (e.g. in case of tourist destinations). In terms of temporal characteristics, a hot spot is acute where the time frame of criminal activity can be clearly marked. Based on spatial characteristics a hot spot is scattered when in its area crimes happen at an almost similar frequency. A hot spot can be looked upon as grouped when in its area there are space colours where we can meet with outstanding criminal values. Naturally, other areas of the hot spot have outstanding values, as well, compared to its surrounding but this is even more outstanding compared to the others. We can look upon this as a “hot spot within a hot spot”. In terms of spatial characteristics, a hot spot is dotlike when the neuralgic area is caused by only one source (e.g. parking area, shopping centre, market place, railway station). From a spatial point of view it obviously creates the smallest hot spots (a couple of hundred metres).

Where there is a lot of light there are shadows, too, the saying goes. It is no different with the Ratcliffe matrix either. There are lots of merits of the typing but there are mistakes, as well; these mistakes among others are that the author was thinking only in terms of daily cycles, thus the bigger time frames (week, month, year) cannot be interpreted, such as seasonality.¹³

Map Representation of Hot Spots and Cold Spots

The map representation of hot spots is with red colour, while in terms of cold spots it is with blue colour. The map representation of hot spots can be varied depending on

¹² Ratcliffe (2004) 5–23.

¹³ Hlavacska (2014) 60.

what or how we want to demonstrate. Basically it depends on the creativity of the map designer how he/she wants to show the hot spots. Dots are most often used. The size of the dot shows the extent of crime concentration. Another regularly used method is the spot map on which spots and not dots show the infected areas. The latter type may demonstrate more vividly the spatial qualities of the hot spots and their changes.¹⁴

As a final thought we can say that discovering the hot spots can be a vital step to fight off crime though revealing the hot spots won't solve any problems in itself; hot spot analysis is also necessary which can be a key factor to terminate a hot spot. Hot spot analysis can be looked upon as a field of problem-oriented policing. Quoting the thoughts of László Korinek in connection with problem-oriented policing we can say that "The revealed problems [...] must be examined and analysed. The examination supposes the acquisition of further information, thus data collection and analysis continues by building on each other. We must emphasize that the problem itself has to be examined and analysed and not a specific data volume."¹⁵

Summary

The study introduced the most important milestones of hot spot research, as well as defined the notion of hot spot. It achieved this despite the fact that there hasn't been a universally accepted definition of hot spot. This can partly be traced back to the fact that researchers examine hot spots from different aspects, so they consider it necessary to define and emphasize the importance of different aspects. The study showed one of the most well-known typing of hot spot, the Ratcliffe-type hot spot matrix which offers specific police measures in terms of specific hot spot types. It further introduced the temporal and spatial peculiarities of hot spots.

REFERENCES

- Hlavacská Gergely (2014): *A szituációs bűnmegelőzés lehetőségei a budapesti utcai rablások esetében*. ELTE, Budapest. 60.
https://www.ncjrs.gov/html/nij/mapping/ch4_9.html (Downloaded: 27.11.2016.)
- Mátyás Szabolcs (2015): A bűnözésföldrajz és a bűnözési térképezés kínálta bűnmegelőzés lehetőségei. In Kozma Gábor (ed.): *Facultates sine finibus: tanulmányok a „Süli-suliból”*. Debrecen, Didakt Kft. 105–114.
- Mátyás Szabolcs – Sallai János (2014): Kriminálgeográfia. In Ruzsonyi Péter (ed.): *Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből*. Budapest, Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó Zrt. 335–353.
- Mátyás Szabolcs (2017): A térinformatika a hazai rendvédelmi szervek gyakorlatában. In Balázs Boglárka (ed.): *Az elmélet és a gyakorlat találkozása térinformatikában VIII*. Debreceni Egyetemi Kiadó. 217–222.

¹⁴ Mátyás (2017) 371–377.

¹⁵ Goldstein (1990) 36–37. After Korinek (2006) 29–44.

- Mátyás Szabolcs (2017): A térinformatika rendszertudományi alkalmazásának lehetőségei. In Boda József – Felkai László – Patyi András (szerk.): *Ünnepi kötet a 70 éves Janza Frigyes tiszteletére*. Budapest, Dialóg Campus. 371–377.
- Piskóti-Kovács Zsuzsa (2011): *A felületmodellezés alkalmazási lehetőségei a bűnözésföldrajzi vizsgálatokban*. HunDEM 2011 kerekasztal és konferencia közleménye. Source: www.uni-miskolc.hu/~fkt/HunDEM2011/Cikkek/Piskoti_Zs.pdf. (Downloaded: 12.10.2017.)
- Piskóti-Kovács Zsuzsa (2014): *A bűnözésföldrajz modern irányzatainak alkalmazási lehetőségei különböző területi szinteken*. PhD dissertation, Miskolc. 174.
- Piskóti-Kovács Zsuzsa – Siskáné Szilasi Beáta (2014): A bűnözés területi jellemzői Magyarországon a rendszerváltást követő időszakban. *Ügyészek Lapja*, Vol. 24, No. 1. 57–66.
- Ratcliffe, Jerry H. (2004): The Hotspot Matrix: A Framework for the Spation-Temporal Targeting of Crime Reduction. *Police Practice and Research*, Vol 5, No. 1. 5–23.
- Sherman, Lawrence W. (1995). Hot spots of crime and criminal careers of places. In Eck, John E. – Weisburd, David (eds.): *Crime and Place*. Monsey, NY, Criminal Justice Press; and Washington, DC, Police Executive Research Forum. 35–52.
- Sherman, Lawrence W. – Gartin, Partick R. – Buerger, Michael E. (1989): Hot Spots of Predatory Crime: Routine Activities and the Criminology of Place. *Criminology*, Vol. 27, No. 1. 27–55.
- Tóth Antal (2007): *A bűnözés térbeli aspektusainak szociálgeográfiai vizsgálata Hajdú-Bihar megyében*. PhD dissertation, Debrecen, Debreceni Egyetem Földtudományi Doktori Iskola. 33.
- Weisburd, David – Green Mazerolle, Lorraine (2000): Crime and Disorder in Drug Hot Spots: Implications for Theory and Practice in Policing. *Police Quarterly*, Vol. 3, No. 3. 331–349.

Gondolatok az EULEX-misszióról

POKRÓCOS György¹

Írásomban egy összefoglalót szándékozok mutatni a Koszovóban zajló EULEX-misszióról és az abban részt vevők tapasztalatairól. A létrejöttét, annak indokait, működését többen vizsgálták, ezért az írás nem a misszió indokoltságának a vizsgálatára törekedett, így a misszió hatásait és a misszióban részt vevő személyek elmondásait ismertetem.

Kulcsszavak: EULEX-misszió, Koszovó

Történelmi előzmények²

Jugoszlávia felbomlásakor a délszláv válság egyik konfliktusa a többségében albánok lakta Koszovóban zajlott, amely ekkor autonóm tartományként szerette volna kivívni, hogy független államként ismerjék el. Többségében szerb és albán lakosok közötti ellenségeskedés helyszíne Koszovó, amelyhez évszázados hagyományokra hivatkozva erősen kötődik mind a szerb, mind pedig az albán lakosság. Az éles nézeteltérések következménye, hogy több etnikai jellegű tisztogatásba, fegyveres csatározásokba torkolltak a konfliktusok.

Ennek egyik fegyveres következménye, hogy a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) harcot kezdeményezett az akkori állami, a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság erői ellen 1998-ban.³ A konfliktusba beavatkozott a NATO is, amely légitámadásokkal próbálta Jugoszláviát tárgyalásokra kényszeríteni. A civil áldozatokat is követelő bombázások habár jelentős károkat okoztak a jugoszláv apparátusban, eredménytelenek maradtak.

A fegyveres konfliktusnak 1999-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. számú határozata vetett véget, amely elrendelte az átmeneti ENSZ felügyelte igazgatást és a NATO által irányított békefenntartó erők bevetését. A visszavonuló szerb katonákkal együtt kétszázezernyi szerb lakosság is elhagyta a térséget, azonban a helyben maradt szerbekkel szemben továbbra is folytatódott az erőszak. Az ENSZ-határozat alapján létrehozott UNMIK az igazgatás újjászervezése során elnöki és miniszterelnöki posztot hozott létre, valamint a törvényhozó gyűlést is. Az első, 2001-es választá-

¹ POKRÓCOS György dr., LL.M. r. őrnagy, kiemelt főreferens, médiajogi szakjogász, ORFK Kommunikációs Szolgálat, PhD-hallgató, Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola
György POKRÓCOS dr., LL.M., police major, media law specialist, highlighted main refrain, Hungarian National Police Headquarters, Communication Service, PhD Student, National University of Public Service, Doctoral School of Public Administration Sciences
orcid.org/0000-0002-9831-7422 dr.pokrocoss@gmail.com

² hu.wikipedia.org/wiki/Koszov%C3%B3#Politikai_C3.A9s_nemzetk.C3.B6zi_helyzete (2017. 07. 22.)

³ www.nato.int/kosovo/docu/u990610a.htm (2017. 07. 03.)

sok megtartása után a helyzet továbbra is bizonytalan maradt. 2004-ben jelentéktelen eseményekből etnikai összecsapások alakultak ki. A békefolyamat részeként 2006-ban megkezdődtek a tárgyalások, amely eredményeképpen 2008-ban megszületett a koszovói függetlenségi nyilatkozat. Bár Szerbia tiltakozott a függetlenségi nyilatkozattal szemben az ENSZ Biztonsági Tanácsánál, számos állam elismerte Koszovó függetlenségét. Az ENSZ Bt. állandó öt tagja közül három elfogadta, Kína és Oroszország azonban nem. Koszovó szomszédságában Szerbia sem fogadta el a függetlenséget, valamint az Európai Unió tagállamai közül sem minden tagállam.

Magyarország a 2034/2008. (III. 19.) Kormányhatározatban⁴ önálló, független államként ismerte el Koszovót és a kormány felhívta a külügyminisztert arra, hogy tegyen előterjesztést a köztársasági elnök részére a diplomáciai kapcsolatok felvételéről. A függetlenséget elutasító álláspontot képviselők szerint az ENSZ Bt. 1244. számú határozata érvénytelen, mert úgy rendelkezik, hogy a tartomány végső állapotát egyezményben kell rendezni. A népek önrendelkezési joga az államot nem alkotó népeket illeti meg, a kisebbségeket nem, mert ha az adott népcsoport már rendelkezik állammal, akkor ezek a jogok az adott államra szállnak át. Tekintettel arra, hogy Albánia már létezik, így nem lehet önrendelkezési jogra hivatkozni Koszovó helyzetében, egy ilyen, jogellenes helyzetet elismerni pedig abszurd.

Az ENSZ határozat meghozatalakor az UNMIK (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo*)⁵ feladata volt a közigazgatási funkciók ellátása, a polgári jogrend fenntartása és egyéb, állam- és békeépítési feladatok is. A helyi békét és biztonságot a KFOR (*Kosovo Force*) garantálta, akik mintegy 17 ezer katonával maradtak közvetlen NATO-irányítás alatt. A KFOR katonák garantálják a misszió sikerét, átvették a védelmi és az UNMIK rendőrségével közösen a közbiztonsági feladatok ellátását. A KFOR elsőként, a civil közigazgatás szakemberei előtt érkezett a térségbe és a kezdeti időszakban a nyomozati, bűnüldöző és határőrizeti feladatokat is végezte. A rendőrségnél az összes etnikum tagja megtalálható, így albán, szerb, cigány, bosnyák, azonban főként az UCK veteránjai közül kerülnek ki a hatóság tagjai.⁶ A KFOR korábbi rendészeti szerepét napjainkban folyamatosan veszi át az albán rendőri erő.

Elkezdődött a koszovói térségben az Európai Unió intézményei szerepének a szélesítése azért, hogy a kialakult helyzetet mielőbb rendezzék. Az egyik ilyen szerepet az EULEX-misszió kapta.⁷

Az EULEX-misszió

Az Európai Unió tagállamai közt egyetértés van abban, hogy az unióhoz közel álló balkáni térségben a rend fenntartása fontos kérdés. A stabilitás megőrzése érdekében

⁴ A Koszovói Köztársaság elismeréséről és a diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló 2034/2008. (III. 19.) Korm. határozat.

⁵ Egyesült Nemzetek Ideiglenes Igazgatási Missziója Koszovóban.

⁶ Halász (2014) 70–73.

⁷ Komáromi (2011) 299.

tett lépések következménye, hogy Koszovóban az ENSZ koszovói UNMIK-missziója, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) missziója után napjainkban az európai uniós EULEX, az eddigi legnagyobb létszámú polgári válságkezelő missziója van jelen. Az EULEX jogállamiság misszióról az Európai Tanács 2007. január 28-án döntött. A missziót 2008-ban kezdték meg, amely teljes kapacitását 2009-ben érte el. A működésének első két évében szinte teljes egészében átvette az UNMIK-feladatokat.⁸ A misszió feladata elsősorban a tanácsadás és ellenőrzés, segítve ezzel a koszovói hatóságokat, hogy a jogállamiság mielőbb létrejöjjön.

A *European Union Law Mission in Kosovo* (EULEX) létrejöttékor a jelentkezők tagállami képzést követően kezdhették meg szolgálatukat, amelyhez az EULEX weboldala segítséget nyújtva tartalmazza a szükséges könyvek és egyéb ismeretek felsorolását. 2009. december 9-én volt az EULEX-misszió teljes kapacitású működésének első évfordulója. Az EULEX messzemenően a legambiciózusabb misszió az Európai Unión kívül a közös biztonság és védelempolitika politikai és katonai struktúráinak, amely a legnagyobb költségvetéssel rendelkezik és egyben a legnagyobb létszámú is.⁹ 2010-ben a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának tájékoztatása szerint az Európai Unió koszovói jogállamisági missziójában a rendőri, vám- és igazságügyi komponensekkel rendelkező művelet mintegy 2800 fővel működött. Ebből 1700 nemzetközi és 1100 helyi alkalmazott volt. Magyarország szerepvállalását az 55 fős felajánlási keret jellemezte.¹⁰ Magyarország érintettsége a balkáni térséggel kapcsolatban érthető, hiszen a földrajzi közelség, szomszédi viszony mellett a gazdasági érdek is azt kívánja, hogy a térség stabilitása fennmaradjon és a gazdasága erősödjön.

A balkáni térségből Magyarországra érkező menedékkérők számának növekedése 2013-ban vette kezdetét, amelyből meghatározó volt a koszovóiak száma. Ez a hullám 2015-ben teljesedett ki, amikor a menekültek jelentős hányadát az év első felében hazánkba érkező koszovói menekültek adták. Koszovó Európa egyik legszegényebb állama maradt, az állam újjáépítési törekvések ellenére a lakosság 30%-a a létminimum alatt él, 10%-a pedig egyenesen mélyszegénységben. A munkanélküliségi ráta meghaladta a 40%-ot, amely jellemzően a fiatalokat érinti. A foglalkoztatottsági adatok sem reményteljesek: 2013-ban a 15 és 64 éves népességen belül alig 30% volt az arány. Ez a fiatal, életerős tömeg indult el Koszovóból 2014 második felében, irányként Magyarországot tranzitországnak választva, hiszen ez a legrövidebb, legolcsóbb és leggyorsabb útirány az Európai Unió schengeni területére. Az illegálisan határátlépő koszovóiak Magyarországra érve azonnal menedékkérelmet adtak be, hogy ezzel legalizálják az itteni tartózkodásukat, majd az eljárást meg sem várva elhagyták az országot

⁸ Urszán (2014) 92–96.

⁹ Vedran–Kramer (2009) Forrás: library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06571.pdf (2017. 08. 20.)

¹⁰ www.mfa.gov.hu/kum2005/Templates/alapsablon.aspx?NRMODE=Published&NRORIGINALURL=%2Fkum%2Fhu%2Fbal%2FKulpolitikank%2FBiztonsagpolitika%2Fkbvp%2Febvp_muveletek.htm&NRNODEGUID=%7B59844FBC-9C7C-4FCD-B585-CCC905A810BB%7D&NRCACHEHINT=NoModifyGuest&printable=true (2017. 08. 20.)

a kiválasztott célország felé. Az új élet kezdésének jelét mutatta az is, hogy a menedékkérelmezők 30%-a gyermek volt.¹¹

1. táblázat: Menedékkérők száma (2010–2015)

Származási ország	2010	2011	2012	2013	2014	2015. I. negyedév
Összesen	2104	1693	2157	18 900	42 777	33 542
Ebből: Kosзовó	379	211	226	6212	21 453	23 257

Forrás: Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal

A Koszovó stabilitásán működő misszióba kerülő személyeknek az EULEX is biztosít képzési lehetőségeket: bevezető képzést, szolgálat alatti képzést és monitoring-mentorálási-tanácsadási képzést. A rendőrspecifikus tréning célja az, hogy a koszovói szabályozást megismerhessék és a rendőri feladataikat elláthassák. Az EULEX személyzetébe helyi és nemzetközi pozíciókra lehet jelentkezni. A nemzetközi pozíciókra az EU-tagállamok állampolgárai és bizonyos harmadik országbeli polgárok (USA, Kanada, Svájc, Törökország) jelentkezhetnek, míg a helyi pozíciókba állampolgárság nélkül lehet pályázni. A kötelekbe online felületen lehet jelentkezni, amennyiben álláspályázatot írnak ki. Az EULEX-be tagállami szerv általi vezénylés keretében, vagy szerződéses állományú tagként lehet jelentkezni, de a két foglalkoztatott személyzet között nincs különbség. A szerződéses jelentkezők előnye, hogy nem feltétel az előjáró támogatása, valamint sikeres felvétel esetén a fizetése is magasabb lesz. A jelentkező egyéves munkára számíthat az EULEX-misszióban, ezen túl szükséges az egészségügyi igazolás, angol nyelvtudás, valamint a gépjárművezetésre jogosító igazolvány megléte.¹²

Ahogy látható, a misszióban szolgálók közt nincs nemi különbségtétel, így férfiak és nők vegyesen veszik ki a munkából a részüket.

A nemek egyenlősége – a misszióban szolgáló nők beszámolója

A nemek közötti egyenlőség a kezdetek óta az Európai Unió egyik alapelve. Ezt hivatott biztosítani a Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézete (*EIGE – European Institute for Gender Equality*), amely törekszik arra, hogy élen járjon és megfelelő felkészültségű tudásközpontként üzemeljen a nemek közötti egyenlőség témájában, a megbízható kutatások kidolgozásában, az ismeretek gyűjtésében, valamint a hasznos tapasztalatok és szakértelem megosztásában. A 18 tagállami képviselőből és egy, az Európai Bizott-

¹¹ A bekezdés forrása: *Statistikai Tükör*, 2015/47.

¹² Németh (2014) 241–246

ságot képviselő tagból álló igazgatótanács irányításával az Intézet úgy támogatja az Európai Unió munkáját, hogy segít a Pekingi Cselekvési Platform¹³ felülvizsgálatában.

Az Európai Parlament 2010. február 25-i állásfoglalásában hangsúlyozza, hogy „a pekingi cselekvési platform stratégiai célkitűzéseinek megvalósítása terén elért eredmények ellenére az egyenlőtlenség és a nemi sztereotípiák továbbra is jelen vannak, és a nők a platform által érintett területeken továbbra is alárendelt helyzetben vannak a férfiakhoz képest...”, valamint „felhívja a Bizottságot, hogy fejlessze tovább a pekingi cselekvési platform végrehajtásának éves felülvizsgálatát, és a különböző szakpolitikai területekhez való hozzájárulásként, valamint a nemek közötti egyenlőség elérésére irányuló kezdeményezések alapjául hatékonyan alkalmazza a mutatókat és elemző jelentéseket”.¹⁴ Az Európai Unió tehát felismerte a helyzet szükségességét, hogy intézkedni kell a nők egyenjogúsága érdekében, mert habár demokratikus intézményről van szó, a menedékkérő, kisebbséghez tartozó, 65 év feletti nők egyenjogúsága nem minden esetben valósul meg. De mi a helyzet az unióhoz nem tartozó Koszovóval? A nemek egyenjogúságának európai szabályai nem érvényesülnek, a korábbi vallási identitás alapján megszokott szokásjog alapján az egyenjogúság nincs biztosítva.

Az EULEX-misszióban számos nő is azon dolgozik, hogy az ellenségeskedés mielőbb megszűnjön és jogállamiság létrejöjjön. Az EULEX-misszió honlapján ezek a nők beszámolnak a tapasztalataikról. A koszovói rendőrség egyik vezető beosztású hölgy tagja, Florie Hajra elmondta, hogy gyermekkori álma valósult meg akkor, amikor a koszovói rendőrség tagja lehetett, hiszen a korábbi jelentkezésnek a nemiség és a politika is útját állta. A ma már tizennyolc éve rendőrként szolgáló alezredes beszámolója szerint karrierjét gyalogos és gépkocsizó járőrként kezdte és végig azt tapasztalta, hogy nőként kétszer annyi munkát kellett végeznie, mint a férfiaknak, hogy elfogadtassa magát és bizonyítsa rátermettségét.¹⁵

Jacqueline Smith nyugalmazott rendőr őrmester az Amerikai Egyesült Államokból 2017-ben érkezett az EULEX-misszióba. Tanácsadóként dolgozik, tapasztalatainak és ismereteinek átadásával segíti a koszovói rendőröket. Női rendőrként hamar megtapasztalta, hogy a munkája nem is olyan könnyű, főleg azokkal a férfakkal szemben, akik fölött hatalommal bír. 20 éves szakmai tapasztalatát használja arra, hogy megtalálja a megfelelő összhangot a helyi közösségekkel és bár maradtak, akik továbbra is ellenségesek vele szemben, úgy véli, hogy a munkája sikerrel jár és sikerült kivívnia munkatársai tiszteletét is.¹⁶

Silke Sielaff Németországból érkezett Koszovóba és feladata a misszió munkatársainak koordinálása és tájékoztatása. Azért csatlakozott a misszióhoz, mert szeretne volna megosztani azon tapasztalatait, amelyet a 1990-es években egyesülő Németországban

¹³ A Pekingi Cselekvési Program célkitűzései a következők: a nők emberi jogainak védelme és támogatása az emberi jogi eszközök, különösen a *nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetések minden formájának kiküszöböléséről* szóló egyezmény (CEDAW) teljes körű végrehajtása révén. Az egyenlőség biztosítása és a diszkrimináció tilalma a jogban és a gyakorlatban. A jogtudatosság elérése (azaz a nők szerepének megerősítése a jogot érintő kérdésekben).

¹⁴ epa.niif.hu/00800/00877/02855/pdf/ce34820101221hu00110014.pdf (2017. 10. 13.) (2010/C 348 E/03)

¹⁵ www.eulex-kosovo.eu/?page=2,26,528 (2017. 10. 26.)

¹⁶ www.eulex-kosovo.eu/?page=2,26,662 (2017. 10. 26.)

szolgáló rendőrként szerzett. Ismerve az átmeneti folyamatokat és azt, hogy az emberek ilyenkor egy átmeneti fázison mennek keresztül, olyan tapasztalatokat adott neki a hazájában, amelyet úgy érzett, hogy az EULEX-misszió munkatársaként szeretne továbbadni, megosztani. Női kollégáit azzal bátorítja, hogy bármilyen nehéznek is találják a munkájukat, soha nem adják fel, legyenek kitartóak, mert nem rosszabbak férfi kollégáiknál. Fontosnak tartja, hogy a nők minél magasabb beosztásokig jussanak el, mert ezzel egy másfajta szemléletmódot, másfajta hozzáállást tudnak képviselni.¹⁷

A korábbi Jugoszláviából Bécsbe emigráló albán férfi lányaként tért vissza a misszióval Koszovóba Violeta Demaj, aki jogi tanulmányai során kifejezetten érdeklődött az emberi jogok iránt és úgy döntött, hogy a megszerzett elméleti tudását gyakorlati tapasztalatokkal egészíti ki. Az EULEX-misszió emberi jogokkal foglalkozó hivatalánál olyan panaszokkal is foglalkozik, amelyekben az emberi jogok sérelmét panaszolják. Tanácsokkal látja el a misszió vezetőit és részt vesz az újonnan érkező rendőri egységek képzésének szervezésében.

A misszióban tehát aktívan és tudatosan vesznek részt olyan nők, akik elméleti tudásukkal és szakmai tapasztalatukkal segítik a misszió vezetését, képzését, a rendőri erők felkészítését.

Összegzés

A válsághelyzetben lévő Koszovó önálló működőképes szintre hozásában kapott főszerepet az EULEX-misszió. A szinte nulláról talpra állni próbáló állam közigazgatását és közbiztonságát egyszerre kellett megteremtenie olyan embereknek, akik más-más államokból kerültek Koszovóba és más-más tapasztalatokkal rendelkeztek. A függetlenné válást követő építkezési folyamatban olyan korábban nem várt fejlemények is kiemelkedő szerepet kaptak, mint a nők egyenjogúsága, valamint a fegyveres testületen belüli férfiak feletti hatalma. Koszovó problémája közel sem került megoldásra. Szerbia nem engedi, hogy a függetlensége teljes legyen és ennek érdekében minden lehetséges eszközzel megpróbálja megnehezíteni nemcsak az ott élők, hanem az odautazók dolgát is: Koszovóba utazáshoz útlevelekre van szükség, onnan azonban Szerbia felé ugyanez az útlevel lesz akadálya a szerb területre való belépésnek. Szerbia ugyanis nem léptet be a területére olyan személyt, aki egy általa el nem ismert államból érkezik. Aki így érkezik, azt visszafordítják Koszovóba és kerülhet Montenegró felé, amely határt már ismeri a szerb állam. Ezek az apró bosszúságok továbbra sem könnyítik meg a végleges függetlenségét Koszovónak és a békés egymás melletti élés sem napokon belül alakul majd ki. 2017-ben Ivica Dacic szerb külügyminiszter például Koszovó felosztását javasolta a helyzet tartós megoldására, amelyben „mindenki nyer és veszít is valamit”.

2017 szeptemberében Koszovónak új kormánya alakult. Ramush Haradinaj kormányfő által vezetett kormányban 3 szerb miniszter is helyet kapott, elsődleges céljuk a szerb községek közösségének mielőbbi éltre hívása lesz majd. Hogy mennyire lesz

¹⁷ www.eulex-kosovo.eu/?page=2,26,413 (2017. 10. 26.)

komoly az új kormány működése, azt talán szemlélteti, hogy Haradinaj többször is olyan nyilatkozatokat tett, hogy fizetésemelésre – bruttó 2950 euróra – van szüksége, hogy új nyakkendőket és ingeket vásároljon. Az elemzők szerint nem túl szerencsés intézkedése az új kormánynak, hogy az első 100 napban már saját fizetésének emeléséről döntött. Ezt mutatja egy civil szervezet reakciója is, akik a hír hallatán mintegy 200 nyakkendővel díszítették fel a miniszterelnöki hivatal kerítését.

Hogy Koszovó fejlődését mennyire segíti az új kormányfő személye, az kérdéses. A támogatottsága magas, hiszen a többségi szavazatokat magáénak tudhatta az a Haradinaj, aki a koszovói háború egyik gerillaparancsnoka volt és akinek háborús magatartását több esetben is vizsgálták nemzetközi ítészek.

Az EULEX misszió feladata tehát nem könnyű. Változást kell véghezvinnie egy olyan országban, amely 2017-ben is olyan vezetőt választ magának, akinek a személye rendkívül megosztó. Hogy a misszió teljes sikerrel tud-e majd járni, az a jövő kérdése marad.

IRODALOMJEGYZÉK

- Halász Iván dr. (2014): *Az állam összeomlása és újjáépítése*. Budapest, NKTK Zrt.
- Komáromi Sándor (2011): Koszovó és Szerbia: a modus vivendi esélyei. *Kisebbségkutatás*, 20. évf. 2. sz. 296–299.
- Németh Csaba dr. (2014): A missziós személyzet képzése az EU polgári válságkezelési területén, különös tekintettel az EULEX Koszovó misszióra. *Jura*, 20. évf. 1. sz. 241.
- Urszán József (2014): Az etnikai indíttatású bűncselekmények elleni nemzetközi fellépés Koszovóban. *Kisebbségkutatás*, 23. évf. 1. sz. 92–96.

Internetes források:

- European Union Rule of Law Mission (2016). Forrás: www.eulex-kosovo.eu/ (2017. 10. 26.)
- Koszovó politikai és nemzetközi helyzete. Forrás: www.wikipedia.org/wiki/Koszov%C3%B3#Politikai_C3.A9s_nemzetk.C3.B6zi_helyzete (2017. 08. 20.)
- Külgyminisztérium (2010): *KBVP-műveletek szerte a világban*. Forrás: www.mfa.gov.hu/kum2005/Templates/alapsablon.aspx?NRMODE=Published&NRORIGINALURL=%2Fkum%2Fhu%2F-bal%2FKulpolitikank%2FBiztonsagpolitika%2Fkbvp%2Febvp_muveletek.htm&NRNODEGUID=%7B59844FBC-9C7C-4FCD-B585-CCC905A810BB%7D&NRCACHEHINT=NoModify-Guest&printable=true (2017. 08. 20.)
- Menekültügyi világnap, 2015. június 20. (2015). *Statistikai Tükör*, 47. sz. Forrás: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/menekult14.pdf (2017. 08. 20.)
- Nato's Role in Kosovo (1999): Resolution 1244. Forrás: www.nato.int/kosovo/docu/u990610a.htm (2017. 08. 20.)
- Vedran Dzihic dr. – Helmut Kramer dr. (2009): *Kosovo After Independence – Is the EU's. EULEX Mission Delivering on its Promises*. Friedrich-Ebert Stiftung, 2009. július. Forrás: library.fes.de/pdf-files/id/ipa/06571.pdf (2017. 08. 20.)

Jogforrások, egyéb dokumentumok:

Az Európai Parlament 2010. február 25-i állásfoglalása a Peking+15-ről – az ENSZ cselekvési platformja a nemek közötti egyenlőségért (2010): Forrás: a.niif.hu/00800/00877/02855/pdf/ce34820101221hu00110014.pdf (2017. 10. 13.)

A Koszovói Köztársaság elismeréséről és a diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló 2034/2008. (III. 19.) Korm. határozat

ABSTRACT

Thoughts on the EULEX Mission

POKRÓCOS György

I hereby intend to present a summary of the EULEX mission in Kosovo and the experiences of the participants in it. The reason for its creation and its operation was examined by many. The paper does not seek to investigate the mission's motivation, therefore only the effects of the mission and the statements of the people involved in the mission are presented.

Keywords: EULEX mission, Kosovo

Conceptual Framework: Measuring Police Performance and Efficiency. The Types of “Quality” Indicators in Foreign Researches¹

VÁRI Vince²

The “orthodoxy” of efficiency is essentially nothing else than the practical and rational usage of resources and expences/costs in order to produce the desired product or service. Its axiom is that all production branches, processes and services need to be rationalized, for which inputs/expenditures can be minimalized and profits can be maximalized. Whether the police, as a safety supplier, in their own social context/environment (in case of service users) and in order to increase satisfaction and trust (I mean profit), exploit all the opportunities (i.e. make optimal use of the conditions, that is rationalize) that socially and politically determine their organizational structure and operation. In order to interpret the frames of an efficient police, it is important to identify the targets of law enforcing, because efficiency can only be evaluated in the dimension of achieving those targets. It cannot be anything else than complying with the law, ensuring the rule of law and the protection of human rights as constitutionally identified targets. Therefore, traditional market instruments are not suitable for measuring the quality and efficiency of the police. In order to talk about efficiency measurement, it is necessary to develop the indicators that, in line with the social aims of the police, are suitable to show the defence capabilities of law enforcement. Therefore, at the forefront of our research the social purposes are significant, not the organizational ones. Organizational purposes can be considered as the indicators of inner effectiveness, as a quality index. Producing performance values specified by the organization itself within the bureaucratic framework, however, may easily conflict with the effectiveness interpretations of other fields of justice, but mainly those expressed by the society.³ Therefore, developing the indicators that indicate the quality of its social functioning and effects is crucial, not its organizational one. “Until the police measure their own performance by their own standards, they will not be able to get an objective picture about the fulfillment of their own social role.”⁴ In that regard, by qualitative indicators we mean the results and effectiveness of the fulfillment of social purposes.

¹ The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project PACSDOP-2.1.2-CCHOP-15-2016-00001 entitled “Public Service Development Establishing Good Governance” in the István Egedy Postdoctoral Program.

² VÁRI Vince, PhD, Police Major, Assistant Lecturer, NUPS Faculty of Law Enforcement, Institute of Criminal Sciences, Department of Criminal Procedure Law.

orcid.org/0000-0001-6416-1645. vari.vince@uni-nke.hu

³ Vári (2015)

⁴ Tihanyi (2013) 8.

Quality as the Decisive Attribute of Efficiency

Efficiency to the output performance of the police may be approached from an organizational and functional side. By organizational performance we mean the figures that can be numerically and statistically articulated and functionally measured in the outside world. We mean the effects in an open system, i.e. all the indicators that show the quality of the performance the police demonstrated towards their environment in a certain period of time.⁵

From the side of system theory, the characteristic features of an “open system” permeate the system of the police and the community as well, however, in an economic interpretation, the notion of efficiency operates with contradictory semantic units. In this context, *efficiency and effectiveness are not equivalent semantically*. According to Vass Kálmán, only those activities may be effective that are successful/efficient, but a certain result may be achieved in several ways. On the other hand, successful operation cannot always be regarded as effective operation, as for the spending.⁶

Efficiency, also in case of the police means more and something else than simply being successful/efficient, either in case of law enforcement or economy. The difference between the two notions is essentially caused by the particular normative based dependence within the judicial system, and is given by the complicated relationship between the constituents with the same and different objectives, but it also is elusive. Let us have a look on the contradictions of legitimacy and efficiency. According to Skolnick, the main problem of democratic social law enforcement may be that there is a contradiction between the police’s endeavours to be efficient and the requirements of legitimacy.⁷

On the other hand, the environment – the inhabitants – that integrates police, as indicators measurable at the scene of the result, may not be covered by the traditional output results of the organization. In the environment, efficiency in the community may hardly be influenced by the output results of the organization, and show little interaction with social utility. *It is easier in case of an enterprise as its profitability can be measured in an exact way, so the compulsion of development guarantees gain/grow only together with increasing efficiency. However, in the absence of exact numbers, the efficiency of public administration cannot be measured by quantitative indicators, and if it is attempted, it will have consequences that hide low efficiency and discredits statistics.*⁸ In international literature, distinction between result indicators (output) and simple output indicators (outcome) is a fundamental point. When measuring “output”, inner performance strongly correlates with the desired police performance results. Achieving them completely, comes under the direct control of the police. These are, for example, the number of arrests, taking ups and procedures in case of crimes or antisocial behaviour in connection with prostitution. A certain police force exactly controls the former’s num-

⁵ Gajduszek (2009)

⁶ Vass (1985)

⁷ Skolnick (1975) 3.

⁸ Finszter (2008) 14.

ber, that is, they direct the suitable time and resource in order to absolve/achieve the given output. On the other hand, the results, contrary to the simple output indicators, contain social advantages, as well in connection with what policemen “extract” with regard to the volume. Output indicators encourage policemen one by one and also as an organization to focus on increasing exclusively certain easily quantified results, while disregarding any other aspects that would have socially deeper effects.⁹

At an organizational level, efficiency may mean the efficiency of the whole organization, or the efficiency of one’s work. In case of an organization, individual performance assessments may also cumulatively give the summary/aggregate, averaged, exact performance indicators of the whole organization’s performance. *Still, the mode of action of efficiency typically has a meaning requesting interpretation from a functional aspect since its ambivalence. The police, as an organization, when fulfilling the performance indicators specified by themselves may be opposed to the real requirements and needs expressed by the community.* It means that the useless activities – according to the society – of the organization or producing “inner” indicators realised during its disfunctional operation, seemingly lead to performance growth. But at a social level, an organisation that conceptionally and strategically does not function properly and according to real social requirements, its performance appearing in its outer environment, paradoxically still generates negative social appraisal.

Efficiency as the Balance of a System and its Environment

In *Roelofse’s* model, police organization appears embedded into society, where the essence of a closed and open system depends on where a police officer is personally situated in its own police organization. If at the borderline of their organisation and society, with the opportunity of crossing it is a positive factor, however, if closed in its own organisation with the burden of poor communication, secrecy and opposition, effort to homogenise the whole organisation will not be an operational construction.¹⁰

According to the functional system theory conception, in my opinion the efficiency of the police as a system may not be interpreted regardless of its social environment. According to *Szikinger*, “outwards” the whole society means the environment of police criminal investigation. Mainly the police give the “input” of the whole criminal justice system.¹¹ *Finszter Géza* also specifies separately the public safety system: he means all the legal rules, state entities, social organizations, enterprises, tasks and functions whose designation is to protect the whole society, the community and individuals against unlawful human behaviour. *The product of public safety system can be inferred from the modern views of public safety, that is nothing else than the mutual product produced by those who took part in the cooperation.*¹² If public safety is the output of the system,

⁹ Davis (2015)

¹⁰ Roelofse (2013)

¹¹ Szikinger (2002) 25.

¹² Finszter (2010) 150.

its quality can be examined from all the aspects of reality in the light of efficiency. *So public safety represents an output result in the form of social perception or general and collective feeling in connection with that.* Judicial statistics and the efficiency of the police become to be interpreted in that respect. Criminal investigation partly overlaps with the public safety system by Finszter and the law enforcement subsystem, but in a stricter sense it is only determined in connection with the police that ensures public security.

The parts of the system:

- Police model, style, organisational culture.
- The structural and organisational parts of the body. Significant part of the research results suggests that using government resources is related to the number of crimes and the ratio of reconnaissance.¹³
- The characteristics of operation as the openness of internal and external communication.
- The ability and willingness of reflection on itself, that is the endeavour to undisguisedly show real efficiency, its meaning and level of quality.

According to *David Easton*, American political scientist, police are situated in the social environment as an “empty square” and there are claims and expectations against them, but of course there are supports, as well, without which the organisation would not be able to fulfill its basic function. A system operating in such circumstances achieves results, produces values or fails, which then has an impact on the organization itself.¹⁴ *Loubet de Bayle* said something similar and highlighted the separate role of the police. According to him, police is the “black box” of the society, in which the crop deriving from all of their harmful mechanisms goes into the box.¹⁵

On the contrary, by efficiency *Rutherford* means cost-efficient criminal proceeding, that is to achieve that criminal justice should work with the highest efficiency with using the available personal and fixed assets.¹⁶ In case of the police, from a cost-efficient point of view, the clearance rates of crimes and the rapidity of dealing with a criminal case are not proportionate to the investments in justice. On the basis of this principle, system and efficiency have become coherent concepts/notions. Partial approach to the efficiency of the police has crawled into the head of Hungarian theoretical researchers as well, and led to theories that helped to compromise with the equivalence of clearance rates with unknown perpetrators and the efficiency of criminal investigation. In this approach, efficiency can also be interpreted as something that expresses the standard and quality of using resources for specific purposes.¹⁷ *Whereas, police may never be really efficient from only a cost-benefit perspective for the simple reason that the requirement of legality conflicts with the authority effectiveness which is a mission that hides in the utilitarian*

¹³ Newburn–Reiner (2012)

¹⁴ Easton (1965) 32.

¹⁵ Bayle (1992)

¹⁶ Rutherford (1987)

¹⁷ Sebesi (1992)

*approach, and it causes such an irresolvable paradox that basically hinders reasonable and target-oriented operation.*¹⁸ Undoubtedly, assuring the legal practice of clients' rights makes investigations slower and longer by spoiling the efficiency and speed of criminal investigation. Otherwise, considering obeying fair and legal proceedings, the costs of applying coercive measures and expert evidences are also significant cost increasing factors. Applying the same approach, efficiency may be only observed in system theory, that is the operation of the factors needed to achieve "order" and steady-state. It means nothing else than the quality of the interaction with its external environment (police-society).

The indicators of the quality aspect of interaction can be found in the legal nature of differentiated institutions that show the flexibility and openness of the system, and also in the case selection mechanisms used due to the lack of capacity, and also in the domination of statistical approach. *All these, by endeavouring to maintain the appearance of balance, are able to temporarily gloss over reality that shows disorder.* The system defends itself against the increasing "negative" judgement of the environment by propagating these factors. The formula is simple: if there was a balance between the system, namely the police, and its external environment, namely the society, such question would not arise that subjective sense of security – and objective security situation are not homogeneous notions/concepts, therefore ambivalence in this model is an incidental consequence.¹⁹ *Balance means the efficient operation of the police, and views, interests and approaches that are remote from each other mean the level of disintegration and the lack of efficiency.*

Consequently, efficiency is not a phenomenon in a schematic objective-asset construction, but in the steady-state of the system and its environment. *The basic requirements of achieving the balance are: directness, honesty, attention, interaction, openness, communication, flexibility, humanity and trust.* But if the police as a system communicates and shows the quality of their own environment's integration as if it was free from disturbance and problems, meanwhile citizens – therefore the public – do not feel the same, then it will be the engine of ambivalence. According to *Menyhay*, the balance-model shows in the simplest way how easily people may get into ambivalent situations without being aware of ambivalence. Ambivalence can cause serious damage to complex social processes as well.²⁰ Open systems must naturally be in line with their environment, on the other hand, the performance of closed systems can be measured by themselves, and in that case openness may come at the cost of their social mission. That often means that distancing from the environment creates the arsenal of rituals and initiation ceremonies, and members distinguish themselves from those who are not part of the system. It could involve uniform and other distinguishing marks.²¹ *Like anywhere else in the world, police do not function as a closed system in Hungary, their endeavour to be closed is caused by the mutual distrust against society, and this has an adverse effect on the efficiency of the system.*

¹⁸ Kertész (1977)

¹⁹ Tihanyi (2017)

²⁰ Menyhay (1998) 197.

²¹ Finszter (2006)

The character of the relationship of interdependence between the system and its environment can excellently be seen in the organisation and operation of the system, thus an autoriter, hierarchic organisational model may not deny paternalism, and may not voice either “citizen-friendliness” or the priority of climate of confidence, otherwise it shall easily find itself in the whirl of the contradiction of reality and rhetoric. *Distrust against the management system itself has justified keeping the centralised form by politics, as they see equality, public security and more effective actions against corruption granted/ensured in that way.* According to Korinek, after passing the Police Act, uniformity was broken through by politics several times, as it operates three types of police (police with a general competence, counterterrorist and interior defence).²² Meanwhile, the autoriter management model of the organisation creates high social dependence, and its rational consequence is expecting the “solution” from upwards. Despite this, tension is rather caused by ambiguous communication and unclear responsibility system, which undoubtedly leads to the increase of “deceit”. From that, the distrust of the environment may be dealt with as the natural and inherent dimension/projection of the system. Skolnick considers pressures coming from society on the police, as environmental factors. According to him, due to the pressure on police officers, police value system highlights efficiency and not lawful procedures; however, police propaganda itself creates increased expectations for requirements against the police since it emphasises how much police officers are able to do in order to ensure *tranquillitas publica* –thus in the field of public order and criminal investigation.²³

In this approach the complex, multidimensional efficiency of the police is nothing else than its quality isolated in its external environment, which cannot be indicated by statistics based traditional efficiency measurement indicators that operate in the currently used causal scheme. Consequently, from only a negative side, indicators of complex efficiency can be established by a kind of transmission, such as for example:

- characters of the organisational and operational system (the lack of authoritarianism, well functioning incentive scheme, supporting innovation, existence of cooperative mechanisms, characters of internal and external communication, the principles of management selection, etc.)
- the quality of organisational culture (open or closed)
- public satisfaction, mutual confidential relationship (citizens–organisation, client–police officer)
- the lack of statistical approach with a quantity mission
- the effects and levels of bureaucracy (case selection mechanism, latency)
- processual truth and actual/real legitimate procedural rules in legislative exercise
- applying efficiency measurement methods that present social effects as well, and the transparency of their results

²² Korinek (2015) 29.

²³ Skolnick (2009) 109.

Indicators (Predictors) Determining Trust in the Police in International Researches

Measuring the performance of the police has become an increasingly important research field in several countries. However, there is no scientific agreement concerning the applied forms and methods of efficiency measurement. It is also debated which indicators should be used from the different ones in order to promote better performance. On the other hand, there is a full agreement that efficiency measurement is potentially an excellent policy and professional instrument, and may have an effect on the work and judgement of the police. International literature published since the 1970s can be arranged by several methodological aspects, mainly depending on whether scientists gave priority to quantitative or qualitative, objective or subjective factors. Nevertheless, the question of efficiency measurement is of a really sensitive nature, as in case of a bad concept or law enforcement philosophy, police authorities easily make the mistake of emphasising administrative indicators that were simply and routinely collected, meanwhile they are incomplete and have less contextual values. Therefore, the most important starting question of researches is determining performance indicators properly. Its shadow phenomenon or negative side-effect is distorting statistics in order to achieve the targeted performance objectives and requirements. Considering the selection of indicators, international research results have highlighted an interesting paradox: the more beneficial an indicator is, the less it is available, in addition, it can only be produced expensively. Simple indicators that can cheaply be “extracted” from the routinely collected administrative data – crime rates, effectiveness of criminal investigations, clearance rates, response times, and other similar things – are typically the least informative ones regarding real performance, and have a higher risk of negative side-effects. More informative indicators such as satisfaction with the police, fair procedures (treatment by the police), the latency of certain crime categories, are the hardest and much more expensive to grasp, and they often require dedicated surveys.

In her study, Hinds (2009) analyses the effect of police officers–civilians encounter on people, she distinguishes former and later contacts, and also whether they are initiated by citizens or police officers and which one has a greater role in forming satisfaction, i.e. trust. In accordance with the former researches of Rosenbaum et al. (2005), he points out that the negative experience of police contacts initiated by civilians have resulted in more significant negative change in attitude at the police, whereas, negative experience coming from contacts initiated by the police did not change the attitude towards the police so much. These results indicate that if people’s expectations on police encounters initiated by themselves are not fulfilled, the effect is more negative as, in that case, people’s expectations are higher. During encounters initiated by the police, people’s expectations are lower, therefore their attitude towards the police is less influenced by negative encounters. It is in accordance with the theory of terminating expectations, according to which people’s expectations form the apperception in connection with the certification/classification of police services. Hinds concludes

that the police is able to improve citizens' satisfaction on their own, thereby to improve positively people's opinion on the legitimacy of the police by accepting practices and procedures that the majority considers to be fair. Changing practices and procedures that lead to dissatisfaction with the police during the encounters (measures), is clearly a productive strategy. It can be stated that the police cannot significantly improve their performance in connection with crime control, quasi their quantitative indicators, but in the long-term they can also do so if they use every opportunity when they come into contact with citizens.

As an alternative solution, in international literature several models have already been recommended to measure the efficiency of the police. DEA methodology may be regarded as almost an independent category, and on that basis, the performance of the police may be based on "objective" input and output measures. The "most efficient" comparison of such was done by Drake and Simper: they compared forty-three police forces from a crime-geography point of view using the DEA analysis, which made it possible to examine the effects of environmental factors from the aspect of the effectiveness and efficiency of measures. They have found that environmental factors significantly influence the relative performance rank of police forces. In case of the North-Welsh police, the relative performance rank changed in a way that counting such factors as, e.g. the average of the population, one-parent families and population density brought the North-Welsh police to the 1st position from the 30th position.²⁴

According to Moore and Braga (2004), by increasing the number of arrests and apprehensions, crime reduction for the benefit of the community cannot be reached. In their opinion, there are several other things that can influence crime reduction by having a greater influence on society. In their study, Charbonneau and Riccucci (2008) outline the importance of the factors of social equity when measuring the performance of the police. They suggest social equity indicators, including the assessment of fair treatment, that is similar to the so called "fairness of the procedure". In connection with trust in the police, a research has confirmed that the community's trust in the police primarily depends on demographic, attitudinal and environmental factors.

The authors Jang, Joo and Zhao (2010) note that several predictors show the situation of trust. One of them is the legitimacy of the values of homicides/murders and democracy, and their social institutionalisation. In those countries where homicide rates are higher, people have less trust in the police. Analysing the institutions of democracy, they have found that public trust is directly connected to them. They have also found significant predictors on the basis of individual variables, such as age and educational qualification. They have discovered a positive correlation between the conservative values system, personal satisfaction and trust in the police. In accordance with the attitudinal and social context indicators, lower trust in the police may usually be expected in deviant subcultures. Cao and his colleagues (2012) used multilevel data of 50 nations

²⁴ Drake-Simper (2005)

to examine the role of economic inequality, but they did not find them significant when explaining trust in the police. In another national research, they looked for correlation with trust on the basis of the level of differentiated democracy.²⁵ Generally, in democratic countries police think that they maintain social order by strictly and fairly implementing laws, and democratic governance means involving citizens in social decision making, thereby creating trust in the government.

Perhaps the most important study on citizens' trust in the police has been Tankebe's research (2010) so far. It includes the three dimensions of trust in the police: 1. reliability; 2. efficiency; 3. fairness of the procedure. Results show that indirect, non-personal experiences in connection with police corruption and misuse significantly reduced positive replies to questions concerning trust in the police. The reason for the non-significant difference may be that those who replied had no personal experience in connection with police corruption. On the other hand, it is a fact that assessing police reforms increased public trust.

Jang-Lee (2015) examined trust in the police with both individual and national variables on the basis of 83 thousand questionnaires from 57 countries, from the point of view of the government and corruption at the same time. The primary finding of the current study was the harmful effect of corruption on the trust in the police. It suggests that the police may enjoy advantages by increasing the fight against corruption, but ensuring state and government aids and complex background is still of paramount importance. It is especially true if the level of homicide rate and governmental corruption confuse the common effect of the national level of democracy. It is likely, that homicide rate and fear of crimes and corruption significantly influence the level of democracy and trust in the police. In a country with a high homicide rate, citizens have lower trust in the police.²⁶ To sum up, these results imply that the public expect the police to be accountable in connection with crimes, just like the fight against corruption. The study focuses on trust in governments via individual modelling. Not surprisingly, there was a positive correlation between trust in the government and trust in the police. The objective of the approach was to check the unknown correlation between trust in the state and trust in the police. In case of older and female citizens, the police have higher level of trust than in case of younger and male ones. Meanwhile, education had a negative connection with trust in the police, in accordance with the former findings.²⁷ Concerning the two attitude variables on individual level, contrary to the inclination toward crimes, public order had a negative connection with trust in the police, which also confirms the former findings.²⁸ This finding may be accepted in a sense that people with strong deviant inclination do not like the police, and that such an antipathy may lead to lack of trust. Those who evaluated democracy in their countries, mostly had higher trust in the police. The results of this study, namely, that low governmental corruption, trust in the government and people's democratic outlook suggest that the police may

²⁵ Cao-Zhao (2005)

²⁶ Hurst-Frank (2000); Payne-Gainey (2007); Van Dijk (2001); Weitzer-Tuch (2005)

²⁷ Scaglione-Condon (1980); Stack-Cao (1998); Tankebe (2010)

²⁸ Cao et al. (2012); Jang and et al. (2010)

improve their own satisfaction indicators by exploiting people's participating in police work, as the community police model also indicates that, and may be also improved by increasing transparent operations. A research based on preferring certain political parties and on belonging to a certain race has revealed that liberal individual attitude, contrary to the conservative one, supposed a higher trust in the police, similarly, the black judge the police significantly worse than the white.²⁹

In his study, Sung (2006) justifies that non-democratic countries and developed democracies show the highest level of police efficiency, whereas, countries situated on the middle-level of democracy show lower police performance. According to the comprehensive and complex research made with using information from 59 countries, in "interim" societies the inevitably required comprehensive reform of the police often reduces the efficiency of it in crime control, in that initial phase of the democratisation process. This deteriorating trend is often aggravated by weakening traditional social controls and by the effects of the media, which actively contribute to crime stories are better publicised, therefore citizens' fear of crimes increase, and the renom   of the police decrease because of the news on police corruption. The lack of safe environment due to the efficiency of the police became of a critical importance in the mid-phase of democratic development, just when democratic institutions already exist but "the basic and necessary elements of democratic law enforcement" are not ensured yet.

In the United States and in other developed democracies, the progress towards the implementation of fair and efficient law enforcement inevitably implies its slowdown and deadlock if universal suffrage is not accompanied by equal opportunities. Maybe, it is not simply a coincidence, that the winners of police efficiency are the best performing countries of this trend, such as Denmark, Finland, Iceland, Canada and Australia. These countries have the most developed systems of welfare reallocation and also have the lower level of income inequalities. Making the police more efficient and more humanitarian requires greater and more comprehensive reform than reorganising and operationally restructuring the police. It must be added, that citizens' temporary dissatisfaction with governmental functions is neither unusual nor necessarily problematic. However, there is a serious concern if chronic dissatisfaction with the police in more important segments of the population becomes more usual and changes into distrust in its democratic operation. The citizens of countries undergoing democratisation have greater needs for higher performance of their governments and especially police forces. The question is: how can it be ensured and maintained? The researcher justifies that liberal democratisation is perhaps the strongest and most effective factor of forming an effective police all over the world. The vulnerability of young democracies must be recognised and treated from the direction of authoritarian thinking and from such kind of regressive law enforcement philosophies. Unfortunately, if craving for the nostalgia of increasing crime rates and former stability are together present in a developing democ-

²⁹ Seron-Pereira-Kovath (2004)

racy, it can easily get rid of legitimate and fair police procedures, which may lead back to non-transparent and unaccountable criminal investigation situations. In this case, the efficiency of the police may be the first victim of the democratic development.

In their comprehensive empirical research, Rogge and Verschelde (2009) measured citizens' satisfaction with using composite indicators and a non-parametric mathematical method with regard to local police forces and regions. More precisely: the authors of the study suggest the user approach of the above mentioned popular Data Envelopment Analysis method together with applying the so called "benefits of doubt" model. The most important benefit of the method is that in citizens' satisfaction it weights the effects of functions and tasks done by the local police by an endogenous method with composite points, which makes it possible to calculate different values and approaches in order to interpret "good local police" more precisely when comparing police forces. The methodology well illustrates the citizens' satisfaction in a broader assessment of local police and regions. The DEA model using non-parametric assessment methodology highlights the weak and strong points of police functions determining citizens' satisfaction, and also performance values on both micro (a local police station) and macro (region) levels. Researchers found that average macro satisfaction points in Belgium are 91.94%. It can be stated, that in Belgium most citizens are usually satisfied with the work of the local police forces. The incredible advantage of the model is that it was able to identify the basic functions of local police stations that are the most important ones according to the citizens' own assessment. Those indicators were identified that basically explain the weakening and strengthening of citizens' satisfaction in connection with practicing police functions. Results showed that rural environment does not strengthen the level of satisfaction on its own in case of the participating local police stations, and regional differences have much greater significance than it was originally supposed. This research was the first to measure citizens' satisfaction with multidimensional scores and to use them in the assessment of the efficiency of local police forces. The research uses the method that considers specific circumstances of local police forces as it weighted them endogenously and assigned individual values to them.

Quality-based Measurement of Police Performance in Practice

Currently, the efficiency measurement method that contains all three segments of effectiveness, efficiency and legitimacy is used at the police of the United Kingdom and Wales. The police performance assessment indicators are open to the public as they are available at a transparent internet link by anybody. The earlier stated organisational and functional efficiency appear intertwined in the dominantly qualitative measuring forms of legitimacy pillar. The key area will be supporting police work and increasing performance motivation, and its important element is involving police personnel in decision making processes. *"The worries of subordinates are well heard, meanwhile it*

becomes transparent and interpretable why the leaders have come to certain decisions, and it inevitably encourages subordinates to do correct and fair work."³⁰

Organisational justice proved by researches has a broader range in performance assessment than mere internal procedural justice which contains the fairness of distribution, the feeling that how fair resources, workforce, financial and intellectual endowments are distributed and ensured inside the organisation. Procedural justice means informing subordinates on decisions, internal information flow, the rules of career, and fair and humane treatment of subordinates. Among measurable values such as the fairness of the distribution of resources and the procedural justice, the latter has a greater impact on the quality of police work and the policing behavioral culture.³¹ The Oxford research at Durham police was a convincing reason that organisational justice must contain the above mentioned procedural justice of the management and senior management (involvement in decision making, notification, treatment). Also the above mentioned fairness of distribution, has a positive effect on organisational affinity and more social and more cooperative organisational attitude and behaviour, and from then it has repercussions to the subordinates' working culture, as well.³² Another research has also identified a statistically significant correlation between organisational justice and identification of the organisation at the police, that effectively has an impact on performance. The following statements have been made:

- officers who recognised that the organisation was fair to them, identified more likely with the objectives of the organisation
- unfairness showed consistency with developing officers' cynical and authoritative subculture
- officers who felt that they had the support of the community, trusted their organisation more
- officers who trusted their own organisation more, supported applying procedural guarantees, lawful procedures and proportionate force more³³

Unfairness and the lack of organisational justice at the police mean significant organisational risk. Research findings indicate that, if subordinates feel that they are treated unfairly, they will less likely have the motivation to provide citizens quality service. They will become more and more cynical, and less and less committed to the objectives of ethical policing. In making their decisions falling within their competence, the deterioration of their discretion can be noticed. It is realised in avoiding lawful measures, using case selection mechanism, and in the strengthening of procedural passivity resulting in the non-completion of cases. Therefore, ethical, legitimate policing has a close context with organisational culture and with guaranteeing internal procedural justice. It is basi-

³⁰ Fair cop 2 (2015) 11.

³¹ Greenberg (2011)

³² Bradford-Quinton (2014)

³³ Bradford et al. (2013)

cally called a “feedback loop”, that is, procedural justice enjoys broader public support within the organisation, but they also may appear in a negative aspect having repercussions on organisational performance. Bearing in mind these research findings, there are researches on police legitimacy – as a part of efficiency measurements – at the police of the United Kingdom and Wales annually. For instance, in 2015–2016, 16 police units were involved in the research.

Conclusion

In the light of international researches and practical application, when measuring performance at the police, we must be especially careful about development and reforms. Because of its multidimensional character, the question is complicated, so the significance of quality indicators cannot be ruled out, similarly, traditional quantity indicators cannot be condemned early. When applying certain methodologies and technologies in practice, it seems to be the best solution if the performance is measured by applying different procedures. Its results shall be told to the professional management, as a kind of information helping them to manage, instead of centrally using them as organisational or performance requirements in the form of uniform, “strict” numbers. With this procedure, the advantages of each methodology can be extracted, meanwhile harmful side effects can be minimized. It is especially true in case of several traditional indicators (e.g. reconnaissance rates, investigation effectiveness rates, clearance rates, response time) that, ideally, they function as indirect and practical performance indicators when examining the efficiency of police activities.

REFERENCES

- Bradford, Ben – Quinton, Paul (2014): Self-legitimacy, Police Culture and Support for Democratic Policing in an English Constabulary. *British Journal of Criminology*, Vol. 54, No. 6. 1023–1046.
- Bradford, Ben – Quinton, Paul – Myhill, Andy – Porter, Gillian (2013): Why do ‘the law’ comply? Procedural justice, group identification and officer motivation in police organizations. *European Journal of Criminology*, Vol. 11, No.1. 110–131.
- Cao, Liqun – Lai, Yung-Lien – Zhao, Ruohui (2012): Shades of blue: Confidence in the police in the world. *Journal of Criminal Justice*, Vol. 40, No. 1. 40–49.
- Cao, Liqun – Zhao, Jihong Solomon (2005): Confidence in the police in Latin America. *Journal of Criminal Justice*, Vol. 33, No. 5. 403–412.
- Charbonneau, Etienne – Riccucci, Norma M. (2008): Beyond the usual suspects: An analysis of the performance measurement literature on social equity indicators in policing. *Public Performance and Management Review*, Vol. 31, No. 4. 604–620.
- Davis, Robert C. (2012): Selected International Best Practices in Police Performance Measurement. RAND Corporation. Available: http://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR1153.html (Downloaded: 12.02.2018.)
- Drake, Leigh M. – Simper, Richard (2005): The Measurement of Police Force Efficiency: An Assessment of UK Home Office Policy. *Contemporary Economic Policy*, Vol. 23, No. 4. 465–482.
- Easton, David (1965): *A Systems Analysis of Political Life*. New York, John Wiley.

- Finszter Géza (2006): A demokratikus jogállami rendőrség alternatívái a XXI. században. In *Rendőrségi Évkönyv 2005*. Budapest, ORFK.
- Finszter Géza (2008): Víziók a rendőrségről. *Belügyi Szemle*, 1. szám
- Finszter Géza (2010): A rendészet rendszerszemléletű megközelítése és a stratégiai tervezés. In Tanulmányok a rendészeti stratégiához. *Rendészeti Szemle Különszám*.
- Gajduscek György (2009): Közigazgatási eredményesség – piaci hatékonyság? Avagy alkalmazható-e a piaci ideál a közigazgatásban? In Lőrincz Lajos (szerk.): *Eredményesség és eredménytelenség a közigazgatásban*. Budapest, MTA Jogtudományi Intézet. 8–87.
- Greenberg, J. (2011): Organizational justice: The dynamics of fairness in the workplace. In Sheldon, Zedeck (ed.): *APA handbook of industrial and organizational psychology*. Vol. 3. Maintaining, expanding, and contracting the organization. Washington, D.C., American Psychological Association.
- Hinds, Lyn (2009): Public Satisfaction with Police: The Influence of General Attitudes and Police–Citizen Encounters. *International Journal of Police Science & Management*, Vol. 11, No. 1. 54–66.
- Jang, Hyunseok – Lee, Joongyeup – Gibbs, Jennifer C. (2015): The influence of the national government on confidence in the police: A focus on corruption. *International Journal of Law, Crime and Justice*, Vol. 43, No. 4. 553–568.
- Jang, Hyunseok – Joo, Hee-Jong – Zhao, Jihong Solomon (2010): Determinants of public confidence in police: An international perspective. *Journal of Criminal Justice*, Vol. 38, No. 1. 57–68.
- Kaiser Tamás (szerk.) (2015): *Jó Állam Jelentés*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Kertész Imre (1977): A szocialista törvényesség és a bűnüldözés hatékonysága. *Belügyi Szemle*, Vol. 15, No. 1. 49–57.
- Korinek László (2015): Rendszerváltozás a belügyben. *Belügyi Szemle*, Vol. 63, No. 1. 5–33.
- Loubet del Bayle, Jean-Louis (1992): *La police. Approche socio-politique*. Paris, Montchrestien, Clefs Politique.
- Moore, Mark H. – Braga, Anthony A. (2004): Police performance measurement: A normative framework. *Criminal Justice Ethics*, Vol. 23, No. 1. 3–19.
- Menyhay Imre (1998): *Adalékok Káin „esti meséjéhez”*. Gazdaság és szocializáció a jelenkori liberális társadalomban. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Murphy, Kristina – Hinds, Lyn – Fleming, Jenny (2008): Encouraging Public Cooperation and Support for Police. *Policing & Society*, Vol. 18, No. 2. 136–155.
- Newburn, Tim – Reiner, Robert (2012): Policing and the Police. In Maguier, Mike – Morgan, Rod – Reiner, Robert (eds.): *The Oxford Handbook of Criminology*. 5th ed. Oxford, University Press. 806–838.
- Payne, Brian K. – Gainey, Randy R. (2007): Attitudes about the Police and Neighborhood Safety in Disadvantaged Neighborhoods: The Influence of Criminal Victimization and Perceptions of a Drug Problem. *Criminal Justice Review*, Vol. 32, No. 2. 142–155.
- Roelofse, Cornelis J. (2013): Community Policing: Homogenous Societies Are Actually Heterogenic – Challenges to Diverse Community Needs. *Internal Security*, Vol. 5, No. 2. 7–21.
- Rogge, Nicky – Verschelde Marijn (2013): A composite index of citizen satisfaction with local police services. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, Vol. 36, No. 2. 238–262.
- Rosenbaum, Dennis P. – Schuck, Amie M. – Costello, Sandra K. – Hawkins, Darnell F. – Ring, Marianne K. (2005): Attitudes Toward the Police: The Effects of Direct and Vicarious Experience. *Police Quarterly*, Vol. 8, No. 3. 343–365.
- Rutherford, A. (1987): Introductory Report. In *Interactions within the Criminal Justice System. Reports presented to the seventeenth Criminological Research Conference, 1986*. Collected Studies in Criminological Research, Volume XXV, Council of Europe, Publication Section, Strasbourg.
- Scaglion, Richard – Condon, Richard G. (1980): Determinants of attitudes toward city police. *Criminology*, Vol. 17, No. 4. 485–494.
- Sebesi Béla (1992): *A bűnözés és a bűnüldözés közgazdasági összefüggései*. Budapest, BM Könyvkiadó.
- Seron, Carroll – Pereira, Joseph – Kovath, Jean (2004): Judging Police Misconduct: “Street-Level” versus Professional Policing. *Law & Society Review*, Vol. 38, No. 4. 665–710.
- Skolnick, Jerome H. (1975): *Justice Without Trial: Law Enforcement in a Democratic Society*. 2nd ed. New York, Wiley & Sons.

- Stack, Steven J. – Cao, Liqun (1998): Political Conservatism and Confidence in the Police: A Comparative Analysis. *Journal of Crime and Justice*, Vol. 21, No. 1. 71–76.
- Sung, Hung-En (2006): Police effectiveness and democracy: shape and direction of the relationship. *Policing*, Vol. 29, No. 2. 347–367.
- Szikinger István (2012): Rendőrség és politika. *Belügyi Szemle*, Vol. 60, No. 3. 16–28.
- Tankebe, Justice (2010): Public Confidence in the Police: Testing the Effects of Public Experiences of Police Corruption in Ghana. *The British Journal of Criminology*, Vol. 50, No. 2. 296–319.
- Team Consult Report. Manuscript, Budapest, 1991.
- Tihanyi Miklós (2013): A társadalmi kontroll helye, szerepe a rendőrség működésében. In Tihanyi Miklós (szerk): *A rendőrség társadalmi kontrollja*. Lecture Notes. Budapest, NUPS.
- Tihanyi Miklós (2017): The Tools of the Police for the Improvement of the Citizens' Subjective Sense of Security in Hungary. *Hadtudományi Szemle*, Vol. 10, No. 2. 284–294.
- Vári Vince (2015): A bűnüldözés relatív hatékonysága és a rendőrség. PhD dissertation, Miskolc, Miskolci Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Deák Ferenc Doktori Iskola.
- Vass Kálmán (1985): A nyomozó szervek büntetőeljárásjogi tevékenységének mennyiségi értékelése. *Belügyi Szemle*, Vol. 23, No. 8. 20–26.
- Weitzer, Robald – Tuch, Steven A. (2005): Determinants of public satisfaction with the police. *Police Quarterly*, Vol. 8, No. 3. 279–297.

INTERNET SOURCES

- <http://www.justiceinspectors.gov.uk/hmic/>
- Fair cop 2: Organisational justice, behaviour and ethical policing*, College of Policing, 2015. Available at: http://whatworks.college.police.uk/Research/Documents/150317_Fair_cop%202_FINAL_REPORT.pdf (Downloaded: 10.03.2018.)